This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PÁZMÁNY PÉTER
ÖSSZES MŰVEI

Digitized by Google

L

Harvard College Library

THE GIFT OF

FRIENDS OF THE LIBRARY

7 –

Digitized by Google

Digitized by Google

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát	Erődi Béla	Négyesy László
Angyal Dávid	Ferenczi Zoltán	Rákosi Jenő
Badics Ferencz	Fraknói Vilmos	Riedl Frigyes
Bánóczi József	Gyulai Pál	Széchy Károly
Bayer József	Heinrich Gusztáv	Széll Kálmán
Beöthy Zsolt	Koroda Pál	Váczy János
Berzeviczy Albert	Kossuth Ferencz	Vadnay Károly
Endrődi Sándor	Kozma Andor	Voinovich Géza
Erdélyi Pál	Lévay József	Zoltvány Irén

2. KÖTET

PÁZMÁNY PÉTER MUNKÁIBÓL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1904

Digitized by Google

Digitized by Google

K. H. N. fec. Franklin-Társulat

MÁNY PÉTER

MUNKÁIBÓL

Digitized by Google

Digitized by Google

PÁZMÁNY PÉTER

MUNKÁIBÓL

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

FRAKNÓI VILMOS

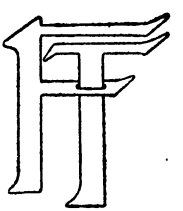

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1904

Digitized by Google

△
Hum L 400.5
✓

HARVARD COLLEGE LIBRARY
THE GIFT OF
FRIENDS OF THE LIBRARY
Mar 12, 1925

~~HHLd 400.5~~

Franklin-Társulat nyomdája.

Digitized by Google

PÁZMÁNY PÉTER.

(1570—1637.)

A művelt nemzetek jogosult büszkeséggel tekintenek azokra a régi irókra, a kiknek munkái, a nyelv fejlettsége, az irály ereje és a tartalom jelentősége által, azzal a kiváltságos tulajdonsággal ékeskednek, hogy századok lefolyása után is élvezetet és tanulságot nyújtó olvasmány gyanánt szolgálni képesek; minélfogva nem az irodalomtörténeti ereklyék közé sorolandók, hanem a jövendő nemzedékek javára is kamatozó szellemi kincsek értékét foglalják magukban.

Az elsőség e tekintetben az olasz irodalomé, melynek egén hatszáz esztendő óta *Dante «Isteni szinjátéka»* el nem homályosodó, sőt mondhatnók fokozódó fénynyel ragyog.

Csak több mint két századdal később mutathatnak föl a német, franczia, portugall, angol és spanyol irodalmak olyan munkákat, melyek a modern olvasó érdeklődését is lekötik.

Majdnem ugyanakkor, a XVI. század második felében, a magyar nyelv szintén magas irodalmi színvonalra emelkedett. A költészet mezején Balassa Bálint olyan műveket alkotott, a melyek a következő két században közkézen forogtak és sok kiadást értek. A magyar prózát pedig, mely a felekezeti tusák kohójában tisztult meg és erő-

Digitized by Google

sődött, a XVII. század első éveitől kezdve majdnem négy évtizedre terjedő irodalmi pályáján utól nem ért tökélyel kezelte Pázmány Péter.

Szellemi fejlődésének útjain a kedvező körülmények kivételes találkozása készítette elő irodalmi sikereit, melyeknél nem kevésbbé jelentékenyeket ért el egyházi és politikai pályáján.*

Régi magyar nemes család sarja, az ország egyik legmagyarabb vidékén, Váradon, kálvinista szülőktől született. (1570 október 4-ikén). Katholika mostoha anyja gyengéd hatásával a maga vallásához vonzotta a gyermeket, a kire és a lelkében megindult átalakulásra döntő befolyást gyakorolt két kiváló jezsuita, az olasz Possevino Péter és a magyar Szántó István, mikor Báthory Istvántól a nagy lengyel királytól nyert küldetésökben Váradon megjelentek (1581—1582). A tizenkét éves Pázmány Péter szüleitől a kolozsvári jezsuiták iskolájába küldetvén, itt csakhamar a katholika egyházba lépett, majd néhány évvel utóbb fölvétette magát a Jézus-társaságba, mely ekkor már, noha csak néhány évtized telt el megalapítása óta, mind a protestantismus ellen vívott harczaiban, mind távol világrészeken pogány népek között terjesztve a hitet, a fegyelem és önfeláldozás szellemétől áthatva, a tudomány és ékesszólás fegyvereivel fölszerelve, diadalmasan foglalt tért.

Pázmány magával vitte a rendbe a hivatottságot arra,

* Életrajzát e sorok irója két monografiában dolgozta ki. Az egyik «Pázmány Péter és kora» czímmel három kötetben (1867—1872), a másik «Pázmány Péter» czímmel egy illustrált kötetben, a «Történeti Életrajzok» sorozatában (1886) jelent meg.

Digitized by Google

hogy majdan a hódítás munkájában ő is kivehesse a maga részét. Tehetségei fejlesztésére a legalkalmasabb eszközöket használták föl elöljárói, kik őt a hittudományi tanfolyamra Rómába küldötték, hol egyik tanára Bellarmin Róbert, korának első hittudósa és a vallási polemia hírneves mestere, az ő jövő tevékenységének irányát megszabta.

Tanulmányai befejeztével Gráczba került, Károly főherczeg (II. Ferdinánd atyjának) székhelyére, ki Ausztriában az ellenreformatiót nagy erélylyel indította meg és ennek szolgálatában főiskolát alapított. Itt három évig (1597—1601) bölcsészeti és négy évig (1603—1607) hittudományi előadásokat tartott. Önálló szellemét nem elégítették ki a tankönyvek, a melyeket rendjének intézetei ben használtak. Ő maga dolgozta föl az oktatás anyagát; saját tanulmányai eredményeit adta elő, a miről önkezével irt és napjainkig megőrzött tankönyvei tanuságot tesznek.*

Ebben a tanári és irói munkásságban gondolkodása a szigorú fegyelmezettség és világos felfogás, érvelése az éles logika és a szabatos meghatározások előnyeit sajátította el, egyúttal a hittudomány régibb és újabb irodalmában széleskörű tájékozottságra tett szert.

Harminczegy esztendős volt, a mikor tizenhat esztendeig tartó távollét után (1601 őszén) visszakerült Magyarországba, a hol a Jézus-társaságnak a nyitramegyei Selyén egyetlen rendháza volt. Azonban innen az egész országra kiterjesztették a jezsuiták tevékenységüket. A hol főpapok és katholikus urak meghivására megjelentek mint lelkészek,

* Ezeket a budapesti egyetem könyvtárában őrzött kéziratokból nyomtatásban közrebocsátotta a budapesti egyetem hittudományi kara «Pázmány Péter összes munkái» latin sorozatának I—V. köteteiben. Budapesten 1894—1901.

Digitized by Google

tanítók és hittérítők mindenütt önfeláldozó buzgóságot fejtettek ki, hogy az elhagyott katholikusokat hitökben megerősítsék és a protestáns lelkészek hatását ellensúlyozzák.

A magyarországi kath. egyház a XVII. század hajnalán gyászos helyzetbe jutott. A mohácsi vészt követő időben, a török hódítás és a polgárháború nyomaiban, a püspökségek, káptalanok, kolostorok és iskolák legnagyobb része elpusztult; a lelkészek száma is megfogyott, az ő vallásos buzgóságuk és tudományos műveltségök szinvonala alászállott. Ellenben a reformátió tanai folytonosan terjedtek, előbb a városok német polgárai, később a magyar nemesség körében is mindinkább tért foglaltak; protestáns ifjak tömegesen keresték föl a németországi egyetemeket, rendszerint kiváló képzettséget hoztak vissza hazájukba; felekezetök egyházi és iskolai szolgálatába lépve szónoklataikkal a népet, könyveikkel a művelt osztályokat hódították meg. Az új tanok terjesztőinek fölénye az ősi hit oltalmazói fölött legszembetűnőbben a vallásos irodalom terén érvényesül. Magyarországon a XVI. század utolsó hetven esztendejében 244 vallásos tartalmú könyv származik protestáns íróktól, csak 31 katholikusoktól.

Pázmány, a mikor hazájában megjelent, mind a hittérítés, mind pedig a vallási polemia terén mint hódító lépett föl. Míg ékesszólásának és rábeszélésének varázsával több előkelő család sarjait vezette vissza a katholikus egyház kebelébe, a legelső kinálkozó alkalmat megragadta, hogy az irodalmi küzdő téren fegyverei élét éreztesse.

Az 1602-ik évben Magyari István sárvári predikátor «Az országokban való sok romlásoknak okairól» című könyvet tett közzé. Abból indult ki, hogy a kath. egy-

Digitized by Google

ház bálványimádásra vezetvén híveit, Isten haragjait idézi azokra az országokra, a melyekben el van terjedve; ennek következtében a csapásokért, melyeknek súlya Magyarországra nehezedik, a kath. egyházat teszi felelőssé.

Forgách Ferencz nyitrai püspök fölszólítására, Pázmány néhány hónap alatt megírta «Felelet»-ét, melyet Nagyszombatban nyomatott ki. (1603). Nem elégedett meg azzal, hogy a kath. egyházat a bálványimádás vádja ellen megoltalmazza, támadólag lépett föl. Azt vitatta, hogy a Luther által alapított új vallás, az evangéliummal ellentétben álló tanításokat hirdetvén, vonja a népekre Isten sujtó karját.

Ezen első munkájával bebizonyította, hogy hosszú külföldi tartózkodása alatt, idegen nyelven folytatott tanulmányai közepett, nyelve nem vesztette el a tiszta magyarság jellemvonásait, a miket biharmegyei otthonában vett föl lelkébe. Ugy ír, mintha a Körös partjairól sohasem távozott volna. Meglepő gazdagságban tárja föl a nemzeti szellemnek képekben, hasonlatokban és közmondásokban felhalmozott kincseit; mesteri ügyességgel alkalmazkodik a magyar nép sajátságos gondolat- és érzelemvilágának igényeihez.

Higgadt tárgyilagosság, személyeskedéstől való tartózkodás, nemes kimélet annak a kornak vallási polemiáiból száműzve lévén, az ő munkájában sem találhatók föl. Pázmány nyiltan hirdeti, hogy a protestánsok támadásaival szemközt, szükséges «megélesíteni a penna orrát, megmelegíteni a tentát; . . . mert a felfuvalkodott dagályokat meg is kell vágni, hogy kifolyjon a genyedtség; port is kell a fene-ette sebekbe vetni, hogy megemésztessék a vadhús; a rozsdát is fövenynyel kell dörzsölni».

Digitized by Google

Ugy látszik, hogy Pázmány a theologiai szakkörök, nem pedig a nagy közönség számára irta ezt a könyvet. Erre utal a latin idézeteknek aránytalanul nagy tömege, mely érveléseinek alapját jelentékenyen szilárdította, de az olvasást megnehezítette. Ez a körülmény okozza azt is, hogy ebből a könyvből a jelen gyüjteményben mutatványt nem nyujthatunk.

Ugyanilyen eljárást követett Pázmány második polemikus munkájában is, melyet: «A mostani tudományok hamisságának tíz nyilván való bizonysága» czím alatt adott ki, összefoglalva benne mindazon érveket, melyeket a hitújítás létjogának, megindítói tekintélyének és tanítása igazságának megingatására a kath. polemiai irodalom összehalmozott, és most ő az életre-halálra menő harcz kíméletet nem ismerő hevességével használt föl,

Mindazáltal, a míg egyik kezében a harcz fegyverét forgatta, a másikkal egyháza híveinek lelkében a vallásos érzület élesztésén munkálkodott.

Legelső polemikus irataival úgyszólván egyidőben (1604) fordította le Kempis Tamásnak «Krisztus követéséről» irt könyvecskéjét, mely a szentirás után a legelterjedettebb nyomtatvány, a XV. század óta napjainkig minden keresztény népnél közkézen forog. Az emberi lélek bajainak és gyógyszereinek alapos ismerete, gyakorlati életbölcseség és túlzásokat kerülő humánus szellem biztosítják el nem évülő értékét. Pázmány a fordítást nagy gonddal végezte. «Azon igyekeztem» — mondja ő maga — «hogy a deák betűnek értelmét híven magyaráznám, a szólásnak módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mintha először magyar embertől magyarul iratott volna.»

Digitized by Google

Ezt a szabatosan formulázott elvet nem volt könnyű alkalmazni Kempis műve fordításánál, mert abban rövid és tömör mondatok gazdag eszmetartalmat és mély értelmet foglalnak magukban. Mindazáltal föladatát olyan szerencsésen oldotta meg, hogy az ő szövege a legújabb időkig számos kiadást ért.

Sürgető közszükséget elégített ki Pázmány: az első magyar nyelven nyomtatott imádságos könyv kiadásával (1606.). Gazdag választékosságban nyujtja az imádságokat, melyeket túlnyomó részben maga szerkesztett. Az egyházi évkör különféle alkalmai, a lélek számos szükségei közül egy sem kerüli el figyelmét, Rendszerint abból indul ki, hogy Isten fönségével szembe állítja az ember gyarlóságát; a vétkesség tudatát fölébresztve, az önmegalázást táplálja, az isteni irgalom dicsőítésével e mennyei segélybe vetett bizalmat kelti föl; a félelem és remény érzéseinek összeolvadásában találja föl a javulás biztosítékát.

Énekeket nem vett föl könyvébe; csak a Mária-antifonákat és az úgynevezett poenitentiális zsoltárokat versbefoglalva adja. Ellenben az imádságok minden egyes csoportja elé terjedelmes értekezéseket helyezett, a melyek a belső hitélet és a külső isteni tisztelet fontosabb mozzanatait magyarázzák, és így hittani kézikönyv előnyeiben is részesíti közönségét.

Ez a munka szintén nagy népszerűségnek örvendett és még néhány év előtt is megjelent új kiadása.

Értékét jelentékenyen emelte az a terjedelmes értekezés, a melyet Pázmány függelék gyanánt csatolt hozzá ily czím alatt: «Rövid tanúság, mint ismerhesse meg akármely együgyű ember az igaz hitet.» A vitás kérdések sorából a leglényegesebbnek tárgyalására szorítkozik; a

Digitized by Google

protestantismus azon alapelvére, a mely szerint a keresztény csak azt tartozik hinni, a mi a szentirásban foglaltatik. Ezzel szembe helyezi a katholikus felfogást, mely a szentirás mellett az egyházban megőrzött hagyományt is a hit igazságainak forrásául fogadja el és a szentirás magyarázatában az egyház tekintélyének szükségességét vallja.

Egy népszerű hittudományi dolgozat minden kellékét egyesíti ez a munkája: az előadás világosságát és tárgyilagosságát, a következtetések meggyőző erejét és a fejtegetések rövidségét.

Hasonlóképen nyugodt hang, helyenként bizonyos derült humor uralkodik abban a polemikus munkájában, a melylyel a szentek tiszteletéről szóló katholikus tanítást védelmezte (1607-ben) Gyarmathi Miklós helmeczi predikátornak már kilencz esztendő előtt megjelent munkájában foglalt támadásai ellen.

Ebben az időben élte át a katholikus egyház Magyarországban legválságosabb napjait. A protestáns rendek vallásuk szabad gyakorlatának biztosítására fegyvert ragadtak. (1604). Vezérök Bocskay István Magyarország és Erdély fejedelmévé kiáltatott ki. Diadalmas hadai elárasztották az ország nagy részét. A Habsburgház magyarországi uralmát végső veszély fenyegette. Ezt elháritotta a bécsi békekötés (1606) az által, hogy kielégítette a protestánsok igényeit. Hatalmuk jelentékeny gyarapodást nyert az által, hogy kétszer egymásután, az 1608. és 1609-ik évi országgyűléseken a nádori méltóságra protestáns főúr emeltetett.

Mindez Pázmányt nem félemlítette meg, sőt harczvágyát élesztette. Gyors egymásutánban látnak napvilágot pole-

Digitized by Google

mikus munkái. Terjedelem és modor tekintetében nagy változatosságot tüntetnek föl. Apró füzetekben, vaskos kötetekben mintegy a párbajt vívó vitéz kardcsapásai villannak meg és a faltörőágyú dörgése szólal meg.

Különösen nagy föltünést keltett irodalmi harcza Alvinczi Péterrel, a kassai kálvinista lelkészszel, kinek a Bocskay-fölkelés előkészítésében és sikerében jelentékeny része volt, és a ki a béke helyreállítása után sem szünt az egyházi szószéken kiméletlen támadásokat intézni a kath. egyház tanítása, szertartásai és papjai ellen; előszeretettel ismételvén a hitszegés és bálványcsinálás vádját,

Pázmány egész eredeti módon hívta föl őt irodalmi mérkőzésre. «Egy keresztyén prédikátortól a kassai nevezetes tanítóhoz Alvinczi Péter uramhoz iratott öt szép levél» czímű munkájában (1609) korlátolt elméjű protestáns prédikátort szólaltat meg, ki mikor katholikus urak társaságában a szokásos vádakkal előáll, azoktól teljes tudományos készlettel czáfoltatik meg és ostromoltatik.

Az első találkozás alkalmával a prédikátor bálványimádásnak nevezi a kath. vallást; mire kath. ellenfele megállapitja a bálványimádás fogalmát és bizonyítja, hogy a szentek és képek tiszteletéről szóló kath. tanítás nem viseli magán a bálványimádás ismertető jeleit. Máskor a prédikátor azzal áll elő, hogy a kath. vallás megengedi a hitszegést, hivatkozik a konstanczi zsinatra, mely Husz Jánost a részére kiállított menedéklevél daczára, máglyán kivégeztette; és felemlíti IV. Eugen pápát, ki oka volt annak, hogy Ulászló magyar király a törökökkel kötött békét fölbontotta, a mi a várnai csatavesztést vonta maga után; mire kath. ellenfele ezt a két esetet tüzetesen magyarázza, a zsinat és a pápa eljárását igazolja, sőt azt bizonyítja, hogy

Digitized by Google

az új tanítások szabadítanak föl hitszegésre, mert hitszegők voltak megalapítóik. További vitatkozások tárgyául szolgálnak a papok nőtlensége, a gyónás, a házasság szentsége.

A prédikátor nem lévén képes magát kellően védelmezni, belátja tehetetlenségét, többször beismeri tévedését, majd levélben Alvinczihez fordul, közli vele a vita lefolyását, előadja kétségeit, kéri tanácsát és támogatását. Tollára Pázmány hízelgő kifejezéseket ad, a melyek szertelenségükkel Alvinczit a gúny tárgyává teszik.

A könyv hatását Alvinczi felháborodásából ítélhetjük meg, a mely annyira erőt vett lelkén, hogy fegyveres megtorlásra késztette hitsorsosait. «Ha valaha kívánatos» — írja Mágócsi Ferencz főkapitánynak —, az Isten tisztessége mellett fölkelni és az ő dicsőségét oltalmazni: mostan egyszer egész országgal méltó volna megindulni az Isten ellen keresztyén vallásunkat káromló gonosz ember ellen.»

Ugyanakkor irodalmi téren ellensúlyozni igyekezett a könyv hatását. «Egy tetetes nevevesztett pápista embertől küldetett szines öt levelekre rendszerint való feleleti» czím alatt tette közzé védő iratát, a melyben a legkiméletlenebbül támadja és gyalázza Pázmányt.* Ez még ugyanazon évben írta meg és nyomatta ki válaszát: «Alvinczi Péternek sok tétovázó keringésekkel és czégéres gyalázatokkal fölhámozott feleletinek rövid és keresztyén szelídséggel való megrostálása.» Különös súlyt fektet ebben a szegedi békekötés ügyére. Alvinczi ugyanis magáévá tette azt a

* Ebből a könyvből egyetlen példány sem maradt fönn. Tartalmát csak Pázmány válaszából ismerjük.

Digitized by Google

vádat, hogy a kath. egyház a hitszegést megengedi, és hogy a pápa hitszegésre késztette a magyar királyt. Úgy okoskodott, hogy a pápának és a többi keresztény államoknak «semmi közük nem volt Magyarországhoz», a minél fogva az ő megkérdezésük nélkül a magyarok békét köthettek a szultánnal, és az ő felszólalásukra nem voltak feljogosítva a megkötött békét felbontani; továbbá, hogy noha a keresztény hatalmakkal kötött szövetség megelőzte a török békekötést, ez utóbbi esküvel lévén megerősítve, nagyobb kötelező erővel birt mint amaz.

Ezzel szemben Pázmány azt vitatta, hogy a magyarok a keresztény hatalmakkal fönnálló szövetséges viszonyt egyoldalúlag fölbontani, a törökökkel békét kötni nem voltak feljogosítva; annál kevésbbé, mert amazok irányában is esküvel voltak lekötve; de eskü hiányában az egyszerű fogadás is eléggé lekötötte volna őket, úgy hogy az azzal ellentétben álló eskü érvénytelennek volt tekintendő. Ezt elmés hasonlattal világosítja meg. Ha valaki — úgymond — törvényes királya ellen összeesküvésbe lép és esküvel kötelezi le magát társai irányában; sem ezt az istentelen esküt megtartani nem tartozik, sem azzal nem mentheti magát, hogy a király kezeibe hűségesküt nem tett.

A két munkából épen azokat a részeket közöljük, a melyek ezen kérdéseket tárgyalják.

Mialatt ez a polemia folyt, Pázmány más oldalról is támadást intézett a kálvinisták ellen. «A nagy Kalvinus János Hiszekegyistene» című könyvében azt a feladatot tűzte ki magának, hogy az apostoli hitvallás ágazatai és Kalvin tanítása között ellentétet mutasson ki. Mindjárt az első ágazatra vonatkozólag ez a gondolatmenete: Kálvin szerint Isten a bűnnek is szerzője, mivel azonban Isten

Digitized by Google

mint a legtökéletesebb lény nem lehet a bűnnek szerzője, ellenben az ördög a bűnnek szerzője: Kalvin istene tulajdonképen az ördög, és a kalvinistáknak az első ágazatot így kellene formulázniok: «Hiszek a pokolbeli ördögben, minden ocsmány vétkeknek alkotójában, kegyetlen mostoha atyában, erőtlen nem istenben.»

Ezzel a lojális polemia határain bizonyára túllépett, és barátai szükségesnek látták mentségére azt hozni föl, hogy tudta nélkül jelent meg nyomtatásban a könyv, a mely az 1609-ik év végén tartott pozsonyi országgyűlésen veszélyes mozgalmakat támasztott. A protestáns követek ugyanis követelték, hogy «az istentelen jezsuita, istenkáromló könyve» miatt szigoruan megfenyíttessék. A nádor megidézte Pázmányt, a ki azonban azt válaszolta, hogy «a vallás ügyében felmerülő viták és hibák az egyházi törvényszék, nem pedig világi birák hatásköréhez tartoznak, a miért is ő csak főpapja vagy a pápa követe előtt igazolhatja eljárását.» Mire a nádornak sikerült a protestánsokat rábirni, hogy követelésüktől álljanak el.

Az apró csatározások, melyekben Pázmány majd maga kereste fel ellenfeleit, majd az ő támadásaik ellen oltalmazta egyházát, nem merítették ki erejét és figyelmét. Különben is jól tudta, hogy alkalmi munkák, a melyeknek pillanatnyi szükség ad létet, tartós hatásra nem számíthatnak. Azt a feladatot tűzte ki magának, hogy a kath. vallás legfőbb hitágazatait és az azok ellen protestáns részről intézett támadásokat rendszeresen, összefüggésben és kimerítően tárgyalja. Így jött létre irodalmi pályájának legjelentékenyebb alkotása: «Az isteni igazságra vezető Kalauz.» (1613.)

A kétszáz nyomtatott ívre terjedő munkában kiindulási

Digitized by Google

pontja: Isten léte és végtelen tökéletessége, a mit minden ember a természetes ész világosságánál is fölismerhet; Isten végtelen tökéletessége pedig arra készteti az embert, hogy neki hódoljon és szolgáljon, a mire az igaz vallás nyújtja az útmutatást. Kutatva, hogy a különféle vallások között melyik az igaz vallás, arra az eredményre jut, hogy az nem lehet más, mint a keresztény és pedig az, a mit a kath. egyház tanít, a minek bebizonyításával foglalkozik a könyv legnagyobb részében; főképen a szentírásról, a pápáról, oltári szentségről és az igazolásról szóló kath. tanítást, a mely a leghevesebb ostromoknak volt kitéve, tárgyalja a legnagyobb részletességgel.

Minta gyanánt mesterének, Bellarmin bibornoknak 1581-ben megjelent munkája állott előtte; ebből helyenként átkölcsönözte az anyagot, az érveket, a gondolatokat. Azonban a két könyv lényegesen különbözik egymástól. Bellarmin csak hittudósok, Pázmány a nagy közönség számára is írt; amaz csakis azokat a hitágazatokat tárgyalja, melyek körül a vallásfelekezeti viták folynak, ez utóbbi kiterjeszkedik azokra az igazságokra is, melyek az összes keresztény felekezetek közös birtokai.

A «Kalauz» a szigorú tudományos módszerrel a népszerű előadás előnyeit egyesíti. Nemcsak alapos ismeretekkel látja el olvasóit, szivökre is hat; erős meggyőződéssel karöltve a benső áhitat szellemét kívánja fölébreszteni.

Az a tény, hogy a «Kalauz» már Pázmány életében három kiadásban jelent meg, noha nagy terjedelme megszerzését és olvasását nehezítette, hatásának mértékeül szolgálhat.

Bód Péter, XVIII. századbeli kiváló protestáns író, joggal mondhatta erről a könyvről, hogy abban Pázmány

Digitized by Google

«minden ékesszólásának és elmés találmányinak vastag folyamatját kiöntötte az ellenkező vallásuak ellen.»

*

Az a sokoldalú és sikerdús munkásság, melyet Pázmány mint író, szónok és térítő kifejtett, tisztelői körében természetszerűen fölkeltette azt a gondolatot, hogy ő még jelentékenyebb előnyöket fog biztosíthatni a kath. vallás ügyének, ha egyéni súlyához az egyházi és politikai hatalom mindazon eszközei járulnak, a melyeket Magyarországban a főpapi állás nyújt.

Ezért Forgách Ferencz, esztergomi érsek halála (1615) után, a magyarországi kath. főrendek a királyi udvarnál és a római szentszéknél lépéseket tettek a végből, hogy Pázmány neveztessék ki utódjává. Ohajtásuk teljesült. (1616.)

Az ország első főpapi székére emeltetve, Pázmány az egyházi élet minden irányában nagyhatású actiót indított meg. Első sorban a papság vallásos buzgóságának és műveltségi szinvonalának emelésére irányozván törekvéseit: papnöveldéket létesített, a nagyszombati főiskolát megalapította, zsinatokat tartott. Ugyanakkor egész kiterjedésben igénybe vette azokat a politikai jogokat, melyek az ország primását megillették. A királyi tanácsban, az országgyűléseken, a békealkudozásokban szava mindenkor irányadó volt.

Érseki kormányzásának úgyszólván egész idejét betöltik a Harbsburgház ellen a protestáns uralkodók és népek által viselt harminczéves háború eseményei, melyek Erdély fejedelmeit is arra késztették, hogy fegyvert fogjanak.

Bethlen Gábor, első támadásának (1619) igazolására

Digitized by Google

Alvinczi Péter által «Magyarország panasza» czím alatt röpiratot bocsáttatott közre, a melyben egyebek közt azt állítja, hogy II. Ferdinánd ármány és erőszak segítségével választatott meg magyar királylyá, azután pedig koronázási hitlevelében elvállalt kötelességeit megszegte; továbbá a vallási sérelmeket helyezi előtérbe, és különösen Pázmányt vádolja azzal, hogy protestáns templomokat foglal el, prédikátorokat üldöz, a kath. vallás terjesztésére erőszakos eszközöket használ. Egyebek között azt a nyilatkozatot adja szájába: «Jobb, hogy az egész országot vadak lakják, hogy sem mint az eretnekeknek benne való maradást engedjenek.»

Pázmány maga válaszolt névtelenül kiadott röpiratban, melyet egész terjedelemben közölhetünk. Azzal kezdi, hogy két század óta olyan nyugalom nem uralkodott az országban, mint ez utolsó három esztendő alatt; a törökökkel és az erdélyi fejedelemmel fennálló békekötés állandónak igérkezett; sőt az utóbbi ajánlatot tett, hogy a királynak, lázadó cseh alattvalói megfékezésére segítséget nyujt. Szerinte «némely zenebonás és fúrt agyú emberek . . . részszerint az híres neves német nemzetség ellen való meggyökerezett gyűlölségtől ösztönöztetvén, részszerint uralkodásnak és kóborlásnak kívánságától gerjesztetvén», birták Bethlent támadó föllépésre. Egyenként czáfolja a támadás igazolására felhozott okokat. II. Ferdinánd rendesen és törvényesen választatott meg; a hitszegés vádja ellen pedig megoltalmazza őt a néhány hónap előtt tartott országgyűlés, mely hálásan ismerte el az ország irányában tanusított jóakaratát; ha pedig netán valamit elmulasztott volna, ezért a felelősség a nádort terhelné, kit teljhatalmú helytartójává rendelt, mikor a német biro-

Digitized by Google

dalomba távozott. Visszautasítja a maga személyét illető vádakat; esküvel erősíti, hogy az ajkaira adott nyilatkozat, «soha se szájába, se elméjébe nem jött.»

Felszólalásával az egyház és az ő személye ellen irányuló ellenséges érzületet a főlkelők körében lecsillapítani nem sikerült. Az 1620 nyarán tartott beszterczebányai országgyűlés, mely Bethlent Magyarország királyává kiáltotta ki, oly végzéseket hozott, melyek a kath. egyház hatszázados szervezetének felforgatását, az egyházi javaknak honvédelmi czélokra fordítását rendelték el, és Pázmányt mint a haza ellenségét az országból száműzték.

Pázmány nem késett tiltakozni. Latin nyelven közzétett röpiratban kimutatta, hogy a beszterczebányai országgyűlés a törvényesség főltételeit nélkülözi, minélfogva végzései érvényteleneknek tekintendők. Azt a vádat, a mely szerint a magyarországi papság «a haza nyugalmát megzavarta», ahhoz hasonlítja, a melyet Krisztus és az apostolok ellen hangoztattak a zsidók. A farkas és a bárány esete — úgymond — ismétlődik újból. Saját személyéről elismeri, hogy ő Bethlen törekvéseit meghiúsítani igyekezett, de ezzel — úgymond — a haza elnyomott szabadságának visszaállítására, nem pedig vesztére és romlására tört.

Mindezek daczára, mikor Bethlen egyik bizalmas híve, gróf Thurzó Imre, a béke helyreállítása érdekében a kezdeményező lépést megtette, Pázmány meleg szavakkal buzdította őt igyekezetei folytatására és biztosította támogatása felől. «Adta volna az Ur Isten, — írja neki — hogy ennekelőtte is mindnyájan a szép csendes és békességes állapotot megbecsülvén ezt a nagy tüzet ne gerjesztik vala, mely immár sok ezer hazánkfiait megemész-

Digitized by Google

tette, és ha idején elejét nem veszik azok, a kiken áll, félő, hogy utolsó veszedelemre ne hozza hazánkat, kit az Úr Isten kegyelmesen eltávoztasson.»

A megindult tárgyalások eredményre vezettek. Az 1622-ik év első napján a két fél biztosai aláírták a békekötést.

Pázmány fátyolt vetve a múltra, baráti jobbját nyujtá a fejedelemnek abban a levélben, melylyel akkor szolgálatait ajánlotta föl neki a béke megszilárdításának művében, Bethlen viszont «barátjának» czímezi őt válaszában. «Kegyelmed» — írja sajátkezű utóiratban — «engemet annakutánna tartson jóakarójának; valalamiből az én barátságom is kívántatik, meg nem akarunk fogyatkozni, hanem kedveskedni akarunk és igyekezünk.»

Bethlen második és harmadik támadása után szintén, alig hogy a béke létrejött, Pázmány mindjárt fölvette a levelezés elejtett fonalát. Mikor 1629 tavaszán egy negyedik támadás veszélye forgott fönn, Pázmány azon volt, hogy őt visszatartsa, «Olvastam» — írja neki egyebek között — «hogy a tigris, mikor vadat akar fogni, egynehány ugrást próbál, ha azokkal el nem éri, nem is üzi a vadat, mert ha ezt ép és egész erővel el nem érte, leteszi reménységét. Ugy tetszik, sokan ép és nagy erővel eleget próbáltak az elfolyt tizenhét esztendő alatt; a mit eddig végbe nem vihettek, nem engedi Isten, hogy ezután végbe vigyék.»

Mire Bethlen így válaszol:

«A mely hasonlatossággal kegyelmed nékünk való írásában él, némely fenevadnak szokását hozván elő: azt úgy lenni mi is hallottuk; melyhez képest egyszeri megfogyatkozott reménység után kinek mi reménysége lehessen, nem

Digitized by Google

tudjuk, és azon felettébb nem is szorgalmatoskodunk, magunkra, nem más emberek dolgára lévén nagyobb gondunk; hanem Istenünket szüntelen kérjük, hogy e mostani keresztény országoknak felháborodott állapotjukat kívánt szép csendességre hozván, e sok vérontások és szegény községnek nehéz pusztulási után adjon állandó egyességet.»

Az a bizalmas viszony, melybe Bethlen utódjához, I. Rákóczy Györgyhöz lépett Pázmány, zavartalanul állott fönn az utóbbinak haláláig.

Azt a mélységet, a mely őket a vallási téren elválasztá, áthidalta a haza- és fajszeretet érzése, mely Pázmány lelkét betöltötte. Ennek sugallata vezette őt arra az álláspontra, hogy támogatni és erősíteni kell Erdély különállását, a melyben Magyarország alkotmányos szabadságainak és a magyar államférfiak politikai súlyának biztosítékát látta a német befolyás uralomra törekvő irányával szemközt.

Ezt a felfogást leleplezetlenül föltárta egy alkalommal az erdélyi fejedelem követe Kemény János előtt, ki önéletrajzában följegyezte következő érdekes nyilatkozatát: «Im látod, édes öcsém, nekünk elégséges hitelünk, tekintetünk vagyon most a mi kegyelmes keresztyén császárunk előtt; de csak addig durál az, míglen Erdélyben magyar fejedelem hallatik floreálni; azontúl mindjárt contemptusba jutván, gallérunk alá pökik a német.»

Ez a felfogás indította őt arra, hogy tiszteletre méltó lojalitással az udvar és a fejedelem között mint közbenjáró az összeütközések elejét venni igyekezzék. Erről tanúskodik levelezése, a melyből Rákóczyhoz írt negyvenkilencz darabot a jelen gyűjteménybe felveendőnek véltük; tekintettel arra, hogy azok nemcsak a történetírás értékes

Digitized by Google

forrásai, hanem Pázmány írói egyéniségének és nyelvének ismeretéhez is fontos adalékok gyanánt szolgálnak.*

*

Pázmány főpapi és politikai tevékenysége közepett, sohasem hagyott föl az irodalmi munkássággal. Sokkal jobban ismerte a sajtó súlyát, semhogy azt akkor is, amikor más hatalmi eszközök állottak rendelkezésére, érvényesíteni elmulaszthatta volna.

Korábbi munkáit újabb kiadásokban bocsátotta közre vagy készíttette sajtó alá. Mikor azokat megtámadták, megoltalmazásukra maga vette kezébe a tollat.

Soká kellett várnia, míg a Kalauz-ra megkapta a választ. Ugyanis a magyarországi protestáns felekezetek vezérférfiai, hazai hittudósaik sorában erre a feladatra egyet sem tartottak képesnek. Ezért Wittenbergába fordultak és az egyetem egyik híres tanárát Balduinus Frigyest birták rá arra, hogy a cáfoló munka megírását elvállalja. Mivel előbb Pázmány könyvét latin nyelvre kellett lefordítani, sok idő telt el, míg a német theologus a munkához foghatott, és csak tizenhárom esztendő múlva (1626) látott napvilágot latin nyelven írt dolgozata, mely terjedelemre megközelíti a «Kalauz»-t és azt tételről-tételre tárgyalja.

Pázmány ellenben nem késett a válaszszal, mely (1627) ily czím alatt jelent meg: «A setét hajnalcsillag után bujdosó

* Pázmány leveiből három gyűjtemény jelent meg: *Miller*től: «Epistolae Petri Pázmány» két kötet (Buda, 1822) — *Szilágyi Sándor*tól: «Rákóczy és Pázmány» (Pest 1870.) — e sorok írójától «Pázmány Péter levelezése.» (Budapest 1873.) A Hazánk, Hazai Okmánytár, Könyvszemle és Történelmi Tár köteteiben is Pázmány számos levele látott napvilágot.

Digitized by Google

Luteristák vezetője, mely útba igazítja a wittembergai Akadémiának Fridericus Balduinus által kibocsátott feleleteit a Kalauzra.» Magyar nyelven írta meg feleletét. Eljárását így igazolja: «Jóllehet deákul is tudok, de mivel a Kalauzt magyarokért magyarul írtam, annak oltalmát is magyarul akartam írni, nemzetségemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert ha másnak szabad a magyar könyvre deákul felelni, engem sem tilthat, hogy magyarul ne írjak a deák könyvre.»

Diadalmas érzéssel vette kezébe a tollat ezen könyvének megírásához. «Legyen áldott az Úrnak szent neve!» — úgymond — «nem hogy valamiben meggyőzték és erőtlenítették volna a Kalauz bizonyságit, de sőt azoknak kifeselhetetlen kötelében vergődvén, nyakukra fojtották és oldhatatlanokká csinálták azokat; úgy hogy a wittembergai felelet nem egyéb hanem a Kalauzban írt igazságnak vastagítása, az új tudományoknak (talán nem annyira az oltalmazók tudatlanságából, mint az ügynek és vallásnak fogyatkozásából) győzedelmes rontása. Azért magamról bizonyosan mondom, hogy ha lutherista volnék, megolvasván a Balduinus könyvét, katholikussá lennék, úgy annyira kitetszik a Balduinus mentegetéséből a lutherista hamisság.»

Egy esztendővel ezen munka megjelenése előtt, adott ki Pázmány «A szentírásról és az anyaszentegyházról» czimű értekezést, a melyben a Kalauznak erre a két tárgyra vonatkozó fejezeteiből mintegy kivonatot nyújt. Ezzel a kiadványával szűkebb szülőföldje Bihar vármegye iránt táplált kegyeletes érzéseinek kívánt emléket állítani.

«Negyven egész esztendeje lészen» — írja a vármegyéhez intézett ajánlólevélben — «mikor az Ur Isten engemet honomból, azaz őseimnek örökségéből kiszólíta s egyházi

Digitized by Google

állapotba választa. Soha azóta, édes nevelő hazám, feledékenységben nem volt előttem emlékezeted; sőt kívántam és kerestem abban módot, hogy velem való dajkálkodásidat hálaadó szolgálattal valami részből megköszönjem, és benned lakozó atyámfiainak csekély értékem szerint kedveskedjem, De mód nem adatván élő nyelvem tanításával hozzád való kötelességemnek terjesztésében, hogy teljességben háladatlanul meg ne haljak, vénségemben ennek a kis írásomnak néked ajánlásával, ha kötelességemnek eleget nem tehetek, ismertetni akarom hálaadó igyekezésemet.»

Utolsó munkáját 1631-ben írta meg ily czím alatt: «Bizonyos okok, melyek erejétől viseltetvén egy főember az új vallások tőréből kifeslett és a római ecclesiának kebelébe szállott.»

Tudományosan képzett protestáns főurat szólaltat meg, a ki a kath. egyházba térvén át, ezen lépéséről egyik barátját értesíti, mivel pedig ez e fölött megütközését fejezi ki, előadja és tudományosan fejtegeti az okokat, a melyek őt az új tanoktól elpártolásra és a régi egyházba való lépésre indították.

A következő években, élte alkonyán, prédikációi egybegyűjtésével és sajtó alá bocsátásával foglalkozott. Néhány hónappal 1637 márczius 19-ikén bekövetkezett halála előtt jelent meg a 116 szent beszédből álló gyűjtemény, mely őt mint az egyházi szónoklat nagymesterét állítja elénk.

A szellemekre való hatás eszközei között Pázmány nem nélkülözte az ékesszólás előnyeit sem.

A természet bőkezűen halmozta el a szónoki sikert biztosító tulajdonságokkal, a melyeket ifjú korában avatott mesterek oktatása és az ékesszólás klasszikus műveinek tanulmányozása magas fokra emeltek. Már külső megjele-

Digitized by Google

nésével, mikor a szószékre lépett, megragadta hallgatóit. Középtermetű szikár test büszke tartású főt hordozott. Magas homlokára a mély elmélkedés barázdái voltak bevésve; hatalmas szemöldöktől árnyalt fényló szemeivel az emberek rejtett gondolatait látszott kutatni; az erősen kiemelkedő orr és a tömött bajusz alatt idegesen összeszoruló ajkak az akaraterő folytonos megfeszítését árulták el; dús haj és spanyol divat szerint nyírt szakáll keretelik be az arczot, mely nélkülözvén a szelid mosoly és a behizelgő nyájasság varázsát, a hideg számítás és a hajthatatlan szilárdság összbenyomását teszi.

Pázmány az ő prédikáczióiban inkább az észhez, mint a szívhez szólott; hallgatóit inkább meggyőzni, mint meghatni igyekezett. Az érvek erejére és világosságára, sokféleségére és megfelelő csoportosítására fordította a legfőbb gondot. Megilleti őt a «hatalmas argumentátor» czíme, melylyel a franczia irodalomtörténet Bourdaloue-t, a nagy szónokot tüntette ki. Nem deklamált, kerülte a páthoszt, nem kívánt keresett formai szépségekkel ékeskedni; a természetes, keresetlen előadáshoz ragaszkodott. A szószéken az apostoli feladatokra, nem a művészet követeléseire gondolt. Szerinte az egyházi szónok legfőbb ambicziója az legyen, hogy a hallgatók lelkéből a tévedéseket kiírtsa, velük a bűnt megutáltassa, őket bűnbánatra és javulásra bírja. «Nem veszedelmes orvosnak tartanók-e» — kérdezi ő — «a ki betege előtt lantot verne és énekléseivel akarná gyönyörkedtetni fülét; orvosságokat pedig, mivel azoktól a beteg iszonyodik, nem adna nyavalyásnak gyógyítására? Ilyen ártalmasok a prédikátorok, kik csak szólásnak ékességével vagy magok álma és elmélkedésök beszélgetésével, vagy igen mély és szokatlan, de

Digitized by Google

haszontalan tudományokkal viszkettetik a hallgatók fülét, a lelki sebek genyedtségét pedig meg sem illetik.»

Azonban az egyszerűséget meg tudta különböztetni a pongyolaságtól, a természetességet nem kereste a köznapiságban. Mikor a felhasznált képekben és hasonlatokban hallgatói mindennapi foglalkozásaihoz leszáll, a jó ízléssel soha sem jő összeütközésbe. Egyszersmind míg polemikus munkáiban az indulatok forgó szele nem egyszer magával ragadta tollát: prédikációiban teljes szélcsend uralkodik. A szószék lépcsőin leteszi a fegyvert, melylyel az irodalmi küzdtéren halálos sebeket ejtett.

Prédikációinak tárgya: az evangélium tanításának magyarázata. A hit titkainak, a dogmatika legnehezebb kérdéseinek fejtegetésére meglepő világosságot tud árasztani. Bőségesen kölcsönöz a szentírásból és a szentatyák irataiból idézeteket; de ezeket olyan ügyesen választja meg, olyan találóan alkalmazza, hogy nem válik fárasztóvá; noha beszédeinek terjedelme a ma megszokott mértéket jóval meghaladja; többnyire mintegy két óráig beszélt.

Több mint harmadfélszázad múltával ezeket a beszédeket az egyházi szónoklat remekei gyanánt dicsőiti az irodalomtörténet, mintákul használják egyházi szónokok, tanulmány tárgyává teszik a politikai ékesszólás mesterei; a mely dicsőségben vele egyedül Franczia-ország XVI. századbeli nagy egyházi szónokai osztoznak.

PÁZMÁNY PÉTER MAGYAR MUNKÁI.

1. Felelet az Magiari Istvan Sarvari Prædicatornak, az Orszag romlasa okairul, irt könivere, Iratot Pazmani Peter altal, Nagy-Szombatba. M. D. CIII. (Negyedrétű 322 lap.)

Digitized by Google

2. Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei, mellyeket magiarra fordította Pazmani Peter. Bécs 1604. (Negyedrétű — lap. — Ujabb kiadások: Bécs 1624, 1638. Pozsony 1648. Nagyszombat 1709, 1738, 1769, 1772.)

3. Az mostan tamat vy tudomaniok hamissaganak Tiz nilvan való bizonisa'ga, Es reovid intes a Teoreok Birodalomrol es vallasrol. Iratot Pazmani Petertől. Græcii Styriæ. M. DC. V. (Negyedrétű 117 levél.)

4. Keresztyeni Imadsagos Keönyv, melybe szep ajtatos Keoneorgesek, Haladasok es Tanusagoc foglaltatnac, es reovid tanusagh, mint ismerhesse megh akár mely egyűgyű ember is az igaz hitet. Greczbe 1606. (Tizenkettedrétű 268 levél. — Újabb kiadásai: Pozsony 1610, 1625, 1631, 1650. Bécs 1665. Lőcse 1674. Nagyszombat 1701, 1791. Pest 1869.)

5. Keresztieni Felelet. A Megh Döcsöült Szentek Tiszteletirűl, Ertünk való könyörghesekrűl es Segitsegül hivasokrul, Iratot Pazmani Peter altal. Az Gyarmathi Miklos Helmeczi Prædicatornak. A Bodogh Emlekezetű Monoszloi Andras Vesperiny Püspök es Posoni Præpost könyve ellen irt csacsogasira. Græcii Styriæ. M. DC. VII. (Negyedrétű 110 levél.)

6. Az Nagi Calvinos Janosnac hiszec egy Istene. Az az: Az Calvinos ertelme szerent való igaz magiarazattia az Credonac: Mely az Calvinus tulaidon könyveiből, hyven, es igazán egybe szedettetet az Calvinista Atiafiaknac lelki eppűletekre es vigasztalasokra. S. T. D. P. P.* Nagyszombatba, M. D. C. IX, (Nyolczadrétű 152 levél.)

7. Egy Keresztien Predikatortol S. T. D. P. P. Az Cassai nevezetes tanitohoz Alvinczi Peter Vramhoz Iratot eot szep levél. I. Az Papistak Baluaniozasárul. II. Minemű szabadsághoz agyianak az Papistak az Hittel kőtőt foghadásnak

* *Sacræ Theologiæ Doctor Pazmany Peter.*

Digitized by Google

felbontására. III. Mint tanicsak az Papistak, hogy iob az Papnak hazasságh kiűűl latorkodni, hogy sem hazas társhoz kőtelezni maghat. IV. Egy Papista embernek ennihány esztelen dolgokrul valo kerdezkedesinűl. V. Mely meltatlan nevezik Baluaniozoknak es Eretnekeknek az Luther es Calvinus kőuetőyt. G. S. P. G. V. T. A. M. DC. IX. (Nyolczadrétű 133 levél.)

8. Alvinczi Peternek sok tetovaazo kerenghesekkel es czegherés gyalázatokkal felhalmozot feleletinek rőuÿd és keresztyeni szelidségghel való megh rostalása. Irattatot Pazmany Petertool az Jesvitak rendin való legh kisseb Tanitótúl M, DC. IX. (Nyolczadrétű 128 lap.)

9. Posonban lőt Prædicator, Pazmany Peter altal Azon az napon, mellyen amaz tűndér módra valtozandó alhatatlanságnak tűkőre, Thordai Janos Barát harmadszor ki öltőzőt az csuklyából Pűnkősd utan XII. Vasárnap, Kis asszony havának 22 napján, M. DC. X. esztendőben. Egy keresztyen halgatótúl az eleven nyelv után irásban foglaltatot és az hívek eppűletire szem eleiben ki bocsáttatot. Musiponiba (Pozsonyban) M. DC. X. (Negyedrétű 16 levél.)

10. Isteni Igazsagra vezerleo Kalaoz, Mellyet irt Pazmany Peter Jesvitak rendin való Tanito. Nyomtattak Pozsonban, M. DC. XIII. (Ivrétű 840 lap, — Újabb kiadásai: Pozsony 1623, 1637.)

11. Csepregi Mesterseg. Az az Haffenreffernek magyarrá fordítot kőnyve eleiben függesztet leveleknek czegéres czigánysagi és orcza-szégyenyitő hazugsági Melyet az Igazságnak oltalmára irt Szyl Miklós * Bécsben 1614. (Nyolczadrétű 78 lap.)

12. Az Calvinista Predikatorok igyenes erkeolcseu tekelletessegének Tevkeore Mellyet az Felfeoldeon nyomtatot Lelki Orvossagnak eleol járo beszédebeol szerzet Lethe-

* Pázmány álneve.

Digitized by Google

nyei István,* Becsben M. CC. XIV. (Nyolczadrétű 24 levél.)

13. Az Igazsagnak Gyeozedelme Melyet Az Alvinci Peter Teokeoreben megmutatot Pazmany Peter. Posonban M. DC. XIV. (Negyedrétű 108 lap.)

14. Csepregi Szegyenvallas. Azaz Reovid Felelet, melyben az Csepregi hiusagoknak Kőszegi tóldalékit verőfényre hozza Pazmany Peter, Pragaban M. DC. XVI. (Nyolczadrétű 284 lap.)

15. Reovid Felelet Ket Calvinista Keonyvecskere Mellyeknek egyike Okát adgya miért nem felelnek az Calvinista Prædikátorok az Kalauzra. Másika Itinerarium Catholicumnak neveztetik. M: DCXX. (Negyedrétű 74 lap.)

16. Falsæ originis motuum Hungariæ succincta refutatio. — Az Magyar országi Támadásoknak hamissan költött eredetének rövid velős Hamisitása. MDCCXX. (Latin és magyar szöveg. Negyedrétű 36 levél.)

17. Az Szent Irasrol es az Anyaszentegyházrul két rővid könyvecskék. Mellyeket irt Pazmany Peter Esztergomi Ersek Bécsben M. DC. XXVI. (Negyedrétű 169 lap.)

18. A setet haynal-csilag-utan budoso Luteristak Vezetője. Mely útba igazittya a Vitebergai Academiának Fridericus Balduinus által ki-bocsátot feleletit a Kalauzra. Pazmany Peter Esztergomi Ersek irta. Bechben M. DC. XXVII. (Negyedrétű 493 lap.)

19. Bizonyos Okok, mellyek erejetől viseltetven egy fő ember az uj vallások tőveből ki-feslet es az Romai Ecclesiának kebelébe szállot Pozsonban. M. D C. XXXI. (Negyedrétű 51 lap. — Ujabb kiadása Bécsben 1632 — Pozsony 1758.)

20. A Romai Anyaszentegyház Szokásából Minden Vasarnapokra Es Egy-nehány Innepekre Rendelt Evan-

* Pázmány álneve.

Digitized by Google

geliumokrul Predikaczionk. Mellyeket elő nyelvenek tanitassa utan Irásban foglalt Cardinal Pazmany Peter Esztergami Ersek Posomban. M. DC. XXXVI. (Ívrétű 1278 lap.— Ujabb kiadásai: Nagy-Szombat 1695, 1768.)

*

A jelen gyűjteménybe felvett darabokat Pázmánynak 2, 4, 6, 7, 8, 10, 15, 16, 17. 18. szám alatt jelzett munkáiból vettük.

Az első részben:

Az 1. szám alatt az értekezés egész terjedelmében van fölvéve Pázmány munkáinak a budapesti egyetem hittani kara által rendezett kiadásából* II. 273—312.

* *Pázmány Péter* bibornok, esztergomi érsek, Magyarország primása, — Összes munkái, a budapesti kir. magyar Tudomány Egyetem megbizásából egybegyűjti és sajtó alá rendezi ugyanazon egyetem hittudományi kara. — Magyar sorozat. — Budapest, nyomatott a kir. m. Tud.-Egyetem nyomdájában. 4-rét.

I. kötet. Felelet Magyari István könyvére. Sajtó alá rendezi *Rapaics* Rajmond. — Kempis Tamásnak Krisztus követéséről. Sajtó alá rendezi az 1624-iki bécsi kiadás után *Kisfaludy* A. Béla. — Az mostan támatt új tudományok hamisságának tiz nyilván való bizonysága és rövid intés. Sajtó alá rendezi *Rapaics* Rajmond. — Budapest, 1894. 587 l.

II. kötet. Imádságos könyv. — Rövid tanuság. — Keresztyéni felelet a megdicsőült szentek tiszteletéről. — Alvinczi Péterhez iratott öt szép levél. — Alvinczi feleletinek megrostálása. — Calvinus hiszekegy Istene. — Pozsonyban lőtt predikatio. Sajtó alá rendezték: *Breznay* Béla, *Kisfaludy* A. Béla, *Rapaics* Rajmond. — Budapest, 1895. 801 l.

III. kötet. Igazságra vezérlő kalaúz. I. kötet. Sajtó alá rendezte *Kiss* Ignácz. — Budapest, 1897. 759 l.

IV. kötet. Igazságra vezérlő kalaúz. II. kötet. — Egy tudakozó praedikátor nevével iratott öt levél. — Sajtó alá rendezi *Kiss* Ignácz. — Budapest, 1898. 799 l.

V. kötet. Csepregi mesterség. — Calvinista tükör. — Az igazságnak győzedelme. — Csepregi szégyenvallás. — Rövid felelet két kálvinista könyvecskére. — Bizonyos okok. — A szent irásrúl és az anya szentegyházrúl. — A setét hajnalcsillag utain bujdosó luteristák vezetője. — Sajtó alá rendezte *Rapaics* Rajmond. — Budapest, 1901. 823 l.

Digitized by Google

A II—V. szám alatt mutatványul töredékek vannak közölve ugyanazon kiadás II, 539—557, 679—685, III. a) 27—46, IV. 622—650, V. 477—502. lapjairól.

A VI. szám alatt az értekezést egész terjedelmében közöljük ugyanazon kiadás V. 310—342. lapjairól.

A második részben:

Az I. szám alatt közlött mutatványt a Prédikációk 1636-ik évi kiadásának 190—203. lapjairól veszszük.

A II. szám alatt a politikai röpiratot az 1620-ik évi kiadás nyomán egész terjedelmében adjuk.

A III. szám alatt a leveleket a következő munkákból közöljük:

Miller: Epistolæ. I. 136,138. II. 206—210.

Szilágyi: Rákóczy és Pázmány. 63—178.

Történelmi Tár: 1881-ik évfolyam 609— 1889-ik évfolyam 651—664.

*

Föladatunk az lévén, hogy a közlött darabok olvasását lehetőleg megkönnyítsük; arra kellett magunkat elhatároznunk, hogy a mai helyesírást használjuk. A nyelvész az eredeti kiadásokhoz fordul.

A régi kiadásokban és a budapesti kiadásban is a lapszéleken sűrűn előforduló könyvidézeteket mellőzhetőknek véltük; ellenben azokat, amelyeket Pázmány a szövegbe vett föl, meghagytuk.

Fraknói Vilmos.

VI. kötet. A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra és egy néhány innepekre rendelt evangeliumokról praedikációk. I rész Sajtó alá rendezte *Kanyurszky* György. Budapest, 1903. XLVI. és 821 l.

(VII. kötet sajtó alatt.)

Digitized by Google

ELSŐ RÉSZ

HITVITÁZÓ MUNKÁK

Digitized by Google

Digitized by Google

I.

RÖVID TANUSÁG, MINT ISMERHESSE MEG AKÁRMELY EGYSZERŰ EMBER AZ IGAZ HITET.

(1606.)

Mi indított engem ez írásocskára.

Ha oly szorgalmatos gondjuk volna az embereknek az ő lelkükre, mint e világi dolgokra, felette könnyű volna az igazságnak ismerete, holott erre nem igen szükséges a mély bölcseség, hanem a jó lelkiismeret és igazságszomjuhozó akarat. De mivelhogy lenyomja és szemfényvesztő babonájával megcsalja a hamisság az embereknek homályos értelmét, ennek okáért sokan, noha az igaz útból kitértek, de még sem akarják az utánok kiáltó szavát hallani, hanem inkább bedugják fülüket.

Három rendbeliek pedig (a mint eszembe vettem), a kik a hit dolgairól való tusakodást igen eltávoztatják.

Elsők azok, kiknek minden eszök, kedvök e világhoz ragaszkodott, melyben, ha lehetne, mindörökké akarnának maradni. Ezek, mivelhogy kisebb dolguk is nagyobb az üdvösségnél, azzal mentik magukat, hogy falut vagy feleséget vettek és nem akarják érteni a jót, hanem a szent Jób mondásaként ugyan elkergetik az igazság ismeretét maguktól. Maga elébb az Isten országát kellene keresni, mert mit használ, ha mind e világ mienk volna is, ha lelkünk elvész és az ideig való vigasságot örök siralom követi. Az Irás bizonyára minden e világi dicsőséget és gazdagságot olyannak nevez, mint az álomban látott dicsőség és gazdagság, kit mi

Digitized by Google

is, mikor halálunk órájan felébredünk, nyilván, noha későn eszünkbe veszünk.

Más rendbeliek azok, kik noha lelkiekről is gondolkodnak, de azt mondják, hogy a papok dolga a hit dolgairól való versengés, ők ebbe nem ártják magukat, lelkiismeretüket nem akarják megháborítani, hanem a miben egyszer megnyugodtak, abban akarnak maradni. De ezek, ha az igazságnak keresetét csak másra bizzák, az igazság ismeretét és a mennyországba való menést is másra bizhatják. És ha elég nekünk is azt mondanunk, a mit az oláhok mondanak: «tudja a pap, mit hiszek és mi az igaz», könnyen mind prædicatio hallástól s mind egyébtől megmenekedhetünk. Nyilván, szent Pál azt parancsolja, hogy mindeneket jól megszórjunk, rostáljunk és úgy ragaszkodjunk az igazsághoz és hogy gondot viseljünk magunkra, tudakozzunk az Isten akaratjáról és az igazságról, mert kinek-kinek magáról számot kell adni. Azért méltó, hogy mint számadó szolgák úgy viseljük magunkat; ne támaszkodjunk csak másra, csak a más ember szájával ne együnk, tudván, hogy nem életünkbe vagy tisztességünkbe, hanem örök kárhozatunkba járó dolog az igaz hitnek ismerete. Ha azért bolond ember volna, a ki életbevágó dolgát teljességgel másra bizná és maga semmi gondját nem viselné: mentül inkább esztelennek kell itélnünk efféle üdvösségére gondviseletlen embert? Nyilván, ha ez a mentség elég volna Isten előtt, hogy a tanítók tiszte az igazságról való tudakozás és elég a juhoknak, ha az ő pásztorukat követik, sem a török, sem a Christus-tagadó eretnek el nem kárhoznék, mert ők is az ő tanítójukat követik. De nem így vagyon a dolog. A Christus juhainak okosaknak kell lenni, hogy a pásztortól megtudják választani a gyapjuba öltözött farkast, kit nem cselekedhetnek, ha, mint a vak vezetőjét, úgy követik szembekötve a tanítókat, magok semmit nem akarván érteni.

Harmadik rendbeliek azok, kik örömest akarnák érteni az igazságot, de e sok visszavonásokat látván, azt itélik, hogy ha ennyi tudós emberek meg nem alkud-

Digitized by Google

hatnak az igaz hiten, ők, vagy együgyüségök, vagy e világi foglalatosságuk miatt, ha szinte akarnak sem mehetnének végére az igazságnak. Mert nem hogy a hit dolgaiban való különbözésnek megrostálására, de még csak arra is, hogy megértsük, miben különbözzön egyik vallás a másiktól, teljes életük sem volna elégséges az együgyüeknek. Annak okáért, noha ezek örömest kivánnák az isteni igazságot érteni, de meggondolván az ő elméjök gyenge voltát, nem látják módját, mint kelljen ennyi visszavonások közt a tiszta buzát a konkolytól megválasztani.

Rövideden azért csak azt akarom megmutatni: *Mint ismerhesse meg akármely tudatlan és együgyü ember is az igaz vallást.*

Ha pedig ebben a te értelmednek és kivánságodnak eleget nem teszek, keresztyén olvasó, azt bizonnyal tudjad, hogy ez nem az igaz vallás fogyatkozásából, hanem az én tudatlanságomból származik.

Minemü készülettel kelljen az igazság keresésére készülnünk.

A ki valóban igyekezik az igazság ismeretére és az ő lelke üdvösségére, szükség:

Először, hogy az Istennek mindennap nagy óhajtással könyörögjön, hogy ő szent felsége világosítsa meg értelmét, gerjeszsze fel akaratját és az ő Szent Lelkével igazgassa minden útját.

Másodszor szükség, hogy kövesse e világi igaz birákat, kik személyválogatás nélkül mind a két fél igazságát meghallgatják és a mi az igazságot illeti, abba sem atyafiságért, sem barátságért egy félnek sem kedveznek. Azért az igazságkereső ember is úgy viselje magát, hogy egyik résznek se kedvezzen inkább a másiknál, hanem szinte úgy viselje mind a két fél közt magát, mintha ez óráig egyik valláson sem lett volna, hanem most akarná ujonnan megismerni az igazságot és abba magát megerősíteni, mert ha eltökéli időnap

Digitized by Google

előtt magába, hogy emez igazb amannál, lehetetlen, hogy igaz ítéletet tegyen a két fél közt.

Tudom, sokan vannak, kik gyermekségüktől fogva a Luther, Calvinus vagy Dávid Ferencz hitében neveked-tek és teljességgel eltökélették magokba, hogy a régi római vallás Isten ellen legyen, úgy annyira, hogy képtelen dolognak ítélik, ennek hamisságáról csak könnyű gondolattal is kételkedni, mivelhogy (azt mond-ják) számtalan bálványozást tanít.

Kiknek én rövideden azt mondom, hogy ha mind mi vallásunk volna, a mit rágalmazván és gyalázván a régi hitet mi reánk okádnak az új prædicatorok, én is mon-danám, hogy sok nyilvánvaló hamisság volna a régi vallásban. De jó lelkiismerettel mondom, hogy oly hamisságokat és isteni káromlásokat kennek ezek mi reánk, melyek csak szűnkbe sem ütköztek. A mi mon-dásinkat pedig oly idegen és a mi értelmünktől külön-böző értelemre csigázzák, hogy csak elálmélkodom rajta, mint hitethetnek efféle dolgokat el az okos emb-erekkel. Ebbe ha valaki kételkedik, tekintse meg *Az mostan támadt új tudományok hamisságáról* írt könyvem-nek harmadik részét, melyben egynéhány ezer hazug-ságáról emlékezém az új tanítóknak, melyekkel gyűlöl-ségessé akarják tenni a mi tudományunkat. Ne hidd azért, atyámfia, ezeknek minden szavát, hanem az al-perest is meghallgasd. És gondold meg azt is, hogy a keresztyénségnek színe, azaz, a nagyobb és jobb része, ennyi sok istenfélő fejedelmek, ennyi értelmes nemzet-ségek, ennyi bölcs emberek, elejétől fogva a régi hit-ben állhatatosan megmaradtak, kiknek mely nagy gond-jok legyen lelkök üdvösségére, csak abból is megtetszik, hogy lelkökért, megfosztván ő magokat, ennyi szám-talan gazdag ispitályokat rendeltek, ennyi templomot építtettek, ennyi egyházi ékességet és jószágot adtak az isteni szolgálatra, ennyi érsekséget és püspökséget fondáltak, ennyi számtalan jóságos cselekedettel tün-döklöttek. Ha azért oly nyilvánvaló hamisságok volná-nak a régi vallásban, mint némelyek elhitték, hihetsé-

Digitized by Google

ges dolog-é, hogy a kik természet szerint való okossággal, elmének éles voltával és bölcseséggel felül haladják az új tanítókat; a kik oly szorgalmatosan keresték üdvösségöket, hogy lelköket, mindenöket a szegényeknek osztanák és az isteni tisztességre fordítanák: ezek meg nem tapasztalhatták volna e nyilvánvaló hamisságokat? Ne ítéld azt okos ember, hanem érts meg elébb minden dolgot és ne higyj mindenben a te prædicatorid kiáltásának.

Harmadszor, a ki az igazságot szereti, eltökélje magába, hogy senki kedveért vagy barátságáért, semmi gyalázatért vagy kárvallásért a megismert igazságot hátra nem veti, hanem azt minden tétovázás nélkül követi, tudván, hogy inkább illik félni a kárhozattól, hogy sem az emberek ítéletétől és gyalázatjoktól. A ki így fel nem fegyverkezett az emberek szava és ítélete ellen, lehetetlen, úgymond Christus Urunk, hogy hihessen; sőt a dicsőség és gazdagság kivánók még a megismert igazságból is gyakran kiesnek, úgymond szent Pál. És adná Isten, hogy sokan e világi tekintetért és nyelv rágalmazásnak félelmeért el ne titkolnák a megismert igazságot. De mi időnkbe is vannak, a kik tudják az igazat, nem akarnak erről vallást tenni, inkább szeretvén az emberek tisztességét, hogy sem az Istenét és hogy állhatatlanoknak ne ítéltessenek avagy házastársokat meg ne bántsák, az igazságot eltitkolják. A ki azért Istenét, lelkét, üdvösségét meg tudja becsülni, efféle külső tekinteteket letapodván, ne féljen a világ szavától és gyalázatjától, hanem azért, a ki mi érettünk a keresztfán meggyaláztaték, örömest szenvedjen mindeneket.

Mely szükséges az igaz hit.

Miképen a ház fundamentum nélkül, a termőfa gyökér nélkül fel nem nevekedhetik: szinte úgy az igaz hit nélkül senki az igazságba fel nem állapodhatik, a boldogságra fel nem nevekedhetik; mert az igaz ember hitből él, lehetetlen a hit nélkül, hogy Istennek

Digitized by Google

kedvébe juthassunk és a ki nem hiszen, immár megitéltetett, azaz, a mint szent Márk magyarázza, elkárhozik, a ki pedig üdvözül, a hit által üdvözül, úgymond szent Pál és ez által jegyezi az Úr magának a mi lelkünket. Mert noha a hit megholt és elégtelen a szeretet nélkül, mindazonáltal oly szükséges az igaz hit, hogy e nélkül az üdvösségre senki nem juthat.

Nem egyéb pedig a hit hanem a reménylendő dolgoknak állatja és a nem látott dolgoknak erős bizonysága, avagy a mint szent Ágoston olvassa, convictio, győzedelmes bizonyítása. Mert ugyanis a hit meggyőzi és rabságra veti az emberi okoskodást és bölcseséget ugyannyira, hogy akár mint rugoldozzék is az embernek külső érzékenysége vagy belső értelme, de azért a hit dolgaiban ugyan zablán tartatik; és valamit elönkbe ad az Ur Isten, annak oly bizonyos vallására kötelezteti, hogy szent Péter mondása szerint még a szemünkkel látott dolognál is bizonyosabban hiszszük ezeket; és a mint szól szent Ágoston könnyebben kételkednék az igaz keresztyén magáról, ha él-e vagy nem, hogy sem mint a hit dolgairól, melyekről nem szabad (a mint ezen szent Ágoston irja) ama kételkedő igét, a talámot mondani, mert a ki ezekről kételkedik, hazuggá teszi az Istent, kinek bizonyságtételén fondáltatik az igaz hit.

Mert ugyanis, hogy jól megértsed a hit dolgait: nem valami egyéb okért hiszszük, csak az igaz Istennek mondásaért, melyet az apostolok és az Anyaszentegyház elönkbe adnak. Annak okáért irja szent Pál, hogy az ő szavát nem úgy hallgassák a hivek, mint emberi szót, hanem mint az Isten szavát; és meg akarván mutatni, hogy az ő tanításának nem ő tőle vagyon bizonyossága, azt parancsolja, hogy ha szinte ő maga különbet tanítana, se higyjék. Mert a mint az Irás mondja, az Istennek szája szól a propheták által, avagy a mint másutt olvassuk, az Isten szól a propheták és apostolok szája által és csak olyanok, úgymond szent Dávid, a propheták, mint a penna az iródeák

Digitized by Google

kezében, avagy a mint Hieronymusról olvassuk, mint a ki az irott könyvből csak azt olvassa, a mit benne talál. Mivelhogy azért nem emberi gondolaton és akaraton fondáltatik az igaz hit, hanem az Isten igéjén és szaván; az Isten pedig sem meg nem csalatkozhatik, sem meg nem csalhat minket: nyilvánvaló dolog, hogy valamit az Isten nekünk mond, vagy kicsinyt, vagy nagyot, azt mind egyaránt sokkal bizonyosabban kell hinnünk, hogy sem akármit is egyebet, mert az ég és föld elmulik, de az Úrnak mondása örökké megmarad.

Csak egy az igaz vallás, melyben üdvözülhet az ember.

Sokan a régi pogányok közül, úgymond szent Ágoston, azt tanították, hogy kiki üdvözülhet az ő hitében és ugyan ezent tanítá Mahomet is. A mostani új tanítók is, hogy az ő kifolyó sebes lelkiismeretüknek valami flastromot találnának, melylyel ha meg nem gyógyíthatnák is, imígy-amúgy, Ádámmal együtt, falevélből csinált gatyával béfödöznék undokságokat, azt ítélték, hogy a Christusban hivők mind egyaránt üdvözülhetnek, mert ezek közt csak valami aprólék dologról vagyon a visszavonás, mely az üdvösségnek nem árt. Azért mondja az *Augustana Confessio,* hogy a hit dolgaiban nem különböznek a confessionisták a római közönséges gyülekezettől, hanem csak némely számos gonosz szokásokban és ez okon nyilván vallják, hogy a pápisták üdvözülnek az ő vallásukban, a mint másutt megmutatám. Ennek fölötte a hitet kétféléknek ítélik lenni. Egyiket históriás hitnek nevezik, mely hiszi valamit előszámlál az Irás história módjára; másikat üdvösséges hitnek neveznek, melylyel az ember hiszi, hogy Christus által megbocsáttattak az ő bűnei és az örök életre választatott és azt tanítják, hogy valakibe ez a hit vagyon, az el nem kárhoztatik. Kiből nyilván következik, hogy mind Lutheristák, Calvinisták, Arianusok &c. egyaránt üdvözülnek, mert mindnyájan hiszik

Digitized by Google

üdvösségöket. Végezetre Bulinger, in firmo fundam part. 1, cap. 3., Musculus, in locis, cap. de hæres. 2. azt mondják, hogy a hit dolgai közül némelyek fondamentomi a keresztyéni vallásnak, némelyek nem fondamentomi és a fondamentumba való tévelygés kirekeszti embert az üdvösségtől, de az egyéb dolgokba való egyenetlenség nem árt az üdvösségnek; és csak effélének ítélik a Calvinisták és Lutheristák közt való egyenetlenséget.

Ennek okáért sokan, mikor a hit dolgairól emlékeznek, azt mondják, hogy ők hiszik a credót és a szent Athanasius symbolumját és ezzel megelégesznek, mintha valaki ezeket hiszi, mind üdvözülhetne, akármit higyjen egyéb dolgokról.

De ezek nyilvánvaló hamisságok, mert az Irás azt mondja, hogy egy az Isten és egy az üdvösséges hit is és ha ki csak egy dologba megveti is az Isten akaratját és tanubizonyságát, szinte úgy elkárhozik. mintha mindenben megvetette volna. Ennek fölötte, ha minden ember üdvözülhet az ő vallásában, miért mondja szent Pál, hogy akármely kis kovásza is a hamis ítéletnek az egész tésztát mind megveszi? Miért parancsolja az Isten, hogy a kik üdvözülni akarnak, egyetértsenek, egy szűvel és szájjal dicsérjék az Istent? Miért kivánja azt tőlünk az Irás, hogy jól reá vigyázzunk azokra, a kik valami ujságot, visszavonást és különbséget kezdenek és ezeket eltávoztassuk s még csak ingyen se köszöntsük? Nyilván, ha minden ember üdvözülhetne az ő vélekedésében, haszontalan és hiába való parancsolatok volnának ezek. Igazán mondja tehát szent Athanasius és szent Ágoston, hogy nem üdvözülhet, a ki épen és mindenben nem követi a közönséges keresztyéni vallást. És elejétől fogva, úgymond szent Hieronymus, lib. 3. cont. Ruff. ca. 7., sok eretnekségeket kárhoztatott az Anyaszentegyház, csak egy szóért is, mert ugyanis jobb meghalni embernek, úgymond szent Basilius, hogy sem megvetni csak egy betűben is az isteni tudományt. Mert az isteni bizonyság-

Digitized by Google

tételnek, mind kicsiny s mind nagy dologban, egyenlő becsületének kell lenni.

Nem méltán biztatják tehát némelyek magokat azzal, hogy ők megelégesznek a credoval és az Athanasius symbolumával. Mert legelőször a hitnek sok szükséges ágazatáról nincs ezekben emlékezet, úgymint a keresztségről, oltári szentségről, a keresztyéni erkölcsnek és rendtartásnak módjáról. Ennek fölötte, noha betű szerint vallják a credót az atyafiak, de a mint másutt megmutatám, ennek igaz értelmét nem hiszik. Végezetre, ha egy dologban tartozunk az Anyaszentegyház által kijelentetett isteni bizonyságtételnek helyt adni, kétség nélkül tartozunk egyéb dolgokban is ezt bevenni és ez okon, a ki vakmerőül megveti akármely részét is az isteni tudománynak, méltán kárhoztatik, mert valaki az Istennek bizonyságtételét megveti, az egész hitnek fondamentomát megveti, mivelhogy a hitnek nincs egyéb fondamentoma az Istennek bizonyságtételénél; és bizony örömest érteném, hol olvasták az atyafiak az Irásban, hogy a hit dolgai közül némelyek fondamentomok, némelyek nem? Honnan tudják, hány és mely czikkely fondamentoma a hitnek?

Miben egyezünk mindnyájan a hit dolgaiban.

Négy dologban egyezünk mindnyájan, a kik keresztyén nevet viselünk.

Először abban, hogy a hit csak egyedül az Istennek szaván és bizonyságtételén fondáltatik, úgy hogy csak azt kell igaz keresztyén hittel vallani, a mit az Isten az ő igéi által megjelentett. Mert nem régen megmutatám, hogy valamit keresztyén hittel hiszünk, azt egyedül csak az Istennek szaváért és bizonyságtételeért hiszszük és nem az emberek szaváért.

Másodszor azt is egyenlőképen hiszszük, hogy valami a bibliában, a Szentirásban meg vagyon írva, az épen és minden czikkelyében igaz és Isten mondása, a ki a propheták és apostolok által, úgymint cancellariusok

Digitized by Google

által írta, valami ebbe a könyvbe foglaltatik, a mint csak imént megmondám és a mint szent Ágoston írja, ha ki azt mondaná, hogy feledékenységből vagy tudatlanságból valamiben hamisat írtak a bibliába, bizonytalanná tenné az egész keresztyéni vallást.

Harmadszor abban is egyetértünk, hogy valaki a Szentirással ellenkezik, valaki az ő tudományát, akármely kicsiny dologban is vakmerőséggel megveti, az nyilvánvaló eretnek és istentelen ember.

Negyedszer azt is bizonyosan valljuk, hogy az Isten igéjét csak az ő igaz értelme és magyarázatja szerint kell bevennünk. Mert a ki az Isten igéjét hozná elő, de ennek az önnön saját elméjéből származott hamis értelmét akarná követni, ez nem az Isten igéjét, hanem az önnön saját gondolatját és tetszését követné, mivelhogy nem betűben, hanem ennek igaz értelmében áll az Isten igéje.

Ezekről a négy dolgokról nincs, a mint mondám, semminemű visszavonás mi köztünk és közönségesen az ujító atyafiak közt, noha a libertinusok ezeknek is némely czikkelyben keresztül állottak.

Miben legyen gyökere minden visszavonásnak.

Számtalan dolgokban ellenkeznek mind egymással s mind mi velünk az új tanítók, melyeket fondamentomából megérteni és megrostálni igen nehéz, sőt ugyan lehetetlen is az együgyűktől. A ki azért bizonyosan és kevés munkával meg akarja az igazságot ismerni, szükség, hogy azt cselekedje, a mit a paraszt ember, mikor valamely fát ki akar irtani; ki nem kopácsol az apró ágbogakon, hanem a gyökerét vágja ki és egy munkával az ágait is ledönti. Így mi is, a visszavonások gyökerét tekintsük meg és ha ezeket valóban ledönthetjük, egyszersmind vége leszen a vetélkedésnek. Csak két dologban áll azért minden különbözésnek fondamentoma.

Először abban: ha csak az az Isten igéje, a mi nyilván meg vagyon írva a bibliában, avagy pedig a biblián

Digitized by Google

kivül is vannak oly kézről-kézre adott tudományok, melyek szinte olyan Isten igéi, mint a bibliában felírt dolgok.

Másodszor, mivelhogy a Szentirást, hamis magyarázattal, sokan magok kárhozatjára térítik és ugyan nincs, sőt nem is lehet a keresztyének közt oly eretnekség, mely az Irásra nem bizonyítana, avagy ez el nem mult időkben nem bizonyított volna: abban vagyon minden különbözés, honnan és mi módon kelljen az Irásnak igaz értelmét megismernünk. Mert noha mi különbözünk attól a Szentirás magyarázatjától, melyet a Lutheristák és Calvinisták etc. előhoznak, de azt mondjuk, hogy a Szentirástól és az ő igaz értelmétől csak egy pontban sem távozunk el. Azt kell azért meglátnunk, honnan ismerhetjük meg az Irásnak igaz értelmét. Ha e két dologban megalkudhatunk, szent a békesség.

Tartozik a keresztény ember oly dolgokat is hinni, melyek az Irásban nincsenek.

Megmondám ezelőtt, hogy a hit az Isten igéjén fondáltatik, mert ugyanis az Isten titkait senki nem tudja egyéb az Istennél és a kinek ő felsége megjelenti. De mivelhogy azoknak, kiket emberek által tanít az Isten, kétképen jelentheti meg az ő akaratját: avagy kézről-kézre, (sic), irás nélkül adott tudomány által, mint az ó-törvényben, szinte Moysesig, irás nélkül taníttattak a hívek, az új törvényben is sokáig Christus Urunk halála után sem írtak semmit az apostolok; avagy irás által. Ennek okáért abban van közbevetés: ha az Úr Isten az új törvényben csak irás által jelentette-é meg a hiendő és cselekedendő dolgokat, avagy pedig az Anyaszentegyház eleven tanítása, traditiója, kézről-kézre adott tudománya által is?

Abban pedig mindnyájan egyezünk, hogy ha valamely tudományt az apostolok által irás nélkül hirdettetett az Isten, annak szinte oly becsületének kell lenni, mint az irott tudománynak; mert ennek nem az irás-

Digitized by Google

tól, a tentától, a papirosától vagyon ereje és tökéletes igazsága, hanem az Istentől, ki az apostolok által szólott. És ez okon a keresztyénségnek zsengéje, az Isten igéje által gyarapodott Christus Urunk halála után, még minekelőtte semmit sem írtak volna is az apostolok.

Abban is egyet értünk, hogy a Szentirás ellen való tudományokat és traditiókat, mint Isten ellen való dolgokat ákozni kell és kárhoztatni, a mint az Irás gyakran mondja. Sőt az is nyilvánvaló dolog, hogy ha szinte az Irással nem ellenkezik is valamely Irás kivül való tudomány, mindazáltal nem tartozunk ezt úgy bevenni, mint Isten igéjét, valamíg bizonyosan meg nem ismerjük, hogy ez apostoli és Istentől vett tudomány, mint ezennel megmutatom.

Mi azért azt mondjuk, hogy sok dolgokat tartozunk keresztyén hittel vallani, melyek nyilván és a mint a deákok mondják, explicite, in specie, nincsenek az Irásban, hanem a keresztyéneknek elejétől fogva való, kézről-kézre adott traditióiból ismertetnek meg és ez okon az Isten igéje nem foglaltatik csak az Irásban, hanem az Anyaszentegyháznak irás nélkül való tanításában is.

Első dolog, melyet Irás nélkül tartozunk hinni.

Sok dolgokat hisznek a keresztyének, melyeket a ki tagadna, nemcsak eretnek volna, hanem az egész keresztyéni hitet felbontaná, noha ezek az Irásból meg nem bizonyíttathatnak.

Nem igaz tehát, hogy csak azt kell hinni, a mi az Irásban vagyon. Mert legelőször: a ki azt nem hinné, hogy valamit a bibliában olvasunk, az tisztán és igazán Isten igéje, nem emberi tudomány, nyilvánvaló eretnek volna, a keresztyén hitnek fondamentomát és a fondamentommal együtt az egész hitet mind felbontaná. Sehol pedig az Irásban fel nem találjuk, hogy ennek a bibliának minden czikkelye a Szentlélektől származott és épen, változtatás nélkül megmaradott. Követ-

Digitized by Google

kezik tehát, hogy kell valamit hinnünk, a mit az Irással meg nem bizonyíthatunk.

Hogy e bizonyságnak ereje jobban kinyilatkozzék, azt kell megértenünk, hogy noha a Szentirásnak nem egyebünnen vagyon ereje és méltósága, hanem csak az Istentől, ki az Irás által szól és annak okáért, ha senki annak nem hinne is, ugyanannyi ereje és méltósága volna, mint most; mert a gyöngy ugyan gyöngy, ha azt senki nem becsüli is. De mindazáltal, hogy mi valamely írást Isten igéje gyanánt bévegyünk:

Először azzal kell bizonyosokká lennünk, hogy a ki ezt írta, abban az Istennek lelke volt akkor, mikor ezt írta és ő általa a Szentlélek szólott. Mert ha ezt bizonyosan nem hiszszük, nem itélhetjük Isten igéjének az ő irását.

Másodszor nem elég, hogy bizonyosak legyünk, hogy szent Pál által az Isten szólott; de hogy valamely írást Isten igéjének valljunk lenni, szükség, hogy bizonyosan higyjük, hogy ezt a levelet vagy könyvet nem egyéb írta, szent Pál nevével, hanem önnön maga.

Harmadszor azt is bizonynyal kell hinnünk, hogy oly épen és tisztán maradott ez a levél vagy könyv, a mint szent Pál írta és hogy senki ő utána keze szennyét rajta nem hagyta vagy hozzáírással, vagy elváltoztatással, vagy egy nyelvről másra fordítással, tudván vagy tudatlanul, meg nem fertőztette. Mert valamíg mindezekről bizonyosok nem vagyunk, mindaddig nem lehetünk bizonyosok, hogy a bibliában igaz isteni tudomány foglaltatik. Ezekről pedig különben bizonyosak nem lehetünk, hanem csak a római Anyaszentegyház tanításából és traditiójából. Mert noha nem az Anyaszentegyház bizonysága ád méltóságot az Irásnak, mindazáltal ő mutatja meg, melyik legyen az Isten igéje. És az Irás ő maga ezt meg nem mutatja, mert hol vagyon megírva, hogy Salamonban, ki annyi bálványozásban lélekzett, az Isten lelke volt akkor, mikor az ő könyveit írá? Ugyanezent mondhatjuk arról, a ki a Királyok könyvét, a Paralipomenát írá, kiről még csak

Digitized by Google

azt sem tudjuk, ki lett légyen. Régentén nemcsak a 12 apostol, de a szent Máthé és szent Tamás, sőt szent Bertalan és Nikodemus nevével is hamis evangéliumi könyveket szerzettek vala, honnan tudjuk egyebünnen, ha nem az Anyaszentegyház eleven tanításából, hogy nem azokat, hanem ezeket, melyeket most olvasunk, a négy evangéliumokat iratta a Szentlélek? Ennek fölötte mutassák meg az Irásban, melyek legyenek számszerint azok a könyvek, melyekről bizonyosan kell hinnünk, hogy apostolok és propheták irási? Hol vagyon az Irásban ezeknek lajstroma és canonja? Avagy hol vagyon írva, hogy egyik könyvnek is, egyik részét is el nem változtatták, hamisra nem térítették avagy a zsidók, avagy azok, kik egy nyelvről másra fordították? A mint másutt megmondám, sokan a régi tévelygők közül sok részeit megvetették mind az ó- s mind az új testamentomnak, mert azt itélték, hogy ezeket megvesztegették a keresztyének. És a zsidókról bizonyosan tudjuk, hogy egy pontnak avagy betűnek elváltoztatásával, gyakran az Irást elváltoztatták. És a mazoreta zsidók (kik a jeruzsálemi templom elpusztulása után 436. esztendőben, azaz Urunk születése után 476. esztendő táján rendelék a zsidó nyelvnek punctit avagy vocalesit), nyolczszáz helynél többször igazíták meg az ó-testamentomot, melyet sok helyen elváltoztattak vala, mely változtatásnak nyolcz okát adja Raphelingius. Az ujító atyafiakról megmutatám másutt, hogy mikor a bibliát más nyelvre fordították, számtalanszor elváltoztatták és hamis értelemre térítették az Isten igéjét úgy annyira, hogy a Calvinisták angliai bibliájában a londoni püspök, Cutbertus Tonstallus, kétezer hamis fordításnál többet találá. A kik azért azt akarják, hogy semmit ne higyjünk, valami az Irásban nincsen, mutassák meg, hol vagyon megírva, hogy azok az apostolok és evangélisták írták ezeket a bibliában foglalt könyveket, a kiknek nevök a könyv elejébe iratott? Avagy, hogy ezek a könyvek épen úgy maradtak, a mint az apostolok írták. És ha szinte ezt megmutat-

Digitized by Google

hatnák is az Irásnak valamely részéből, a felől az Irás része felől is, mely a több könyvekről bizonyságot tenne, méltán azt kérdhetnők: honnan tudhatja valaki, hogy az Isten igéje legyen és nem a Szentiráshoz varrott folt? És mivelhogy egyik Irást véghetetlenül a másikkal meg nem bizonyíthatjuk, oly részére kell jutnunk az Irásnak, melyet más Irással meg nem bizonyíthatunk, hanem csak az Anyaszentegyház tanításával.

Erre azt felelik az atyafiak, hogy ezeket nem egyebünnen tanulhatjuk meg, hanem a Szentléleknek belső oktatásából és bizonyságtételéből. De ha ez így vagyon, tehát immár megengedik, hogy valamit bizonyosan és keresztyén hittel hiszünk, a mi a Szentirásban nyilván meg nincs írva. Mert megvallja az a felelet, hogy nincsenek a felül előszámlált dolgok megírva és mindazáltal tartozunk azokat hinni. Ennek fölötte ő maga, a ki ezt a feleletet találta, másutt megvallja, hogy nem egyebünnen, hanem az Anyaszentegyháznak kézről-kézre adott tudományából tudjuk, melyik legyen az apostoli Irás; és erősen kárhoztatja azokat, kik a hit dolgaiban csak az önnön tetszésöket (melyet a Szentlélek tanításának hívnak) akarják követni, kik közül némelyek annyira jutottak vala, hogy a Szentirással ugyan semmit nem gondolnak vala, hanem csak az ő tetszésöket követik vala, kiket ő maga Calvinus igen szépen megfedd. Mert honnan tudhatom én, avagy te, hogy ez a lélek — a ki te neked megsugta, hogy ezt a levelet szent Pál írta, hogy épen ez igazán úgy megmaradt, a mint szent Pál írta etc. — Istennek lelke legyen és nem a gonosz lélek, mely gyakran eltünik és ál orczát vevén magára, isteni tudománynak tetteti a hamisságot? És ha bizonyosan hiszed, hogy a Szentlélek az, a ki téged belől tanít, tehát immár hisz'sz valamit, a mi nincs az Irásban. Ennek fölötte, miért rendelt az Úr Isten pásztorokat és doctorokat az ő egyházába, ha efféle belső indulatok bizonyossá tehetnek minket az igazságról? Honnan ismerjem meg, hogy tégedet a Szentlélek indít arra, hogy Isten igéjének

Digitized by Google

itéljed a bibliát, a törököt pedig más gonosz lélek tanítja, hogy az Alcoran igaz? Avagy ha teneked, avagy énnekem, ilyen igaz ítélő Szentlelket ad az Isten, miért ne higyjem, hogy az egész Anyaszentegyháznak is ad ilyen lelket?

De azt mondják, hogy az Isten igéjének oly nyilvánvaló fényessége és méltósága vagyon, hogy mindjárt megismerszik ő magától. Én pedig azt kérdem, hol vagyon ez megírva a Szentirásban? És ha ezt a feleletet az Irásban fel nem találják, nyilván hisznek valamit, mi az Irásban nincsen. Ennek fölötte, ha ez igy vagyon, csodálom, hogy a török és zsidó meg nem ismeri az Evangéliomot; csodálom, hogy a keresztyének közt sokszor kételkedés támadt a Szentirásnak némely részeiről és most is, Luther s Calvinus közt nagy különbözés vagyon erről; csodálom, hogy a régi gyülekezetek ily szorgalmatosak voltak az igaz Isten igéjének kiválasztásában; csodálom, hogy mikor szóla az Isten Gedeonnak, Manuenek, Salamonnak, Pharaonak, szent Pálnak, meg nem ismerék mindjárt szaváról az Istent, sőt mikor Christus Urunk és az apostolok prædikáltak is, csodatételekkel kelle elhitetni, hogy Isten igéje volna az ő tanítások. Ha azért ugyanazon Isten igéjét, mikor élő nyelvvel prædikálták az apostolok, szükség vala erős bizonyságokkal megmutatni, hogy igaz Isten igéje volna; ha a tentától és papirostól nagyobb erőt nem vett a Szentirás, hogy sem a Christus vagy apostolok nyelvétől: nyilván most is szükség, hogy az Anyaszentegyháznak megvethetetlen bizonyságával megmutattassék nekünk, melyik legyen az Irás. Mert noha nem az Anyaszentegyház tanubizonysága ad erőt és méltóságot az Isten igéjének, mint az apostolok idejében nem a csodatételek adtak méltóságot az Isten szavának, de mindazáltal, minekünk ezek által mutattatik meg, hogy ezek az élő Istennek igéi.

Digitized by Google

Ha ez egy dologban beveszszük, egyebekben is be kell vennünk az Anyaszentegyház traditióját.

Valaki az Anyaszentegyháznak az Szentirás kivül csak egy traditióját beveszi is a hit dolgaiban, szükség, hogy hasonlóképen bevegye a több közönséges traditiókat is.

Mert azt kérdem az atyafiaktól, lehetséges dolog-e, hogy az Anyaszentegyháznak kézről-kézre adott traditiója tévelygés legyen; avagy lehetetlen? Ha lehetetlen, tehát az Anyaszentegyháznak közönséges traditiói mind egyaránt igazak. Ha pedig lehetséges, hogy hamisság legyen az ő megrögzött traditiója, azt kérdem, honnan tudhatom, hogy nem hamis ez is a traditio, mely előmbe adja, hogy ezt a levelet épen tisztán szent Pál írta? Soha bizony ennek végére nem mehetek és így bizonytalan leszen az egész keresztyéni tudomány. Ennek fölötte: ha ilyen fő és derék dologban, mely a hitnek fondamentoma, tudniillik a Szentirásról való bizonyosságba beveszszük az Anyaszentegyház traditióját, miért ne vennők be egyik dolgokban is? Nemde, nem azt mondhatná-é nekünk is szent Ágoston, a mit a Manicheusoknak, kik, úgymond, a hol tetszik, hisztek a Szentirásnak (az Anyaszentegyháznak), a hol nem tetszik, nem hisztek, nem az Irásnak hisztek, hanem ti magatoknak. Ugyanezen szent Ágoston másutt így ír az eretnekeknek: Válaszsz a kettő közt: higyjek-e a közönséges Anyaszentegyháznak vagy ne higyjek? Ha azt mondod, hogy ennek ne higyjek, nem bizonyíthatsz én ellenem a Szentirással, mert én az Evangéliomnak nem hinnék, ha az Anyaszentegyház tanítása engem arra nem vinne. Ha pedig azt mondod, hogy higyjek ennek: neked tehát nem hiszek, mert ez kárhoztat téged. És miért ne higyjem el az ő szavát ebben, ha elhittem, mikor arra tanított, hogy az Evangéliomnak higyjek? Ha pedig azt mondod, jól cselekedted, hogy elhitted az ő tanítását az Evangéliomról, de ne hidd, a mit tanít Manicheusról:

Digitized by Google

oly bolondnak itélsz-e engem, hogy bizonyos ok nélkül, a miben te akarod, higyjek neki, a miben akarod, ne higyjek? Én velem azért sokkal könnyebben elhitetheted, hogy Christusnak ne higyjek, hogy sem mint, hogy ő róla valamit egyébtől tanuljak azon kivül, a kitől megtanultam a Christust. Ugyanis kitől tanulhatom jobban meg, mit tanított Christus azon kivül, a kinek tanubizonyságából tudom, hogy Christus valamit tanított? Vajjon s te jobban megmagyarázod-e, mit tanított Christus, kit soha el nem hinném, hogy e világon volt, ha ezt csak te tőled hallanám. Eddig szent Ágoston.

Ezekből azért nyilván megtetszik, hogy ha egy dologban helyt adunk az Anyaszentegyház traditiójának, egyebekben is helyt kell adnunk. És azért mondja szent Ágoston, hogy az ellen vetekedni, a mit az egész Anyaszentegyház bevett, nem egyéb, hanem felfuvalkodott bolondság; és akkor követjük a Szentirást, mikor azt cselekeszszük, a mi az egész Anyaszentegyháznak tetszik; azokban pedig, melyekről az Irás nem emlékezik, az Anyaszentegyház szokását törvény gyanánt kell tartanunk. Ugyanezent írja Hieronymus cap. 4. cont. Luciferian.

Más rendbeli dolgok, melyeket Irás nélkül tartozunk hinni.

Második dolog, melyet tartozunk hinni, noha az Irásban nyilván nincsen, a Szentirásnak igaz értelme. Mert mikor az Irásnak értelmérül visszavonás támad, mint a Lutheristák és Calvinisták közt visszavonás van ama Christus szavának értelmérül: *Ez az én testem*, az Irás előnkbe nem adja, melyik magyarázat legyen igaz s melyik hamis; ha figurate, avagy a bötünek tulajdon értelmébe kelljen-e venni valamely szót vagy nem? Azért, a mint ezennel bőven megbizonyítom, csak a Szentirásból a Szentirás igaz magyarázatját meg nem érthetjük, noha tartozunk a Szentirást az ő igaz értelme szerént hinni, hogy olyanok ne legyünk, mint a zsidók,

Digitized by Google

kik a betűhez ragaszkodván, az ő igaz értelmét megvetik. De errül ezennel többet szóljunk.

Harmadik dolog ez: Tudjuk, hogy az Isten megparancsolá a Tízparancsolatba, hogy a szombat napot üljük meg. A keresztyének pedig a szombatot elhagyván, a vasárnapot üllik és zsidónak itílik, a ki a szombatot üllené. Azt kérdem azért, honnan tudják, hogy a Tízparancsolatnak egyikét szabad megvetni, noha a többinek megtartására köteleztetik? Nemde, nem az Anyaszentegyház szokásából és traditiójából tudjuk-e, hogy az apostolok tanításából a szombat helyett vasárnapot kelljen megilleni?

Hasonlatosképen honnan tudjuk, hogy a Husvét, Pünkösd, Karácsony napját és egyéb innepeket is meg kelljen ülleni, melyeket eleitül fogva megüllettek a hívek?

Negyedik dolog: Az apostolok megparancsolák a keresztyéneknek, hogy a vért és fojtott állatot meg ne ennék, mely parancsolatot annyira megtartották a régiek, hogy mikor meg akartak valakit próbálni, hogy keresztyén-e vagy nem, véreseket adtak enni. Mert a keresztyének, úgymond Minutius in Octavio, nemcsak emberhúst nem esznek, de még az oktalan állatok vérét sem kóstolják meg. Ezt a parancsolatot nem a zsidóknak, hanem a pogányokból lött keresztyéneknek adák az apostolok, noha annak előtte ő maga az Isten szabadságot adott vala, hogy az Istennek minden teremtett állatival élhessenek a hívek. Sehol pedig nem olvassuk ez után, hogy az apostolok szabadságot adtak legyen a fojtott és véres állatok ételére. Honnan tudják tehát az atyafiak, hogy ez a parancsolat nem kötelez minket is? Nemde, nem az Anyaszentegyház szokásából és traditiójából-e, mely azt adja elönkbe (noha errül az Irás nem emlékezik), hogy ideig való és nem mindenkor az ő erejébe megmaradó parancsolat volt ez az apostolok parancsolatja és csak addig kellett ezt megtartani, míg hasznos és szükséges volt, a zsidókból és pogányokból lött keresztyének egyességére? Mert

Digitized by Google

szinte úgy cselekvének akkor az apostolok, mint a kőmíves, ki hogy egy kőfalt jobban összefoglalhasson a másikkal, a hol össze kell ragasztani, nem rakja egyaránt fel, hanem némely téglát killjebb ereszt a kőfalból, hogy ezek által összeköttessék a két fal. Így s zsidó szokásnak némely részeit beereszték a keresztyénségbe az apostolok egy ideig, hogy így jobban össze oltatnának és csatoltatnának.

Ötödik dolog: Hogy az Úr Vacsoráját nem este és vacsora után kelljen venni, a mint Christus Urunk szerzé, hon vagyon megírva? Hon olvasod az Irásba, hogy a keresztséget nem szabad egyszernél többször hozzánk venni, mint hiszszük, hogy az Úr Vacsorájához többször is járulhatunk? Ki írta meg azt is az Új Testamentomba, hogy nem szabad embernek egy feleségnél többet venni, mint szabad volt az Ó-Testamentomba? Hogy a ki megházasodik, megesküdjék feleségével? Honnan tudjuk, hogy a Credót az apostolok szerzették?

Több számtalan hasonló dolgokat hozhatnék elő, de ez irásnak rövid volta nem engedi.

A Szentirás és a régi Szentatyák mit tanítanak e dolgokról.

Az apostolok idejétül fogva mindenkor közönséges értelme volt ez a szent doctoroknak, hogy sok dolgokat kell a híveknek bevenni, melyek az Irásba nyilván nincsenek följegyezve. Tertullianus nyilván írja, hogy eleitül fogva Irás nélkül, csak traditióbul, sok dolgokat tartottak a hívek, tudniillik, úgymond, hogy a keresztség előtt ellene mondunk az ördögnek, a halottakért áldozunk, az vasárnapi böjtöt eltávoztatjuk, minden cselekedetünk előtt magunkat a szent kereszt jegyével megjegyezzük etc. Sőt másutt az írja, hogy az eretnekekkel nem kell a Szentirásból vetekedni, hanem csak annak kell végére menni, kinél maradt meg igazán az Irás és az apostoli traditio. És ugyanezent adá tanácsul Sisinius, avagy inkább Nectarius, a mint Socrates írja

Digitized by Google

Theodosiusnak, hogy az eretnekektül csak azt kell kérdeni, ha helyén hagyják-e a régi doctorok értelmét vagy nem. Basilius sok dolgokat számlál elő, melyeket csak traditióból hisznek a keresztyének és végre azt mondja, hogyha az Irás kivül való traditiók megvettetnek, az Evangéliumot is meg kell vetni. Eusebius is lib. 1. Demonst. Evang. cap. 8. azt írja, hogy az apostolok sok dolgokat Irás nélkül hagytak a híveknek. Ezent írja Epiphanius Hæres. 61. et 55., Irenæus pedig minekutána megmutatta volna, hogy az Irás kivül való traditiókat is meg kell tartani, végre így fejezi be tanítását: Vannak most is sok keresztyén nemzetek, melyek Irás nélkül, csak a traditiókat követvén, igaz hitbe vannak. Ha azért valamely dologrul visszavonás támad, azokhoz a gyölekezetekhez kell folyamodnunk, melyekbe az apostolok tanítottak és azoktul kell az igazságot megtanulnunk. És hogy egyebekrül emlékezzem, Ágoston, kinek az ujítók is sokat tulajdonítanak, nemcsak azt tanítja, a mint megmondám, hogy balgatagság az Anyaszentegyház szokása és traditiója ellen való tusakodás. De ennek fölötte az Anyaszentegyháznak kézrül-kézre adott traditiójábul mutatja meg Faustus ellen, hogy ez az Evangélium, melyet szent Máthé neve alatt olvasunk, ugyan valóba szent Máthétul iratott hogy az eretnekektül keresztelt embert nem szabad ujonnan keresztelni; hogy a keresztség szolgáltatásába exorcisálni kell a Sátánt, reájok kell lehelleni a gyermecskékre etc., hogy az Úr Vacsoráját nem étel után, hanem éhjomra kell vennünk. Ab apostolo ordinatum esse illum agendi ordinem quem universa per orbem servat ecclesia, datur intelligi; hogy a halottakért áldozni és könyörgeni kell, hoc enim a patribus traditum universa observat ecclesia.

A Szentirás is nyilván arra int, hogy megtartsuk a traditiókat, melyeket vagy irás által vagy eleven szó által tanultunk. Mely intésből a régi szentatyák egyenlő értelemmel azt hozzák ki, hogy az Irás kivül is sok dolgokat kell vallanunk és megtartanunk. Másutt azt

Digitized by Google

írja szent Pál, hogy ne legyen semmi szövetségünk azokkal, kik az ő tőle vött traditio szerént nem járnak. És ismét arra köti magát, hogy mikor Corinthusba megyen, akkor elrendel mindeneket az Ur Vacsorája szolgáltatásárul, mely rendelések az Irásba nincsenek, hanem az Anyaszentegyház traditiójába. Mert azt nyilván olvassuk az Irásba, hogy sok dolgokat nem akartak irásba foglalni az apostolok, hanem eleven szóval adták a hívek eleibe, melyeknek megtartásaért dicsíri szent Pál a Corinthusbelieket, kiknek azelőtt nem írt vala, hanem csak eleven szó által tanította vala őket.

Erre azt feleli Hunnius, hogy szent Pál csak azokrul a traditiókrul szól, melyek az Anyaszentegyházba való rendtartást és a Sacramentomok kiszolgáltatását illetik, nem a hit dolgairul; avagy pedig, ha a hit dolgairul szól is, csak addig volt helye a szent Pál intésének, míg az egész Szentirás épen a hívek kezébe nem adatott, mert mindaddig szükség volt sok dolgokat irás nélkül hinni. De minekutána ezeket épen beirák levelekbe az apostolok, nincs helye a szent Pál intésének.

De mivelhogy a Hunnius itíleti szerént, semmit nem kell a hit dolgaiba hinnünk, a mit a Szentirásba fel nem találunk, én ennek a feleletnek helyt nem adok, mindaddig, valamíg a Szentirásból meg nem mutatja, hogy szent Pál, mikor az Irás nélkül adott traditiók megtartására int, csak az egyházi rendtartásokrul való traditiókrul szóljon, kit soha bizony az Irásba fel nem találhat. Azt is kivánom érteni, hon olvassa a Szentirásba, hogy azokat a hit dolgairul való traditiókat, melyeknek megtartására int szent Pál, épen és czikkelyenként megírta az után, vagy ő maga szent Pál, vagy a többi apostolok? kit soha bizony az Irásba fel nem találhat. És bizonyos példákkal megmutatók nem régen ennek hamisságát. Ennek fölötte, ha az egyházi rendtartást, Irás nélkül, traditióbul kell megtartanunk, a mint Hunnius megengedi: mi az oka, hogy megvetet-

Digitized by Google

ték az ujítók az Anyaszentegyháznak eleitül fogva szokott cæremoniáit és rendtartásit? Avagy ha csak a cæremoniák és rendtartások traditiójárul szól szent Pál, miért parancsolja meg, hogy a ki az ő tőle vött traditio szerént nem jár, azzal még csak ingyen se beszéljenek, holott az nyilvánvaló dolog legyen, hogy a külső rendtartások és szokások különbsége fel nem bontja a keresztyéni szeretetet és egyességet, mint bővön megbizonyítja szent Ágoston.

Ezen igazságnak két bizonysága.

Ha a keresztyén hitnek egyik ága az, hogy semmit nem kell hinni, a mi a Szentirásba fel nem találtatik, a mint az atyafiak itílik, azt kérdem: Christus Urunk és az apostolok idejébe hitték-e ezt a keresztyének vagy nem? Ha ők ezt nem hitték, mi is el lehetünk e nélkül. Ha pedig hitték, nyilván hamis volt az ő hitek, mert Christus Urunk idejébe, sőt az apostolok tanításakor is, avagy nem volt semmi része az új testamentomnak megírva, avagy igen kevés része és valamíg az új testamentomnak utolsó könyve ki nem költ, mindaddig sem volt igaz, hogy semmit nem kelljen hinni, a mi nincs megírva. Ha azért azt akarják az atyafiak, hogy ezt elhitessék velünk, meg kell a Szentirásból mutatniok, hogy annak előtte, minek előtte a bibliának utolsó része kiköl, nem volt senki köteles, hogy semmit ne higyjen az Irás kivül, hanem akkor kezdett ez a kötelesség, mikor az utolsó könyv kiköl és hogy akkor adatott ez a törvény, hogy senki semmit az Irás kivül ne higyjen, mert ha azelőtt adatott volna, nem kellett volna azután semmit irniok az apostoloknak. Ez pedig hogy megmutattassék, szükség először, hogy az Irásból megbizonyítsák, melyik része iratott legutolszor az új testamentomnak. Másodszor, hogy ebbe a részébe az Irásnak meg vagyon parancsolva, hogy semmit ne higyjünk azon kivül, a mi az egész bibliába írva vagyon. Avagy azt kell megmutatni, hogy

Digitized by Google

még az utolsó könyvnek irása előtt meg volt parancsolva, hogy minekutána épen kikelnek az apostoli könyvek, azután senki semmit ne higyjen, a mi nincs írva, noha azelőtt tartozik sok dolgokat hinni Irás nélkül is. Végezetre azt kell megmutatniok, hogy azok a Szentirás részei, melyek elvesztek, noha ezekről emlékezik az Irás, semmi szükséges dolgot nem foglaltak magukba. De ezeket fel nem találják a Szentirásba.

Ennek fölötte, ha helyén hagyjuk az új tanítók itíletit, kétség nélkül, mind a Szentháromság tagadóknak s mind a pogányoknak erős fegyvert adunk ellenünk. Mert ha semmit nem kell hinni, a mi megírva nincsen, ha a közönséges Anyaszentegyház itíletinek nem kell helyt adnunk, hanem csak mikor a Szentirásban olvassa; ha az Irás nyilvánvaló és ezt minden ember megértheti s itíletet tehet a hit dolgairul: tehát hagyjuk el a Szentháromság nevét, a személyt etc., mert az Irásba sehol nincs a Trinitas, Persona, Hypostasis, Notio, Relatio, Essentia etc.

És ha oly könnyü a Szentirás, hogy minden ember könnyen megértheti ezt, hagyjunk békét tehát a Szentháromságnak és a több felül előszámlált dolgoknak, melyeket meg nem érthetünk. És rövideden azt fogják mondani a Szentháromság tagadók, a mit Maximinus: Ha valamit előhozsz a Szentirásból, azt örömest hallom, de hagy békét efféle szóknak, melyek az Irásba nincsenek, mert mód nélkül tisztelnek engem, a kik emberi tudományt tanítnak. Így végre az egész keresztyéni tudomány fondamentomi füstbe mennek, a mint másutt megmutatám, ha ennek az atyafiak vélekedésének helyt adunk.

Az ujítók tudományának bizonysági megrontatnak.

Azt vitatják az ujítók, hogy valamit hinnünk kell, avagy az Isten tiszteletire cselekednünk, azt mind épen és nyilván feltaláljuk az Irásba. Ezt pedig imigyen bizonyítják.

Digitized by Google

Először: Az Isten megtiltja, hogy semmit se hozzá ne adjunk, se el ne vegyünk az Irásból. A ki pedig valamit hiszen, avagy az isteni tiszteletre cselekszik valamit az Irás kivül, az Iráshoz ád valamit. Ennek fölötte az Isten azt parancsolja, hogy *csak* azt cselekedjük, a mit ő parancsol. Nem kell tehát semmit a Szentirás parancsolatja kivül cselekedni. Végezetre az Úr Isten azokat, kik az igazságot akarják érteni, az Isten törvényéhez igazítja és a ki e szerént nem cselekszik, úgymond, a világosságra nem jut. Ez okon az ó-törvénybe, valamikor az igaz tudományt és igaz isteni tiszteletet helyére akarták vinni, a szent jámborok az Irásból vitték helyére, mint olvassuk Davidrul, Josaphatrul, Ezechiasrul, Josiasrul, Esdrasrul. Mert a szent Pál mondása szerént, hasznos az Irás a tanításra, a bűnösök és tévelygők megfeddésére és minden igazságra való vezérlésre, hogy az Isten embere tekélletes legyen. Kiből nyilván következik, hogy elegendő az Irás ő maga minden tekélletességre. Annak okáért ő maga is Christus Urunk csak azt parancsolja, hogy arra tanítsuk a híveket, a mit ő megparancsolt, szent Pál pedig átkozza, a ki azon kivül tanít, a mit ő tanított.

Másodszor: Senkit az Irás, sem az ó-, sem az új testamentomba bűneiért meg nem fedd, hanem csak azt, a ki az Istennek irott törvényét megszegi avagy a ki a Szentirás kivül valamit cselekeszik az isteni tiszteletre, úgymint az Aaron fiait, kiket azért vere meg az Úr, mert oly dolgot cselekvének, melyet az Isten nem parancsolt vala: megtetszik tehát, hogy az Irás elégséges mindenekbe.

Harmadszor: Ha valamit kellene az Irás kivül hinnünk és cselekednönk, az Irás fogyatkozott és csonkabonka volna, kiből igen meggyaláztatnék a Szentlélek; mert ha méltán gyaláznók azt, a ki valamirül egy nagy könyvet irna, melybe sok szükséges, derék dolgokat elhagyván, némely aprólékot számtalanszor rágna fülünkbe: nyilván a Szentlelket gyalázza, a ki azt hirdeti, hogy abba a könyvbe, melybe az üdvösséges

Digitized by Google

tudományt előnkbe adja, sok szükséges dolgokat elhagyott.

Negyedszer: Ha az Irás kivül a traditiókat is be kell vennünk, nemcsak szükséges nem leszen az Irás, holott a nélkül, csak a traditiókkal is minden lelki szükségünket beérnők, de szabadság is adatik, hogy kiki az ő feje álmát traditiónak nevezze és számtalan tévelygéssel megelegyítse az igazságot; és meg nem ismerhetjük az igaz apostoli traditiót a hamisságtul, kiváltképen azt tudván, hogy még az apostolok idejébe is sok hamisságot hirdettek az apostolok nevével és az után is, a mint írja. És bizonyára veszedelmes dolog lött volna, ha a hit dolgait az embernek feledékeny értelmére bizta volna az Isten, mely még e világi aprólék szokásokat sem tarthatja meg Irás nélkül.

Ötödször így okoskodnak: Ha a római egyháznak minden traditióit be kell venni, mivelhogy a Szentirás könyveirül való traditióit beveszszük: tehát a zsidók gyölekezetinek is minden hamis traditióit be kell vennünk, mivelhogy az ó-testamentomrul való traditiókat bevöttük.

De ezeket könnyü megfejteni:

Az első bizonyságra azt mondom, hogy azt meg kell fejteniek az ujítóknak is. Mert ők is hiszik, hogy szent Pál írta és nem egyéb valaki ő nevével, azokat a leveleket, melyeket a bibliába olvasunk; és hogy ezek épen változtatás nélkül megmaradtak. És így ők is hisznek valamit az Irás kivül és tartoznak az első bizonyságnak megfejtésére. Azt mondom azért, hogy a Szentirás két dolgot tilt. Először, hogy semmit az Isten igíjéhez ne adjunk, semmibe ezt el ne változtassuk, semmit le ne töröljünk, kít mi megtartunk, mert a bibliába semmit magunktól nem írunk, semmit ebből le nem törlünk, mint Luther. Másodszor azt tiltja az Irás, hogy Isten parancsolatjával ellenkező dolgot be ne vegyünk. De az előhozott helyeken nem tiltja az Isten, hogy semmit az Irás kivül ne higyjünk vagy cselekedjünk, mint ezekből megtetszik. 1. Mert az Isten Moy-

Digitized by Google

ses és Salamon által azt nem mondja, hogy csak azt cselekedjük, a mit megiratok, hanem, a mit én parancsolok, tudniillik vagy Irás által vagy a pásztorok eleven tanítása által. Sehol pedig az Irásba nincsen, hogy valamit az Isten parancsolt, azt mind megírták és az előhozott helyeken egy szóval sem emlékezik Moyses az Irásrul, hanem csak az Isten parancsolatjárul, mely Irás nélkül is kiadathatik. 2. Mikor Moyses és Salamon mondá, a mit az atyafiak előhoznak, akkor még az apostolok és propheták nem írtak vala semmit is. Ha azért azt tiltja Moyses, hogy semmit a Szentiráshoz ne adjanak, nem vala szabad ő utánok semmit írnya. Hogy ha te ezeknek irásit, csak az előbbi irások magyarázatjának nevezed, én is a traditiókat a Szentirás magyarázatjának hívom, mert a mint ezennel megmondom, az Irásnak közönséges mondási minden tudományt magokba foglalnak, melyeket a traditiók szám szerént és nyilvábban előnkbe adnak. 3. Ha szinte minden parancsolati megirattak volna is az ó-törvénynek, nem következnék, hogy az új testamentomba is mindenek írva legyenek, mert az egyházi rendtartásokrul keves dolog vagyon megírva az új testamentomba. 4. Nyilvánvaló dolog, hogy Moyses azt nem parancsolta az előhozott helyeken, hogy az isteni tiszteletre senki semmit ne cselekedjék azon kivül, a mi meg vala írva. Mert szabad vala fogadást tenni Istennek és a boritalt elhagyni, szabad vala az Isten templomába dobosokat, trombitásokat rendelni, az Isten templomát szép képekkel felékesíteni, noha ezekrül parancsolat nem vala. Szabad vala Mardochæus idejébe közönséges innepnapot rendelni. A Machabæusok is egyházinnepet rendelének, melyet ő maga is Christus megille. Másutt azt végezék, hogy szombat napon szabad legyen harczolni az ellenséggel. Ezechias azt rendelé, hogy a ki a Husvétet szokott üdőbe meg nem illette vala, az második holnapba illené meg maga. Az Irás nem ezt parancsolja. Ama szent Anna asszony is éjjel és nappal a templomba bőjtöl vala, kirül paran-

Digitized by Google

csolatja nem volt. Szent Jánost is dicsíri Urunk, az ő sanyaru életejért, noha az Irásba meg nem parancsolta vala. És tagadhatatlan dolog, hogy a zsidóknak is sok Irás nélkül való traditiójok volt, úgymint, hogy ezek a könyvek épen Moyses könyvei legyenek. Ennek fölötte miképen a törvény előtt, bizonyos orvosságok volt a híveknek az ő kisdedek eredendő bűne ellen: úgy (úgymond szent Ágoston) a törvény után is, mind a leányzók s mindazok üdvösségére, kik nyolczadnap előtt a környülmetélés előtt meghalnak vala, bizonyos orvosságok volt, noha írva nem volt. A szentegyházba az asszonyállatoknak feje befödözve kellett lenni a zsidóknál, úgymond Tertullianus. Végezetre nemcsak a halottakért való áldozatrul, melyről a Machabæusok históriája emlékezik, de arrul is traditiójok volt a zsidóknak, hogy az Isten szekrénye előtt való kenyereket szabad vala egyebeknek is adni a papokon kivül, mikor a szükség kivánta; és hogy szombat napon szabad vala embernek marháját veszedelemtül megmenteni munkával is, a mint Urunk mondja.

Szent János csak az ő látásának prophetiáirul szól és azt mondja, hogy Isten átkába esik, a ki ahhoz valamit ad vagy abbul elveszen. Mely mondással azt nem jelenti, hogy semmit nem kell azonkivül hinni, a mi abba az prophetia könyvbe meg vagyon írva. Szinte azonképen tehát, mikor Moyses és Salamon hasonlóképen szólnak, semmibe mivelünk nem ellenkeznek.

Ennek fölötte Isaias és Abraham a törvényre igazajt, de azt egyik sem mondja, hogy az Irásba nyilván feltaláltatnak minden szükséges dolgok, sőt az Irásrul csak ingyen sem emlékeznek, hanem csak a törvényrül, melynek nagyrésze irás nélkül is megtartathatik. És végre, másutt az Anyaszentegyházhoz és a lelki pásztorokhoz igazít minket. Kiből nem következik, hogy az Irást hátra kell hagynunk. Tehát abból is, hogy az Iráshoz igazít az Isten, nem következik, hogy az Anyaszentegyház tanítását félre kell tenni.

Továbbá akarnám tudni, hon olvasták az atyafiak,

Digitized by Google

hogy Ezechias, Josias és egyebek csak az Irásra néztek, mikor az isteni tiszteletet helyre vitték. Mert noha az Irás mondja, hogy az Isten törvényére néztek, de hogy *csak* arra néztek és hogy *csak az irott* törvényre néztek, azt nem mondja; sőt nyilván azt mondja, hogy a papok tanítására is néztek, mint meg vala parancsolva. Ennek fölötte Ezechias a husvét illésérül oly dolgot végeze, mint megmondám, mely majd úgy tetszik, ugyan ellenkezik is az Irással. Végezetre, mikor a zsidók, megvetvén az Isten törvényét, latrul éltek, csak az Úr törvényét hozták elő a propheták és annak megtartására intették a népet: kiből nem következik, hogy a törvénybe mindenek meg voltak írva.

Szent Pál csak arrul az Irásrul szól, melyet gyermekségétül fogva tanult vala Timotheus, azaz az ó-testamentomrul, melyrül azt mondja, hogy megtaníthatja Timotheust Christusra, mert a ki Moysesben hiszen, Christusban is hiszen, kirül szólott Moyses. Annak fölötte azt írja, hogy minden Irás hasznos a bűnösök feddésére és az igazak épületire. De ezekből sem a nem következik, hogy az ó-testamentom, avagy az Irásnak akármely része is elégséges legyen az üdvösséges tudományra, sem hogy az Irás kivül semmi egyéb hasznos ne legyen ezekre. Mert ezen szent Pál a kegyességet mindenre hasznosnak mondja, a pásztorokat és doctorokat is hasznosoknak mondja arra, hogy hamis tudományoktul el ne ragadtassunk; de ebből nem következik, hogy ezek csak ő magok elégségesek legyenek, holott nem minden a mi hasznos, elégséges is csak ő maga.

Urunk azt parancsolja, hogy az ő parancsolati megtartására tanítsák a híveket az apostolok. De azt nem hagyja, hogy minden parancsolatit irásba foglalják. Szent Pál is csak azt átkozza, a ki valamit az ellen tanít, a mit az apostoloktul tanultak vala. De hogy csak a megírt tudományrul szóljon, nincs az Irásba, sőt az Irásrul ott emlékezet sincsen, hanem csak az apostolok tudományárul, melyet a Galatabeliek nem irás által,

Digitized by Google

hanem eleven tanítás által vöttek vala, mivelhogy azelőtt csak egy levelet sem írt vala egy apostol is ő hozzájok.

Végezetre, mindezekre a Szentirásból vött bizonyságokra azt mondom: Ha szinte azt mondaná is az Irás, hogy valami szükséges az üdvösségre, mind meg vagyon írva, még sem ellenkeznék mivelünk. Mert mi is azt mondjuk, hogy az Irásba minden üdvösséges tudományt feltalálunk. Avagy nyilván, explicite, in specie, avagy pedig némely közönséges mondásokba és a mint a deákok mondják, mediate, impliciti, in generali. Mert oly közönséges tudományra tanít minket az Irás, hogy ha azt béveszszük, könnyü minden igazságnak esmereti. Mikor azt megmutatja az Irás, hogy az Anyaszentegyháztul kell minden igazságot megtanulnunk, mert ez a Szentlélektül vezéreltetik és el nem tévelyedhetik, ha szinte semmit ennél egyebet nem tanítana is, elégségesen megtanítana minket minden igazságra és szükséges dolgokra. Azért mondja szent Ágoston, hogy akkor hiszünk igazán a Szentirásnak, mikor az Anyaszentegyházat hallgatjuk és a ki meg nem akar csalattatni, tartozik ezt hallgatni, melyet az Irás parancsol, hogy hallgassunk. És ilyen értelemmel méltán mondhatjuk, hogy az Irásba foglaltatik minden igazság és hogy elégséges az üdvösségre a Szentirás.

A több bizonyságokra azt felelem, hogy azok csak Irás nélkül való okoskodások; és ez okon, ha semmi helyt nem kell adni az Irás kivül való dolgoknak, nem kell azokkal gondolni. Mindazáltal:

Az második bizonyságra azt mondom, hogy az Isten gyakran megbüntette azokat is, kik az Irás kivül való dolgokba vétkeztek. Mert valakiket Moyses előtt megbüntetett, az Irás kivül való törvények megszegéséért büntette azokat. Irás nélkül adott törvény vala az is, melynek megszegéséért megölette az Isten ama prophetát, mely Samariába jött vala. Ezechiast is megveré és David királyt az Isten, noha az ő-törvénybe meg nem iratott vala, hogy tárházokat meg ne mutatnák másnak és hogy népeket meg ne számlálnák. Vége-

Digitized by Google

zetre, az Úr Isten nyilvánvaló büntetést vét azokra, a kik a papi fejedelmet és az Anyaszentegyházat nem hallgatják, a kik a fejedelmek parancsolatinak nem engednek, a kik elszakadnak a híveknek egyenlő vallásától. Noha azért az Irásba olvassuk, hogy megbünteti Isten azokat, kik az irott törvényt megvetik, de sehol azt nem olvassuk, hogy *csak azokat* bünteti meg. Es ha szinte azt olvasnók is, nem volna mi ellenünk, mert azt mondjuk, hogy a ki az Anyaszentegyháznak traditióit megveti, az irott törvényt is megveti. Örömest érteném azt is, a ki tagadná a rómabeliekhez írt levélnek igazságát, érdemlene-é büntetést? és melyik irott törvény ellen vétkeznék? Az Aaron fiai kétség nélkül vétkeztek valamely Istentül adott törvény ellen, mert a ki valamely törvényt által nem hág, nem vétkezik. Abba vétkezének pedig ezek, úgymond szent Ágoston, hogy másunnan hozott tűzzel áldozának és nem azzal, mely szüntelen az Úr előtt ég vala, melyből kell vala meggyujtani, valami meggyujtatik vala az Úrnak sátorába. Ezt pedig csak kézrül-kézre adott tudományból tudták a papok, mert az Irásba ezt nem olvassuk.

A harmadik bizonyságra azt mondom, hogy az Irás nem csonka-bonka. Mert bizonyos tanítót mutat s tudniillik az Anyaszentegyházat, melytül minden igazságot megtanulhatunk. Továbbá nem gyaláztathatik azzal a Szentlélek, ha szinte szám szerént és nyilván, explicite, mindeneket az Irásba nem foglalt is. Miképen azzal sem gyaláztathatik, hogy nem vötte oly nyilván eleit az Irásba minden tévelygésnek, hogy senki ezután semmi eretnekséget ne kezdhetne; kit az ő bölcsesége szerént megcselekedhetett volna. De ki volt az ő tanácsába, hogy végére menjen, miért nem akarta ezt cselekedni? Miért akarta annyi esztendeig, szinte Moysesig, Irás nélkül tanítani az ő híveit? Miért nem akarta, hogy az mi Üdvözítőnk valamit írna? Etc. Elégségesen felmagasztaltatik pedig az isteni bölcseség azzal, hogy az ő Anyaszentegyházát oly bizonyosan vezérli, hogy soha tévelygésre nem bocsátja.

Digitized by Google

A negyedik bizonyságra azt mondom, hogy mint Moyses előtt és Christus Urunk halála előtt, úgy azután is minden Irás nélkül az igazságba megtarthatta volna az Isten az övéit. Nem adatik pedig szabadság a tévelygésre a traditiókból; mert ha jól megtekintjük eleitül fogva, sokkal több tévelygés támadott, mely a Szentirással támogatta tanítását, hogy sem, a mely a traditiókkal. Miképen azért meg nem vethetjük az Irást, noha ezt is könnyü, hozzáirással vagy elvétellel, meghamisítani és még az apostolok idejébe is, sok dolgokat írtak hamisan az apostolok nevével: szinte úgy a traditiókat sem vethetjük meg ezekért az okokért. Szinte olyan bizonyos módunk vagyon pedig az igaz traditióknak megesmerésébe, mint az igaz Irás esmeretibe, tudniillik ugyanazon Anyaszentegyház tanítása, mely mind egyiket s mind másikat elönkbe adja. Azért csak azokat a traditiókat kell bevenni, melyeket, a mint az szent Ágoston írja, a keresztyéni gyöleközet eleitül fogva bevött és az ő pásztori s doctori mindenkor tanítottak. És így nem nyittatik kapu az ujságokra. Mert miképen az Istennek oly gondja volt az Anyaszentegyházra, hogy az igaz Szentirásnak a hamis irásoktul való megválasztásába, épen megtartásába etc. soha el nem tévelyedett: szinte azonképen az igaz traditiók megőrzésébe sem tévelyedik el, hanem, a mely Isten megoltalmazta Moyses előtt az övéibe Irás nélkül az igaz tudományt, most is megoltalmazza az Anyaszentegyház által mind az Irást s mind a traditiókat. Méltán írja tehát szent Ágoston, hogy nem méltó bevenni azokat a szokásokat, melyeket az Anyaszentegyház be nem vött, hanem inkább, ha mód nélkül való dolgok, méltó azokat teljességgel eltemetni.

Az ötödik bizonyságra azt mondom, hogy mi keresztyének nem a zsidók sinagógája traditiójából, hanem az Anyaszentegyháznak Christustul és apostoloktul vött traditiójából tudjuk Isten igéjének lenni az ó-testamentomot. Urunk eljövetele előtt pedig a zsidó hívek a sinagógának közönséges traditiójából tudták, melyik

Digitized by Google

könyv legyen Isten igéje. És annak okáért, a mint a dologba tartoztak az ő gyöleközetek közönséges traditiójának helyt adni, szinte úgy tartoztak bevenni egyéb traditiókat is, melyeket a közönséges Anyaszentegyház bevött ő idejekbe, noha nem tartoztak helyt adni azoknak a traditióknak, melyeket némelyek vagy fösvénységből, vagy egyéb okokból, az Isten törvénye ellen találtak vala.

Hoznak az atyafiak elő a régi szentatyákból is valami bizonyságokat és mint a vizbehalók, még a habokhoz is kapdosnak. De rövideden azokra is azt felelem, hogy ők csak azt tanítják, hogy nem kell minden traditiót bevenni, hanem azt, melyet az Anyaszentegyház bevött. Mert a szentatyák közül is senki ő maga egyedül nem elégséges minden igazságnak tanítására. Avagy azt irják, hogy sok némely eretnekek ellen nem akarnak egyéb bizonyságot támasztani, hanem csak a Szentirást. Avagy azt mondják, hogy az Irás elégséges minden igazságnak megtanítására, mert az Irásból megesmerhetjük az igaz Anyaszentegyházat és ez által minden igazságot. Ezekből azért nyilván megtetszik, hogy, ha igaz hittel kell hinnünk, hogy vagyon Szentirás és hogy a biblia legyen a Szentirás etc., ha ezeket egyebünnen meg nem tanulhatjuk, hanem csak az Anyaszentegyház traditiójából; ha az igaz hit az Isten igíjén és bizonyságtételén fondáltatik: kétség nélkül az Irás kivül is az Anyaszentegyház traditiójába Isten igíje foglaltatik. De ideje immár, hogy a Szentirás értelmérül is szóljunk.

A *Szentirásnak igaz értelmére bizonyos módot rendelt az Úr Isten.*

Ha gondot visel az Isten mi reánk, úgymond szent Ágoston, kétség nélkül higyjük, hogy bizonyos módot adott az igazságnak esmeretibe, mely által az Istenhez jussunk. Mivelhogy azért a keresztyénségbe támadt visszavonások fondamentoma a Szentirásnak különböző

Digitized by Google

értelméből származik, annak okáért szükség, hogy az Istennek gondviselése a Szentirásnak igaz értelmére is bizonyos módot rendelt legyen. Mert a Szentirás igazgató kötél és próbakő, sőt oly kétélű pallós, mely minden tévelygést elronthat, de úgy, ha ezzel nem valami kócsagos fejü ember él az ő tetszése szerént, kinek, mint a részeg embernek kettőzik a szeme, kereg az agya, hanem, ha az ő igaz értelme és magyarázatja szerént vétetik. Mivelhogy azért az Irás csak az ő igaz értelmébe lehet bizonyos próbakő, annak okáért, ha az igazságnak esmeretire akarta az Úr Isten vinni az Irás által az embereket, kétség nélkül bizonyos módot kellett adni annak igaz értelmébe, holott az Irás, ha igazán nem magyaráztatik, hamisságra, nem igazságra viheti az embert.

És jóllehet ebbe nem lehet semmi visszavonás, mindazáltal rövideden így bizonyítom meg, hogy a Szentirás igaz értelmét bizonyoson megértheti minden ember. Az Úr Isten mindeneket arra kötelez az ő parancsolatjával, hogy az igaz hitbe megmaradjon, az eretnekségeket eltávoztassa és hogy mindnyájan egyetértsünk, a visszavonásokat eltávoztassuk etc. Ezekre az Úr Isten nem kötelezne minket, ha meg nem tarthatnók ezt az ő parancsolatját. De lehetetlen, hogy ezeket megtarthassuk, ha az Isten bizonyos és eltévelyedhetetlen kalauzt nem mutatott volna a Szentirás igaz értelmére. Mert ha az, a ki az Irás értelmét elönkbe adja, megcsalatkozhatik és eltévelyedhetik, *egy az,* hogy soha lelkiesmeretünk meg nem nyughatik az ő magyarázatján, mivelhogy tudjuk, hogy ebbe a magyarázatba eltévelyedhetik és így felbomlik a hit, mely minden kételkedést kirekeszt; *más az,* hogy ettül az Irás értelmének megcsalatkozható mesterétül tévelygésre s eretnekségre is vitethetünk és a mi legveszedelmesb, módunk sem leszen benne, hogy megesmerjük tévelygésünket.

Holott azért jól látjuk, hogy mind a régi s mind az mostani tévelygések az Irásnak hamis értelméből származtak, ha bizonyos és megcsalatkozhatatlan mód nincs

Digitized by Google

az Irásnak igaz értelmébe, sem az egyesség meg nem tartatik, sem az eretnekségek meg nem esmértethetnek és el nem távoztathatnak, sem a hívek lelkiesmerete meg nem nyughatik, hanem szüntelen rettegésbe és kételkedésbe marad.

Az Irás igaz értelme nem emberi, hanem isteni tanításból esmérszik meg.

Az Irásnak bizonyos értelme az embernek tulajdon magyarázatjából nem lehet, úgymond szent Péter, mert ugyanis valamíg az Irásnak oly bizonyos és tekélletes magyarázatot nem találjuk (sic), mely szinte úgy el nem tévelyedhetik, mint szinte a Szentirás, soha bizonyosok nem lehetünk az Irásnak igaz értelmébe, az Igazságba.

De a Calvinista avagy helvetista atyafiak azt mondják, hogy az igazságot és az Irás igaz értelmét ki-ki az ő benne szóló léleknek belső bizonyságtételéből megesmeri. És így, noha ők azzal csúfolják a régi igaz keresztyéneket, hogy a pápa mellének szekrényébe rekesztik az igazságot; de ők a gerendát nem látván magok szemébe, minden bolond ember tetszésére (melyet Szentlélek tanításának hivnak) és kócsagos elméjére bizzák az Irás igaz értelmét. Én pedig erre azt mondom, hogy ezt az ő tudományokat az Irásba fel nem találjuk, hanem ha azokkal a Szentirás mondásival akarnák bizonyítani, melyekkel a libertinusok azt bizonyítják, hogy egy csepnyére sem szükséges a Szentirás, mert azt olvassuk, hogy a Szentlélek tanítja az ő híveit. Ennek fölötte honnan és mint tudhatom én vagy te, hogy mely lélek téged tanít, az ígaz Lélek legyen? a mely a Lutheristákat, hamis? Mert meg kell a lelkeket próbálni. Mert a Sátán is néha igaz angyal képébe öltözik és gyakran a Szentlelket emlegetik, kik az ő magok lelkét követik. Ki nem látja, hogy ha mindennek szabad az ő belső tetszését Szentlélek tanítása gyanánt követni, szabadság adatik minden tévelygésre és egye-

Digitized by Google

netlenségre? Mert ez a Calvinisták feleleti: Id unum agit, ut suus cuique spiritus auctor fiat, quid in unaquaque scriptura probet, quid improbet, id est, ut non autoritati scripturarum subiiciantur ad fidem, seb sibi scripturas ipsi subiiciant. Nyilván a zsidó és török is az ő lelkiesmeretinek belső bizonyságával szinte úgy bizonyíthat, mint az atyafiak. És nem itílek oly okos embert, a ki elhihesse, hogy most egy helvetista atyafinak az Úr Isten efféle tanító lelket ád, az Anyaszentegyháznak pedig és az ő fő doctorinak eleitül fogva nem adott volna. Maga ha a szent Ágoston és a több régi szentatyák magyarázatját a Calvinista atyafiak eleibe vetjük (noha tudjuk, hogy azoknak Isten előtt való kedves voltokat csudatétellel is megmutatta az Isten, bölcseségeket pedig ma is csudálja a világ) azt mondják, hogy ezek emberek voltak, eltévelyedhettek. Mintha emberek nem volnának a Calvinisták, kik a léleknek belső tanításával dicsekednek. Végezetre, mi szükség volt az Anyaszentegyházba doctorokat és pásztorokat rendelni, kik a tévelygéstül megoltalmaznák a híveket? Mi szükség volt megparancsolni, hogy ezeket hallgassuk, engedjünk ezeknek, ha minden embert ő maga az Isten megtanít mindenekre? Bizony örömest érteném az atyafiaktul, ha ki azt tanítaná, hogy a ki sarut visel, avagy a kinek két öltöző ruhája vagyon, pokolba megyen, mert az Úr parancsolatja ellen cselekszik és azt mondaná, hogy erre őtet a Szentlélek tanítja, mint mutatnák meg, hogy az a hamis lélek tanítása?

Csak ő magából a Szentirásból meg nem tanulhatjuk az Irásnak igaz értelmét.

Eszekbe vőnek a Lutherista atyafiak, mely veszedelmes dolog legyen az Irás értelmének magyarázatját csak az emberi tetszésre bizni: és ez okon azt tanítják, hogy nem kell az Irásnak igaz értelmét másunnan venni, hanem ő magától a Szentirástul, mert noha az Irásba sok elrejtett nehéz dolgok vannak, de mindazáltal

Digitized by Google

valami szükséges a mi üdvösségünkre, oly nyilván vagyon az Irásba, hogy ezeknek értelmére senki bizonyságtétele és tanítása nem szükséges. Ezt azzal bizonyítják, mert szent Dávid és szent Péter az Isten igíjét égő lámpásnak nevezi; másutt fínyességnek neveztetik. Miképen azért, a világosság látására nem szükséges más világosság, úgy nem szükséges semmi egyéb az Irásnál, az Isten ig jének értelmére, mely csak a hitetleneknek homályos. Ennek fölötte, ha az Irás értelme nehéz és homályos volna, nem intene az Úr Isten mindeneket ennek olvasására, mivelhogy haszontalan az értelem nélkül való olvasás. Mindeneket int pedig közönségesen az Isten ennek olvasására, mint tudóst s tudatlant és dicsíri az Beræabelieket ennek olvasásaért. Igazán mondja tehát szent Agoston, hogy valami a hitre és jó erkölcsre szükséges, azt az Irás nyilván elönkbe adja.

De ez a vélekedés egy cseppet sem különböz a Calvinisták vallásától. Mert azt tanítja, hogy a ki nem kárhozatnak fia, azaz, a kit a belől tanító lélek vezérel, ő magától megértheti az Irásnak igaz magyarázatját. Annak okáért a felül előszámlált bizonyságok ezt a vélekedést is meghamisítják. Ennek fölötte az Irás ő maga mondja, hogy homályos az Irás értelme azoknak, a kik elvesznek és a testi ember nem érti az isteni dolgokat, hanem az Irást is, az ő kárhozatjára, hamis értelemre csigázza. Hogy azért bizonyos lehessek én a te magyarázatod igazságárul, szükség legelőször, bizonyos legyek, hogy te nem vagy testi ember és kárhozatnak fia. Ez pedig az Isten igíjébe nincsen és én errül bizonyos nem lehetek, tehát a te magyarázatod igazságárul sem lehetek bizonyos. Ennek fölötte, ha az Irás ily nyilván tanít: hogy higyjem el tehát, hogy ezer ötszáz esztendeig az apostolok után senki Luther Mártonig igazán nem értette az Irást, holott szent Ágoston, Cyprianus, Basilius és egyszóval mindnyájan a régi szent doctorok, az egész Anyaszentegyházzal egyetembe, a halottakért való könyörgésrül, a szenteknek

Digitized by Google

értünk való esedezésérül &c., azt tanították, a mit most bennünk kárhoztatnak az atyafiak? Hihetséges-e, hogy az új tanítóknak oly nyilvánvaló az Irás, a régi szenteknek oly homályos? Továbbá, ha ily nyilvánvaló az Irás, miért könyörög oly szorgalmatoson szent Dávid, hogy megtanítsa őtet az Isten a törvénynek értelmére? Mi szükség prædicatiók által tanítani azokat, a kik olvasni tudnak, ha ők is szinte úgy megérthetnek minden szükséges dolgot az Irásba, mint a tanítók? Miért nem elégesznek meg, ha csak elolvassák a község előtt az Evangéliomot? Mi az oka, hogy sem a Calvinistákkal, sem egymás közt, meg nem alkodhatnak az igaz tudományrul az atyafiak, ha mindenek oly nyilván meg vannak az Irásba? Christusnak ama rövid mondásárul: *Ez az én testem*, kétszáz különböző magyarázatot olvastam az atyafiak irásiba. Luther így magyarázza: Ez alatt a kenyér alatt vagyon az én testem, Calvinus pedig imígy: Ez a kenyér az én testemnek jele. Mutassák meg, hon mondja az Irás, melyik magyarázat igazb és mindjárt vége szakad a vetekedésnek. De az Irás sem egyik, sem másik értelemrül nem szól nyilván. Ha pedig más irást hoznak elő, melylyel erősítik az ő magyarázatjokat, annak az irásnak is igaz értelmérül szinte olyan visszavonás támad és egyik irásrul másra ugorván, soha semmi vég nem lehet a visszavonásba. Sőt, mivelhogy véghetetlenül, egyik mondását az Irásnak, más nyilvábban való mondással meg nem erősíthetjük, végezetre oly sententiára kell jutnunk, mely igaz értelmét más nyilvábban való Irással meg nem bizonyíthatjuk és ennek igaz magyarázatjárul leszen a visszavonás, melynek soha végét nem érhetik. A mit Calvinus és Luther visszavonásárul mondok, azont mondom a mi ellenünk való egyenetlenségrül, mert ez is csak az Irásnak különböző értelméből származik; az Irásba pedig nyilván nincs megírva, melyik értelem és magyarázat legyen bizonyos.

Végezetre, ő maga az Irás azt mondja, hogy sok nehéz értelmű dolgok vannak az Irásba, melyeket a

Digitized by Google

tudatlanok magok kárhozatjára térítnek: ez okon a Szentirást bepecsételt könyvnek nevezi a Szentlélek, mert noha szent Pál a Rómabeliekhez írt levélbe tractálja a keresztyén hitnek fő fondamentomit, mindazáltal oly nehéz ennek a levélnek az ő értelme, hogy noha kétszáz fődoctorok írtak ennek magyarázatjárul, mindazáltal most is, sok tudós emberek értelme fárad ennek magyarázatjába. Ez pedig az Irásnak homályos volta nem származik a Szentlélek tanításába való nem jó rendtartásból, hanem a mi értelmünk fogyatkozásából és azoknak a dolgoknak, melyekrül az Irás szól, mélységes voltából. Örömest érteném pedig az atyafiaktul, ha az Irás értelme ily könnyü: mi az oka, hogy a zsidók szeme előtt homályosnak írja szent Pál lenni az Irást? Mi az oka, hogy az apostolok, noha immár sokáig laktak vala a Christus scolájába, nem értik vala az Isten igíjét? Mi szükség vala, hogy Christus tulajdon ajándékkal megnyitná az apostolok elméjét az Irásnak értelmére? Miért nem alkhatnak meg egymás közt a Luther és Calvinus katonái, ha mindenek meg vannak írva és ha az Irás értelme ily nyilvánvaló? Es mivelhogy vélte találunk oly szót, mely különb-különb dolgot nem jegyezhet vagy proprie, vagy figurate, honnan tudhatjuk, melyik jegyzésébe kelljen ezt venni?

Végezetre, ha oly könnyü az Irás értelme, mondja meg egy tudatlan, hogy hogy nem ellenkezik a Szentlélek ő magával, holott együtt azt mondja, hogy hét nap teremté Isten e világot, másutt azt mondja, hogy crævit omnia simul? Együtt azt olvassuk, hogy megtiltá Urunk, hogy vesszőt se vigyenek kezekbe az apostolok, másutt, hogy parancsolatot ada, hogy vesszőt vigyenek kezekbe. Együtt azt olvassuk, hogy három órakor, másutt, hogy hat órakor feszítették meg Urunk. Együtt azt olvassuk, hogy szent Pál fordulásakor az ő úti társai a szót hallották, de senkit nem láttak, másutt, hogy szót nem hallottak, de világosságot láttak. Számtalan efféle dolgokat találunk az Irásba, melyeknek igaz értelme oly szükséges az üdvösségre, mely szükséges,

Digitized by Google

hogy bizonynyal higyjük, hogy a Szentlélek nem ellenkezik magával.

Azért végre ő maga is Luther, csak halála előtt azt írá, hogy a ki meg akarja érteni a Virgilius Bucolicáit, öt esztendeig pásztor legyen és még annyi ideig legyen szántó ember, ha a Georgicát meg akarja érteni, az Irást pedig, úgymond, csak meg sem kóstolta, a ki száz esztendeig az apostolokkal gondját nem viselte az Anyaszentegyháznak. A régi szentatyák is egyenlő értelemmel tanítják, hogy igen nehéz az Irásnak igaz értelme.

De azt mondják az atyafiak, hogy ha egyik mondását az Irásnak a másikkal conferáljuk, összevetjük, úgy érthetjük meg az Irást. De ez csak tétovázás. Mert a más mondásnak értelmérül szinte olyan visszavonás lehet, mint az elsőrül, mert nincs oly hely az Irásba, melyet figurate magyarázván vagy proprie, különbkülönbképen nem érthetünk. És a mint mondám, ha véghetetlen egy mondást más nyilvábban való irással nem támogathatunk, végre oly helyre kell jutnunk, melyet más nyilvábban való irással nem conferálhatunk. Ennek fölötte, megyünk, ha oly helyrül leszen visszavonás, mely csak egyedül emlékezik arrul a dologrul, úgymint mikor szent Pál a halottakért való keresztségrül szól? Végezetre, mikor egy nyilvánvaló mondással akarunk más homályos irást magyarázni, honnan tudjuk, hogy azon dologrul szól az Irás mindkét helyen? Mert mind a két helynek magyarázatját érteni kell annak, a ki megesmeri, hogy mind a két helyen azon dologrul szól az Irás. Ha pedig immár tudja értelmét az Irásnak, mi szükség, hogy egy helyt mással conferáljon, ha immár efféle collatio nélkül megérthette az Irás értelmét? Annak fölötte, ha arrul támad visszavonás, ha ugyanazon dologrul szólt-e az Irás vagy különbrül, honnan szakaszthatjuk végét vetekedésünknek? Végezetre, honnan tudod, melyik irás nyilvábban való és melyikkel kelljen a más homályos mondást megmagyarázni? Mert az Arianus azt mondja, hogy hogy nyilvábban szól Urunk, mikor azt mondja, hogy nagyobb

Digitized by Google

az Atya ő nálánál, hogy sem mikor magát egynek mondja lenni az ő Atyjával és ezt amaz első mondásból akarja magyarázni.

A Hunnius bizonysági erőtlenek. Mert ugyan fínyesség és égő lámpás az Irás, de úgy ha igazán érted, ha az Anyaszentegyház gyertyatartójába helyhezteted és nem tészed a te tulajdon értelmed vékája alá. Ezt jelentvén szent Péter, az Irást fínyes lámpásnak nevezé, de mindjárt utána veté, hogy nem kell magunk tulajdon értelméből magyaráznunk az Irást. Jóllehet nem azért mondatik fínyességnek az Irás, hogy az ő magyarázatja könnyű, hanem, hogy megvilágosítja és igazgatja azt, a ki igazán érti az Irást. Hasznos és szükséges, hogy az együgyüek is hallgassák vagy olvassák az Irást, de úgy, hogy ennek igaz értelmét azoktul várják, kiket az Úr Isten pásztorokká rendelt, hogy el ne hagyják minden tudomány szelétül ragadtatni a híveket. Mert ugyanis haszontalanok volnának ezek, ha minden ember csak ő magától mindeneket nyilván megtanulhatna az Irásból. Szent Ágostont is csak úgy kell érteni, hogy az Irásba meg vannak a szükséges dolgok iratva, ha ennek értelmébe az Anyaszentegyház tanítását követjük.

A hit dolgairul való visszavonásba csak ő maga az Irás nem lehet biró.

E világi dolgokba a birónak a törvény szerént kell itílni, de azért az irott törvény nem lehet itílőmester és törvénytevő biró a peresek közt. Azonképen a hit dolgaiban is az Irás szerént kell itíletet tenni a visszavonók közt, de azért csak ő maga az Irás nem lehet itílőmester és végét nem szakaszthatja a tévelygéseknek.

Először: A birónak olyannak kell lenni, ki minden visszavonásnak végét szakaszthassa. Az Irás pedig csak pusztán ő maga nem szakaszthatja végét minden viszállásnak. Mivelhogy ha oly dologrul támad vetekedés, melyrül az Irásba semmit nem olvasunk, tudniillik, ha szent János látása, a Machabæusok könyve, a szent

Digitized by Google

Pál leveli etc., szent irások-é? épen megmaradtak-é? Etc. Lehetetlen, hogy az Irásból ennek végére menjünk. Hasonlóképen az Irás igaz értelmérül támadt egyenetlenségnek sem szakadhat vége az Irásból, mert abba fel nem találjuk, a különböző magyarázat közt melyik legyen igazb; azt sem találjuk fel, ha tulajdon értelmébe vétetik-é valamely szó és sententia az Irásba, avagy figurate. Valamíg pedig ennek bizonynyal végére nem megyünk, mindaddig sem lehetünk bizonyosok az Irás értelmérül.

Másodszor: Minden jó módjával szerzett birodalomba szükség, hogy az irott törvény mellett itílő birák is legyenek, kik törvény szerént itíletet tegyenek, mikor szükség, a törvényt megmagyarázzák és kényszerítsék a pereseket, hogy a végezett sententiát megtartsák, mert e nélkül soha semmi perpatvarnak vége nem szakadna. Szükség tehát, hogy a Christus országába is az irott törvény kivül itílőmester is legyen, mely a visszavonók közt itíletet tegyen és a törvénynek igaz értelmét, melyrül vetekednek, megmutassa. Mert e nélkül soha vége nem szakadna a hitben való visszavonásnak.

Harmadszor: A visszavonók közt olynak kell lenni az itílő birónak, ki vagy szóval, vagy irással oly nyilván mondjon sententiát, hogy egyik fél nyilván megesmerhesse és ha a sententiát hallja, megesmerje, hogy ő elvesztette a perit a biró itílete szerént. Mert ha ilyen sententiát nem mondana, haszontalan volna az ő itíleti és vége nem lenne a perpatvarnak. Ha azért az Úr Isten is az igazságnak esmeretire, az eretnekségek eltávoztatására bizonyos tanítót és birót rendelt, a mint rendelt is, szükség, hogy ez is ilyen sententiát adjon. Az Irás által pedig nem adatik ilyen sententia, sőt minden eretnekség az Irással dicsekedik és azzal támogatja álmát. Avagy mutassák meg az atyafiak az Irásba nyilván ezt a sententiát, melyből a Lutheristák peresi, a Calvinisták nyilván megismerjék, hogy ez a biró, tudniillik a Szentirás, őket kárhoztatja és azt tanítja, hogy ama Christus szavát, *Hoc est corpus meum*, nem figurate,

Digitized by Google

hanem proprie kell érteni. Több bizonyságokat is támaszthatnék ennek az igazságnak erősségére, de ezekkel most megelégszem.

Hogy az Irásnak igaz magyarázója és a visszavonások birája az Anyaszentegyház.

Ama pogány bölcs Aristoteles az ő könyveirül azt mondta régen, hogy ő ezeket ki is eresztette s ki sem eresztette, mert senki azokat meg nem érti, a ki ezek értelmét ő tőle nem veszi. Ugyanezent mondja szent Péter az Irásrul, bogy senki azt ő magától meg nem érti, hanem a Szentlélek tanításából. Annak okáért, a ki a Szentirás igaz értelmét elönkbe adja és a hit dolgaiba itíletet tészen, szükség, hogy a Szentlélektül vezéreltessék és Istentül igíreti legyen, hogy e dologba el nem tévelyedhetik. Mert ha efféle igíreti nem volna, bizonyosok nem lehetnénk az igazságrul, hanem az ő magyarázatjárul is méltán kételkedhetnénk.

Mi azért azt mondjuk, hogy ugyanazon Anyaszentegyház, mely bizonyoson elönkbe adja, melyik legyen az igaz Szentirás és az igaz apostoli traditio, az Irás értelmének is bizonyos és megcsalatkozhatatlan mestere; mert az Úr Isten igíretivel kötötte arra magát, hogy el nem hagyja tévelyedni az ő Anyaszentegyházát.

Ezt *először* azzal bizonyítom, hogy a mint mondám, ha az Isten igíjének esmeretibe el nem tévelyedhetik az Anyaszentegyház, az ő magyarázatjába sem tévelyeghet; és ha ebbe tévelyeghet, amabba is hamisat taníthat; és így bizonytalan leszen a keresztyén hit, a mint megmutatám.

Másodszor, ha az újítók itíleti szerént minden ember ő maga az Istennek belső tanításából megesmerheti az Irás igaz értelmét, sokkal inkább megesmerheti az Anyaszentegyház, mivelhogy ennek sokkal bőségesb ajándékokat igírt az Isten, hogy sem mint emennek vagy amannak.

Harmadszor, mind az ó- s mind az új testamentomba

Digitized by Google

az Anyaszentegyházhoz és az ő főpásztoraihoz igazítja Isten az ő híveit és azt parancsolja, hogy ezt hallgassák s ennek itíletin megálljanak és a ki ezt nem hallgatja, olyannak tartsuk, mint a pogányt. És hogy bizonyosok lennénk az ő tanításárul, azt igíré Isten, hogy soha az Anyaszentegyházon győzelmet nem veszen a Sátán, azaz semmi eretnekségbe és tévelygésbe nem esik; mert ha ebbe esnék, kétség nélkül az ördög hatalmat venne rajta és így nem volna az Anyaszentegyház igazságnak kőszála és nem is tartoznánk mindenbe engedni neki. Urunk sem jól parancsolná, hogy a mit a papi fejedelmek tanítnak, azt megtartsuk; szent Pál sem igazán mondaná, hogy azért adott doctorokat és pásztorokat az Anyaszentegyházba az Isten, hogy a hamisság szelétül ide s tova ne hordoztassunk. Mert ha ő maga is az Anyaszentegyház hamis itílettel és tévelygő magyarázattal megcsalhat minket, nem őrzőnk, hanem eltévelyítőnk ő minekünk. Ha pedig ez úgy nincsen, szükség, hogy a mit az Anyaszentegyház tanít, arrul méltán azt mondhassa: *Visum est Spiritui Sancto et nobis.*

Negyedszer, a keresztyénségnek eleitül való szokásából megbizonyíthatjuk ezt, mert valamikor eretnekség támadott, akár mint hányná-vetné az Irást is az eretnek tanító, akár mint támogatná vallását az Isten igíjével, akár mint fejtegetné éles elméjével gondolt feleletivel az ő ellene hozott bizonyságokat is; de ha az Anyaszentegyház főpásztorinak gyöleközete kárhoztatá az ő tudományát, mindnyájan a keresztyének eretneknek itílték őtet. És noha a Szentirás szerént teszen vala itíletet ő róla az ecclesia, mint az igaz fejedelem is a törvény szerént itíl, de azért ennek vizsgálását nem bizzák vala a kárhoztatott tévelygőre, hanem egyenlőképen a keresztyének beveszik vala az Anyaszentegyház itíletit. Nyilvánvaló dolog tehát, hogy a keresztyéneknél mindenkor bizonyos dolog volt, hogy az Anyaszentegyháznak a hit dolgairul való itíleti, bizonyos és megcsalatkozhatatlan; és hogy ő hozzá kell

Digitized by Google

folyamnunk minden vetekedésbe, kit a régi szentatyák egyenlő értelemmel, közönségesen tanítnak, a mint megmutatja Bellarminus.

De hallhacza, mint írnak e dologrul a tudós emberek. Hieronymus Evangelium non in verbis scripturæ, sed in sensu ait esse. Cum igitur non ad verba, sed ad sensum referatur fides, si Ecclesia scripturam habet sine legitima interpretatione, non habet verum Evangelium. Atqui Dei promissio est, non recessura De verba de ore Ecclesiæ, quæ a Spiritu sancto ad omnem veritatem edocetur. Deinde cum non de scriptura, sed de eius sensu est controversia, si Ecclesiæ interpretatio non esset certa intelligendi norma, nullus esset Judex in exploranda scripturæ intelligentia; quod si ita est, audeo dicere, Rempublicam fuisse nullam stultius constitutam, nullus enim erit dissidiorum finis, nulla fidelium consensio, nulla unitas fidei, qua sublata, non charitas modo et pax, sed et fides ipsumque Ecclesiæ nomen tolletur. Ad hæc Ecclesia columna est veritatis, nec errare in fide potest, et veritas proprie in sensu scripturæ est, nec quidquam magis ad fidem spectat, quam vera intelligentia scripturæ. Præterea apostoli, quibus Christus aperuit sensum scripturarum, non verba solum, sed in primis sensum prædicarunt Evangelii, in eo enim est Dei Verbum, et Psitacorum, non apostolorum est doctrinam absque intelligentia sonare, et nemo novit rectius, quem sensum et qua verba ab apostolis acceperit Ecclesia, quam ipsa quæ accepit Ecclesia. Ab illa igitur sensus legitimus peti debet. Denique iubemur a Christo controversias ad Ecclesiam deferre, eiusque iudicio aquiescere. Ergo ne inutilis sit hæc delatio, et interminabilis controversia, non subiicietur examini eius, qui accusatur, iudicium Ecclesiæ. Si enim fas sit litiganti sententiam Ecclesiæ examinare, an sit conformis scripturæ, nec illi acquiescere tenetur, nisi evidentur convictus de hac conformitate, sine contumacia partium, nullus erit finis controversiarum, nulla huius iudicii utilitas, cum nec Calvinistæ, de Eucha-

Digitized by Google

ristia, nec alii, se evidenter convictos fateanter. Quod vero probanda omnia iubet Apostolus, recte id; sed regula data est ad quam probanda, lapis scilicet lydius Ecclesiæ, communisque eius sensus et consensus; qui enim ab hac regula declinant, qui dissensiones et profanas novitates, præter doctrinam quam accepimus, invehunt, fugiendi sunt.

Ezekből azért megtetszik, hogy noha a mit egy vagy kettő etc. a régi doctorok közül az önnön saját vélekedéséből és tetszéséből tanít, nem tartozunk bevenni; de mindazáltal, a mit az egész Anyaszentegyház, a mit közönségesen az ő pásztori és doctori az ő idejekbe való gyöleközetnek közönséges vallásából tanítnak, azt minden okvetetlen böcsülnünk, tisztelnünk és be kell vennünk.

Hogy a Szentirás igaz magyarázó Anyaszentegyház nem egyéb, hanem a római gyöleközet.

Azt kellene immár megmutatni, hogy ez az igaz Anyaszentegyház a római Anyaszentegyház. De mivelhogy ezt bőségesen megmutatám Withakerus és Hunnius ellen, az Anyaszentegyházról írt könyvembe,* most rövideden szólok e dologrul.

Megmondám azért abba a könyvbe, hogy a római gyülekezeten nemcsak a Róma kőfala közt lakozó híveket értjük, hanem azokat, kik a római pápával egyetértnek, mert régenten is az igaz keresztyéneket rómaiaknak hítták. Ennek fölötte megmutatám, hogy Christus igaz Anyaszentegyházának olynak kellett lenni, mely minden tévelygések ellen győzödelmet vevén, örökké megmaradott, sem a poklok ereje tévelygésbe nem viheté ezt és eretnekségbe nem ejthette. Ennek fölötte

* Pázmány egyidőben ezzel az értekezéssel készült közrebocsátani itt említett munkáját, a mely azonban csak kilencz évvel utóbb (1615) latin nyelven jelent meg: «Diatriba theologica de visibiti Christi in tessis Exlesia adversus posthumm Whitakar librum contra cardinalem Bellarminum.»

Digitized by Google

mindenkor nyitva volt az ő kapuja mindennek valaki üdvözülni akart, mivelhogy e kivül, mint a Noe bárkája kivül, senki nem üdvözülhetett és annak okáért, a ki üdvözülni akart, mindenkor megesmerhette ezt és ennek tagja lehetett. Megmondám azt is, mely hamis módot és jelt adjanak az atyafiak ennek esmeretire és minemű jelekből esmerhesse meg minden ember az igaz Anyaszentegyházat. Végezetre megbizonyítám, hogy ezek a jelek nem illenek sem a Calvinus, sem a Luther aklához, hanem csak a régi keresztyén Anyaszentegyházhoz.

Ezeket azért most elhagyván, csak rövideden két bizonyságot hozok elő, melyekből eszébe veheti ember, hogy a római gyöleközet igaz Anyaszentegyház és hogy ettül kell a Szentirás igaz értelmét megtanulnunk.

Először: Az az igaz Anyaszentegyház és attul kell az Irásnak igaz magyarázatját vennünk, a melytül a Szentirást vöttük, a mint igen szépen megbizonyítja szent Ágoston az imént előhozott helyen. Mert a kinek tanítását bevettük, mikor elénkbe adta, melyik legyen a Szentirás, annak az Irás magyarázatjárul való tanítását is be kell vennünk, a mint ezelőtt megmutatám. Tagadhatatlan pedig, hogy Luther és Calvinus a római Anyaszentegyháztul vötték a bibliát. Mikor ők a római hittül elszakadának, akkor immár a bibliát bevötték vala a római gyöleközet tanításából. Azt pedig nem mondhatjuk, hogy ők nem a római ecclesia tanításából, hanem csak azelőtt való Anyaszentegyháznak egyenlő vallásából tanulták meg, hogy e legyen a Szentirás. Mett a régi gyöleközetek egyenlő vallását nem egyebünnen ismerték meg, hanem a jelen való Anyaszentegyháznak bizonyságtételéből. És ha valaki tagadná a régi traditiókat, avagy Irásoknak igaz voltát, az jelen való Anyaszentegyháznak tanításából kellene az ő tévelygését megrontani. Bizonyos dolog tehát, hogy csak a római gyöleközet az az igaz gyöleközet, melytül az Irásnak igaz értelmét megtanulhatjuk.

Másodszor: Ha a római gyöleközet nem igaz Anya-

Digitized by Google

szentegyház és az ő tudománya tévelygés, nyilván következik, hogy az apostolok halála után egész 1517. esztendeig nem volt e világon igaz hit és igaz Anyaszentegyház és így mindnyájan a szent martirok, doctorok és keresztyének az Anyaszentegyház kivül levén, elkárhoztak, a pokol kapui hatalmat vöttek az igaz Anyaszentegyházon. Ezek pedig nyilván ellenkeznek az Isten igíretivel és atyai gondviselésével. Lehetetlen tehát, hogy a római gyöleközet kivül más igaz Anyaszentegyház legyen. Ennek a győzhetetlen bizonyságnak csak az első részét kell megmutatni, melyet sok nyilvánvaló erősségekkel megmutaték a felül említett könyvbe. Azért ennek bizonyításába nem akarok most munkálkodni, mert csak az is elég bizonysága ennek, hogy soha senki az ujító atyafiak közül csak egy embert sem mutathat, az apostolok után, a ki ő vélek egyetértett volna a hit dolgaiba és a ki az igaz Anyaszentegyházba lött volna, ha a római gyöleközet nem igaz Anyaszentegyház. Mert ha valakit neveznek: avagy olyat neveznek, ki egy vagy két dologba ő vélek egyezett, e mellett száz articulusba különbözött, melyekért magok is kárhoztatják őket; avagy olyat, mely sem Calvinista, sem Lutherista nem volt, hanem egyéb kárhozott eretnekségbe esett.

De a mint mondám, mivelhogy erről másutt bőségesen szólék és ez irásnak rövid volta nem szenvedi, hogy tovább nyujtsam irásomat: azért.

Az Atya mindenható Istent kérem, az ő szent Fiának érdemeért, adjon Szentlelket azoknak, kik e könyvecskét olvassák, ki szent malasztjával az ájtatosságra és istenes életre felindítsa őket, minden tévelygésnek homályát vegye el szüvökről, vigasztalja szomoruságokba és meghallgassa minden könyörgésekbe

Amen.

Dicsőség Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek.

Digitized by Google

II.

EGY KERESZTYÉN PRÉDIKÁTORNAK A KASSAI TANULÓKHOZ IRATOTT ÖT SZÉP LEVÉL.

(1609.)

MÁSODIK LEVÉL

A hittel kötelezett fogadásokat mint bontsák fel az pápisták.

Az böcsületes és tudós tanítónak *Alvinczi Péter* uramnak.

Mindeneknek előtte alázatos bocsánatot kérek, hogy gyakor irásommal kényszeríttetem megtalálnom és sok hasznos munkálkodásinak felvállalásiba megtartóztatnom te kegyelmedet. Mert a nyughatatlan elméjű embereknek beszédi kényszerítnek arra, hogy a minémű dolgokkal káromlanak minket, azoknak igaz megfejtésébe a te kegyelmed bölcs tanácsával és eszes oktatásával éljek. Rövid szóval azért akarám te kegyelmednek tudtára adnom, minémű nagy kisebbséget hoza minap fejünkre egy ördöggel határos pápista ember, oly dolgokat forgatván sok főemberek előtt, melyek az mi tanításunknak és személyünknek hírébe, nevébe nagy makulát szerzettek. Azért ugyan az Istenért is kérem kegyelmedet, el ne mulassa, hanem mentűl hamarébb lehet, e dologrul énnékem teljes, derék tanuságot adjon. Hogy pedig mindenekre jobb renddel és módjával választ adhasson te kegyelmed, igazán minden hálólás és bántolódó kötődés nélkül megirom minden patvarkodó beszédit annak a pápista embernek, melyrül emlékezém.

Digitized by Google

Minap azért sok főemberek előtt olvassák vala amaz articulusokat, melyeket a nemzetes és tekintetes, nagyságos Báthori Gábornak, a magyar nemzetnek fényes csillagának és szeretettel való oltalmazójának, az hajdu vitézek nevével küldött volt Foktői Máté, a vitézeknek főtanácsa és lelki tanítója. Mikor azért arra a punctra jutottak volna, melybe azt kéri Foktői uram, hogy ha az Úr Isten az erdélyi fejedelemségre, az ő eleinek székibe béviszi ő nagyságát, a bálványozó pápistákat ne szenvedje se tisztviselésbe, se tanácsba, se pedig udvarába, mert azok, a kik Istennek meg nem tartják hívségeket, fejedelmeknek sem tartják meg hiteket:

Itt előszólalván a pápista ember, jó uram, úgymond, sokan közületek szemetek fájdalmára láták e minap, hogy kezébe kapók ennek az istentelen, pártolkodó és háboruságszerző Foktőinek az ő temérdek hazugságát, melylyel méltatlan terhelvén minket, bálványozóknak nevez. És noha most is az országban szerzett sok veszedelmekért ugyan úsz az gyalázatban, de mégis efféle mód nélkül való gyalázattal akar mást rútítani. Valjon s minekelőtte a mi országunkat a Calvinus kovásza megsavanyítá, azelőtt nem voltak-é az magyarországi királyoknak hív és tekélletes szolgái? Valjon s nem jobban, csendesbben virágzott-é akkor az ország, hogy sem most az elromlott hazánknak sőpreje és nyakunk körül akadott rongya?

Nem tűrhetém, hozzá szólék én is, mivelhogy tisztességem mutatja vala, hogy szolgatársomat megoltalmaznám és mondék néki: Szerető pápista uram, noha te igen okosnak és szemesnek látszol a tévelygésednek kendőzésére és ékesgetésére és sok tekergésekkel igyekezel elfödözni rútságit a ti vallástoknak, de az igazságnak fínyességes világosságától el nem bujhattok és magatokat el nem titkolhatjátok. Igazán mondja azért Foktői uram, hogy nem kell a pápisták hívségébe bizni senkinek; mert a hittel kötött fogadást is szabad nékik az ő vallásuk szerént felbontani. Ehhez pedig

Digitized by Google

a tudományhoz képest igaz következéssel mondhatjuk őket kétséges hitüeknek; mert hitek szerént nem tartoznak véle, hogy hiteket megtartsák az eretnekeknek, azaz, a mint ők magyarázzák, azoknak, a kik nem pápisták. Ezt ti ugyan, mint egy hit ágazatját a constantiai conciliomba definiáltátok. Mert mikor Hus Jánost meg akarnák ölni a ti püspökitek: hit alatt kicsalák szegényt Prágából, mihelyt pedig Constantiába kapák, azt végezé a ti jeles conciliomotok, hogy nem tartoznak megállani hiteket, melylyel az eretnekeknek kötelezik magokat és így megégeték Hus Jánost. Azután is a negyedik Eugenius pápa addig biztatá szentséges megoldozásával az magyarországi Uladislaus királyt, addig küldözé hozzá Julianus cardinált, hogy felbontatá véle a hitet, melylyel Amurates török császárnak a frigy és békesség megtartásra kötötte vala magát, ki miatt osztán egész hadával megrontaték az Úr Istentül. Végezetre, ha egy nap ezerszer megszegi is hitit a pápista ember, csak menjen a gyóntó atyához és okádja ki hitetlenségének mérgét, mindjárt megoldozza hitetlenségétül és egy kis szentelt vizet reá hintvén, lemossa minden gonoszságát. Mert ugyanis attul bár ne féljenek, hogy a hitszegésért oly pœnitentiát adjanak nékik, mint a váradi Gál pap adott volt régenten, tudnia illik, hogy az felső és alsó száját, mikor törlést kivánnak, árva csillánnal törölné esztendeig. Holott azért ily nagy utat nyit a pápista tudomány mindennémű hitszegésre, méltán mondja Foktői uram, hogy a pápisták hívségének nem kell fölöttéb hinni.

Itt a pápistaember előálla és: Ha ellenetek nincs jó uraim, úgymond, rövid szóval megmutatom, mely csalárdul akarják a pártos tanítók eltüntetni az igazságot, hogy megtántorítsák az embereket, elidegenítsék az igazságtul és az ő halhatatlan hazugságokkal s ördögi mesterségekkel a főemberek akaratját magokhoz hódoltassák és az ő hitekhez kapcsolják.

És hogy jól elrendeljem beszédemet: három dolognak magyarázatjára határozom szómat. Először meg-

Digitized by Google

mondom igazán és lelkiismeretem szerént, mit higyjen és tanítson a római ecclesia a hitnek kötelességéről, kiből nyilván eszébe veheti minden ember, minémű lelkiismérettel keresnek a pártos tanítók a kákán csomót és setétséget a világosságban. Másodszor megbizonyítom, hogy csak *calumnia*, patvarkodó vádlás az, mikoron azzal terhelnek bennünk, hogy vagy a constantiai concilium, vagy Eugenius, vagy egyéb valaki közülünk azt tanította, hogy az eretnekeknek, avagy a pogány töröknek Isten szerént adott hitit felbonthatja az ember; avagy hogy a gyónásból erre valami ok és könnyebbség adatnék. Ezekből nap színinél világosbban kinyilatkozik, hogy a mi atyánkfiai erővel csigázzák és tekerik gonosz értelemre és magyarázatra az igazságot. Harmadszor visszafordítom és reátok fejezem a ti káromlástokat és megmutatom, hogy Calvinus és Luther hiti szerént akárkinek is szabadság adatik, hogy a mire ember gyalog megesküszik, lóháton azt megszeghesse, sőt azon egy lábon állva megeskűdhetik, visszaeskűdhetik és hitivel szintén úgy kereskedhetik az ember, mint egyéb marhájával.

Itt egy főember előszólván, monda: Huj, bezzeg nagy árkot ásál magadnak, jó uram. Meghidd énnékem, nagy ennek a szököllője és nincs módod ennek megbizonyításába. Azért az utolsó czikkelynek bár békét hagyj és ha igazságodhoz bizol, másutt kezd, mert itt hamar a verembe esel.

En pedig mondám: Halljuk mindvégig az ő káromló csacsogásit, melyekkel marczongja, ostorozza és beszédivel rútítja az Isten edényinek emlékezetit.

A pápista ember erre így felele: Jó uram, csinyján beretválj és efféle fardagályos és czafrangos szitkokkal ne mossad büdös szádat. Hallgasd meg elébb az én szómat is és azután tégy itéletet; elvetéd egyszer a koczkát, én is feltettem melléje, meg is kell azért immár mindvégig játszanunk; napfényre kell az igazságot hoznunk és meg kell mutatnunk, hogy orczátlanok és torkig úsznak az gyalázatban a ti tanítóitok, kik noha

Digitized by Google

csuda kendőzésekkel szépegetik tanításokat, de azért az igazság kivül való tudománynak állatására annyi hazugságokat toldoznak össze, hogy hajszál sincs annyi fejekbe, mennyi hazugság vagyon irásukban és addig szűrnek-szavarnak minden moslékot egybe, addig szabálódnak a mi ellenünk való rágalmazásokban, hogy magok sem tudják végtére, mely aránt vannak el a dologban, kiváltképen mikoron kezekben kapjuk a fictiókat, az magok agyoknak hívságos találmányit és gondolatit, melyeket mi reánk akarnak kenni.

De hagyjuk ebbe ezt és a derék dologhoz kezdvén, rendszerént az felvetett czélnak három ágait tekintsük meg.

Először azért a római ecclesiának doctori azt tanítják, hogy mikor hitivel az ember valamit olyat fogad, a mit bűn nélkül bé nem teljesíthet, fölötte igen vétkezik efféle esküvésbe, de semmiképen nem tartozik bételjesíteni az ő istentelen esküvését, akár eretneknek, akár catholicusnak tett légyen efféle fogadást. Mikor azért Heródes megesküvék, hogy valamit kérne a tánczoló mostoha leánya, mindenbe kedvét töltené, a leány pedig az Keresztelő szent János fejét kéré; mikoron Dávid megesküvék, hogy megölné Nabalt, mivelhogy hijába hagyta vala az ő kérését; mikoron Nabugodonozor megesküvék, hogy elrontaná azokat a nemzetségeket, melyek az ő koronájának fejet nem hajtanának és meg nem hódolnának; mikor megesküvék Jephte, hogy a kit házánál elől találna, megáldozná az Istennek és az önön leányát találá elől: semmiképen nem tartoztak ezeknek bételjesítésére. Miképen ha valaki megesküdnék, hogy Alvinczi Pétert megveri vagy gyalázattal illeti, azt itélem, ha előbb tanácskérni Péter uramhoz menne, nem mondaná kötelesnek lenni az ő hátának megérlelésére. Azokat is, kik azt fogadták vala, hogy sem esznek, sem isznak, a míg szent Pált meg nem ölik, nem vélem, hogy a szent Pál vére ontására kötelezném te magad is. Mert ugyan lehetetlen dolog, hogy valaki tartozzék a vétekre és Isten ellen való

Digitized by Google

gonoszságra. Annak okáért méltán mondják a pápák: *In malis promissis rescinde fidem; impia enim est promissio, quae scelere impletur:* A gonosz igéretekben bontsd fel fogadásodat; mert istentelen fogadás az, mely bűn nélkül bé nem teljesedhetik. Plutarchus azt írja, hogy mikor Agesilausnak egy barátja gyakran mondaná néki: *Felfogadtad, megálljad;* azt felelé: Ha tisztességes és képes dolog, fogadtam; ha pedig nem ilyen, csak mondottam. Mikoron pedig erre azt felelte volna az ő barátja, hogy meg kell állani, valamit a király csak feje hajtásával javal is: azt felelé erre, hogy a királynak nincs nagyobb kötelessége igéretinek bételjesítésére, mint az alattavalóknak arra, hogy képest és illendőt kérjenek.

Ennek fölötte, mikor az esküvés valami bizonyos okkal, conditióval és móddal meghatároztatik attul, a ki megesküszik, avagy az embereknek közönséges törvényekből és szokásokból: a mikor efféle conditio felbontatik, nem köteles ember az ő fogadásának állani.

Ezeken az casusokon kivül, mikor az ember hitivel valamire kötelezi magát, akár töröknek, akár zsidónak, akár minémű tévelygőnek, egyáltaljába, minden szinlés, csalárdság és tétovázás nélkül tartozik megállani, úgy annyira, hogy ha féltébe és kénytelenségből esküdt is meg valaki, de ugyan tartozik bételjesíteni, a mint Sotus *libro 8. de Justitia quaest. 1. art. 7.*, Toletus *libro 4. c. 22.* és a több theologusok tanítják és a pápák decrétomába is olvassuk *Cap. 3. el 4. de iis quae vi metusque causa.* És annak okáért méltán dicséri szent Ágoston Attilius Regulust, kit Carthagóban fogva tartnak vala és mikor megesküdvén először, hogy visszajőne, Rómába küldötték volna, hogy a rómaiakkal a rabok cserélésérül tractálna, sok szép intéssel és bizonyos okokkal tanácslá a római polgároknak, hogy semmiképen efféle cserét ne indítanának. És noha tudja vala, hogy ezért őtet iszonyú halállal megölnék, de mégis, hogy hitit benne ne hagyná, visszament Carthagóba, holott egy hordóba szegezék őtet, melyet

Digitized by Google

belől hegyes szegekkel mind bévertek vala és úgy ereszték alá egy hegyrül. Oly igen erős kötél alatt parancsolják pedig a római pápák, hogy esküvésibe igaz légyen az ember, hogy a hiteszegő embert tisztessége vesztettnek itéljik *Cap. Infames. Cap. Quicunque. Causa 6. Quaestio 1.* És a mint ugyanazon *Cap. Quicunque* olvassuk, azt parancsolják, hogy a ki hamisan esküszik, negyven nap csak vízzel és kenyérrel éljen, hét esztendeig tartson pœnitentiát, sőt teljes életében soha pœnitentia nélkül ne légyen; tanubizonyságul se vétessék bé semmi okon. Másutt azt végezék az pápák *Cap. Cum non ab homine. De judiciis,* hogy a mely pap hitét megszegi, méltó, hogy kivettessék az papi méltóságból. Thomas Aquinas pedig *Quodlibeto 1. Art. 18.,* Soto *libr. 8. de Justitia quaest. 2. art. 3.* azt tanítják, hogy a hitnek megszegése még a gyilkosságnál is nagyobb vétek. Nem mi szónk tehát, hanem lator tanács az, a mit az poëta mond:

Promittas facito: quid enim promittere laedit:
Pollicitis dives quilibet esse potest.

Bizonyára méltán is szörnyűltetik ily igen a hitnek megszegését és a hamis esküvést. Mert az Irás is nyilván mondja, hogy a ki gyakran esküszik, teljes az minden istentelenséggel és az Istennek ostora el nem tágul az ő házától. Zachariás propheta által pedig azt mondja az Úr Isten, hogy a hamis esküvőnek házában lakik az átok, mely megemészti nemcsak ő magát, de még az ő házának falát és kövét is. A gabaoniták Josuétul hazugsággal nyerének hittel kötött békességet, azután hatszáz esztendővel iszonyú nagy drágaság támada a zsidók közt és mikoron az Istentől tudakoznának, mi volna oka ennek a csapásnak: azt felelé az Isten, hogy nem egyéb, hanem hogy Saul megszegvén a gabaonitáknak adott hitet, megöletett volt bennek és addig meg nem szünhetik a drágaság, a míg eleget nem tesznek a gabaonitáknak. Dávid azért követeket külde hozzájok és megkérdeté tőlök, mit kivánnának

Digitized by Google

károkért és boszúságokért? A gabaoniták azt kivánák, hogy a Saul maradékit kezükbe adnák és mikoron ezeket kézbe adták volna, megfeszíték őket és így szűnék meg az Istennek ostora a zsidó nemzetségen. Annak okáért nem mód nélkül cselekvék Agesilaus, ki mikor hallotta volna, hogy a frigy alatt az ő ellenségi hitek és fogadások ellen igen erősítenők várokat, nagy örömmel mondá: Jól vagyon; általán fogva boszúját állja az Isten e hamis hitű embereken. És hogy ezt egy szóval megmondjam: a több nyilvánvaló vétkek közt, melyekért az Isten ily szüntelen bünteti a mi nemzetünket, hogy az ő ostora meg nem szünhetik közöttünk, az én itéletem szerént nem utolsó a sok számtalan hitezés. Ha egy pere vagyon valakinek, negyven-ötven magával fejére kell esküdni az ő ellenségének, avagy menteni kell magát; egy-egy forintért pedig szintén annyi bizonyságot talál, a mennyit akar; és a kik sem nem látták, sem nem tudták, sem nem hallották különben a dolgot, hanem csak attól, a ki nekik fizet, sőt vagy aludtak, vagy részegek voltak, mikor a dolog történt, de mégis oly bátran esküsznek, mintha jelen lévén, látták volna minden czikkelyit az esetnek, kinél egy nagyobb hitetlenség nem lehet. Adná az Isten, hogy a kik így esküdtetik az embereket, úgy járnának, a mint írja szent Ágoston, hogy ő idejében jára Tutumlymenus nevű ember, a ki ő magának szent Ágostonnak azt beszélette, hogy mikor egy ember, a ki adós vala, eltagadná adósságát és hitével akarná menteni magát, hitére hagyá ő is a dolgot, amaz megesküvék, de ugyanazon éjjel Tutumlymenus az Isten széki eleibe viteték és mikor azt kérdenék tőle: Miért esküdtetted meg, a kit tudtad, hogy hamisan esküszik? Azért, úgymond, mert az enyimet eltagadta. Azt felelék néki: Nem jobb volt-é marhádat elveszteni, hogy sem felebarátod lelkét? és úgy megverék nyavalyást, hogy felserkenvén, a hátán meglátszanának a verésnek helyei.

Végezetre, a római pápák decrétomába ezt olvasom: *Akárminémű mesterséges szóval esküdiék valaki, de az*

Digitized by Google

Isten, a ki lelkiismeretinknek bizonysága, úgy veszi ezt az esküvést, a mint az érti, a kinek esküszünk; kiből azt tanuljuk, hogy nemcsak a botránkoztatásnak eltávoztatásáért, de az esküvésnek is böcsületiért, nem kell a hittel játszani és különben érteni annál, a mint a szóknak járása hozza, kiváltképen mikoron erőszak nélkül, csak jó akaratunkból esküszünk. És annak okáért olvassuk, hogy mikor egy római ember rabságba esett volna és kikéredzenék váltságának megszerzésére, megesküvék, hogy ismét visszajőne és mikor immár kiment volna az ellenség táborábul, mintha elfelejtett volna valamit, ismét visszatére, azután méne osztán ugyan valóban haza. Azt itéli vala ő, hogy eleget tett volna hitének, de a rómaiak ezt megértvén, kötözve küldék őtet az ellenség kezébe. Azonképen nem jól cselekedett az is az felebarátja átkozó és hamis ember, a ki akármi kicsiny dologba, mikoron igazat nem akart mondani, így szólott: *Bár az Isten megrontson, megverjen, ha különben vagyon;* de ő ezt úgy értette, hogy nem ő magát, a ki szól vala, rontsa és verje meg az Isten, hanem azt, a kinek szól vala.

Más dolog volna, mikor valaki erővel kényszerítene valakit valamely Isten ellen való dolgoknak hittel való fogadására; mert a ki így megesküszik, nem köteles, hogy annak értelme szerént esküdjék, a ki őtet hamisan kényszeríti, hanem magába különb értelmét formálhatja annak, a mire megesküszik és valami conditiót vagy okot és határozást vethet titkon elméjébe az esküvés mellé és így nem arra esküdjék meg, a mit csak pusztán ő magába jegyez az esküvésnek formája, hanem arra, a mit jegyez azzal együtt, a mit ő elméjébe forgat. Mely dolog hazugság nélkül meglehet, mert így olvassuk, hogy Jákob az ő atyjának azt mondá, hogy ő az elsőszülötte az ő atyjának, tudniillik abba, a mi az elsőszülöttnek igazságát, privilégiomát illeti, mivelhogy ő ezt az igazságot megvette vala az ő bátyjától. Üdvözítőnk is azt mondá, hogy ő fel nem mégyen erre az ünnepre, noha annak utána felméne. Mely mondást

Digitized by Google

alattomba úgy ért vala Urunk, hogy fel nem menne oly módon, a mint egyébkor szokott vala felmenni, tudniillik nyilván és mindenek láttára, a mint ő maga szent János magyarázza. A ki azért ilyen módon megesküdnék, noha nem lenne hiteszegő, ha meg nem cselekedné a mit hamisan kívánnak tőle, de mindazonáltal fölötte nagy vétke lehetne néha efféle esküvésbe, az embereknek botránkozásokért. És efféle dologba, ha az együgyűk botránkozását különben el nem távoztathatja, tartozik az ember azt cselekedni, a mit olvassuk, hogy cselekvék Eleázár, kit mikoron arra intenének jó baráti, hogy ha ugyan nem akarná megenni a disznóhúst, a mint az istentelen Antiochus király kívánja vala, mást egyébféle húst hoznának néki, melyet szabad vala megenni és tettetné csak azt, hogy disznóhúst ennék és így menekedhetnék meg a haláltól; de a tökéletes mártyr azt felelé, hogy jobb néki meghalni, hogy sem mint efféle képmutatással botránkozást szerzeni egyebeknek is, kik az ő példájához képest könnyen a disznóhúst is megennék az Isten parancsolatja ellen: és így vigan méne a mártyromságra.

De ezt hagyjuk ebbe. Hanem ha kegyelmeteknek ezekbe valami nem tetszik, jelentsétek meg és kész vagyok jobban megmagyaráznom és megbizonyítanom mindeneket.

Itt velem egyetembe mindnyájan azt felelék, hogy ha a pápisták ugyan valóban ezt hiszik és tanítják az esküvésrül, nem gonosz értelemben vannak. De én azt vetém utána, hogy ezekkel ellenkezik a constantiai gyülekezetnek végezése.

Erre a pápista ember azt mondá:

Másodszor szóljunk a constantiai gyülekezet végezéséről is. Néked, prædicator uram, tisztesség adassék, mert tudom, hogy te soha ingyen sem láttad annak a conciliomnak végezését. De a kiktül azt tanultad, hogy ez a gyülekezet azt végezte, hogy nem tartozunk az eretnekeknek megtartani hitünket, bizony vakot vetettek a jámborok és igen rongyos hazugsággal akartak

Digitized by Google

minket és a mi tudományunkat terhelni és méltatlan ostorozni. Mert a dolog ebben vagyon. A császár Constantiába gyülekezetre hívá Hus Jánost és noha meg nem esküvék néki, de azért *salvus conductust*, szabad úti levelet külde néki. Ehhez bízván Hus János, csak ingyen efféle *salvus conductus* levelet sem akara kérni a conciliomtul, hanem menten méne Constantia városába. Ott sokat vetekedének véle, végre őtet nyilvánvaló eretneknek itílék, mivelhogy a több dolgok közt azt tanítja vala, hogy *mind az egyházi s mind a világi fejedelmek minden birodalmokat és igazságokat elvesztik, mibent halálos bűnbe esnek;* és a Vicleff tudományit mind javalja és helyén hagyja vala, melyek közt az is egyik vala, hogy *minden teremtett állat Isten légyen.* Efféle és ezekhez hasonló balgatagságokért egyenlő értelemmel mindenektül eretneknek itélteték Hus János és annak okáért miképen Calvinus Genévába Servétus Mihályt a tűzre itélteté a Szentháromság tagadásáért, azonképen a constantiai gyülekezet is azt találá, hogy ha Hus János meg nem akarja czáfolni eretnekségit, biró kezébe kell adni és törvény szerént meg kell büntetni őtet. A császár salvus conductusa szerez vala akadályt a dologba. Azért összegyülvén, azt találák a doctorok és azt végezé a conciliom is, hogy az egyházi és hit dolgairul való itélet nem a császárt illeti, hanem az egyházi pásztorokat és a mi illeti a hit ellen való tévelygéseket és tévelygőket, azokat az császár salvus conductusa és kötése ki nem veheti az egyházi rendnek birtoka s itéleti alól. És annak okáért a császár kötelezhette arra magát, hogy ő tőle és az ő alatta valóktul nem lészen bántása Hus Jánosnak, de az ő kötelességével a hit dolgairul való itéletbe meg nem köthette kezét az egyházi rendnek. Szinte mint ha a kassai biró salvus conductust adna valakinek, az ő salvus conductusával meg nem köti kezét a generális királyi képeknek, avagy ha ő maga a király jelen volna, a királynak hatalmát meg nem határozza. És annak okáért, ha valami árultatást kapnának kezébe annak, a

Digitized by Google

ki efféle salvus conductussal járna, ugyan megfognák a biró salvus conductusa mellett, mivelhogy az alattvalónak kötése az ő feje fölött valónak hatalmát meg nem határozhatja. És ez okon, mivelhogy a hit és az eretnekség itéletéről való dolgokba feljebbvaló az egyházi gyülekezet a császárnál (holott erre az világi jó gondviselés és az Anyaszentegyháznak oltalma bizattatott, nem a hit dolgairul való tanítás) és a császár is tartozik mint anyjának engedni az Anyaszentegyháznak a hit dolgaiba: azért az ő salvus conductusa a hit dolgainak és az eretnekségnek szabad itéletibe semmiképen meg nem tartóztathatja az egyházi hatalmat. Annak okáért, ha Hus János nemcsak a császártul, hanem a conciliomtul is salvus conductust vött volna, semmiképen nem nyulhattak volna ő hozzá, miképen hogy ha az Lutheránusok vagy Calvinisták a Tridentombéli gyülekezetbe mentek volna, csak egy hajok szálát sem szakaszthatták volna ki, holott nemcsak a császár és világi fejedelmek, de ő maga is a conciliom egynéhány rendbéli salvus conductust adott vala nékik, melyeknek másai ugyanazon conciliomba fel vannak jegyezve.

Csak ezt, semmit egyebet ennél nem végezett a constantiai gyülekezet, kiről, hogy bizonyos légy, ihon vagyon a concilium, olvasd el tennen magad.

Én azért kezembe vőm az könyvet, melybe így vala írva: *Praesens Sancta Synodus ex quovis salvo conductu, per Imperatorem, Reges, ac alios seculi Principes haereticis quocunque vinculo se astrinxerint, concesso, nullum fidei catholicae vel iurisdictioni ecclesiasticae praejudicium generari, vel impedimentum praestari posse ac debere declarat, quominus dicto salvo conductu non obstante, liceat iudici competenti et ecclesiastico de hujusmodi personarum erroribus inquirere, etsi de salvo conductu confisi ad locum venerint, alias non venturi. Nec sic promittentem, cum fecerit quod in se est, ex hoc in aliqua remansisse obligatione.* Minekutána ezt elolvastam volna, mondék néki: Úgy vagyon, hogy itt *universaliter*, közönségesen, egyáltaljába, azt nem tanítja a gyülekezet, hogy nem kell az

Digitized by Google

eretnekeknek megtartani fogadásunkat, hanem csak azt mondja, hogy a concilium nem tartozik a más ember fogadását megállani, kit én magam sem tagadhatok: mert a mi az egyházi dolgokat illeti, akármit fogadjon is az én patronusom és földesuram, de ha ez énnékem nem tetszik, ugyan nem kötelezhet az ő fogadása engem, hogy el ne járjak tisztembe és hivatalomba. Azért nem szükség ebbe több ideig fárasztanod magadat és a jelenvaló főembereket, hanem ha bizol igazságodhoz, mentsd meg Eugenius pápát, ki Magyarországnak nagy romlására lőn a török frigynek felbontatásával.

Itt a pápista ember keserves szívvel nagyot fohászkodék és monda: Ha aczélból csinált pennájok volna is a római hiten való doctoroknak, elkopnék addig az orra, a míg minden tudatlan káromlásit feljegyzenők a ti ministeriteknek. Az több dolgok közül pedig ez is egyik, melyet te rebesgetsz. Hogy azért egyelőbe messze ne menjünk: ha szinte úgy volna is (a ki úgy nincs), hogy Eugenius pápa istentelenül és hamisan cselekedett, Vladislaus királyt Amurates császár ellen felindítván, ebből mi következnék? Valjon s az-é, hogy a pápa azt tanította, hogy szabad efféle bűnt cselekedni? Voltak az pápák közül egynéhányan feslett erkölcsűek, kik látták és tudták, hogy nem jól cselekesznek, de mindazáltal vagy a gyarlóság, vagy a gonoszság arra vitte őket, hogy méltán azt mondhatták, a mit Helena Ovidiusnál:

Video meliora, proboque,
Deteriora sequor.

Látom, úgymond és javalom a jót, de a gonoszt követem. Nyilván, ha minden, a ki megrészegszik, hamisan hitit mondja vagy egyéb rendbéli vétkekbe esik, azt itéli, hogy szabad efféle vétkeket cselekedni: senki nem vétkezhetik, a ki az Isten igéje ellen való eretnekségbe ne essék; kit tudom, csak egy okos ember sem hagyhat helyén. Azért ha szinte gonoszul cselekedett is Eugenius, hogy László királyt felindította.

Digitized by Google

de *fuit error morum, non doctrinae: actionis, non definitionis fidei,* ugyan nem következik ebből, hogy vagy Eugenius, vagy a római gyülekezet azt hitte és tanította légyen, hogy szabad a hitet megszegni.

Elég volna e rövid felelet ennek a calumniának torkotokba verésére, de hogy ne panaszolkodjál, hogy könnyen megyünk el e mellől, a mely néktek erős fondamentomotok a mi káromlásunkra: jer szóljunk ugyan valóba a dologhoz és lássuk meg, ha volt-é ebbe valami vétke Eugenius pápának vagy Julianus cardinálnak. Ez hogy nyilvábban kitessék, jusson eszünkbe, mint történék az dolog, melyet Bonfinius így ád elönkbe. Mikor immár igen elhatalmazott volna Európába a török, látván a pápa és a keresztyén fejedelmek, hogy naponként fejekre nevekednék az ő hatalmassága: egy confœderatiót és kötést szerzének a pápa, a costanczinápolyi Palæologus János császár, a magyarországi király és a velenczések, hogy ki földön, ki tengeren rajta légyen a törökön és ha szerét tehetik, Isten segítségével Európából kihányják ötet. Ezt a kötést mikor megerősítették volna, mindenütt nagy készülettel valának. Azon közbe Amurates ellen Ázsiába pártot ütöttek vala az ő alatta valók és örömest ezekre mégyen vala, de a magyarok készülete nagy akadályt és tartóztatást szerez vala néki. Mit mívele az agg róka? Az rácz despótot kéré, hogy frigyet szerzene néki a magyarokkal és ha ezt véghez vinné, sokkal ajánlá magát néki. A despót Hunyadi Jánossal practikála és néki igéré minden jószágát, melyet Magyarországba bir vala, ha a királyt a békességre vinné; efféle igéretekkel megcsalá despót Hunyadi Jánost és ő általa a királyt is arra töré, hogy az előbbi keresztyén társaival való kötés ellen, megbékéljék a törökkel. Ezt megértvén az pápa, igen megbúsula rajta, hogy a magyarok miatt ennyi sok készület heába esnék és ily nagy alkalmatosság elmulnék: azért Julianus cardinált küldé Magyarországba és eleibe adván a királynak, hogy az előbbeni kötés és hit ellen nem szerez-

Digitized by Google

hetett az ő confœderátus társai híre nélkül frigyet a törökkel, felbontaná véle a török frigyet.

Ez sommája a históriának, melyből nyilván látjuk, hogy nem jól cselekedett Vladislaus, elállván társai mellől és őket cserbe hagyván; és szinte úgy nem tartozott az ő mód nélkül való fogadásának állani, mint szinte te, ha énnékem hittel köteles társam volnál valamely dolognak véghezvitelébe, az én akaratom ellen ok nélkül el nem állhatnál mellőlem mindaddig, valamíg véghez nem vinnők dolgunkat.

Hogy pedig ennek a hadnak veszedelmes vége lőn és ő maga is odavésze Vladislaus király, abból nem következik, hogy az törökkel való frígynek felbontásába hiteszegő volt az király. Mert gyakran az igaz és Isten szerént való hadakba is az ártatlanok nagy károkat vallottak, mint ám a birák könyvébe olvassuk, hogy a zsidók az Isten parancsolatjából menének Benjáminra, de mégis az első harczon huszonkétezeren veszének, a másikon pedig tizennyolczezeren. És noha az Istennek titkos ítéleti vannak, melyeket az emberi elme meg nem vizsgálhat, de ha szabad vélekedni, azt állíthatjuk, hogy azért rontá meg akkor Vladislaust az Úr Isten, hogy hite ellen és minden igazság ellen az ő keresztyén társait sárba hagyta vala és az övélek való kötést felbontotta vala, megbékélvén a törökkel.

Ha azért itt valamit akarsz nyerni: először azt kell egyenesen és derékképen megbizonyítanod, hogy nem jól cselekedett a pápa, arra késztetvén a magyarokat, hogy az előbbeni kötésbe maradjanak és a török frigyet, melyet keresztyén társai híre nélkül, sőt ezeknek nagy kárával vetettek vala a pogánynyal, meg ne állanák. Mert én tagadom, hogy ebbe vétkezett volna a pápa. Másodszor azt kell megmutatnod, hogy ha ebbe gonoszul cselekedett a pápa, abból az következzék, hogy a pápa szabadnak ítélte a hitnek megszegését; mert én ezt semmiképen meg nem engedem. Harmadszor azt kell bizonyos jelenségekkel megerősítened, hogy László király azért vesztette el a harczot, hogy

Digitized by Google

a töröknek adott hitét megszegte; kit különben nem tudhatsz bizonyoson, hanem ha az Istennek tanácsába voltál akkor a veszedelemkor.

Végezetre, igen feltörlött homlokkal és nagy bátorsággal jelengeted azt is, hogy a gyónás kaput nyit és utat csinál a hitnek felbontására és ezzel hitegeted az embereket a hamisságra. De ez is csak hívságos beszéd, melyet akkor bizonyíthattok meg, mikor a szamárok repülni fognak. Mert nemcsak utat nem írt a gyónás a hitetlenségre, de sőt inkább ennek fölötte nagy szablája a gyónás, mivelhogy mikor valamely ember meggyónik és megvallja, hogy hitét megszegte, ha még ideje vagyon a hittel kötött fogadásnak beteljesítésére, a tudós és jó lelkiismeretű gyóntó atya, a ki igazán és törvény szerént eljár hivataljába és lelkiismereti ellen nem kedvez senkinek, eleibe adja legelőször a gyónó embernek, hogy ő meg nem oldozhatja különben, hanem ha fogadást tészen, hogy beteljesíti fogadását és ha szinte ezt felfogadja is, illendő pœnitentiát ád néki, bizonyos bőjtölésekre vagy alamizsnákra, vagy egyéb istenes cselekedetekre kötelezvén őtet a hitszegésért. Ha pedig nem hiszitek, hogy ez így légyen, könnyű ennek a próbája: gyónjatok meg a római ecclesiának szokása szerént és meglátjátok, hogy igaz az én beszédem. A mely gyóntó atya pedig különbet cselekeszik, mind ő magát s mind azt, a ki meggyónik, elveszti.

Mikor pedig egy főember azt mondotta volna, hogy örömesbben elhiszi, hogy sem megpróbálja: a pápista ember ezt veté utána: Magatok lelkiismeretetekre hagyom, hogy megitéljétek, ha ti nálatok vagyon-é valami efféle tartóztatása az esküvéssel való kötelességnek.

Mindezekből azért az jő ki, hogy az esküvésnek felfejthetetlen kötését mi meg nem oldjuk és fel nem bontjuk, noha a pártütő és szakadásszerző tanítók, nem tudom minémű bűbájjal és ördögi szemfényvesztéssel úgy megvakították az embereket, hogy efféle magagondolatlan indulatjokból álmodott hamisságokat mind

Digitized by Google

elhitetnek az együgyűkkel. De elég eddig a mi vallásunknak oltalmazása.

Harmadszor, noha könnyű volna mindazokat nyakatokba fordítani, a mivel minket vádoltok és tagadhatatlanul megmutatni, hogy ti, kik a keresztyén egységbe szakadást szerzettetek, nagy utat irtottatok minden gonoszságra és hitetlenségre a ti tudománytokkal, noha a jóságra való intésnek színe alatt el akarjátok titkolni mérgeteket, hogy ezt könnyebben bécsepegessétek az emberek szivébe; de egyéb dolgoknak most békét hagyván, csak azt akarom délszínnél világosbban megmutatni, hogy néktek, a ti hitetek szerént, oly privilégiomotok, feljebbvaló szabadságtok vagyon, hogy hitetekkel kötött fogadástok megtartására egy mákszemnyire sem köteleztettek.

Itt a jelenvaló főemberek közül egyik nagy kaczajt üte és monda: Emberségemre mondom, hogy ha ezt megbizonyítod, sokaknak megkönnyebbíted lelkiismereteket. De végig akarjuk hallani beszédedet.

Így kezdé azért szavát a pápista ember: Legelőször is, úgymond, a ti főtanítótok fegyverét kapom és azzal verem által a mi rágalmazóink nyelvét. Mikor azért Luther a csuklyát és kápát farba rúgá és az ő szerelmes apáczájával, Katus asszonynyal az apáczafátyolt elvetteté és hitek, fogadások ellen egybeszűrék a levet, furdalja vala az új prophetát lelkiismérete, mert jól tudja vala, hogy meg csak a természet szerént való igazságnak törvénye szerént is tartozik ember megállani, a mit fogad Istennek, sőt még ellenségének is. Másfelől látja vala, hogy mind ő s mind az ő hölgye hitével, fogadásával kötelezte vala magát az Istennek, hogy házasság nélkül, tisztán és minden förtelmesség nélkül élnének mind holtig, mely fogadást meg is tarthatnak vala az Istennek segítségével és a Szentlélek malasztjával, a mint másszor nyilván megbizonyítom mind szent Pálból, mind pedig az atyafiaknak tulajdon vallásokból. Hogy azért lelkiismeretének sebeit imígy amúgy béhálolná, egy csapással mind az esküvésnek,

Digitized by Google

mind egyéb kötelességeknek erejét levágá és sok helyen irásiba azt tanítá, hogy a keresztyén ember Christus által minden törvénytül, még a tíz parancsolattul is megszabadíttatott; úgy hogy semmire nem köteles egyébre, hanem csak arra, hogy higyjen Christusba, mely hit által magához kapcsolja a Christus igazságát és úgy megtisztíttatik, hogy semmi bűne nincs immár annak, a ki hiszen Christusba.

Hogy pedig ezt tanítsa Luther, ihon vannak az önön saját könyvei, melyeket ti magatok Wittembergába nyomtattatok és halljátok ezekből az önön szavát: *Christianus proprie definitus est liber ab omnibus legibus, nullam prorsus habet legem, sed est supra legem et peccatum Itaque tota Lex simpliciter, sive Caeremonialis, sive Decalogi, abrogata et Christiano. Quare si te tangit peccatum, si perterrefacit mors, cogita vanum esse spectrum, diaboli illusionem, ut certe est. Revera enim nullum amplius est peccatum; quod quotidie confitemur in Symbolo, cum dicimus, Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, quod nihil aliud est, quam si diceremus, Credo nullum peccatum, nullam mortem in Ecclesia esse.* Ennek pedig a tudománynak fő fondamentoma az, hogy csak a hit elégséges az üdvösségre, kiből nyilván következik, hogy semmi egyéb a hitnél nem szükséges az üdvösségre, mert ha valami egyéb szükséges volna, nem lehetne elégséges csak a hit egyedül. Ha pedig semmi egyéb a hitnél nem szükséges a megigazulásra és az üdvösségre, kétségnélkül sem a hittel kötött fogadások, sem egyéb törvények megtartása nem szükséges ezekre. És ezt ugyan nyilván tanítja Luther, mikor azt írja, hogy ha valaki a hittel együtt, házastársát felebarátjának megfertőzteti is, de ugyan nem vétkezik; sőt a mely könyvet a babilóniai fogságrul ír, abba egynéhányszor mondja, hogy ha szinte akarna, sem kárhozhatik a keresztyén ember, hanem ha nem akar hinni, mert semmi egyéb nem kárhoztatja az embert, hanem a hitetlenség. Ezek pedig mind nyilván következnek, ha a hit elégséges az üdvösségre.

Digitized by Google

Ugyanezent tanítja Calvinus is, mikor azt írja, hogy abban áll a keresztyéni szabadság, hogy a mi lelkiismeretünk maga alá vesse a törvényt, a törvénynek minden' igazságárul elfeledkezzék és a cselekedetre semmi gondja ne légyen, *Nulla operum ratio habeatur,* hanem a törvénynek még emlékezetit is elhagyja és a cselekedetekrül való gondolatot mindenestül félre tégye. Ugyanezen Calvinus azt is tanítja, hogy a ki egyszer igaz hitbe vagyon, azt soha el nem veszthetí. Ha azért semmi gondunknak nem kell lenni a törvénybe szabott cselekedetekre, mi szükség esküvésünket megállanunk? Ha a ki egyszer hiszen, soha ki nem esik az Istennek kedvéből: tehát akár megszegjem, akár beteljesítsem hitemet, ugyan egyaránt való szerelmes fia vagyok az Istennek. Végezetre ugyanezen Calvinus, meg akarván mutatni, hogy szabad a papoknak, barátoknak hitek és fogadások ellen ágyas társat keresniek, imígyen szól: Ha minket, úgymond, a Christus kereszte még az Isten törvényének átkától is megmentett, mentül inkább megszabadított efféle külső kötelességektül?

Ezekből jó uraim megérthetitek, ki adjon okot és szabadságot a hittel kötött fogadásnak felbontására. Ebbe pedig az előhozott tudományba ti sem szakadhattok el semmiképen Luthertül és Calvinustul, kit hogy nyilván megértsetek, meg kell vizsgálnunk fondamentomát az előhozott tudománynak.

A ti vallástoknak azért fondamentoma abban áll, hogy tartozik ki-ki maga felől bizonyoson elhinni, hogy ő az Istennek kedvébe vagyon és az örök életre választatott; sőt mindnyájan ugyan azt vitatjátok, hogy csak ez az üdvösséges hit; mert miképen hallom, hogy Magyarországba azt mondják sokan, hogy a hit és esküvés kétféle, egyik kereskedő és a másik igaz hit: azonképen ti is azt mondjátok, hogy a keresztyén emberbe kétféle hit vagyon, egyik *historica,* melylyel hiszszük azokat, a melyeket a mi Urunk cselekedetirül és az apostolok forgódásárul olvasunk az Irásba,

Digitized by Google

másik *justificans*, igazító hit és ez az, melylyel ember bizonynyal hiszi, hogy ő, Christus által, kedvébe vagyon az Istennek és örök életre választatott. Eszébe vövé pedig nemcsak Luther Márton *in cap. 22. Gen.* és egyéb helyeken is, a mint Schlüsselburgius lutherista superintendens bővön megmutatja, de Calvinus is, hogy ez a bátorkodás semmiképen helyén nem maradhat, ha a hit kivül az Isten törvényeinek megtartása is szükséges az üdvösségre és azért írja Calvinus, hogy *aut omni spe justificationis excludimur, aut a legis justitia solvi nos oportet, et sic quidem, ut nulla prorsus operum ratio habeatur*, avagy kirekesztetünk, úgymond, teljességgel a megigazulásnak reménységétül, avagy a törvénynek igazságitul úgy megoldoztatunk, hogy a cselekedetekre semmi tekintet ne légyen; mert a mint ugyanis Schlüsselburgius a Luther könyveiből tanítja, ha az ember azt elhiszi, hogy a hit kivül sok egyéb jószág is szükséges, soha teljes bizodalma nem lehet, látván, hogy ezek a jószágok ő benne nincsenek. És ezt igen méltán mondja Luther, ha igaz, a mit ti fejenként vitattok, tudniillik, hogy az Istennek parancsolatját senki meg nem tarthatja és hogy az embernek minden cselekedete bűn Isten előtt és utálatosság. Mert ebből nyilván következik, hogy ha a hit kivül szükséges az üdvösségre és a megigazulásra az Isten parancsolatinak megtartása és a jó cselekedet, soha senki közületek el nem hiheti, hogy megigazult és üdvösségre menendő, mivelhogy a tinnen hitetek szerént meg nem tarthatjátok az Istennek törvényét és semmi jót sem cselekesztek. Annak okáért azt írja Schlüsselburgius: *Qui contendunt in articulo Justificationis particulam* sola fides *non excludere bona opera ne adsint; imo docent, necessario adesse, a Pauli et Lutheri Theologia dissentiunt.* A kik azt tanítják, úgymond, hogy mikor a megigazulásrul azt mondjuk, hogy egyedül csak az hit igazít, ki nem rekesztetnek a jó cselekedetek, hogy jelen ne légyenek, sőt azt tanítják, hogy a hit egyedül nem jár jószágok nélkül: ellenkeznek az szent Pál

Digitized by Google

apostol és a Luther theologiájával. Holott azt is elő-hozza és dicsíri ez a superintendens, a mit Luther ilyen szóval taníta: *Ha a hit minden legkisebb jó cselekedet nélkül nincsen, nem igazít meg, sőt ugyan nem hit az,* kit bizony igazán mond Luther, ha igaz a mit ti szüntelen nyelveteken hordoztok, tudniillik, hogy az embernek minden cselekedete bűn és ocsmányság.

Ihon látjátok tehát, hogyha bizonynyal el kell hinnetek magatokrul, hogy ti az Istennek kedves, szerelmes, megigazult fiai vagytok, kétételen azt kell hinnetek, hogy az Isten törvényének megtartása nem szükséges a ti igazulástokra; mert ha ez szükséges volna, magatok elhivén, hogy meg nem tarthatjátok és meg sem tartjátok az Isten parancsolatit, a kútban szakadna kötele bizakodástoknak. Ha pedig a megigazulásra nem szükséges az Isten parancsolatjának megtartása, tehát az esküvésnek felbonthatatlan kötelessége sem szükséges; és így a ti hitetek fondamentoma szerént, szinte mint Luther Márton megszeghette Istennek tett fogadását, úgy ti is minden kötelességeket felbonthattok.

Ezeket szerelmes *Alvinczi* uram, én oly rettenetes szívdobogással hallgattam, hogy csak a kórság nem ütött el szégyenletembe, eszembe vévén, hogy a mi tudományunk fondamentomiból efféle következő dolgokat tettetes színnel hozott vala elő a pápista ember és nem is tudok vala ezekre kerek válaszszal megfelelni; azért menteni akarom vala magamat, hogy most mindezeknek megrostálására nem érkezném; de jó szerencsémre előszóla egy a főemberek közül és monda:

Soha bizony ezeket én így által nem láttam, mint most és immár vészem eszembe, hogy sok méltatlan dolgot fognak a pápistákra azok, a kik a magok szennyét másra akarják kenni. De ideje elmennünk, Isten hozzátok. És véle egyetembe mindnyájan el kezdének oszlani.

Én látván, hogy el akarnak vala menni, megbizakodám és hogy teljességgel cserbe ne maradnék, nagy bátor szóval kezdém kiáltani: Hallgassátok meg jó

Digitized by Google

uraim az én feleletemet is; és mivelhogy hallgatni nem akarák, nagy protestátiókkal kezdék kiáltani, hogy enyim a mező: én a bajvivó helyen maradok és ez okon enyém a győzedelem is, kin mindnyájan nagy hahotát ütének és én csak egyedül maradék.

Igazán mondom kegyelmednek, tisztelendő *Alvinczi* uram, szégyenletembe és haragomba ugyan téptem a szakállomat és nem tudtam mit mívelni; végre juta eszembe, hogy a te kegyelmed bölcs tanítószéki eleibe vessem mindezeket és te kegyelmedtül várjak mentül hamarébbvaló feleletet; mert bizony uram, ha ezek ebbe maradnak, az egész *Ministerium* nagy gyalázatba esik miattok, kit az *El Schaddái* Úr Isten eltávoztasson tőlünk.

Tartsa és világosítsa meg a *Jehova* kegyelmedet, nemes és böcsületes *Alvinczi* uram.

Digitized by Google

III.

ALVINCZI PÉTER SOK TÉTOVÁZÓ KERINGÉSEKKEL ÉS CZÉGÉRES GYALÁZATOKKAL FŐLHÁMOZOTT FELELETÉNEK RÖVID ÉS KERESZTYÉN SZELÍDSÉGGEL VALÓ MEGROSTÁLÁSA.

(1609.)

TIZENHARMADIK RÉSZE.

Az Eugenius pápa cselekedetiről és az sugva való gyóndsrul.

Minduntalan csak az Eugenius pápa és Julianus cardinál cselekedetivel terhelnek az atyafiak minket, mintha az ő cselekedetekből az jőne ki, hogy a pápák szabadságot adnak a hitnek felbontására. Erre én két feleletet adtam vala. Elsőt azt, hogy ha szinte gonoszul cselekedett volna is Eugenius, de az ő cselekedetiből azt ki nem hozhatjuk, hogy ő és a többi pápák szabadossá tégyenek a hitszegésben: miképen ha megrészegednék vagy egyéb bűnt cselekednék a pápa, ezzel nem definiálná, hogy szabad embernek bűn nélkül megrészegedni. Másodszor azt mondám, hogy lengyel László király kötést tett vala a pápával, az constanczinápolyi császárral, a velenczékkel, hogy közakarattal és segítséggel a török ellen támadnak, azután a despot sok igérettel megcsalá Hunyadi Jánost és a törökökkel megbékélteté. De a pápa követe, Julianus cardinál, eleiben adván a tanácsnak az előbbi frigynek felbontásában való hamisságot, a tanács úgy találá, hogy nem kellett volna a törökökkel végezni az első kötelesség ellen és ez okon a török frigynek békét kell

Digitized by Google

hagyni. Azért nyilván megtetszik, hogy a magyarok abban vétkeztek, hogy az első kötést felbontották, de abban semmi vétek nem volt, a mire őket Julianus intette, tudniillik, hogy a megerősíttetett végezésnek felbontásával következött szövetséget a törökkel megmásolják. És ha jó vége nem volt is annak a hadakozásnak, az Istennek titkos itíletére kell hagyni, miért győzettek meg akkor a magyarok.

Alvinczi, a ki Volfius nélkül szólni sem tud, *elősző* is Volfiusból hozza elő a történt dolgoknak rendit és azt mondja, hogy *Julianus a király lábához esvén, asszony módon való sirással szerzé a confoederátiót a pápánál.* De Bonfiniusba én ezt nem olvastam, hanem ha az, mit despotrul ír Bonfinius, álmos szemmel azt is Julianusra olvasta Alvinczi, mert despotrul szól Bonfinius, mikor ezt írja: *Amplexabatur regis genua etc.* Julianus egy kevéssé bátrabban szóla. Mert minekutána azt irta volna Bonfinius, hogy Hunyadinak negyvenezer forintot Carambusért és azokat a várakat, melyeket Sigmond császár néki adott vala, igérte volna despot, hogy a török békességet véghez vinné és ezt véghez is vivé Hunyadi, Julianus a tanácsba méne és sok kemény szókkal szemekre hányá a magyaroknak, hogy a keresztyénségnek adott hitet felbontották volna: *Ungaros nunc, violatores socialis fidei et Latini Graecique foederis immemores, pacem cum Turca fecisse infideli, ut sanctam fidelium fidem violarent. Nonne cum Italis et Graecis sacrosanctum foedus percussistis? Si percussistis, cur cum Turcis, isto violato, aliud transegistis? Quo iure, quamvis transactum sit, servare poteritis? Secundum omnino vobis foedus rescindendum est, ne primum et divinum violetis. Ne nos omnes divini humanique foederis violatores perfidos appellent.* Holott nemcsak keményen szól Julianus, de ugyanazt vitatja, a mit én mondottam vala, hogy az első kötést fel nem bonthatták ily mód nélkül a magyarok és nem jól cselekedték, mikor felbontották és a törökkel frigyet vetettek. Mert egyébképen annyira nem tanította Julianus a hitszegésnek szabad-

Digitized by Google

ságát, hogy a törvény szerént való hitnek megállására minden embert kötelez: *Aequum igitur et iustum iusiurandum omnium iudicio est sancte servandum.* A magyarok is a Julianus tanácsát javallák és az előbbi frigyhez állának.

Másodszor azt akarja megmutatni Alvinczi, hogy a magyarok a pápa, Palæológus, velenczések híre nélkül frigyet vethettek a törökkel. Először *mert azoknak semmi közök nem volt Magyarországhoz, nem kivántatott tehát, hogy ő tőlök kérjenek consensust.* Másodszor, *mert noha elsőbb volt a pápához való legatio a török frigynél, de ez nagyobb volt, mert esküvéssel ment végbez és a két gonosz közt a kisebbet kell választani; tehát jobb volt a puszta conspirationák füstbe menni, hogy sem az esküvést megszegni.* Harmadszor, *mert utolsóbb volt a török frigy; az utolsó végezés pedig felbontja az elsőbbet.* Negyedszer, *mert a magyarok esküvése a törökkel nem ellenkezett az Isten törvényével, mert Ábrahám és Jósue is megesküdt a pogány népnek.*

Az első bizonyságra azt mondom, hogy ha Magyarországhoz köze nem volt ezeknek az kötés és szövetség előtt, de minekutána *confoederatiót,* kötést, fogadást tettek egymásnak, hogy egyaránt fognak a hadakozáshoz: ez a fogadás annyiból közössé tette őket, hogy igaz és bizonyos ok nélkül, csak jóakaratból el nem állhatott mellőlök a magyarság. Az, a ki meg akar házasodni, nincs addig köze a leányhoz, míg fogadást nem tésznek egymásnak az eljegyzéskor; de a fogadás után annyiból köze vagyon, hogy igaz és bizonyos nagy ok nélkül meg nem másolhatja fogadását. Ugyanezent látjuk az országok és áros emberek végezésében és minden rendbéli *contractusokban, societásokban, assecurationákban,* kiváltképen midőn kára következnék másnak, hogy ha a fogadást felbontanók.

A második bizonyságra azt mondom, hogy a mely szókat Bonfiniusból imént előhozék, azokból megtetszik, hogy a pápának és a több confœderátusoknak is megesküdtek volt a magyarok, mert azt mondja,

Digitized by Google

hogy *sanctam fidelium fidem, divinum foedus violarunt* és azért őket *perfidusoknak* nevezik. Ő magok is a magyarok azt kiáltják, hogy a keresztyéneknek adott hitet meg kell tartani, ha mind elvésznek is. *Malle extrema omnia perpeti, quam sancte promissa non praestare. Longe satius esse pro christiana religione mori, servare fidem, quam infamem turpemque vitam ducere.* Más az, hogy ha meg nem esküdtek volna is, elég az, hogy felfogadták egymásnak, hogy együtt mennek a törökre; mert mikor a társai bizván ehhez a fogadáshoz, belé kapnak immár a törökbe, nem hagyhatták őket cserbe a magyarok, hanem az igazság azt kivánta, hogy fogadásukat megtartsák. Miképen sok mindennapi példákkal megmutathatnám és a törvénytudók is ezt itélnek. Ha azért az első kötésnek megtartására köteleztettek az igazság szerént, következik, hogy Isten ellen való dologra esküdtek, midőn a keresztyénekkel való végezés után arra esküdtek, hogy a töröknek nem ártnak; és azért mondja Julianus, hogy mindenkor ócsárlotta ő ezt a szövetséget: *Adfui, fateor, sed quantum in me fuit, ne id fieret, intercessi, improbavi etc.* Nincs tehát helye itt annak, hogy *inter duo mala minus est eligendum*, mert noha a keresztyénekkel vetett szövetségnek felbontása bűn volt, de a keresztyén társuk ellen való elpártolásnak és arra a pártolásra való esküvésnek felbontása gonosz nem volt, mert az első frigytül és kötéstül nem volt szabad ily mód nélkül elállani. Szinte mintha valaki vagy önkényén, vagy kényszeríttetvén megesküdnék az koronás király ellen való pártolásra, sem arra nem tartozik, hogy ezt az istentelen esküvést megállja, sem magat azzal nem mentheti, hogy ő a királynak meg nem esküdt. Mert noha ő maga személy szerént a királynak hívséget nem fogadott, de ő képébe az ország gyülése (mely az egész országot repræsentálja) hívséget igírt ő felségének, mihelyt királylyá választották; es úgy tartozik a hívségre, hogy az ellen való pártolásra nem kötelezheti magát, ha szinte megesküszik is, mert az esküvés Isten ellen való dologra nem kötelezhet.

Digitized by Google

A harmadik bizonyságra azt mondom, hogy ha a kötelességekben és a fogadásokba is az utolsó fogadás felbontaná az elsőt, következnék, hogy ha ki az első feleségét megunván, máshoz kötné utólban magát, ezzel a másodikkal kellene élni; az országokba is mindenkor csak jó kedvekből is ujabb fejedelmet választhatnának. De azt arányzom, meg nem gondoltad jó Alvinczi uram, mire való ama mondás: *priora tolluntur per posteriora*, mert ennek helye vagyon az emberek szabad akaratjából rendelt szokásokban és rendtartásokban *absque damno et fraude tertii*, más embernek kára és megcsalása nélkül: de a fogadásokban és kötésekben nem így vagyon a dolog, hanem *quod semel placuit, displicere non potest*, a mi egyszer tetszett, mód nélkül, csak jó kedvéből azt ember fel nem bonthatja. És jól volna dolga a tökélletleneknek, ha az igíretekben, fogadásokban, adományokban az utolsó igéret felbontaná az elsőt. Valjon s ha az, mit néked igérnek szolgálatodért, azt utólban másnak adnák, csak vállal vonítanál-é és azt mondanád, hogy *priora tolluntur per posteriora?* Vészem eszemben, hon jársz és mire akarsz rést nyitni.

A negyedik bizonyságodra azt mondom, hogy ha a magyarok elébb nem kötelezték volna magokat a keresztyének segítségére és ehhez való bizodalommal a törökbe nem kaptak volna a keresztyének, jó módjával megesküdhettek volna a török frigyre; de az előbbi fogadások ellen nem esküdhettek, mint nem régen meghallád.

Látod azért jó Alvinczi uram, mely vékony és gyermeki dolog minden dolgod és az ajtót is elvéted; *in primis principiis vitae civilis* megütközöl és felbontod erősségét minden végezéseknek.

Harmadszor, balgatagságnak itéled, midőn én azt kérdem tőled: Hogy *ha szinte a pápa megszegette volna is hitét László királylyal, következik-é ebből, hogy az pápa javallotta a hitszegést;* mert úgymond Alvinczi: *A ki mit nem javall, mást arra nem készitet, hanem ha álnokul.*

Digitized by Google

Ilyenkor megköhents magadat Péter uram, mert torkodon akad. Soha én azt nem kérdettem, ha *javallotta-é a bitszegést?* Hanem ez volt az én kérdésem: *Ha szinte úgy volna is, hogy Eugenius istentelenül cselekedett, László királyt felindítván, következik-é abból, hogy a pápa az tanította, hogy szabad a bitszegés?* És azt mondám, hogy ez nem következik, mert noha a pápák és egyéb emberek vétkeznek gyakran, de ezzel azt nem tanítják, hogy szabad a vétek. De mivelhogy te erre a kérdésre semmit sem felelhetél, a *javallásra* fordítád az dolgot, mert itt valami kis résecskét és álajtócskát találál, mivelhogy az, ki bűnt cselekszik is vagy hasznot, vagy gyönyörűséget talál abban, a mit cselekeszik és ezt javallja s szereti a gonosz cselekedetbe, mert *Nemo respiciens in malum operatur*, de azért azt nem itéli, hogy szabad, tisztességes és tilalom nélkül légyen ez a cselekedet, melybe vétkezik, mint a második levélben bőségesen megmutattam vala.

A több pápákrul magad sem tudod mit beszélesz Volfiusból. Valjon s ha a király valamely városnak polgármesterét megkapná egy nagy practikában és mindjárt megparancsolná a városbelieknek, hogy ezután semmi szavát ne fogadják, semmi kötelességüket ne tartsák ahhoz az polgármesterhez: valjon s mondok, ezzel azt javallaná-é, hogy az polgárok sehol ne engedjenek az ő fejüknek? Hasonlóképen cselekeszik az Anyaszentegyháznak engedetlen fiaival a pápa; mert ha eszében vészi, hogy valamely, bár ugyan catholicus király is, Isten ellen és az közönséges igazság ellen sok lelkek veszedelmével gonoszkodik, engedetlenkedik és meg nem akarja magát jobbítani, megparancsolhatja az ő gondviselésére bizott juhoknak, hogy efféle farkasoknak ne engedjenek, de ezzel azt nem végezi közönségesen, hogy a kötelességet és hitet szabad felbontani akárkinek is.

Azt mondod végre, hogy Várnánál a magyarok veszedelmének oka a török frigynek felbontásáért következék, mert *alig ránta ki Amurates a frigylevelet kebelé-*

Digitized by Google

ből, alig kéré Christust, hogy boszúját állja, mindjárt megfordula a kereszlyének dolga.

Itt is csak tapogatsz, jó Alvinczi uram, mint az setétben járó ember, mert egy az, hogy az, mint mondottam vala és te sem tagadod, az Istennek még titoktanácsa nem voltál és okát nem tudod az ő szentséges rendelésének. Más az, hogy az emberi okosság szerént szólván a dologhoz, két okát adhatjuk Bonfiniusból ennek a veszedelemnek; egyikét azt, hogy oly kevesen valának a magyarok, hogy az, mint Drákuly vajda mondá, csak nyulászni is felesebb magával mégyen a török császár, hogy sem akkor vala László király, mivelhogy csak tizenhatezeren valának a magyarok, a török pedig hatvanezeren is volt; másik oka ez lőn: mert a magyarok prédának, kapzsinak esének idő előtt: *Praelium inclinare coepit camelorum onerariorum interventu, a caede ad praedam Ungari animos revocarunt, equi iumentorum peregrinorum insolentia perciti, colluctari et expavescere occoepere;* a király is vakmerőképen a jancsárok közé méne és mihelyt ő elesék, ottan megfutamodék a magyarság és a futásra indult ellenség is a magyarok futását látván, megtartozék: *Janizari dudum inclinati, conspecta hostium fuga, continuo constitere, et revocatis cohortibus, quae dudum nularant et confusae fuerant, pugnam instaurant.*

Holott pedig a keresztyén fejedelmeket mardosod a hatodik patvarnak végin és őket hiti ellen cselekedőknek nevezed, azt mondhatnám én is, a mit te mondasz: *kacsód varga.* Ne nyulj oda, a hová nem illik, senki téged bíróvá nem tett a fejedelmek dolgaiban és nem volna tisztességes dolog, ha csak a te kákogásid ellen is oltalom nélkül szűkölködnének a fejedelmek.

Negyedszer és utólszor, mivelhogy én azt írtam vala, hogy a gyónás szablája a hitetlenségnek; mert ha akkor, mikor meggyónik az ember, ideje vagyon a hittel kötött fogadásnak beteljesítésére, soha meg nem oldoztatik, valamíg nem kötelezi magát a beteljesí-

Digitized by Google

tésre és ennek fölötte illendő sanyarú pœnitentiát ád a pap a hitetlenségért: Alvinczi itt ezaránt, minek utána engem szép tisztességes szókkal megápolgatott volna, *megmutatom*, úgymond, *mint ád minden vétekre alkalmatosságot a súgó gyónás. Elhitették a néppel, hogy a gyónás a halálos vétket is semmivé teszi. A ki elhiszi, hogy oly nagy s oly sok bűnt nem cselekedhetik, hogy a gyónással el nem törli, valjon s mire nem kész?* Fordítsd a kaszát Alvinczi uram és imígyen beszélj: A ki elhiszi, hogy csak higyjen Christusban, minden bűne ottan megbocsáttatik és hogy az, kiben egyszer igaz hitnek szikrája volt, az soha el nem kárhozhatik etc., mire nem kész? A gyónáshoz, ha nem tudtad, ez a három dolog szükséges: I. Hogy igaz hitből származott lelki fájdalommal megszánja-bánja bűnét az ember. II. Hogy nemcsak az előbbi bűneinek bocsánatját remélje, de azt is eltökélje magában, hogy az Istennek segítségével ezután életét megjobbítja és a mi kötelessége vagyon, azoknak eleget tészen. Ha adós, megfizet; ha valakit megbántott, megköveti; ha más ember marhája nála vagyon, megadja; ha valamit megfogadott, megállja etc. És nem lehet sem igaz, sem hasznos gyónás ezek nélkül. III. Hogy minden bűneit, melyek eszében jutnak, igazán megvallja és a minémű pœnitentiára a gyóntó atya kötelezi, azt bételjesítse. Itéld meg te magad, ha az ilyen gyónás a bűnre szabadít-é, avagy nem?

A *poenitentiális canonokból* a miket előhozasz, nemcsak menedéket nem adnak a bűnre, de sőt inkább megmutatják, mely nagy tilalma vagyon nálunk a bűnnek; mert az, mint mondod, a mely pap parázna, azt rendelték, hogy három hónapig vízzel, kenyérrel böjtöljön, hét esztendeig. Azonképen a több vétkeknek több hasonló pœnitentiát rendelnek. Vajha másutt is ilyen pœnitentiája volna a paráznaságnak, nem kelne annyi hús a mészárszékbe. Ha efféle pœnitentia szabadság a bűnre, nem tudom mi légyen a bűntül való tartóztatás.

Digitized by Google

IV.

AZ ISTENI IGAZSÁGRA VEZÉRLŐ KALAUZ.

(1613.)

A)

MINT KELL A VILÁGI ALKOTMÁNYOKBAN AZ ISTEN HATALMÁT ÉS BÖLCSESSÉGÉT SZEMLÉLNI.

Izaias írja, hogy Isten három ujjára függesztette a föld kerekségét, akarván ezzel jelenteni, hogy e világ gondviselésében Istennek három csodálatos tulajdonsági tündöklenek, tudniillik: atyai jóvolta, melylyel jót akar cselekedni teremtett állatival, gondviselő bölcsesége, mely útat talál jó akaratának véghezvitelében; mindenreható hatalma, melynek erejével megszerzi, valami szükséges e világnak hasznos vezérlésére. És hogy ezeket az isteni tulajdonságokat ájtatos Szeretettel ismerné minden ember, gyakran int a szentírás, hogy az Isten alkotmányit szorgalmatos gondoskodással szemléljük; sőt jajt kiált azokra, kik ebben megfogyatkoznak. Az Isten akarván szent Jóbbal ismertetni hatalmasságát, és isteni félelemre s szeretetre igyekezvén gerjeszteni lelkét sok szóval elébe rakogatja, sőt pompával mustráltatja a teremtett állatokban tündöklő bölcseségét és hatalmas erejét. Először az egek csodáiról emlékezik, azután az esőt, havat, szeleket, menyköveket, végre az égi madarakat, vízben úszó állatokat, földön lakó vadakat előszámlálván, úgy mutogatja, mely világos tükör mind ezek az ő bölcs hatalmának. Szent Dávid is isteni dicséretre és szeretetre

Digitized by Google

serkengetvén magát, szép énekléssel előszámlálja az Isten teremtett állatait. Szent Ágoston pedig magáról azt írja, hogy mikor időt vehet foglalatosságaitól, az Isten alkotmányát gyönyörűséges elmélkedéssel vizsgálja és ezzel úgy felgerjed isteni szeretetre, hogy a remélt boldogságnak előljáró zsengéjét láttatik érezni: *Sæpe istud facio: hoc me delectat; et ab omnibus actionibus necessitatis, quantum relaxari possum, ad istam voluptatem refugio: Neque in his omnibus quæ percurro, reperio tutum locum animæ meæ, nisi in te, quo colligantur sparsa mea. Et aliquando intromittis me in affectum multum, inusitatum, introrsum, ad nescio quam dulcedinem: quæ si perficiatur in me, nescio qui derit, quod vita ista non erit.*

1. Hasznai a teremtett állatokról való elmélkedésnek.

A bölcs mondása szerint a teremtett állatok egérfogó kelepczék a balgatagoknak: *Factæ sunt in muscipulam pedibus insipientium.* De az okos embernek garádicsok és lajtorják, melyeken Istenhez járúl. Azért a teremtett állatokról való mélyebb gondolatból három rendbeli haszon származik az emberben.

Első: Az Isten ismereti. A Hercules lába nyomdokát fövenyben látván Pitagoras, minden egyéb tagjainak öregségét feltalálá az egy lábhelyből. Apelles egy vékony vonítást tevén a Protogenes elkezdett képén, melyből megismeré az okos ember, hogy Apelles volt házánál. Mi is a világ részeinek szép rendes állapotából, az egek forgásának, az esztendők részeinek állhatatos és alkalmatos változásából nyilván ismerhetjük a végetlen hatalmú és bölcseségű Istennek gondviselését.

A teremtett állatok nagy volta Istenünk végetlenségét, ékessége szépségét, erőssége hatalmát, fényessége dicsőségét, édessége sok vigasztalásokkal bővelkedő jóvoltát adja értenünk: mivel valami a kútfőből származik, azzal bővelkedni kell a kútnak. És senki azt másnak nem adhatja, a mi magában nincsen vagy tulajdon neme szerint, vagy *eminenter* felsőbb és

Digitized by Google

méltóságosabb állapotban. Azért mondja a bölcs, hogy a kik a napot és holdat szépségükért Isteneknek állították, bolondul cselekedtek; mert ezeknek szépségéből azt kellett volna tanulni, mentül szebb Isten, a ki ezeket alkotta: *Quanto his dominator eorum speciosior est: speciei enim generator, hæc omnia constituit.* Méltán írja tehát sz. Basilius, hogy e világ nem egyéb szép írott könyvnél, mely az isten dicsőségét és felségét hirdeti: *Nam et totus hic Mundus, quasi conscriptum quoddam volumen est, prædicans gloriam Dei.* Ugyanezt mondá szent Antal egy pogány bölcsnek, ki azon tudakozik tőle, mint lakhatik a pusztában könyvek nélkül? *O Philosophe, meus codex, natura Creaturarum est.* Másutt ezen Basilius azt írja, hogy e világ olyan, mint egy iskola, melyben a teremtett állatok Isten ismeretére tanítanak: *Mundus revera officina est discendi, et locus erudiendi ad cognitionem Dei, per visibilia manuductionem mentî exhibens ad invisibilium speculationem, quemadmodum Apostolus ait:* Mert, ugymond, a látható állatok szépsége és nagysága az Isten erejét és szépségét szemünk előtt hordozza; úgy hogy noha legkisebb részét érthetjük a teremtett állatok titkainak; de azok is, a miket szemünkkel látunk, oly csodálatosak, hogy akármely éles elme sem álmélkodhatik elégségesen az Istennek ezekben tündöklő bölcseségén: *Ex pulchritudine eorum quæ videmus, eum, qui omnem pulchritudinem excedit, mente concipiamus; et ex magnitudine sensibilium horum, Infinitum illum, et omnem magnitudinem superantem, omnemqua intelligentiam in multitudine potentiæ suæ excedentem, reputemus. Etenim, etiamsi naturam eorum quæ facta sunt, ignoremus: tamen id, quod sensui nostro subjacet, tantem miraculum habet, ut etiam attentissima mens, minor appareat eo, quod minimum est in mundo, ut aut pro dignitate ipsum enarrare valeat, aut Creatori debitam laudem referre.* Miképpen azért a mennyei boldogságban Isten a dicsőültek tükre, melyben a teremtett állatokat szemlélik: úgy a világon a teremtett állatokat tükrök gyanánt kell néznünk, melyek

Digitized by Google

az Isten jóvoltát, hatalmát, bölcseségét ismertetik és mint grádicsok Isten ismeretére emelnek. Mivel minden állatok azt kiáltják: *Ipse fecit nos, et non ipsi nos;* hogy Isten teremtette őket, és nem magoktól lettek. Azért miképen ama nevezetes képíró Fidias oly mesterséggel beirá a Minerva képébe maga ábrázatát, hogy ezt különben le nem törölhették, hanem az egész képet egybe rontván: úgy az Isten minden teremtett állatban oly jelenségét hagyta bölcs hatalmának és hatalmas istenségének, hogy nem különben, hanem az egész természet romlásával lehet ezeknek titkolása.

Második haszna a teremtett állatok ismeretének az, hogy ez által gerjed bennünk az isteni szeretet és hálaadásra indíttatunk. Azért mondja szent Basilius, hogy mikor egy füvecskét látunk, isteni szeretetre indíttatunk, ha meggondoljuk, hogy ezt Isten nem magáért, sem az angyalokért vagy oktalan állatokért, hanem *Herbam servituti hominis,* a hegyek tetején zöldelő füvet emberek szolgálatára teremtette. Mert az ember szűkölködik az oktalan állatok nélkül, hogy husával tápláltassék, bőrével és gyapjával ruháztassék, erejével földjét szántsa, terhét hordozza, gyalogjárástól megmentse. Ezek pedig az oktalan állatok füvel tápláltatnak; a füvek nem nőnek különben, hanem ha esővel öntöztetik a föld; az esők másképen nem lehetnek, hanem ha a tengerből és folyóvizekből pára emeltetik, a földből pedig gőzölgő füstök támadnak és szelet indítanak, mely a felhőket elterjeszti a föld kerekségére. Ezek a párák és füstök különben fel nem emelkednek, hanem a nap és csillagok erejével. Annak okáért mind az egek az ő szép forgásival, mind az esők és mezei virágok az ember szolgálatára, hasznára és tisztességes vigasztalására teremtettek. Azt kivánja azért ez a szent Doktor, hogy midőn egy szép virágot kezünkbe veszünk, egy árnyéktartó zöld ágat megtekintünk, Istenhez emeljük lelki szemeinket és dicsőitsük őtet, ki ennyi szépséggel ékesítette az elhervadó virágot, hogy a mi szemünket gyönyörűségesen legel-

Digitized by Google

tesse; íly szép illattal megáldotta, hogy jó szagával minket vigasztaljon: ennyi különbízű jó gyümölcsöket adott az idők állapotához képest, hogy torkunknak kedveskedjék.

Egyszóval nem úgy bánt velünk az Isten, mint mi béreseinkkel, kiknek temérdek és vastagító eledelt rendelünk, csemegére és nyalánkságra nem szoktatjuk őket, hanem szükségünk felett érzékenységünk gyönyörködtetésére sok szépséget teremtett. Mivel a szent Ambrus szavaként, *Nescias, utrum species amplius fiorum, an vis odora delectet,* a virágok szaga és ékessége gyönyörűségére szolgál az embernek. Erre nézve írja Seneca, hogy Isten mi érettünk sokat teremtett; *Oculos, aures, animum mulcentia. Neque necessitatibus tantum nostris provisum est: usque in delicius amamur,* melyek nem szükségre, hanem gyönyörűségre valók. Melyből ítéletet teszen szent Ágoston, mennyi jót tartott Isten híveinek a boldogságban, ha ennyi áldomását terjeszti e földön az elveszendőkre is: *Quid dabit eis, quos prædestinavit ad vitam, qui hæc dedit etiam eis, quos prædestinavit ad mortem?*

Ezeket megértvén, nem illik, hogy hasonlók legyünk amaz oktalan állatokhoz, melyeknek midőn a pásztor makkot vagy galagonyát ver a fáról, mohón zabálnak, egymást orrukkal taszigálják; de szemüket fel nem emelik, hogy megköszönjék pásztoruk jótéteményét. A gyermekekhez se hasonlítsuk magunkat, kiknek ha szép aranybetűkkel irt könyvet adnak, gyönyörködnek ugyan a betűk tettetes ékességében, de nem értik, mi fekszik azok alatt és a benne való mélységes tudományra nem igyekeznek: hanem azon legyünk, hogy e világi szépség által Istennek szerelmére, jótéteményeért hálaadásra induljunk: és megemlékezzünk a bölcs mondásáról, hogy midőn Istentől jót veszünk, hálaadást térítsünk vissza ő szent Felségének. Ugyanis, a mint szent Agoston írja, bolondság volna, ha azok a szépségek elvonnának Istentől, melyek nem is volnának, ha Istenben nem volnának: *Sero te amavi, pulchri-*

Digitized by Google

tudo tam antiqua, et tam nova; sero te amavi. In ist a formosa, quae fecisti, deformis irruebam. Ea me tenebant longe a te: quæ si in te non essent. Cum inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor et labor, et viva erit vita mea, tota plena te: Nunc autem, quoniam quem tu imples, sublevas eum; qui tui plenus non sum, oneri mihi sum.

Harmadik haszna a világi állatok vizsgálatának az, hogy ezek példája hivatalunkról és kötelességünkről emlékeztet és néma nyelvekkel erkölcsünket tökéletességre izgatják és igazgatják. Ez az oka, hogy a szentirás néha hangyákra, néha héjjákra, sőt ökrökre és szamarokra mutat, hogy ezektől tanuljuk, mint kell hivatalunkban járnunk. Azt mondja azért szent Basilius és szent Ambrus, hogy midőn egy szép virágot megtekintünk, ne csak úgy nézzünk erre, mint a barmok, hanem eszünkbe jusson életünk gyarlósága, rövid öröme, mulandó vigaszsága. Mert miképen a szép virág hamar meghervad; és noha Salamonnál frissebben öltözött, de nagy gyorsan elveszti ékességét és elszárad: azonképen te is, akármely erőben, szépségben és hatalomban dicsekedjél, rövid idő alatt meghervadsz és megrothadsz: *Volo, ut tibi Creatoris miraculum firmius insideat, ubicumque reperiaris: et cuicumque generi terra nascentium adstiteris, evidentem Conditoris memoriam conserves, et capias de ipso admonitionem. Cum igitur videris Herbam florentem, ad meditationem venias de humana natura: in memoriam revoces imaginem Isaiæ; Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus ut flos. Brevitas enim vitæ, et in modico tempore gaudium humanæ prosperitatis, aptissimam apud Prophetam imaginem adepta est. Hodie floridus corpore, florulentum habens colorem, ætatis vigore validus et concitatus: cras idem hic, miserabilis, aut tempore marcidus, aut morbo dissolutus. Ille conspicuus in divitiis, multitudo circa ipsum adulatorum; amicorum fictorum, gratiam ipsius venantiuu; multitudo cognationis, ejusque fictæ; adde divitiis, politicam aliquam potestatem, aut ex Regibus honorem, exercitus imperium, gentis gubernationem: Ec-*

Digitized by Google

quid postea? Una nox, aut una febris hominem, non rapi ab hominibus posse putatum, aufert, omnem scenam circa ipsum denudans; et majestas illa, velut insomnium, redarguta evanescit.

Hasonlóképen más helyen ezen sz. Doktorok arra tanítanak, hogy midőn a szőlővesszőt látjuk, eszünkbe jusson állapotunk; hogy noha minket Isten, mint szép szőlőt, bégyepelt, béárkolt, megmetszett, megkarózott malasztjának és szentek példájának vastagító támaszival: de viszontag azt kivánja tőlünk, hogy a szőlőtőben maradjunk, nevekedjünk, gyümölcsözzünk, és midőn homlítás* által bévermeltetünk, föld alá bujtatunk, örömmel szenvedjük: *Sufficit Vitis ipsa, visui tuo diligenter aspecta, ut te de Natura admoneat. Meministi enim, quod Dominus Vitem se appellat, et nos palmites: provocans ad fertilitatem; ut ne ob inutilitatem damnati, in ignem mittamur. Humanas scilicet animas, Vineam dicit; quibus sepem circumdedit, munimentum ex Præceptis, et custodiam Angelorum. Deinde, velut perticas nobis affixit, positos in Ecclesia, primum Apostolos, deinde Prophetas, et Doctores: et antiquorum Exemplis, mentes nostras in altum evehens, non dimisit ipsas humi prostratas, et conculcatu dignas. Vult autem nos, velut pampinis quibusdaa circumvolutos, Dilectionis amplexibus propinquos amplecti; quo semper sursum versus impetum habentes, altissimis apicibus nosipsos adæquemus. Exigit insuper a nobis, ut sustineamus, dum defodiemur: defoditur autem anima, in depositione curarum mundi, quæ oneri sunt cordibus nostris. Quare, qui carnalem dilectionem deponit, et amorem erga pecunias, aut, erga miseram hanc gloriam affectum, contemtibilem ducit; velut defossus est.*

Másutt arra tanítanak, hogy mikor látjuk az oktalan állatoknak magokra való gondviselését, megemlékezzünk, hogy lelkünkre mi is szorgalmatos vigyázással gondot viseljünk. Mert nagyob kárhozatunk lészen, ha a barmoknál oktalanbak találtatunk magunk dolgaiban: *Si percurramus, quanta sit brutis super vita ipsorum cura, citra doctrinam: aut ad salutis animarum providen-*

Digitized by Google

liam commonebimur, aut amplius condemnabimur, cum inventi fuerimus brutis inferiores. A fiakat a gólyák példájával tanítja sz. Basilius, mint kell tisztelni koros megért szüléjeket. Mert a gólyák, úgymond, midőn elvénhedik szüléjek, melegítik hideg tetemit tollokkal, eledelt hordanak néki, röpülésében szárnyokkal felemelvén segítik: *Ciconicæ, patrem, præ senio defluvio laborantem pennarum, circumstantes, propriis pennis confovent; et alimentum abunde suppeditantes, etiam volandi auxilium quantum valent præbent, utrinqe alas leviter allevantes. Quod sufficiebat, ut pueros, si advertere vellent, ad Parentum amorem excitarent, omnino enim nullus adeo insanus est, ut non pudore dignum judicet, brutissimis volucribus virtute posteriorem esse.* Végezetre, midőn sokféle virágokat látunk, melyek napkelettel kinyílnak, napnyugattal egybemennek, vagy a napra fordítván virágok kinyílt kebelét, vélle együtt forognak, mintha ismérnék legeltető és alkotó mestereket, és szolgálni akarnának néki tehetségek szerént: mi is azon légyünk, hogy szemeinket Istenről el ne vegyük, hanem őtet, mint javaink kútfejét kövessük, és háláadó szolgálattal kedveskedjünk néki.

2. *A mennyei egekről.*

Efféle szép tanuságok mélyebb elmélkedését most elhagyván, rövideden tekintsük a teremtett állatok csudálatos rendit, ékességét, alkalmatosságát és szép bölcseséggel vezérlését, melyekből az Istennek hatalmas ereje, bölcsesége és jóvolta kinyilatkozik, és világosan ismértetik, hogy, *Opus naturæ, est opus intelligentæ,* a természet cselekedete értelmes gondviselő cselekedete, melyben fénylik az Isten bölcsesége. Erre a sz. Írás álmélkodtató szókkal tanít, *Ecclesiastici 43.* És azt mondja, hogy a mezei barmok és az égi madarak, sőt minden teremtett állatok nyilván kiáltják, hogy ők nem teremtették magokat, hanem Isten alkotta őket.

Mivel azért a végre alkotta Isten az embert igyenes szép sugár termettel, hogy az Egeket szűnetlen szem-

Digitized by Google

lélje: *Cœlum intuemini, ad cujus spectaculum vos excitavit artifex operis Deus* és Istennek az Egekben tündöklő hatalmas bölcseségét megismérje: méltó, hogy mi is ezeknek szépségét figyelmetesen megtekintsük.

Elsőben: Csudálatos az Egek magassága és nagysága; *Altitudinis firmamentum, pulchritudo ejus est.* Mert a mint Basilius és Seneca írják, noha nékünk a nap és a csillagok kissebbeknek tetszenek a földnél az ő távollétek miatt; szintén mint az öreg emberek, sőt a magas hegyek és tornyok kicsinyeknek látszanak, midőn messze vannak; de azért a Nap sokkal nagyobb a föld kerekségénél: *Solem, quem toto Orbe terrarum majorem probat ratio, acies nostra sic contraxit, ut sapientes viri pedalem contenderent.* És annyira nagyobb, hogy a mathematicusok számvetése szerént százhatvanhatszor annyi, mint a föld. Egy szikrázó vagy ragyogó csillaghoz képest olyan az egész föld, mint egy kis punctocska, Mert a mathematicusok tanitása szerént a nyolczadik Égben való ezer és huszonkét csillagok közzül, melyeket szemünkkel megjegyezhetünk (a többinek, mint a tenger fövenyének számát csak Isten tudja), oly nagyok vannak, hogy százhétszer nagyobbak a földnél, noha a nagy messzeség miatt kicsinyeknek látszanak. A csillagos Égnek kerekségét a föld és tenger kerekségénél huszonkétezerszer hatszáz tizenkétszer nagyobbnak írják a mathematicusok; és azt mondják, hogy az egész föld kereksége, melynek bizonyos mértékét egyedül Isten tudja (noha a Ptolomæus vélekedése szerént huszonkét ezer ét ötszáz olasz mértföldet, azaz, közel hatezer magyar mértföldet foglal magában), a firmamentomhoz képest annyi, mint egy mákszemecske. Ebből mutatja Seneca és Plinius, mely bolondok, a kik felfuvalkodnak e világi birodalmocskában, holott ha mindenestül övék volna is a föld, keskeny határral környékezett birodalmok volna: *Mundi punctus (neque enim est aliud Terra in universo) est materia gloriæ nostræ. Hic honores gerimus, hic exercemus imperia, hic tumultuatur humanum genus, hic mutuis cædi-*

Digitized by Google

bus laxiorem facimus terram. Detrahe huic puncto, quantum circumfluus Oceanus occupat, quantum mensura tot fluminum, tantarum paludum; adde lacus etiam, et stagna: detrahe non solum frigore rigentia, vel exusta flammis, ac cremata, sed elata quoque in cælum, et aspectu ipso ardua juga, sylvas, vallesqua præruptas, et solitudines mille causis desertas: quota Terræ parte gaudet, qui latissime rura, vel ad mensuram avaritiæ suæ propagavit? Hoc est punctum, quod inter tot gentes ferro et igni dividitur. O quam ridiculi sunt mortalium termini! És bizonyára kigondolhatatlan az Egek nagy volta, melyekben oly sok és oly nagy csillagok csak úgy látszanak, mint imitt-amott hintettetett apró fáklyák.

Mind ezek az Isten nagy voltához képest semmik. Mert Isaias írja, hogy Isten markával megmér minden vizeket, araszával az Egeket béfogja. Az Istennek arasza, tenyere és marka nincsen; de az ilyen hasonlatosságokkal ismérteti a próféta, mennyivel nagyobb Isten az Egeknél, úgy hogy *Cœli cælorum ipsum non capiunt*, az Egek egei őtet meg nem foghatják.

Ebből a föld körül forgó Egek nagyvoltából azt hozza ki Aristoteles, hogy meg nem gondolhatja az emberi elme, mely sebes gyorsasággal forog a firmamentom, megkerűlvén huszonnégy óráig az egész földet. Mert a mathematicusok tanitása szerént a firmamentomnak akármely része egy órában oly messze mégyen, hogy ha valaki mindennap tíz magyar mértföldet menne, kétezerkilenczszáz négy esztendő kellene hozzá, hogy oly messze mehetne; és annyi üdő alatt, a mennyiben egy Miatyánkat mondunk, a firmamentomnak akármely része annyit mégyen, mennyit menne egy madár, ha azon üdő alatt hétszer az egész földet megkerűlné. Ennek pedig a foghatatlan gyorsaságnak egyéb oka nincsen, hanem az Isten parancsolatja: *Magnus Dominus, qui fecit illum, et in sermonibus ejus festinavit iter.*

Ezekből az Istennek hatalmas felségérül ítíletet tehetünk; mivel Isten ezt a nagy Eget araszával által-

Digitized by Google

ſogja, és ő hozzá képest a kiterjedett kék Ég olyan, mint semmi. Kitetszik ezen dologból az Isten jóvolta, ki ezeket a nagy alkotmányokat a háládatlan emberi nemzet szolgálatjára teremtette, mint *Moyses* írja.

Ennek felette az Egek oly csudálatos forgással, oly álhatatos és alkalmatos rendel viseltetnek, hogy a ki ezek vizsgálásában forgott, álmélkodva szemlélheti bennek az Isten bölcseségét. Azért írja sz. Basilius, hogy e világ vezetőjének bölcsesége ugyan villámik a napnak föld körül való szünetlen forgásában, mely az étszakák és világos napok változásival hasznosan ékesíti e földet: és néha hozzánk fellyeb jövén nyarat szerez, néha eltávozván telet hágy. Ugyanis, ha a nap után étszaka nem következnék, és a földi gyümölcsök az éjjeli mértékletes hüvösségtűl és harmatoktúl nem újúlnának, kiégnének a hévség miatt; az emberi testnek sem lehetne egészsége és csendes nyugodalma. Azonképen ha a nap néha fellyebb, néha alább nem járna; ha az esztendőt négy részre nem osztaná; ha a nyár és tél közibe őszt és tavaszt nem vetne, hogy a nagy melegrűl lassú garádicson jutnánk a hidegre, és a hidegrűl viszontag lassan térnénk a melegre: sem földi gyümölcsünk termése, sem magunk egészséges maradása nem lehetne. Miképen azért a Bölcs arra tanit, hogy valamennyiszer a napot, az Istennek csodálatos edényét megtekinntjük, dícsőítsük a teremtőt: azonképen sz. Basilius arra int, hogy midőn a napot és a fényes csillagokat látjuk, nemcsak meggondoljuk, mennyivel szebb ezeknél a teremtő: de azt is eszünkbe vévén, mely szép ajándékokkal látogatta Isten számkivettett bűnös szolgait, ítíletet tegyünk, mennyivel böcsülletesb szépségeket ád szent országában választott híveinek: *Per has, quam jam nobis tribuit, divitias, etiam promissorum nobis fidem facit, et experimento præsentium, ea quæ speramus confirmat. Si enim temporaria talia sunt; qualia censenda sunt æterna. Et, si, qui corruptioni subjacet Sol, adeo pulcher est, adeo magnus, velox ad motum, et ordinatis circuitus faciens, moderatam, et*

Digitized by Google

congruentem habens mensuram ad universum; pulchritudine autem, velut oculus quidam perlucidus naturæ, decorans creationem: si insatiabilis est hujus aspectus; quali putas pulchritudine præditus est Sol Justitiæ? Si cælo po ena est, hunc non videre; qualis po ena est peccatori, vera luce privari? Másutt azt mondja, hogy ha az Isten házának pitvara, ha a vadak barlangja, a számkivettetett bújdosók hajléka ily szépen felékesíttetett: megítélhetjük, minémü a menyországbéli királyi palota: *Si Sanctorum atria talia sunt, et templi vestibula adeo gloriosa, adeo fastu superba, ut abundantia pulchritudinis suæ, veluti fulgetris, oculos mentis obruat: qualia quæso sunt ipsa Sancta Sanctorum?*

A holdnak fogyása és nevekedése, melyet a szent Írás csudáltat, az ő ereje és cselekedeti, az Isten hatalmát és bölcseségét nyilván mutatja. Mert a mint sz. Basilius írja, a holdnak erejével jndíttatik a tenger, hogy néha egyfelé, néha másfelé folyjon. A viziállatok, úgymint a rákok, osztrigák, csigák, sőt még az emberek agya-veleje és a fák völgye és béli tellyesebbek holdtöltére. A szeleken és üdők változásán is nagy úrasága vagyon a holdnak. Végezetre azzal fejezi bé mind ezeket Basilius, hogy a hold változásit látván, az emberi állapotok álhatatlansága eszünkbe jusson, és a hamar változástól félvén, mértékletesen viseljük magunkat jó szerencsénk teljességében: *Aspectu Lunæ, nostrarum conditiones rerum perdiscamus, in mentemque celerrima rerum humanarum nobis mutatio veniat: ac non multum nobis, ob vitæ prosperitatem, tribuamus; non ob incertum fortunæ flatum efferamur: despiciamus carnem, in qua potissimum versatur mutatio: curam Animæ habeamus, cujus duntaxat bona immobilia esse constat.*

Az egek ékességinek, a sok csillagoknak erejét ki tudná csak meg is gondolni, nem hogy előszámlálni? A többi között csudálatos szép hasznok ezeknek, hogy a tengeren evezőknek nincs egyéb kalaúzok a csillagoknál, kiváltképen az északi csillagnak oly ereje vagyon, hogy nemcsak a mágnes, de a vas nyelvecskének

Digitized by Google

mágneshez dörgölt hegyecskéje is igyenessen arra a csillagra fordúl; az által mutatja a compas az órát; az által hordozzák egynehány ezer mértföldre a tengeren a hajókat oly bizonyos útakon, mint a jó kocsis a szép térföldön kocsiját.

3. *A levegő-ég és a vizek csodái.*

A levegő-égnek nagy hasznai bölcs teremtőnek ismeretire igazítnak, és valamennyiszer lélekzetet vévén szellőztetjük ezzel szívünk hévségét, annyiszor kellene teremtőnknek hálákat adnunk.

Első csudája a levegő-égnek a szelek, melyek honnan és mint indúlnak, a világ bölcsesége fel nem találja. Mert a Salamon mondása szerént, *Ignoras, quæ sit via Spiritus.* Senki nem tudhatja a szelek útját; hanem azt tudhatjuk, hogy Isten tárházából hozza ki a szeleket; és *In voluntate eius aspirat Notus,* az ő akaratja szerént fújnak.

Második csudája a levegő-égnek az esők, harmatok, havak, melyek öntözik a föld szárazságát. Ezekről azt mondja a szent Írás, hogy Isten tárházából kelnek, és Isten apja az esőknek. Mert ő parancsolja az esőnek és hónak, hogy meginduljanak: és oda terjednek, a hová Isten fordítja gyeplűjöket. Jeremías írja, hogy Isten emeli fel a földből a fellegeket. Amos profetánál azt olvassuk, hogy a tenger vizét szóllítja Isten, és azzal öntözi a földet.

Mikor a teli fazék forróvíz párája megütközik a födőben és apró cseppekké sürűdik; mikor rózsavizet vésznek vagy égett bort csinálnak: a nedvességnek gőzölgő párája felemeltetvén a melegségtől megütközik, meghidegedik, megsürűdik, és azután cseppenként alászivárkozik. Hogy az esők ezen formán cseppenként esnének, Isten a levegő-égnek középső részét hidegen teremtette, mint megérzi, a ki nyárközépben magas havasok tetejére mégyen. Mikor azért a földből és vizekből a nap melegsége gőzt és

Digitized by Google

párát emel a levegő-égnek hideg részéig, ott meghűvösödnek, és cseppenként aláesnek. Ha napkeletben oly vékony párák támadnak, melyek, fel nem mehetvén, az éjjeli hűvösségtűl megsűrűdnek, harmatot vagy deret szereznek az üdők állapatja szerént.

Ezekben Istennek két csudáját látom. Elsőt, hogy noha a naphoz közelebb vagyon a levegő-égnek középső, hogysem alsó része, mégis hidegebb a középső része. Másikat, hogy nem szakad egyszer s mind alá az eső, hanem cseppenként esik. Mely dologrúl a sz. Írás sokszor emlékezik, és magasztalja abból az Isten hatalmát és bölcseségét, hogy a vizeket és felhőket égbe függeszti és mint rostán úgy szűrí, szitálja, és cseppenként ereszti a vizet. Ezt megfontolván egy pogány bölcs, azt mondotta, hogy annál nagyobb csudának nem tart semmit, mint hogy a fellegekben és felhőkben függesztetnek a vizek: *Quid mirabilius aquis in cælo stantibus?*

Az égbéli több csudákon ki győz eleget álmélkodni? Ki érti, mint lésznek az iszonyú villámlások a víz között, a rettenetes menydörgések? melyektől Caligula császár úgy rettegett, hogy ágy alá bújt féltében. Augusztus bujdoklott a mennydörgések előtt: *Tonitrua et fulgura, paulo infirmius expavescebat, ut semper et ubique pellem Vituli marini circumferret pro remedio; atque ad omnem maioris tempestatis suspicionem in abditum et concameratum locum se recipere.* A menykövek ereje, a hónak és jégesőnek alkotása sem egyebet hirdet, hanem az Isten hatalmát és bölcseségét.

A tengerrúl és folyóvizekrúl mit mondjunk? Tengerbe folynak minden vizek, és a tenger meg nem árad; killyebb nem terjed, hanem azon állapotban marad; maga ha egy folyóvíz eleibe hegyeket hánnának, nincs oly nagy ország, melyet rövid üdő alatt el nem fogna, más tengerré nem tenne. Ennek felette noha oly iszonyú habjai és háborodott folyási vannak a tengernek, hogy szörnyűség reá nézni; sőt noha a Verestenger sokkal magasabb a mellette váló Egyiptomnál,

Digitized by Google

és el kellene természet szerént Egyiptomot fogni: de az Istennek hatalmas ereje nem magas partokkal és kősziklás hegyekkel, hanem gyenge és igyenes fövénynyel ágyában és fészkében tartja, és mint a vad lovat zabolán hordozza, hogy killyeb ne terjedjen, mivel a szent Irás szerént Isten markában szorította a tengert, és ő előtte nagy dorongokkal bétámasztotta az ajtót, hogy killyeb ne jöhessen. Ezt a tengernek határbantartását sok helyen említi a sz. Írás; és ezzel nem csak az Isten erejének nagyságát ismerteti, de minket is izgat isteni félelemre; mivel a felháborodott tenger is retteg az Istentűl. *Me ergo non timebitis, ait Dominus? qui posui arenam terminum Mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit: et commovebuntur, et non poterunt: et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud.*

A folyóvizek csudái ennél is nagyobbak. Mert ha valaha egy kifolyó kútnál megállottál, úgymond sz. Basilius, eszedbe vévén ennek szűnetlen folyását, nem gondolkodtál-e magadban, honnan vagyon annak eredeti? hol tartatik annyi víz, hogy ennyi esztendeig el ne fodgyon? mint légyen, hogy bé nem töltheti azt a helyet, a hová szűnetlen folyását igazítja? Ebből az Isten erejét megértheted, a kinek szava cselekeszi ezeket, és a mint az angyal kiáltja, méltó félni, dücsőíteni és hálaadással tisztelni az Istent, a ki alkotta a forrásokat.

A tengerben és folyóvizekben úszó állatok sokaságát, nagy voltát, erejét és hasznát egész könyvekben sem számlálhatnók elő. Mert Plinius csak ételre való halaknak hetvennégy különböző nemét említi a kemény héjúk kivűl, melyek harminczan vannak. Csudára méltó nemcsak a torpedó nevű tengerí hal, melyet ha kezedbe vészesz, megaluttya* karodat, mint magunk próbálva láttuk; de ama kis halacska is, mely (úgy mond sz. Basilius) az isteni hatalomnak bizonyos tanítója; ezt echineis-nek vagy remorá-nak nevezik, melynek oly ereje vagyon, hogy midőn a tengeri nagy

Digitized by Google

hajók kiterjesztett vitorlák szárnyain sebességgel röpülnek, és sem kötelekkel, sem lánczokkal, sem vasmacskákkal emberi erő ezeket meg nem állathatná: mihent ez a kis halacska a hajóhoz ragaszkodik, úgy megköti és megállattya, mint ha erős kőszálhoz ragadott volna.

4. A föld és oktalan állatok alkotásáról.

A földben és a földi gyümölcsökben metszett pecsétit az isteni bölcseségnek és hatalmasságnak csak az láthatja által, a ki ezeket alkotta és felékesítette. Csudáltatja a sz. Írás és csudálták minden üdőbéli bölcsek, hogy *Appendit terram super nihilum*, a föld e világ közepet fondamentom és támasztó oszlop nélkül felfüggesztetett. Mert a mint Aristoteles írja, oktalan barom, a ki nem csudálkozik, honnan légyen, hogy ha a földből egy marokkal felemelünk, alá rohan; az egész föld pedig mozdúlatlan áll egy helyen, minden stömpöly és támaszték nélkül? Ennek oka nem egyéb, hanem hogy az Isten hatalma tartja a föld határit: *Deus firmavit orbem terræ, qui non commovebitur. Fundasti terram super stabilitatem suam; non inclinabitur in sæculum sæculi.* De a mint sz. Basilius írja, ha okát adhatnók is a nehéz földnek fondamentom nélkül való állandóságának, abból az Isten bölcsesége világosban fénylenék, mely így rendelte a világ állapattyát: *Non enim minor redditur stupor, cum modus, juxta quem fit aliquid eorum, quæ præter opinionem fiunt, fuerit inventus.* Ebből nevekedik Istenünkhöz való bizodalmunk. Mert ha Isten a nehéz földet vastagon tartja a világ közepin: mi bennünk is a gonoszra hajlandó természetet úgy megerősítheti, hogy helyt áll, és Istentől el nem szakad gyarlósága.

Hogy ne szóljunk a föld gyomrában termett érczekről, ama lassú és fogyhatatlan tűzekről, melyek a hévvizeket melegítik a föld alatt: egy kis fűvecske, egy termő fának állapattya megismérteti az Isten

Digitized by Google

bölcseségének hatalmát. Tekintsd meg (úgy mond sz. Basilius), a búzaszárnak mennyi csomója vagyon, hogy elbírja a teli búzafejet! a zabszalmának ilyen térdecskéi nincsenek, mivel a zab könyű, és nem kell nagy erő fentartására. Lásd mennyi polyvába takarta, és mely hegyes kalászok kopjáival, mint latorkertekkel, környülfogta a búzaszemet, hogy a madarak és férgek hozzá ne férjenek! Gondold meg a nagy álló fák ágbogú gyökerének erős fondamentumit, melyek a szelek és égi háborúk ellen helyben tartják a nagy fát, melyet sok száz ember sem tarthatna igyenesen! Juson eszedbe, mi módon zöldülnek kikeletkor a fák, mint szíják az ágak titkos és megfoghatatlan csatornákon a nedvességet, ebből mi formán nevelnek vesszőket, leveleket és gyümölcsöket!

Az oktalan állatokban ennél is nyilvábban tetszik az Isten bölcsesége és gondviselése. Mert noha okossággal nem élnek, eleit utolját dolgoknak meg nem gondolhatják, mikor valamihez kezdenek: mindazáltal táplálások, szaporodó nemzések és oltalmazások rendit oly jó móddal követik, mintha bölcs okossággal bővelkednének. Mert a bölcs Isten természetekbe oltotta, mit kell mívelniek, és a mint szent Tamás írja, Isten izgatja és vezérli őket, hogy oly alkalmatosan eljárjanak dolgokban, mintha okossággal élnének. Azért, ismértetni akarván szent Jóbbal az Ur Isten bölcs gondviselését és erejét, mintha dicsekednék és magát mutogatná, sok szóval előszámlálja a földi és tengeri állatok tulajdonságát, erejét, gondviselését, fiok felnevelését.

Ugyanis ki nem csodálná, mi módon táplálja Isten az égi madarakat? Mikor a téli fergetegekben mindeneket belépett a temérdek hó, és úgy elszáraztott minden füveket a sütő dér, hogy sem zöld füvet, sem magocskákat nem találni a földön; mikor az emberi okosság meg sem tudná gondolni, mint kellene csak egy madárkának ételt keresni a mezőben: Isten, a ki az ő népét negyven esztendeig kenyér nélkül táplálta a pusztában, csodálatosképen táplálja az égi madarakat.

Digitized by Google

Bátorítván ezek példájával a híveket, hogy meg ne fogyatkozzanak az isteni gondviselésnek bizodalmában. Mivel a keresztyén ember bizvást így szólhat Istenének, midőn szükségbe esik: Uram, ha az oktalan állatra ily gondot viselsz, elfeledkezel-e a te hasonlatosságodra teremtett fiaidrúl, kiket szent Fiad vérével megváltottál, és dücsösséged örökösivé tettél? Ha a kisded állatokra ily gondod vagyon, mentűl nagyobb vigyázásod vagyon az emberekre?

Csudálkozik szent Basilius a hangyákon, kik a következendő télre oly gondot viselnek, mintha jövendőrűl gondolkodnának; oly fáradhatatlanul munkálkodnak az élés szerzésben, hogy holdtöltekor éjjel-nappal egyaránt takarnak. Az élésnek pedig föld alatt szép tiszta helyt szereznek, holott mintegy szuszékban téli profontjokat tartják. De hogy a búza ki ne csirázzék a földben, elharapdálják pupját és tetécskéjét, melyen ki szokott fakadni, és így magtalanná tészik a megherélt búzát. Hogy pedig meg ne rothadjon takarmányok nedvesség miatt, szép tiszta üdőt várnak, kihordják, verőfényre teríték és megszáraztják búzájokat. Mind ezeket meggondolván (úgymond szent Basilius) álmélkodva azt kiálthatom sz. Dáviddal: Bezzeg csudálatosok Uram, a te cselekedetid! mindeneket bölcsen rendeltél felséges Isten.

Másutt ezen szent Doktor csudálkozik a méhek rendtartásán. Ezeknek (úgymond), mint szép rendes országnak, minden szertartások helyesen vagyon. Egy király közöttök, melynek noha fulánkja vagyon, de senkit ezzel meg nem sért, mintha intené a fejedelmeket és hatalmasokat, hogy késedelmesek légyenek a büntetésre. Sőt a méhek között is, a kik nem követik királyok szelidségét, hamar megbánják; mert marások után ottan meghalnak. Ezzel is a bosszúállások kivánása megfojtatik bennünk, és a békességes egyezségre izgattatunk. Mikor kasba szállanak, először királyoknak öregb és temérdekb töltéssel erősíttetett palotát csinálnak; azután noha geometriát nem tanultak, de szép egyformán hat

Digitized by Google

szegeletű házacskákat raknak lábokkal és szájokkal, melyekhez hasonlókat sok méregetéssel kellene a bölcs mathematikusoknak csinálni. Ilyen formán pedig azért csinálják czellájokat, hogy több házacska férjen a kosárba; és boltosok is légyenek, hogy egyik a másik alatt le ne szakadjon. A munkát úgy elosztják egymás között, hogy némelyek terhet hordanak a mezőről, némelyek azt lerakják a terhes méhekről, némelyek lépet csinálnak, simítják és fundálják a czellákat; némelyek pedig, mint sákmányosok, italt visznek a munkásoknak nemcsak szájokban, de szárnyokat is megnedvesítvén. Az égi háborút idején megérzik és hazatakarodnak, s vesztegségben vannak. Mikor eljő az étel ideje, egyszersmind észnek, együtt nyugosznak el, együtt kelnek fel; mert estve felé, midőn nagy döngésben vannak, egy, a ki erre rendeltetett, körülröpül, két vagy három temérdek döngéssel jelt ád, és ottan mindnyájan halgatnak s elnyugosznak; reggel hasonlóképen ébresztetnek a munkára. És jóllehet az egész emberi okosság sem tudna sem viaszat, sem mézet csinálni; de ez a kis férgecske könnyen megcsinálja. Sőt az emberek a mái napig sem tudják miből és mi módon gyűjtik a méhecskék a mezet. Aristoteles és Plinius azt írják, hogy a levegő égből vékony harmattal együtt esik alá hajnalban az édes nedvesség, melyet a méhek béhordanak kosárokba. Egyebek azt írják, hogy a virágok nedvességét szíják, és abból érlelik a mézet. De akármint légyen, nagy bölcsesége tündöklik Istennek a kis férgecskében, melybe oly természetet oltott, hogy azt megtudja csinálni, a mit az okos ember meg sem tud érteni. Mely gondolattal méltó, hogy lebocsássa szárnyát (mint a páva, rút lábait látván) az emberi dagályosság, és az ő tudományában s bölcseségében fel ne fuvalkodjék, egyebek felett magának valamit ne tulajdonítson, látván, hogy megelőztetik a férgecskék mesterségével.

Végezetre álmélkodik szent Basilius, mely jól tudják az égi madárkák az üdők változását. Télre kelve

Digitized by Google

meleg országot keresnek, nyárra visszajőnek. Megismeri sok ezer juh között a bárány az anyát, és ha soha azelőtt farkast nem látott is, megijed és elfut előtte, mihent látja. A fecskék házat akarván építeni, szájokban szalmát visznek a gerendához; de mivel szájokban kevés sárt vihetnének, szárnyok sugarát megvizesítik, azután szép vékony porba keverik és úgy tapasztják fészkeket.

Hogy az elefántokrúl és egyéb nagy állatokrúl ne szóljunk, ki tudná meggondolni, mely nagy bölcseség kellett ahhoz, hogy Isten egy szunyogocskának, egy bolhácskának szemet, szájat, gyomrot, több szükséges tagokat adna, melyek a mi szemünk előtt el vannak rejtve? Ezenkívül oly szivárványt adott Isten nekik, melylyel igen hamar az ember bőrét által fúrják, vérét kiszíják. Erre nézve írja szent Ágoston, hogy *Plus habent admirationis, quæ molis minimum. Plum enim Formicularum et Apicularum opera stupemus, quam immensa corpora Belænarum,* az apró állatokban csudálatosb sok dolog, hogy sem az öregekben. Mind ezekben azért, és a több állatoknak sok titkos és csudálatos erkölcsiben, erejében, gondviselésiben, melyeket az ember elő sem számlálhat, nemcsak megismérhetjük, de álmélkodva dücsőíthetjük Istenünk bölcseségét és hatalmasságát, ki csak egy szavával ily kisded állatokban ily nagy dolgokat cselekedett.

5. *Az emberrül.*

Ha az oktalan állatokban fénylik az Isten hatalma és bölcsesége, mentűl inkább az emberben? kit Isten maga ábrázatjára és hasonlatosságára azért teremtett, hogy ő benne, mint eleven tükörben szemlélhetnők, az isteni tulajdonságok felségét. Annak okáért méltán írja szent Dávid, hogy az Istennek mérhetetlen bölcsesége csudálatoson kinyilatkozik mi belőlünk. Mert vajjon minémű erő és bölcseség kellett ahhoz, hogy először az agyagos földből, azután anyánk méhében egy kevés vérből ily sok külső és belső tetemekkel szépen ékesíttetett

Digitized by Google

test formáltatnék? Vajjon ki mehet végére, mint épül, és kilencz hólnapig mint tápláltatik anyánk méhében testünk? Micsoda bölcseség kellett ahhoz, hogy ennyi ezer emberek, sőt oktalan állatok között is kettő nem találtatik, ki testében, szólásában, járásában mindenestűl hasonló volna egymáshoz? Igazán mondja a Machabæusok anyja, hogy ő nem tudja, mint építtettek fiai anya méhében; mert nem ő adott lelket és életet nékik; a tagokat sem ő szerkesztette egybe, hanem a világ teremtője és emberi születésnek formálója. Azért mondja sz. Jób, hogy Isten az, a ki csonttal és hússal, bőrrel és inakkal felépítette az embert: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me.* Sz. Dávid is imígyen szól az Istennek: *Tu formasti me. etc.*

Minémű bölcs hatalmasság kivántatott az ember teremtéséhez, abból kitetszik, hogy noha a több állatok teremtésében Isten csak azt mondá: Légyen világosság: Teremtsen gyümölcsöt a föld, etc.; de mikor az ember teremtésére juta, elébb mintha tanácskoznék, azt mondá: Jer teremtsünk embert; azután maga kezével formálá a sárt; végre reá lehellék. Ezekkel akarván ismértetni, hogy nagyobb jeleit, és mélyebben reája metszett pecsétit hagyta az ő hatalmas bölcsesége az embereken, hogy sem egyéb állatokon. Azért írja sz. Ágoston, hogy az ember minden csudáknál nagyobb csuda: *Quamvis miracula visibilium naturarum, videndi assiduitate viluerunt: tamen, cum ea sapienter intuemur, inusitatissimis, rarissimisqua majora sunt. Nam et omni miraculo, quod fit per hominem, majus miraculum est Homo.*

Végtelen volna rendszerént előszámlálni az emberi testnek és léleknek épületiben tündöklő bölcseségét Istennek, ki a rút földből ily szép testet ennyi különböző tagokkal ékesen formált, csudálatos érzékenységekkel meggazdagított, és minden cselekedetre szükséges eszközökkel úgy felépített, hogy ha csak egy tagocskának fogyatkozása, vagy változása lenne is, ottan alkalmatlanság találtatnék bennünk valamely munkára és

Digitized by Google

hasznos cselekedetre. Nem győz Galénus eleget csudálkozni az ember szemének, agya velejének, szűvének mesterséges rendelésén; álmélkodik az emberi test táplálásának módján, a gyomornak emésztő erején, a vérnek sok erecskék csatornáján minden tagokra elosztásán.

Ki tudná megmondani, honnan légyen egy kis arterianak szünetlen pulsusa, mozgása, melyből egészségünk állapatjárúl itíletet tésznek az orvosok? Hogy az agyunk veleje mindenkor leveg és dobog, hogy a szívünk hegye soha meg nem szűnvén fáradhatatlanul ki és bévonódik, hogy a tüdő éjjel-nappal mozog, mint a fuvó: látjuk és érezzük; nincs is annyi tehetségünk, hogy megállathassuk; de okát és módját nem tudhatjuk.

Szent Ágoston meg nem foghatja az emberi elménck erejét, mely ennyi számtalan dolgokat magában kapcsol, és mikor szükség, megemlékezik rólok. Az aluvásban mint kötöztetik meg az emberek külső érzékenysége, mint vigyáz belől értelme, és sok különböző álmokkal fárasztja vagy vidámítja az embert. Ezeket és több számlálhatatlan dolgokat érzünk magunkban; de nem tudhatjuk, mint lésznek: mindazáltal megtanulhatjuk ezekből, hogy az emberi okosság felett való bölcs és értelmes Teremtőnk vagyon, ki ezeket alkotja, melyeket mi csak meg sem érthetünk. Mivel pedig egész könyveket kellene írnia az ember testének csak egyik részecskéjéről is, ha minden mesterségét gyökeréből ki kellene feszegetni: ezeknek békét hagyván, három szép és üdvösséges tanuságot hozok elő sz. Basilius Doctorból, melyek ébresztői lehetnek a mi tunyaságunknak és feledékenységünknek.

6. Három tanuság.

Első tanuság az légyen, hogy noha Isten semmiből teremthette volna a mi testünket, de azt akarta, hogy földből légyen kezdeti a végre, hogy a föld, melyet

Digitized by Google

szünetlen tapodunk, megemlékeztessen kicsiny állapotunkrúl, és fel ne fuvalkodjunk javainkban; hanem a mi akaratosságunk dagályát a föld emlékezetivel megfojtván, gyakran azt mondjuk magunkban: miben kevélykedhetik a por és hamu? Mit zúgolódhatik a fazekas ellen a cserép és föld edény? Mi oka vagyon, hogy egy szóért haragudjék felebarátja ellen a föld, mely csak azt érdemli, hogy emberek lábaival tapodtassék? *In promtu adest nobis monumentum nostræ vilitatis, ex his quæ pedibus calcamus. Inclina te ad terram, et cogita, quod ex terra formatus es. Quid magis contemtibile quam nos sumus? quid magis merito vilipendimus, quam nos ipsos? Vidisti aliquem veste florida indutum; gemma et sericis ornatum? ne abalienent te imagenes. Cogita, quod formavit Deus hominem ex limo terræ: Prope habes commonefactionem tuæ humilitatis. Convitiator et iracundus, vnde est tibi ira? Ex ignominia? non sustines audire ignobilis? Demitte oculos, et quiescet ira. Respice terram, et cogita: Ignobilem me dixit; eum, qui de terra factus sum: minus dixit, quam ego sum.*

Második tanuságot azt adja sz. Basilius, hogy midőn embernek az oktalan állatok termetitűl különböző állapotját tekintjük, eszünkbe jusson, hogy minket igyenes fennálló termettel azért teremtett Isten, hogy ebből kitessék életünk czélja, és hivatalunk kötelessége. Mert az egek felé igyenes felserdült állapotot a végre adott Isten, hogy elménket, gondolatunkat, akaratunkat és minden kivánságunkat Istenhez, mennyei jókra igazítsuk, és ne nézzük csak a földet, mint az oktalan állatok: *Formavit Deus hominem erectum. Electam tibi hanc formationem, præter alia animalia dedit, quia electam etiam actionem daturus erat: cetera animalia humi pascentia sunt, et ad quæ a natura destinata sunt, ad ea constructionem habent. Genita est Ovicula ad pastum: caput habet inclinatum, ut ventrem inspiciat, et ea quæ sub ventre sunt, quoniam finis felicitatis illius, est repletio ventris, et voluptas: Homo autem non in ventrem aspicit, sed caput est illi sursum versus erectum, quo supernam cognationem intueatur.*

Digitized by Google

Ne igitur te ipsum præter naturam geras; ne terram circumspicias, sed cœlestia, ubi Christus est, Ipsa formatio, documentum est finis, ad quem factus es, ut Deum videas, non ut bestialem habeas voluptatem.

Harmadik tanuságot azt adja ezen sz. Doctor, hogy az embert az Isten urává tette minden oktalan állatnak: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ut præsit piscibus maris, volatilibus cæli, et bestiis, universæquam terræ.* Sőt azt írja Mojses, hogy a napot és holdat emberek szolgálatjára teremtette. Azért minden tehetségünkkel azon légyünk, hogy állapotunk méltóságát megtartsuk, és oktalan állatokhoz hasonlók ne légyünk erkölcsünkben, mint azok, a kikről írja szent Dávid, hogy barmokhoz hasonlíttattak: *Homo cum in honore esset, non intellexit; comparatus est Jumentis insipientibus et similis factus est illis.* Mert a ki elragadtatik a haragosságtúl, dühött ebbé változik. A ki ragadoz a másén, farkassá lészen. A buják és fajtalanok méltán neveztetnek mén lovaknak; mert ezek erkölcsébe öltöztek szabad akaratjokkal: *Quid igitur dicis? ego feras et bestias in me ipso habeo? Sane innumeras. Ira cum latrat in corde, nonne omni Cane ferocior existit? Qui velox ad contumelias, nonne est Scorpius? Qui clam ad vindictam concitatur, non est Vipera sævior? Avarus, non est Lupus rapax? Mulierum amore furens, non est Equus insaniens? Equi enim, inquit, facti sunt, feminarum amore furentes, unusquisque ad uxorem proximi adhinnivit: transposuit se ipsum ad naturam brutorum, per affectionem.* Az is keresztyén emberhez illendő gondolkodás, melyet Macrobiusnál olvasunk: hogy e világ Isten temploma; azért úgy kell élnünk e világon, mint a papok szoktak a templomban: *Quidquid humano aspectui subjicitur, Templum ejus vocatur, qui sola mente concipitur: sciat ergo, quisquis in usum hujus Templi inducitur, ritu sibi vivendum Sacerdotis.*

Digitized by Google

B)

MICSODA A BÁLVÁNYOZÁS?

A bálványozás neve kétképen vétetik a Szent Írásban: I. Közönségesen akármely vétekért, melylyel ember Istentől elszakad és teremtett állathoz ragad. Azért sz. Pál együtt azt írja, hogy a kik boldogságokat hashizlalásban helyheztetik, hasok Istene; a kik reménségöket gazdagságban vetik, bálványozók; mivel a ki reménségét és teljes gyönyörűségét teremtett állatban veti, ennek adja, a mivel Istennek tartoznék, és a ki teremtett állatért elhagyja Istent és vétkezik, Isten eleibe veti a teremtett állatot. Közönségesen pedig a gonoszokrúl azt mondja, hogy Istent cselekedetekkel tagadják. Sámuel az engedetlenséget bálványozásnak mondja. A régi Atyák is hasonlóképen szólanak. Mert Tertullianus ezt írja: *Si Diaboli pompam ejurasti, quidquid ex ea attigeris, id scias esse Idololatriam.* Sz. Jeronymus pedig így szól: *Generaliter quod Diaboli est, Idololatria est, cui omnia Idola mancipantur.* Főképen a hitben való tévelygést nevezik a szent Doctorok bálványozásnak. II. Oly magán való vétket jegyez a bálványozás, mely a több kárhoztató bűnöktűl külömböz. Ilyen értelemben említi a Szent Írás a bálványozást, egyéb vétkektől ezt megválasztván; *1. Corint. 6, 9. Galat. 5, 19. 20. Apocal. 21, 8. Cap. 22, 15. Jerem. 7, 9.* A kérdés azért az, miben áll és micsoda ez a bálványozás?

1. A bálványozás mivolta.

A régi Atyák a Szent Írással egyetemben tulajdon bálványozásnak azt híják, mikor az isteni tisztelet teremtett állatnak adatik: *Idololatria, Deo honores suos denegans, et conferens aliis. Tunc Idololatria committitur, cum divinus honor, Deo soli debitus, alteri datur. Idololatria est, honoris Creatoris in creaturam tralatio. Idololatria, Dei honorificentiam usurpat, et vendicat creaturæ.* Vége-

Digitized by Google

zetre sz. Ágoston így szól: *Idololatræ sunt, ejusmodi servitutem exhibentes Idolis, quæ debetur Deo.* Ezt a szent Doctorok a Szent Írás igyenes folyásából vették. Mert sz. Pál abban helyhezteti a bálványozók bolondságát, hogy az Isten dicsőségét emberek és oktalan állatok hasonlatosságira fordították és teremtett állatnak szolgáltak inkább, hogysem a teremtőnek. Salamon azt mondja, hogy a megcsalatott emberek az elváltozhatatlan nevet teremtett állatnak adták. És valahol a Szent Írás emlekezik a tulajdon bálványozásrúl, azt jelenti, hogy a bálványozók elcserélik az Istent, hátat fordítnak néki és az ő tiszteletivel teremtett állatnak kedveskednek, mint megláthatod, *Jerem. 2, 11, 13, 27, 28. Cap. 11, 13. Psal. 105, 20. Isaiae 42, 17. Cap. 44, 17. Cap. 46, 6. Psal. 113, 8. 3. Reg. 12, 28.* Ezeken és több helyeken olvassuk, hogy Isteneknek tartották a bálványozók az ő bálványokat. A sidókrúl azt mondja az Írás, hogy nem Istennek, hanem bálványnak áldoztak, *Deut. 32, 17, 18, 1. Corinth. 10, 20.* Azért arany, ezüst isteneknek nevezi a bálványokat, *Exod. 20, 23. Levit. 19, 4. 4. Reg. 19, 18. Dan. 5, 4. et 25. Judic. 18, 24.* Ebből következik, hogy a bálvány oly teremtett állat, melyet a bálványozó Istennek itél és Isten gyanánt tisztel. Ez okáért az Írás Semminek nevezi a bálványt, sidóúl Elil, hiuság, ember agya alkotmánya; mert az emberi gondolat kívül nincs teremtett állat, mely Isten volna.

Minémű vélekedésből és miképen imádták a pogányok a bálványokat, kétképen magyarázza sz. Ágoston, *Lib. 7. Civit. cap. 5. 6. et 9.* Először: Marcus Varróval sokan azt vélték, hogy az Isten, *Anima mundi*, világnak éltető lelke: úgy hogy miképen az ember testből és lélekből épül, azonképen e világ részei isteni természet részesülése által istenségbe öltöztek, kiért ezeknek isteni tisztelettel kedveskedtek: *Hæc quæ oculis apparent, Pagani tamquam Deos colunt, tamquam partes unius Magni Dei. Nam universum Mundum, quidam eorum putant Magnum Deum.* Másodszor: Mercu-

Digitized by Google

rius Trismegistus azt vélte, hogy a tudákosok (ördögi szövetségbe keverődzötteket kell ezeken érteni,) csuda mesterséggel kiszólítván az ördögöt, képbe rekesztik, hogy onnan adjon választ, és jó vagy gonosz szerencsékkel látogassa embert: *Pro Anima ergo, est Dæmon; pro Corpore, Simulachrum.* Szent Cyprianus írja, hogy a gonosz ördög volt a pogányok képe alatt: *Hi ergo Spiritus, sub Statuis, atque Imaginibus consecratis, diletescunt.* Azért így szólnak a pogányok Arnobiusnál: *Neque nos auri, argentique materias, esse per se Deos decernimus; sed eos in his colimus, quos dedicatio infert sacra, et fabrilibus efficit inhabitare simulachris.* Sommában a pogányokról sz. Ágoston azt mondja, hogy ők vagy a kézzel csinált ábrázatot vélték Istennek; vagy, ha csak jelül tartották is, teremtett állat tisztességére tartották. Noha azért a bálványozásnak az volt első kezdete, hogy midőn valakinek szerelmese meghólt, ábrázatot csináltatott emlekezetére, és ennek tisztességet tétetett háza népével; ennek felette a napnak és elementomoknak szépségét és hasznát látván, böcsülleni kezdették, mint jótévőket: de mindazáltal valamit a pogányok Isten helyett imádtak, azoknak hasonlatosságokat csinálták; ezek pedig ördöggel teljesek voltak. Azért méltán mondja az Írás, hogy nem Istennek, hanem ördögnek áldoztak a pogányok; és hogy az ő Istenük ördög volt, kit ördöngösséggel nem külömben csatlottak a képekhez, mint hallom, hogy némelyek üvegben vagy gyűrűben hordozzák a lélek hóhérát.

Azzal pedig nem könnyebbedett a pogányok vétke, hogy ezeket a képekben lakozó ördögöket Istennek állították, mint nem volna mentsége, egy országban annak, a ki, *sine diligenti inquisitione,* szorgalmatos vizsgálás nélkül valamely paraszt embert, a ki magát királylyá tészi, királyi tisztelettel illetne.

Digitized by Google

2. Az újítók miben helyheztetik a bálványozást?

Vévé eszébe Calvinus, hogy ha helyén marad a bálványozás mivolta, melyet a Szent Írásból és Doctorokból megmagyarázánk, semmi szinnel reánk nem mázolhatja a bálványozást. Azért egyéb reformálása között a bálványozás mivoltát is reformálá; és minden bizonyság nélkül azt írja, hogy bálványozás minden isteni tisztelet, melyről parancsolat nincsen: *Sua deliria colunt et adorant, quicumque cultus Deo commentitios erigunt.* Másutt azt írja, hogy azért mondatnak a zsidók ördögnek áldozni fiokkal, hogy új isteni tiszteletet gondoltak. Achaz azért mondatik ördögnek áldozni, hogy embertől gondolt tisztelettel akart Istennek szolgálni. Végezetre, hogy a mi képeink tiszteletét gyűlölségessé tegye, azt írja, hogy a zsidók az igaz Istent imádták a borjúban; a pogányok is Istent imádtak, nem a fát vagy követ: de mivel ezt parancsolat nélkül cselekedték, azért mondatnak bálványozóknak: *Judæi non dubia significatione annuebant, velle se retinere Deum liberatorem, præeuntem in Vitulo conspicerent. Nec ita stupidi credendi sunt Ethnici, ut non intelligerent, Deum alium esse quam Ligna. Omnes Idololatræ, sive ex Judæis, sive ex Gentibus, non aliter fuerunt animati: Deum sub talibus simulachris persuasi erant se colere.*

Ezeket Calvinus sem a Szent Írásban, sem a régiek írásiban nem olvasta; sőt a Szent Írással nyilván ellenkezik mondása:

Először nem igaz, hogy bálványozás minden isteni tisztelet, melyről parancsolat nincsen; mert sok példákból megmutatók ennek hamisságát. És ha igaz a Calvinus mondása, megbizonyodik, hogy a Lutheristák és Calvinisták bálványozók; nem csak azért, mert sok dolgot hisznek és cselekesznek az isteni szolgálatban, melyekről parancsolat nincsen, mint elébb sok példákkal bizonyítok: de azért is, mert magok hirdetik, hogy minden jó cselekedetök bűn. Tehát Istentől nem parancsoltatott; mivel Isten nem adott parancsolatot sen-

Digitized by Google

kinek a gonosz cselekedetről. Innen ilyen bizonyság kerekedik: *Nullus cultus vitiosus, est præceptus a Deo, Omnis cultus, a Lutheranis et Calvinistis exhibitus, est cultus vitiosus. Ergo nullus cultus a Lutheranis a Calvinistis exhibitus, est præceptus a Deo.*

Másodszor: Szent Írással ellenkező hamisság, hogy a zsidók a borjúban igaz Istent imádtak. Mert Moyses és Baruch nyilván írják, hogy a zsidók ördögnek áldoztak, nem Istennek; elhagyták az Istent és meg nem emlékeztek róla: *Immolaverunt Dæmoniis, et non Deo. Deum, qui te genuit, dereliquisti: oblitus es Domini Creatoris tui.* Ugyanezeket írja sz. Dávid: *Fecerunt Vitulum in Horeb, adoraverunt sculptile: obliti sunt Deum qui salvavit eos.* Ha az igaz Istent imádták volna a zsidók, el nem felejtették volna a teremtő és szabadító Istent. A Szent Írás pedig a zsidók bálványozásáról emlekezvén, azt mondja, hogy elfelejtették és megvetették az ő atyjok Istenét: *Dimiserunt Dominum Deum Patrum suorum, et secuti sunt Deos alienos. Obliti sunt Dei sui, servientes Baalim et Astaroth. Opus manuum suarum adoraverunt.*

Harmadszor: Az is Szent Írás ellen való hamisság, hogy a pogányok nem a bálványt imádták, hanem Istent. Mert a Szent Írás nyilván írja, hogy az ember kezemunkáját hitték Istennek: *Appellarunt Deos, opera manum hominum, aurum et argentum. Omnia Idola, Deos æstimarunt. Adorabant Deos aureos, argenteos. Servies Diis alienis, ligno, et lapidi.* Szent Pál azt írja a pogányokról, hogy, *Ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt Dii, serviunt.* Ennél is nyilvábban szól az Ecclesiasticus, *Cap. 13, 10, 17, 18.* Azért Calvinus is, *Lib. 1. cap. 3. n. 1.* megvallja, hogy fát és követ imádtak a bálványozók. Az is Szent Írás, hogy a pogányok Istene, melyet áldozatokkal tiszteltek, az ördög; *Psal. 95, 15, 1. Cor. 10, 20.*

Digitized by Google

ÖT BIZONYSÁG, HOGY A RÓMAI ECCLESIA NEM BÁLVÁNYOZÓ.

Az új tanítók semmivel inkább nem gyűlöltetik az együgyű községnél, a mi igaz vallásunkat, mint a bálványozásnak gyalázatos rágalmazásával. Mert miképen az egyiptomi fertelmes asszony a tiszta Józsefre, a vén latrok az istenfélő Susannára akarák magok fertelmességét kenni, hogy bujaságokat fődözgetnék: úgy az ellenkezők a magok tudományának undokságit, sőt (a mint ezután megmutatom) bálványozását szépíteni akarván, minket bálványozással vádolnak. Azért Calvinus, a ki sz. János apostolt is bálványozóvá tészi, mint ezelőtt hallók, azt írja, hogy a pápisták temérdekebb bálványozásban vannak, hogy sem Jeróboam idejében voltak a sidók.

Ennekutána rész szerént megtekintsük, minémű dolgokban ítélik az újítók, hogy mi bálványozók vagyunk. Most egynehány bizonyságokkal megmutathatjuk *generatim*, hogy bálványozás nincs az Ecclesia vallásában.

1. A Szent Lélek megjövendőltette prófetái által, hogy a Messias eljövése után azok közül, kik a Christus zászlója alá hódolnak, teljességgel kigyomláltatik a bálványozás: *Prophetæ non solum superstitiones Idolorum everti præceperunt, verum etiam Christianis temporibus hanc eversionem futuram prædixerunt. Per Evangelium exterminata sculptilia, et constatilia, id est, Idola Deorum falsorum; et obliovioni, tamquam sepulturæ, tradita jam videmus, et prophetiam hac in re completam cognoscimus.* Halljad a szent Írás szavait: *Elevabitur Dominus solus, et Idola Penitus Conterentur. In die illa, projiciet homo Idola argenti sui, et Simulachra auri, quæ fecerat ut adoraret. Effundum super vos Aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab Universis Idolis vestris mundabo vos. Disperdam Simulachra, et Cessare faciam Idola. In die illa erit Fons patens, in ablutionem peccatoris. In die illa, disperdam nomina Idolorum de terra, et non Memorabuntur ultra. Auferam nomina*

Digitized by Google

Baalim dé ore ejus, et non Recordabuntur ultra nominis eorum. Neque polluentur Ultra in Idolis. Non adorabis Ultra opera manum tuarum. Im hallod, mely gyakran, mely nyilván jövendölik a próféták, hogy a Christus jövetele után bálványozás nem lészen. Meg is mutatá Christus, hogy a bálványozást elrontja. Mert mihent születék, a bálványozó királyokat új csillag által magához hódoltatá; és a mint elébb hallók, megvallá Apollo, hogy egy zsidó gyermek bédugta száját és választ nem adhat. Mikor Urunk Egyiptomba futa, az Izaias profetálása szerént minden bálványi Egyiptomnak eldőlének a mint Zozómenus és Niceforus írják; nem külömben, mint Dagon ledőle az Isten szekrénye előtt. Christust ettől a bálványokon való győzedelemtől megfosztják; a profetákat hiuságos jövendölőkké tészik, valakik azt vitatják, hogy a képek tisztelete, a szentek segétségül hivása bálványozás; mert ezt el nem rontotta Christus; sőt az ő országa közepett sok szent doctorok autoritásával, sok külső ceremoniák pompájával inkább megerősödött és tündöklött, hogysem a pogányság között a bálványozás. Befejezvén azért ezt a bizonyságot azt mondom, hogy ha azok között, kikre kiöntötte Christus az ő tanításának és keresztségének tiszta folyamit, megszűnik minden bálványozás: nem lehetett a keresztyénség között ennyi száz esztendeig ily nagy országlása a bálványozásnak. Viszontag, ha igaz, a mit sokszor beszél Calvinus, hogy ezer esztendeig az egész keresztyénség bálványozásban hevert; *Execrabili Idololatria, multis antehac sæculis vera Religio submersa, subversaque fuit:* nincs helye az előszámlált szép jövendöléseknek.

II. Tagadhatatlan, hogy Luther előtt egynehány száz esztendőkben annyira elhatalmazott és elterjedett az a tudomány, melyet most bálványozásnak keresztelnek az elhajlottak, hogy a magok ítélete szerént is kicsintől fogva nagyig minden nemzetségek közel ezer esztendeig ennél egyebet nem tudtak, nem követtek. Egyedül Luther volt első, ki új szakadást kezdett és

Digitized by Google

versengést támasztott. Ez így lévén, ha oly dögletes bálványozás vagyon a mi hitünkben, mint az újítók finnyás orra illatozza: az jó ki belőle, hogy valakik ezer esztendő forgásában éltek Luther előtt, mind pokolra hányattak; mert az Írás sokszor hirdeti, hogy kárhozat jutalma a bálványozásnak. Soha pedig nem találkozott ezideig oly szemtelen orcza, mely azt merte volna hirdetni, hogy mindnyájan elkárhoztak Luther előtt az apostolok után a doctorok és martyrok. Sőt a kinek esze volt, nyilvánvaló éktelenségnek ítélte, csak szót is tenni ezeknek kárhoztatásokrúl: úgy annyira, hogy a pártosok tulajdon nyelvök vallása szerént is sz. Bernárd és sok több barátok szentek voltak, mint elébb megértők.

III. Ha a mi vallásunk minden fertelmes bálványozással feltetéztetett, következik, hogy mind hamisak az Urunk szép fogadási, melyekkel arra köti magát, hogy az ördög ereje a kőszálon épített Ecclesiát le nem tapodja és diadalmat nem vészen ellene; hanem, mint igazság oszlopa, helyt áll minden habok és szélvészek között; el nem rejtetik, hanem, mint magas hegytetőn épített váras, szemelőtt forog; ő benne az igazság tanítása szünetlen megmarad; legeltető pásztori, tanító doctori lésznek mindenkor. Ezek és több hasonló igéretek mind cserben maradnak és mint a füst elenyésznek, ha a régi vallást bálványozásnak mondjuk. Mert, a mint imént mondám, magok sem tagadják a minap költ predikátorok, hogy többig ezer esztendőnél úgy elhatalmazott a pápistaság, hogy sohúlt hírrel sem hallatott a novangelicusok tudományának zengése; egy lelki tanító nem volt, a ki azt hirdette volna, a mit az augustai Confessio. Mert sem Illyricus, *in Catalogo Testium*, sem senki egyéb nem nevezett, nem is nevezhet az apostolok idejétűl Lutherig csak egy embert is, ki azt hitte és tanította volna, a mit a Lutheristák vagy Calvinisták; azaz, a ki ezt a *Corpus Doctrinæ*, tudomány épségét, a Szent Írásnak ilyen értelmét és magyarázását hirdette volna, minéműt most

Digitized by Google

kotlottak. Ha azért a pápistaság bálványozás és ennek erejétűl úgy kitiportatott, úgy letapodtatott az igazság, hogy híre sem maradott, tanítója sem volt: itéljék meg, a kiknek eszök meg nem fordult, ha helyesek-e a Christus fogadási?

IV. Ezelőtt Luthertűl azt hallók, hogy minekelőtte az ő feje megkócsagosodott volna, igaz Ecclesia volt a római gyülekezet; és valami jó ő nállok vagyon, azt mind ettől kapták. Azonképen az augustai Confessio sokszor mondja, hogy a mi illeti a hit dolgát, abban nem külömböz tőlünk: csak valami új szokásokat kiván, hogy elhagyjon a római Ecclesia. Ez így lévén: világosan következik, hogy mi nem vagyunk bálványozók. Mert ha azok volnánk, derék ágazatokban volna közbenvetésünk, és nem eredett volna mitőlünk minden javok a Lutheristáknak. Ha pedig ebben csak hazudoz a *Confessio:* ám itéljék magok, ha igaz hitnek kell azt vélni, melynek *Publica Confessió*ja sem lehet hazugság nélkül?

V. Kettőt tanít Calvinus, melyek úgy lévén, lehetetlen, hogy réánk ragadjon valami bűze a bálványozásnak. Egyiket: hogy Urunk születése után öt száz esztendeig szűz virágjában maradott az igazság, és szent Ágoston idejéig nem esett semmi rozsda az apostoli tanítás finom aranyába. Másikat, hogy a ki valót akar érteni a régi igaz vallásrúl, sz. Ágostonnal tanácskozzék, ki híven bizonyságot tészen a régi igazságrúl. Ezek így lévén, következik, hogy azt nem itélhetjük bálványozásnak, a mit sz. Ágoston idejében tanított és vallott a keresztyénség. Az is pedig oly világos igazság, mint a fényes verőfény dél színben, hogy sz. Ágoston idejében a hivek mind azokat hitték és tanították, a mit most bennünk rágalmaznak az újítók, mint ezelőtt hallók.

Digitized by Google

A SZENT KÉPEK TISZTELETIBEN NEM BÁLVÁNYOZ A RÓMAI ECCLESIA.

1. A szent kép és a bálvány között különbség vagyon.

Miképen az Írást szentnek nevezzük azért, hogy Istennek szent szavát jegyzi; a földet, a papi öltözetet szentnek nevezi Isten; a képet is szentnek nevezhetjük, mely Istent és az ő szentit jegyzi.

A képekről pedig, hogy jó fondamentommal szóljunk, ne a calvinista tanítók egymásután hazudott szemetirűl, hanem az Anyaszentegyház tárházából vegyük, mit tanít a római gyülekezet a képekről.

Elsőben azért azt valljuk, hogy nem egy a kép és a bálvány; hanem csak az olyan kép mondatik bálványnak, melynek isteni tisztelet adatik. Sz. Pál Atya Isten képének nevezi Christust, kit senki bálványnak nem mér mondani. Az ember Isten képére teremtetett, *Gen. 1, 27.* és Isten képének neveztetik, *1. Cor. 11, 7:* de bálványnak nem mondatik. Mikor Isten aranyból cherubim képeket csináltata, *Exod. 25, 18.* és Szent Lelket ada Beseleelnek, hogy meg tudná ezeket csinálni, *Exod. 35, 31.* Mikor ércz kígyót öntete, *Num. 21, 8. Sap. 16, 6. Joan. 3. 14.* Mikor Salamon a templomban olajfából csináltata cherubimokat; mikor a falra cherubim és egyéb képeket irata, mint szintén az ajtókra is; mikor a menyezetre nemcsak cherubimokat de oroszlány képeket is ábráztata: senki azt nem meri mondani, hogy Isten bálványokat csináltatott, ezeket csináltatván. Külömb tehát a kép a bálványnál. A Calvangelicusok sem igen akadoznak ebben; mert házok ékességéért és emlekezetért tartnak ők is képeket. Mely dologrúl így ír Calvinus: *Neque ea superstitione teneor, ut nullas prorsus Imagines ferendas censeam: sed quia sculptura et pictura, Dei dona sunt, legitimum utriusque usum requiro.* Mely mondással meghazudtolja azokat, kik a képeket és bálványt meg nem választják. Végezetre, miképen a zsidóknál pénzre verték

Digitized by Google

a császár képét, *Matth. 22, 20:* úgy most vagy a királyok képét, vagy Boldog Asszonyét felütik az arany forintra; de az új kiáltók el nem hányják mint bálványt az aranyat. Igazán írja tehát sz. Ágoston, hogy, *Idolum, est cujusque Dei fálsi et alieni simulachrum;* a bálvány hamis Isten hasonlatossága. Azért, a mely efodot Gedeon csinála, *Judic. 8, 27.* bálvány nem volt; mert idegen Isten képe nem volt: *Fornicationem tamen Scriptura nominat, quod extra Tabernaculum, simile quid fieri nefas erat.*

2. *Istent és az angyalokat mint irhatni képben.*

Nem szenvedheti Calvinus, hogy Istent képben kiábrázzuk: *Tenendum est, corrumpi Dei gloriam, quoties ei forma ulla affingitur.* Mi pedig azt mondjuk, hogy az Istent nem azért írjuk ábrázatban, mintha őtet vagy testi szemmel láthatnók, vagy festékkel voltaképen kiábrázhatnók: *Doceatur populus, non propterea Divinitatem figurari, quasi corporis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit.* Mert jól tudjuk a Szent Irásból, *Actor. 17, 29. Isaiæ 40, 18. Cap. 46. 5.* hogy Istennek nincs kiírható ábrázatja. Sőt kárhoztatta az Anthropomorfitákat az Ecclesia, kik azt álmodták, hogy az Isten hasonlatos az emberi ábrázathoz. Azért mi csak olyan módra íratjuk Istent, mint ő maga látható jelenségekben mutatta magát: úgymint, mikor Michæasnak királyi székben mutatá magát; mikor Izaiasnak megjelenék; mikor Danieltől becsületes vén ember képében láttaték; mikor a Jordánnál galamb képben, pünkösd napján tüzes nyelvekben megjelenék. A Szent Háromság pedig, úgymond szent Ágoston, három férfiak képében mutatá magát Ábrahámnak, kiknek mind ábrázatjok, mind termetök és hatalmok egyenlő volt. Szabad elménkben galamb vagy tüzes nyelvek hasonlatosságát gondolunk; szabad ezt szókkal kiábráznunk; szabad betűkkel kiírnunk; szabad írásban látnunk, olvasnunk: miért nem szabad festékkel kijegyeznünk?

Digitized by Google

Vajjon nem ugyanazt jegyzi-e a szó vagy írás és gondolkodás, a mit a festékkel ábráztatott hasonlatosság? Vagy akarjuk vagy nem, de a mit hallunk, annak valami hasonlatosságát kapcsoljuk és ábrázzuk elménkben: *Intelligeniem enim, necesse est phantasmata speculari*, és a Szent Lélek Istennek pünkösdi jövetelét úgy nem gondolhatjuk, hogy tüzes nyelveket ne formáljunk gondolatunkban. Azonképen a Szent Írás Istent szóval kijegyzi, mikor néki kezet, lábat, szemet, szájat tulajdonít: miért nem szabad nékünk is úgy kiírnunk Istent, mint maga kiíratta magát a Szent Írásban? Isten ő maga levegő égből képet és ábrázatot csinála magának, melyben megjelent prófetáinak: miért nem szabad hasonló képet csinálni fából vagy festékkel írnia? Az angyal is lelki állat, emberi tagjai nincsenek: mindazáltal a cherubimokat Isten képben csináltatá. Mely dologból kitetszik: 1. Hogy a lelki állatot testi hasonlatossággal kiábrázhatni. 2. Hogy az ilyen képet templomba tarthatni. Ezen dologról Calvinus így ir: *Forma Spiritus carere certum est; et tamen Scriptura, pro ingenii nostri modulo, Angelos alatos pingit: ne dubitemus, incredibili celeritate semper ad auxilium nobis ferendum, præsentes esse.* Végezetre az ember Isten képe. Azért mikor az embert kiírják, az Isten képét írják. Tehát az emberek képét elszenvedvén Calvinus, az Isten képét is elszenvedi.

Mikor Istent kijegyezzük, nincs szándékunk, hogy voltaképen kiábrázzuk természetét; hanem csak azt mutatjuk, minémű formán mutatta magát és nem az ő mivoltát, hanem azt az ábrázatot írjuk, melyben látható képben megjelent. Ebben nem cselekeszünk egyebet, hanem a mit cselekedett Isten, mikor maga képét, az embert, alkotta; vagy íratott betűkkel és szókkal kiábráztatta magát, orczát, szívet, kezet, szemet nevezvén magában. Mert nem egyebek a szók, hanem jelek; és mind egy, akár pennával és betűkkel, akár festékkel írjuk Istent. Ha azért le nem töröljük a Szent Írásból azokat a szókat, melyek azt jegyzik, hogy Istennek

Digitized by Google

tagjai vannak, hanem ezeket jó lelki értelemben veszszük: nem illik, hogy a festékkel íratott ábrázatokat eltöröljük; hanem inkább, mint e világi látható állatokból írja sz. Pál, hogy Isten megismertetik, ezekből a látható formákból is Isten szemlélésére emelkedjünk. Bezzeg a ki Istennek a végre csinálna ábrázatot, hogy ezzel voltaképen ismertetné természetét, nagyot vétene: *Tale enim simulachrum Deo, nefas est Christiano in Templo collocare.* De minket az Anyaszentegyház megtanít, hogy Istennek nincsenek tagjai, és hogy a képek nem az ő mivoltát, hanem azt az ábrázatot hordozzák előttünk, melyben megjelent az embereknek: *Nec te cogito, Deus meus, in figura corporis humani; et gaudeo, hoc me reperisse in fide spiritualis Matris nostræ Catholicæ tuæ.*

3. *Mi okon és mi végre csinálunk képeket?*

Mikor Isten tíltotta a képek faragását, melyet azután maga javalott a cherubimok csináltatásában, mindjárt utána veté, mi végre ne csináljunk képeket: *Ut adores,* hogy azt imádjuk. Mely dologrúl szépen ír Tertullianus: *Similitudinem vetans fieri, ostendit et causam, Idololatriæ scilicet substantiam cohibens: subjicit enim: Non adorabis ea. Serpentis autem ænei effigies, et Cherubim postea, non ad Idololatriæ titulum pertinebat.* Azt hiszszük azért, hogy a képekben semmi isteni méltóság, semmi erő és tehetség nincsen: semmit azoktúl nem kell kérni és várni: *Imaginibus debitum honorum impertiendum; non quod credatur inesse aliqua illis Divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in Imaginibus sit figenda. Venerabiles Imagines, Christiani non Deos appellant, neque serviunt eis ut Diis, neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis ex spectant futurum judicium: sed ad memoriam et recordationem venerantur eas, et adorant; sed non serviunt eis cultu Divino, nec alicui creaturæ.* A képeket azért tartjuk, 1. Templomok ékességére. 11. Emlékeztetésre, hogy ne csak füllel halljuk, hanem, ha lehet, mindenütt

Digitized by Google

szemünkbe ütközzék a mi Urunk jótéteményinek és a szentek példáinak emlékezete: *Quod enim legentibus Scriptura, hoc idiotis Pictura praslat cernentibus. Idcirco enim Pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in Codicibus non valent;* melylyel szeretre, hálaadásra és szent erkölcsök követésére gerjedezzünk. III. Bizonyságúl, hogy ezzel megmutassuk szeretetünket azokhoz, a kik képeit tartjuk és megismertessük, hogy hiszszük mind azokat, melyeket írva is szemünk előtt viselünk. IV. Tiszteletért. Mert a mint szent Ambrús mondja, a császárt tiszteli, a ki az ő képét koszorúval ékesíti; mint a ki azt megpöki, a császárt illeti gyalázattal: *Qui coronat imaginem Imperatoris, utique illum honorat, cujus Imaginem coronavit: et qui Statuam contemserit Imperatoris, Imperatori utique fecisse videtur injuriam.* Telik a régi historiák, mely szörnyen haragudt Theodosius Antiochia városra, hogy az ő felesége Placilla képét a község elrontá. Ugyanis gyalázatból szokták a tyrannusok képét elrontatni, mint Eusebius, *lib. 9. c. 11.* írja, hogy a Maximimus képeit, kárhozott emlékezete kisebbségére, földhöz verték. És senki jó néven nem venné, ha az ő atyja képét felakasztanák. Halhadsza, mint fejezi ezt ki Bullingerus, meg akarván mutatni, hogy ha szinte a Christus teste nincs is az oltári szentségben, ugyan halált érdemel, a ki ezt megtapodja: *Calcat rebellis aliquis, Principis aut Magistratus sui Sigillum; Literas discerpit: hic, etsi ipsum Magistratum non attigit, accusatur; non læsi Sigilli, sed impingitur ei Crimen læsæ Majestatis, et conculcati Principis.* Miképen azért térdre esünk, süveget vetünk Isten tisztességére; mivel efféle jelekkel szokták az emberek mutatni egyebekhez való becsületöket: azonképen, írja Eusebius, hogy azért kezdették a keresztyének kiírtani a szent képeket; mert látták, hogy a kit becsúleni akarnak az emberek, annak képét kiábráztatják: *Petri et Pauli, et ipsius Christi, in Tabulis coloribus depictas imagines asservari videmus, quod veteres, ex Gentili consuetudine, eos,*

Digitized by Google

quos Servatores putarunt, ad hunc modum honorare soliti fuerint. Ha ki azért a képek tiszteletében ennél tovább menne, úgy kellene a botránkoztató képpel bánni, mint az Isten akaratjából csinált ércz kígyóval; mivel ennek, *adolebant incensum*, áldoznak vala a zsidók, méltán egybe rontá ezt Ezechias király. Azt is eretnek számba kellene írnia, a ki nagyobbra becsülené a képet, hogysem kellene; miként hallók, hogy Carpocratest hittől szakadnak mondá szent Ágoston a képek képtelen tiszteletéért, és egyéb eretnekekről is imígyen szólnak a szent Doctorok: *Imagines Christi faciunt, et has coronant, et proponunt cum imaginibus Pythagoræ, Platonis, Aristotelis; et reliquam observationem circa eas, similiter ut Gentes faciunt. Has Imagines collocatas adorant, et Gentium mysteria perficiunt.*

4. Eleitől fogva voltak szent képek a keresztyéneknél.

Megengedi Calvinus, hogy kilenczszáz esztendőtől fogva közönségesen képek voltak a templomokban. De mi tovább megyünk és azt mondjuk, hogy mióta a keresztyénség kezdetett, mindenkor voltak szent képek az Ecclesiában. Éltében Christusnak négy képét olvasom, hogy kiábrázták: Elsőt Christus az edessabéli Abagarus királynak küldé. Mert mikor a király hírét hallotta volna Urunknak, nemcsak levelet íra néki, mint Eusebius feljegyzi, hanem követét bocsátá, ki az ő ábrázatját leíratná; és Urunk a vásznat orczájához nyomván csudálatosképen rajta hagyá hasonlatosságát. Ezt az Edessa városnak régi írásiból hozza elő Evágrius, Damascénus, Nicéforus. Ezeken kívül Theófanest, Constantinus Porfyrogenitust, Metafrastet, Adorján pápát, a nicæai második gyülekezetet említi ennek bizonyítására Barónius, *Anno Christi 31.* sőt azt írja, hogy a görögök erről a képről bizonyos napon emlekezetet tésznek esztendőnként. Isten pedig csudatételekkel becsületessé tette ezt a képet. Mert mikor Cosroes Edessát megszálván, az árkokat bétöltötte

Digitized by Google

volna, a városbéliek a fokra vívék a képet: mindjárt meggyulada és megége a töltés, hogy ostromnak ne mehetne Cosroes, mint felírja Evagrius, *lib. 4. cap. 27.* Procopius, és ő utána Nicéforus, *lib. 17. c. 16. [8].* Második képét csináltatá ama Syrofœnissa asszony, melyet Urunk vérbetegségből kigyógyíta, miképen feljegyzette Eusebius, *lib. 7. cap. 18. alias 14.* Sozómenus, *lib. 5. c. 21.* Gregorius Turonensis, *lib. 1. Miraculorum, c. 21.* Nicéforus, *lib. 6. cap. 15.* Ennek is a képnek becsületes voltát sokféle csudákkal pecsétlette bé Isten. Mert azt írják a nevezett historicusok, hogy egy fűvecske nevekedett ezalatt a rézkép alatt, mely mihent annyira öregbedett, hogy a kép ruhája prémit illetné, erőt vett, mely mindenféle betegségből kigyógyította az embereket. Mikor pedig Julianus Apostata ezt a képet lerontatván, maga ábrázatját emelte volna helyébe: a keresztyének az Urunk képét egybe szedegeték, szentegyházokba vívék; *honoratiore loco positam, cultu convenienti prosecuti sunt,* úgymond *Nicéforos;* és akkor megszűnék a csudálatos fűvecskének jövése. A Julianus képét pedig mennyből alászállott tűz elrontá. Harmadik képét Urunknak írta Nicodemus, melyet Gamalielnek adott. Ezt a Jeruzsalem veszésekor Syriának Berytus nevű városába vitte egy keresztyén ember; és mint jövevény egy pincze szabású alacsony szállást bérbe fogada egy zsidótúl, a képet felszegezé ágya mellett a falra. Változtatván szállását, feledékenségből otthagyá a képet, melyet a zsidók megpökdösvén, szegekkel kereszthez függesztének, oldalát dárdával által verék: és ime, nagy bőséggel kezde vér és víz folyni a szakadásból. Megréműlének a zsidók és azt találák, hogy ennek a vérnek erejét meg kell próbálni. Midőn azért sok beteget kentek volna véle és fejenként egészséget nyertek volna: nagy félve a püspökhöz menének, lábához borúlának, mindeneket kimondának, keresztyénekké lőnek. A püspök pedig sokfelé részt tett a képből folyt vérben. Ezt mindezen formán írja szent Athanasius, *lib. De Passione Imaginis:* és ugyan-

Digitized by Google

ezen könyvet a nicæai második gyülekezet szórúl-szóra béírt végezési közé. Negyedik képe az volt, mely a szent Vernyike asszony kezkenőjén maradott, midőn vérben úszó orczáját Urunknak megtörlé, melyrűl Methodius, Tyrus városa püspöke után emlekezetet tészen Constantinus Porfyrogenitus császár, *Oratione de Christi Imagine.*

Ezeket becsületes tanúk írták, és méltán hitelt érdemlenek. Szégyen is volna, ha Liviusnak vagy Tacitusnak szavát bévévén a római historiákban, a keresztyén historicusok szavainak hely nem adatnék, midőn a keresztyének dolgairúl írnak.

Tertullianus kétszer is mondja, hogy ő idejében a kelyheken Urunkat vállán juhot vívő pásztor képében szokták volt írnia. Az Urunk feszületit Constantinus császár palotáinak közepette drága kövekből kicsináltatá: *In Palatiis, ac Domo omnium excellentissima, maxima expansa tabula manifestum affixit salutaris Passionis symbolum, variis ac pretiosis lapidibus compositum, ac multo auro inclusum.* Szent Paulinus, kit égig magasztal szent Ágoston, szép verseket írt Sevérusnak, melyeket a feszület és a szent Háromság képe alá íratna a templomban.

A Boldog Asszony képét mondja Nicéforus, *lib. 2. cap. 7.* hogy a persiai király leíratta éltében. Azonképen *Lib. 2. c. 43. Lib. 6. c. 16.* azt írja, hogy szent Lukács evangelista az Urunk, Boldog Asszony és apostolok képeit maga kezével kijegyzette. És Pulchéria Augusta a Boldog Asszony képét, melyet szent Lukács írt, drága ajándék gyanánt adta a szentegyháznak.

Szent Pétert és sz. Pált mondja sz. Ágoston, hogy Christus mellé szokták írnia: *Credo, quod pluribus locis simul eos cum illo pictos viderent.* Másutt azt írja, hogy sok helyen volt írva az Ábrahám képe, mikor fiát meg akarta áldozni. Az Ádám és Éva képeiről emlekezik, *lib. 5. cont. Julian. c. 2.* A halálos betegségben lévő embert arra tanítja, hogy eleibe vitesse a feszületet, azt megölelje: *Habent Christiana arcana Dominicæ Cru-*

Digitized by Google

cis venerabile monimentum; quod Crucem nominamus, et ad recordationem Crucifixi veneramur. Adjicitur super Crucem, Hominis patientis imago, per quod salutifera Christi nobis renovatur Passio. Hanc complectere humiliter, venerare suppliciter; tamen hæc ad memoriam tibi reduces:

Nec Deus est, nec homo, præsens quam cerno figura:
Sed Deus est et homo, quem signat sacra figura, etc.

Anatoliustúl mint fordula el a Boldog Asszony képe, megláthatod Evagriusnál, *lib. 5. cap. 18.* Areopagitabéli szent Dienes nemcsak bizonyságot tészen, hogy az apostolok idejében az angyalokat kiábrázták: de meg is magyarázza, mi okon írják őket szárnyas ifiak képében; és mit akart Isten jelenteni, mikor a Titkos Látásokban néha oroszlány, néha egyéb hasonlatosságban mutatta az angyalokat. Szent Gergely is régi szokásnak írja, hogy a szent helyeken szent képeket írnának: *In locis venerabilibus Sanctorum depingi historias, non sine ratione Vetustas admisit.* Ezek a tanúk hazudtolják Calvinust, ki azt merte írnia, hogy az első ötszáz esztendőben, mikor virágzott az igaz tudomány, nem voltak képek a keresztyének egyházában.

5. A mi képeink tiszteletiben nincs bálványozás.

A képek tiszteletéről való tanítás abban áll, a mit a tridentomi gyölekezet tanít: *Per Imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus, et procumbimus, Christum adoramus; et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneramur.* Miképen a ki evangeliomot hallgatván, süveget vét, fennáll és udvarol; a ki a Jesus nevének emlekezetére térdet hajt: ezt a tiszteletet nem a levegő égben hangoskodó szózatra, hanem arra téríti, a kitől eredett és a kit jegyez a szó. Miképen az Isten szekrénye előtt Moyses, az isteni jelenések előtt a próféták leborúltak; de ezt a becsületet nem a fának vagy látható ábrázatnak adták, hanem annak, a kit

Digitized by Google

jelentett: azon forman valami becsülletet a kép előtt tészünk, épen arra fordítjuk és annak teszszük, a kit jegyez a kép. Mely dolgot sz. Gergely eképen magyaráz: *Scio quidem, quod Imaginem Salvatoris non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei, in ejus amore recalescas. Et nos quidem, non quasi ante Divinitatem, ante illem prosternimur; sed illum adoramus, quem per Imaginem, aut natum, aut passum recordamur.* Ennél egyebet nem tanít a római Anyaszentegyház a képekről. És ha valaki tudatlanúl többet tulajdonít a képeknek (kit nem állítok,) azt írja sz. Gergely, hogy ezeket tanítani kell, nem a képeket rontani. Mert sz. Pált sem ölék meg, mikor őtet a melitabéliek Isten gyanánt tisztelék, hanem a tudatlanokat igazságra tanítá.

Hogy ebben bálványozás nincsen, így bizonyítom: I. Bálványozó, a ki teremtett állatban isteni erőt és méltóságot állítván, őtet oly tisztelettel becsüli, mely csak Istent illet. Mi pedig (kik jobban tudjuk, mit hiszünk, hogy sem a mi rágalmazóink,) semmi erőt és isteni méltóságot a képekben nem vallunk, reménységünket ezekben nem vetjük, semmit ő tőlök nem várunk; hanem ezekelőtt csak az egy Istent tiszteljük, mint a tridentomi végezésből hallók. Nem lehet tehát semmi bálványozásnak színe ebben a mi cselekedetünkben. II. A képek előtt mi egyebet nem mivelünk, hanem a mit cselekedék Isaias, Dániel, Ábrahám, Moyses, a több próféták, kiknek Isten külső ábrázatban megjelenék. Mert ezelőtt a hasonlatosság előtt leborulának és imádák az Istent, kit a kép jegyzet. Ezek nem voltak bálványozók: tehát mi sem vagyunk. Mert akár a képíró festékkel mázolja, akár Isten levegő égből alkossa a képet, mind egyaránt csak teremtett állat és nem méltó isteni tiszteletre. III. A hívek régi jó szokásából az evangeliom olvasásra fennállva udvarlunk; a Jezus nevét hallván, süveget vetünk, térdet hajtunk; és a mint sz. Ambrus mondja, ezzel a térdhajtással Istennek kedveskedünk: mindazáltal soha senki

Digitized by Google

ezért bálványozónak nem nevezte a keresztyénséget; mert a vak is láthatja, hogy nem a szónak, hanem annak tészünk tisztességét, a kit jegyez a szó, mely nem egyéb, hanem csak egy jel, mint szintén a kép. Hasonló formán tehát, ha a képet látván, tisztességet tészünk annak, a kit ez jegyez, nem lészünk ezzel bálványimádók. IV. Mikor a zsidókon győzedelmet vett volna az ellenség, Jozsue a fő népekkel együtt az Isten szekrénye előtt, a cherubim képek előtt leborúla és könyörge: *Josue pronus cecidit in terram coram Arca Domini, tam ipsa, quam Senes Israel.* Azonképen a felhő oszlop előtt, mely Istent jegyzette, az egész zsidó nép leborúla és Istent imádá. A Salamon templomában égből bocsátott tűzben az Isten dicsőségét imádák a zsidók. Ezek Istent külső jelben imádták; de nem bálványoztak; mert Istennek tettek tisztességet, néki könyörgöttek. Ha azért mi is térden állunk a képek előtt és Istennek könyörgünk, a kit jegyez a kép, nem lészünk ezzel bálványozók. V. A sz. Péter árnyék képét úgy becsülék az első keresztyének, hogy a betegeket ezzel kivánatoson illetnék, kiknek Isten előtt kedves ájtatosságokat csudálatos gyógyulások jelenték. Ha azért az árnyék képhez való becsületes járásban és illetésben nincs bálványozás: mivel gonoszabb az iratott ábrázat, hogy errűl reánk ragadjon a bálványozás? VI. Az apostolok idejétől fogva virágzott Ecclesia példája, melyről bőven szólánk, megment minden gyalázattól minket. Erősíthetjük ezen dolgot amaz asszony példájával, mely egészséget akarván nyerni, Urunk ruhája prémét illeté: nem a ruhában, hanem a ruhaviselőben veté reménységét, és az Istenért tisztelé a ruhát is, melyben nem vétkezett. Tehát mi sem vagyunk ennél rosszabb renden az Urunk képének becsületiben. Azonképen a sz. Pál térdkötőjét és kis kezkenőjét úgy becsüllették a hivek, hogy ezáltal Istentől gyógyításokat várnának; sokan az Isten szolgáinak lábahelyét imádták és csókolgatták. Mi Isten csudája tehát, hogy, ha mi a képeket becsülettel tartjuk, mindjárt

Digitized by Google

bálványozókká tűnünk? Végezetre, az érczkígyó a jövendő Christus képe volt; ennek nézése által várták a zsidók gyógyulásokat minden bálványozás nélkül: miért nem szabad a megfeszült Christus képét ájtatos tekintettel becsülleni?

6. Az ellenkezők nyilai elrontatnak.

1. Isten tiltja, hogy faragott képet ne csináljunk; *Exodi 20, 4. Deuter. 17, 15.*

Felelet: A Szent Írásból három dolgot tanulunk a képekről. Elsőt: hogy szabad képeket csinálni; mert Isten ő maga cherubim és érczkígyó képeket csináltata. Másikat: hogy szabad a képeket szentegyházban tartani; mert az Isten templomában nemcsak a testamentom szekrényén voltak cherubim képek, hanem Salamon a templom falain, menyezetin, ajtóin külömb-külömb képeket helyheztete. Tertullianus a kelyheken, Paulinus a szentegyházakban képeket említnek. Harmadszor: hogy a képek előtt tisztességet tehetünk annak, a kit jegyez az ábrázat. Mikor a Szent Háromság Ábrahámnak megjelenék három ember képében, földre borúla Ábrahám és imádá. Egyébütt is olvassuk, hogy emberi képben megjelentenek az angyalok és ezeket imádták a hivek. Azonképen a frigy szekrénye és az érczkígyó a Christus képei és árnyéki voltak, kik előtt Istent tisztelték a zsidók, mint elébb hallók. A Jezus neve is csak jel; de azért térdet hajtunk ennek emlekezetére.

Ezek így lévén, az ellenvetésre azt mondom, hogy tiltja Isten a faragott képeket, úgy a mint maga magyarázza, *Ut adores,* hogy ezeket isteni tisztelettel és szolgálattal illessük, melyet mi nem cselekeszünk, hanem Istennek adjuk az ő tiszteletét a külső képek előtt, és azok által. Mert mint mikor a régi szentek a megjelent Istennek látható ábrázatja előtt leborultak; mikor a zsidók az Isten lába zsámolyát imádták; mikor a betegek a Christus ruhája prémét illették; mikor a Jezus

Digitized by Google

nevére térdet hajtottak, Istent tisztelték, noha külső jelek előtt: úgy mi a képek előtt Istent és az ő szentit becsüljük.

II. Ezechias elrontá az érczkígyót. Epifanius a szentegyházban talált képet eltöré. Az elibertinum concilium megtiltá, hogy falra ne írják a képeket.

Felelet: Ezechias méltán töré el az érczkígyót, mivel ezt a zsidók bálványnyá fordították vala; *Siquidem filii Israel, adolebant ei incensum.* Epifanius oly képet ronta el, mely a szentegyházhoz nem illett, kit ilyen szókkal jelent: *Habens imaginem quasi Christi;* utána veti, hogy az elrontott kép helyébe más képet igért. Ebből megtetszik, hogy Epifanius a képeket nem kárhoztatta. Az elibertinum conciliom olykor volt, mikor a pogányok üldözése miatt lappangottak a keresztyének. Mivel azért a falra írott képet el nem rejtették, megtilták a szent püspökök, hogy falra ne írnának képeket. De ha szintén egyideig minden képírást megtiltottak volna is, az ujonnan megtértek botránkozásának távoztatásáért (miképen az apostolok a vérest és fojtottat megtilták,) csuda nem volna.

III. Hogy a képek tiszteletiben bálványozás vagyon, azzal bizonyítja Calvinus, mert a nicæai második gyülekezetben Constantinus, cyprusbéli püspök szava után azt végezék, hogy a képeket úgy kell imádni, mint a Szent Háromságot: *Cultum honoris, qui vivificæ Trinitati debetur, Imaginibus se exhibere profitetur: Quisquis id facere recusaverit, eum anathematizat. Assentiuntur reliqui. Additur clausula: Exultent, qui Christi habentes Imaginem, Sacrificium illi offerunt.* Noha, úgymond, ennek a nicæai gyülekezetnek végezését a Carolus Magnus nevére iratott könyv meghamisítja. Ezt azzal erősítik, mert a keresztnek így szólnak a Catholicusok: *O Crux ave spes unica: Auge piis justitiam.*

Felelet. Sem Constantinus, sem a nicæai concilium nem mondotta, hogy a Sz. Háromság Isten tiszteletit képeknek adjuk, sőt Constantinus püspök így szól: *Amplector venerandas Imagines: adorationem autem, quæ*

Digitized by Google

fit secundum Latriam, tantummodo vivificæ Trininati Conservo. Ezent végezi az egész concilium, melyet háromszázötven püspök erősített kézirással. Hazugság az is, hogy a concilium a képeknek való áldozatot jóváhagyta; mert egyedül Istent illet az áldozat, mint ezelőtt hallók. Abban is hazud Calvinus, hogy mi a képek tiszteletit *Idoloduliá*-nak valljuk, nem *Idololatriá*-nak. Mert soha senki a catholikusok közül ezt nem mondotta. Az is hasonló hazugság, hogy sz. Ágoston nem itéli, hogy bálványozás veszedelme nélkül templomban tarthassák a képeket.

A szent keresztnek csak úgy szólunk mint Moyses az Isten szekrényének, melyet mikor felemeltek, így szóllott: *Surge Domine, et dissipentur inimici tui;* mikor letették imígy: *Revertere Domine ad Israel.* Ezeket a szókat ahhoz bocsátotta Moyses, a kit a szekrény jegyzett, nem magához a szekrényhez. Mi is a feszület képben semmi erőt és hatalmat nem ismérünk; hanem *per Metonymiam, Crucem continentem, pro Christo contento sumimus;* a keresztfán függő Christushoz igazítjuk imádságunkat, nem a keresztfához.

A SZENTEK TISZTELETI, AZ OLTÁRI SACRAMENTOM IMÁDÁS, A PÁPA BECSÜLETE NEM BÁLVÁNYOZÁS.

A dicsőült szentektől semmi egyebet nem kérünk, hanem csak a mit akármely világi bűnös embertől szabadon kérhetünk, tudniillik, hogy imádkozzék érettünk. Tisztességet sem tészünk olyat nékik, melyet a földön vitézkedő szent embereknek nem nyujthatnánk, mint a tizenharmadik könyvben megmagyarázók; és a ki különbet fog reánk, magát csalja meg. Ebből világoson következik, hogy a szentek tiszteletében bálványozást nem cselekeszünk. Mert nem hogy isteni tiszteletet adnánk nékik, de sőt, a mint őket kérjük és nékik esedezünk, isteni káromlás nélkül úgy nem esedezhetünk Istennek; mert minden litaniákban csak így szólunk a szenteknek: *Ora pro nobis.* És ha a szólás formája kü-

Digitized by Google

lömb is, de értelme kérésünknek ugyancsak ez. Senki pedig Istennek így nem szólhat: *Ora pro nobis.* Tehát Istenhez illendő tisztelet a szenteknek nem adunk és így bálványozók sem lehetünk.

Az Oltári Sacramentomban nem a kenyeret és bort, vagy annak külső szinét, hanem a jelenvaló Christus Jesust imádjuk. Mert arról parancsolatunk lévén, hogy Urunkat Istenünket imádjuk: valahol Christus vagyon, akár istállóban, akár kereszfán, akárhol, ott imádjuk őtet. Es a régi atyák írásiból hallók ezelőtt, hogy senki a sacramentomot nem vette, a ki elébb nem imádta. Ha az Ur napját és egyéb külső pompákat későbben rendeltek, azon nem méltó megbotránkoznunk; mert az Izrael népe között is sok száz esztendők után kezdék az Istent szokatlan pompával tisztelni, mikor Dávid annyi kántorokat rendele, hogy csak a több éneklők tanítói és vezéri is kétszáznyolczvannyolczan voltak.

Hogy mi a pápát Isten gyanánt tiszteljük, bolondúl fogják reánk az újítók. Tudjuk, hogy isteneknek nevezi a Szent Irás a papi és világi fejedelmeket; *Psal. 81, 6. Exod. 7, 1. Cap. 21, 6. Cap. 22, 8, 9, 28.* Azt is olvassuk, hogy Constantinus császár a nicæai gyülekezetben isteneknek mondotta a püspököket: *Vos non potestis ab hominibus judicari; vos etenim a Deo nobis dati estis Dii: et conveniens non est, ut homo judicet Deos, sed ille solus, de quo scriptum est: Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos dijudicat.* Ha ki másképen Istennek nevezné a pápát, szabados szóval azt mondhatnók néki, a mit Tertullianus a római császárokról szólván: *Non ego Deum* Pontificem *dicam; vel, quia mentiri nescio; vel, quia illum deridere non audeo; vel quia nec ipse se Deum volet dici, si homo est, satis habet appellari* Papa. *Grande et hoc nomen est, quod a Deo traditur. Negat illum* Papam, *qui Deum dicit: Nisi homo sit, non est* Papa.

Digitized by Google

AZ ÚJ TANÍTÓK BÁLVÁNYOZÓK.

A mint Jósef és Susanna vádlóiról hallók, hogy magok szennyét és rútságát másra akarták kenni: úgy kérődik mi reánk az új tanítók a magok gyalázatit. Hogy azért magunkról lerázzuk és az új tanítókra rakjuk, a mivel ok nélkül minket terhelnek, gonosz néven nem vehetik.

Mily ártalmas és gyalázatos az eretnekség.

A hitnél drágább kincse nincs a keresztyén embernek, mint a szent Atyák tanításából hallók; mivel ez fundamentoma az üdvösségre nevekedő épületnek: *Domus enim Dei, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Ha azért, a ki ennek a mennyei épületnek fedelét, a szeretetet, elveszti, minden egyéb fáradságát semmivé tészi; mentűl inkább felfordul minden építése, ha a fundamentomot elrontja? A régi szent Atyák egyenlő tanítása az, hogy sem a keresztség, sem az adakozás, sem a Christus neveért halálszenvedés nem használ annak, a ki az Ecclesián kívül tévelyeg. Azért szent Jeronimus azt írja, hogy egyéb gyalázatot és szidalmat elszenved; de ha ki eretnek névvel illeti, azt el nem tűri: *Nolim in suspicione Hæresis quemquam esse patientem.* Másutt azt írja, hogy minden bűnnél nagyobb az eretnekség: *Cunctis peccatis, et fornicationibus, pejor est doctrina Hæreticorum: quæ Dei filios, facit filios Dæmonum, imo interficit eos.*

1, Azért azt mondják a régiek, hogy a ki eretnek, nem érdemli a keresztyén nevet; mivel Christus maga mondotta, hogy úgy tartsuk mint pogányt, a ki nem enged az Ecclesiának. Noha azért, mint a festett koporsót, külső színnel keresztyénséget mutat az eretnek; de keresztyén nem lehet: *Si Hæretici sunt, Christiani esse non possunt. Sed quemadmodum Diabolus Christum sæpe mentitur, Christus tamen non est: ita nec Christianus videri potest, qui non permanet in Fidei veritate. Christia-*

Digitized by Google

nus non est, qui in Christi Ecclesia non est. Nominetenus invenitur Christus apud Hæreticos Dealbati sunt nomine Christiano. Omnes Hæretici, Christiani non sunt. Cum Novatiani, aut Marcionitæ, seu quilibet alii nominantur, Christiani, esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana vocabula induerunt. Azért mikor Liberiusnak az Arianus császár alamizsnát nyujtana, úgymond Theodorétus, *lib. 2. cap. 16. in fine;* így felele a pápa: *Quin tu abi, et Christianus prius efficere.*

II. Azt írja szent Ambrus, *lib. 3. de Fide, ad Gratian. c. 3.* hogy az eretnek gyalázatosb a zsidóknál, kik Urunkat megfeszítették: *Tolerabiliora sunt tentamenta Diabioli, quam argumenta Arii. Detestandi Judæi, qui Carnem Domini crucifixerunt: detestabiliores tamen arbitror eos, qui Divinitatem Christi cruci subditam crediderunt.* Aquinas Tamás is bátran írja, *2. 2. Quæst. 10. art. 6.* hogy a zsidók tévelygésénél veszedelmesb az eretnek hitetlenség.

III. A sz. doctorok az eretneket nem ítélik jobbnak a pogánynál: *Nihil refert, Hæretici sint, an Gentiles. De Hæretico sic loquendum, sicut de Gentili. Intolerabile est, et a sana Fide devium, Hæreticorum meliorem esse causam quam Paganorum.* Sőt a megtisztított, és azután hét gonoszabb ördögtől megszállott ház példájából bizonyítja egy régi tudós ember, hogy rosszabb renden vagyon dolga az eretnek embernek, hogysem a pogánynak: *Hæreticos, Gentibus esse pejores, dubitat nemo.* Nemcsak annyiból vagyon pedig nehezebben dolga, hogy nagyobb büntetést kell fejére várni, *2. Pet. 2, 21. Matth. 10, 15:* de azért is, mert az aranyszájú szent János mondása szerént, *Homil. 50. ad Popul. Antioch.* a pogányok vallása, *quandam habet consequentiam,* egybeszőtt és kötöztetett valamennyire; egyik a másiktúl függ, és oly igen fel nem forgatja egyrésze a többit: de az eretnek tudomány magával sem fér egybe; hanem a mit egyfelől jóváhágy, másfelől azt felzavarja; mivel az eretnek ember bévészi az Anyaszentegyház bizonyságát a Szent Írásrúl, megveti magyarázatárúl.

Digitized by Google

Azt meri azért mondani sz. Tamás, 2. 2. *Qu. 5. art. 3. a d. 1.* hogy a ki eretnekségbe esik, annak minden vallása csak vélekedés; mert semmit úgy nem hiszen, mint a keresztyén embernek hinni kellene.

IV. Mivel szent János írja, 2. *Joan. 9.* hogy annak Istene nincsen, a ki elszakad az igazságtól: azt merik mondani a régi szentek, hogy *Atheus*, Isten nélkül vagyon az eretnek ember: *Aëtius contentiosas nugas connexuit, ob quam etiam causam Atheus est dictus.*

V. Azt tanítják, hogy minden eretnek bálványimádó; mert Isten igéje gyanánt becsüli a maga saját elmélkedését, és így isteni autoritást és méltóságot becsül a maga saját fantasiajában, mikor az önön találmányát Isten igéjévé teszi: *Manifestum tibi sit, nullum errorem in Religione esse potuisse, si anima pro Deo non coleret Animam, aut Corpus, aut Phantasmata sua. Omne dogma contrarium Veritati, adorat Opera manuum suarum. In corde Credentium ponitur Idolum, quando novum dogma constituitur. Hæresum principes, simulacra dogmatum suorum artifici corde componunt, et veneranlur ea, quæ a se sciunt simulata. Ab Idololatria non distant Hæreses.* Ezekhez azt adja szent Ágoston, hogy a pogányok bálványozásánál veszedelmesb az eretnek bálványozás; mert amaz tudatlan vakságból származik, az eretnekség kevély vakmerőségből. Mivel azért jobban vagyon annak dolga, a ki soha nem ismérte az igazságot, hogy sem a ki elhagyta, rosszabb az eretnekek állapotja. E világi mód szerént is inkább vétkezik a király ellen a maga subditusa és fizetett szolgája, ha az ellenséghez szökik, és országát égeti, pusztítja. Nevekedik a vétek, ha a királytól hívségében vett levéllel csalogatja és megvészi az erős városokat. Ezt míveli az eretnek tanító, ki a Szent Írással csalja Istentől híveit és arra viszi, hogy végre semmit ne higyenek: *Est deterior cultus Simulacrorum, quo Phantasmata sua colunt, et quidquid animo errante, cum superbia vel tumore cogitando imaginati fuerint, Religionis nomine observant; donec fiat in anima, Nihil omnino colendum esse.*

Digitized by Google

VI. Az eretnek embert Antichristusnak nevezik a szentek; mint ennekelőtte feljegyzők: *Est tertius Antichristus, Arius, aut Sabellius, imo omnes sunt Antichristi, qui prava nos interpretatione seducunt.*

VII. Jeronimus, *contra Luciferian. initio;* pokolbéli ördögnek meri mondani az eretneket: *Omnes Hæretici, Christiani non sunt; Diaboli sunt.* Annak okáért, noha a mint sz. Ágostontúl hallók, egyedűl nem jár az eretnekség, hanem csordával hordozza magával a vétkeket: mindazáltal, ha egyedűl maga találtatnék valakiben bár egyéb jóságokkal teljes volna is, csak az egy eretnekségért örökké el kellene kárhozni, úgymond sz. Ágoston: *Constituamus aliquem, castum, continentem, non avarum, non contentiosum, patientum, quietum, nulli invidentem, sobrium, frugalem, sed Hæreticum: nulli utique dubium est, propter hoc solum, quod Hæreticus est, Regnum Dei non possessurum.*

Mivel azért az eretnek ennyi sok rútsággal terhes, Isten is kiátkozta és mint rühes juhot elszakasztotta nyájától. Azért parancsolja, hogy pogánynak tartsuk, *Matth. 18, 17.* elkerüljük. *Rom. 16, 17. Tit. 3, 10.* csak ne is köszöntsük, 2. *Joan. 1, 10.* mert az ő szava mint a fene, hamar megdögleli az embert, 2. *Tim. 2, 17.* Ehhez tartotta bezzeg szent János evangelista magát, ki a fürdőházba menvén, Cherintust ott látván, kifuta, mint egy dögös helyrűl; *Iren. lib. 3. c. 3.* Az ő tanítványa Polycarpus, Marciont elől találván, ördög első szülöttének köszönté; *Euseb. lib. 4. c. 14.* Origenes inkább akarta írásával keresni kenyerét, hogysem egy udvarban maradni Samosaténus eretnekkel; *Euseb. lib. 6. c. 3.* Samosata városának Valens császár arianus püspököt ada; ki midőn a hévvízben fürödnék, senki a keresztyének közül nem akara véle fürödni; sőt a vizet is pervátába ereszték, mely az eretnek püspököt megmosta: *Hæretica abominatione Aquas etiam contactas rati, ipsas, in cloacas emisere.* Azután az utczán játszodozó gyermekek laptája történetből az arianus püspök őszvére lábát illeté: a gyermekek nagy kiáltással megége-

Digitized by Google

ték a laptát, *Contaminatam esse pilam arbitrantes.* Ugyanakkor mezőre gyültek a keresztyének, az Arius mirigyével megdöglelt városokban nem akarván lakni. Heraclas pápárúl írja sz. Dienes, hogy szentegyházba sem bocsátotta azokat, kik az eretnek tanítókkal beszélgettek: Mert a ki szurkot forgat, könnyen megmocskoltatik; *Eccli. 13, 1.*

Kik érdemlik méltán az eretnek nevet?

Tertullianustúl hallók, hogy a választástól neveztetik görög szóval választónak, *Hæreticus*-nak, valaki a hit dolgaiban megveti az Ecclesia tanítását és maga választását követi. Nem elég azért az eretnekséghez, hogy valaki hamisat higyjen, mint ennekelőtte mondók; mert a sz. Ágoston szavaként találkozik oly ember, ki azt hiszi együgyűségből és tudatlanságból, a mit az eretnekek; de ezzel nem eretnek: *Constituamus aliquem id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est, existimantem istam esse Catholicam fidem: Istum, nondum dico Hæreticum, nisi, manifestata sibi doctrina Catholicæ fidei, resistere maluerit.* A ki azért nem általkodott vakmerőségből viszálkodik, hanem abban marad, a mit igaznak ítél, mivel jobbat nem hallott, sz. Ágoston azt eretnek embernek nem ítéli: *Qui sententiam suam, quamvis falsam atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumtionis suæ pepererunt, sed a seductis Parentibus acceperunt; quærunt autem cauta sollicitudine Veritatem, corrigi parati, cum invenerint: nequaquam sunt inter Hæreticos deputandi.* Annak okáért magyarázván, a mit Urunk monda, hogy ha el nem jött volna és a zsidóknak nem szólott volna, vétkesek nem volnának: azt írja, hogy a kinek nem volt oly embere, kitől hallhatta az igazat, nincs annak bűne a hamis vélekedésben és el sem kárhozik a tévelygésért; noha más bűneivel magát elveszteti. A kinek pedig módja volt az igazságról való tudakozásban és elhallgatta; bezzeg azt vétkesnek nevezi sz. Ágoston: *Non enim,*

Digitized by Google

quod naturaliter nescit, et naturaliter non potest, hoc animæ deputatur in reatum: sed quod scire non studiunt, et quod dignam facultati comparandæ operam non dedit. Ezekre nézve Salvianus, régi fő ember, azt írja, hogy sokan vannak eretnekségben az együgyű asszonyok és tudatlan parasztság közül, kiket eretnek névvel nem illethetünk: *Errant, sed bono animo errant; non odio, sed affectu Dei, bonorare se Deum credentes.*

Annak okáért a sz. Ágoston tanítása szerént csak az érdemli az eretnek nevet, a ki oly hamissághoz ragaszkodik, melyet tud, hogy ellenkezik annak az Ecclesiának hitével és végezésével, melyben a régi szentek voltak, mely elönkbe adta a Szent Írást. Vagy rövidebben: Eretnek az, a ki a maga ítéletét követi az Anyaszentegyháznak közönséges vallása ellen. Mert az egész keresztyénséget felforgatja, a ki csak egy dologban is kétessé tészi annak az Ecclesiának tanítását, melytől az Isten könyvét vettük.

Bálvány imádók a lutherista és calvinista tanítók.

Senki szitoknak ne ítélje, hogy azt nyakokba rántjuk az új tanítóknak, a mivel minket terhelnek; mert igazat és Luthertől tanult dolgot mondunk, ki nem egy helyen írja, hogy pogánynál alábbvalóvá, disznóvá, sőt ördöggé változtak az ő tanítványi az új evangelium alatt. Azt se várja senki, hogy olyan bálványozást mutassunk az újítókban, minémű regnált a pogányságban: mert a próféták mondási szerént a keresztyénségben ilyen bálványozás nem találtatik. Csak azt akarom tehát bizonyítani, hogy az új tudományok fundamentomi szerént néminéműképen részesek az ellenkezők a bálványozásban, melyet úgy tetszik, Calvinus elég nyilván vall, midőn a calvinisták szívét bálványozás műhelyének nevezi: *Unde colligere licet, hominis* [calvinistæ] *ingenium, perpetuam esse Idolorum fabricam.* Mondásomat így bizonyítom:

1. Valaki Istenben nem hiszen, sőt ő helyében ide-

Digitized by Google

gen Istent tisztel, bálványozó. A lutherista és calvinista tanítók nem hisznek Istenben, sőt ő helyében idegen Istent tisztelnek. Tehát bálványozók.

Első részét megbizonyítók nem régen. Második részét így erősítem. Valaki az Isten törvényében semmit meg nem tarthat és meg sem tart: egy Istenben nem hiszen, idegen Istent tisztel; mivel az Isten törvénye közül egyik az, hogy egy Istent higyjünk, idegen Istent ne tiszteljünk. Tehát a ki semmit a törvényben meg nem tarthat, ezt is fel kell bontani; mert ha ezt bétöltené, valamit megtarthatna az Isten parancsolatjában. De a lutherista és calvinista tanítók azt hirdetik, hogy az Isten törvényében semmit meg nem tarthatnak, meg sem tartnak. *Ergo, etc.*

II. Valaki Isten szava gyanánt becsüli a maga saját elmélkedését, isteni autoritást és méltóságot tulajdonít annak, a mit nem illet, és bálványoz. Minden tévelygők azt cselekszik, a mint elébb hallók. Nevezet szerént a lutherista és calvinista tanítók ebben részesek, mint egynehány helyen megmutatók; mert ő nálok a Szent Írás igaz értelme (melyben áll a Szent Írás derék mi volta) a magok saját tetszése.

III. Azt értők Calvinustúl, hogy valaki az isteni tiszteletben a Szent Írásban kiadatott parancsolat kívül lépik, bálványozó. Ez ha így vagyon, maga fejére csinált sulykot Calvinus és bálványozóvá tette maradékát. Mert hogy most egyébről ne szóljak, vasárnapot husvét-, pünkösdnapját a Szent Írásban kiadott parancsolat nélkül megüllik; és azt hiszem, hogy a szent Pál hagyása szerént isteni tiszteletre rendelik az ünneplést, nem tánczolásra.

IV. Valaki Istent gyanánt tiszteli azt, a ki nem igaz Isten, bálványozó. A lutheristák és calvinisták olyat tisztelnek, Isten gyanánt, mely nem Isten; mert ők azt tartják Istennek, a ki embert bűnre készteti, taszítja és ugyan erőszakkal vonzza, mint ezt a magok szavai jegyzésével megbizonyítók. A ki pedig ezeket cselekeszi, igaz Isten nem lehet; sőt a Calvinus tanítása szerént pokolbéli ördög.

Digitized by Google

V. Valaki amaz egy Úr Christus helyett mást imád, mint Christust, annak része vagyon a bálványozásban. Ezt cselekszi Calvinus és Luther; mert oly Christust imádnak, ki vagy tudatlan és kétségbeesett, vagy minden rút vétkekkel teljes, mint elébb megmutattuk.

VI. Ha nem hazudnak az új tanítók, a mise teli bálványozással. Azért valaki ezt minden szokott rendtartásival bévészivi, nem lehet bálványozás nélkül. A lutheristák *Confessio*-jokban írták nem egy helyen, hogy a misét minden régi szertartásával becsülettel fogadják. Tehát magokat bálványozókká tészik.

VII. Calvinus írja, hogy az Ecclesiától való elszakadás Isten- és Christus-tagadása: *Sequitur, discessionem ab Ecclesia, Dei et Christi abnegationem esse.* Ezent jelenti Urunk, midőn azt parancsolja, hogy a ki nem enged az Ecclesiának, úgy tartsuk mint pogányt, *Matth. 18, 17.* Bévségesen megbizonyítottuk pedig ennekelőtte, hogy Luther és Calvinus elszakadtak az igaz Ecclesiától. Az is Calvinus szava, hogy Istent nem hiszi, valaki az Isten itéletit nem rettegi: *Quisquis, extincto cælestiis judicii metu, secure sibi indulget, Deum esse negat.* Ezt cselekszik mindnyájan az új tanítók, ha hitek fundamentomit követik, mint ezelőtt megbizonyítottuk. Tehát ők az igaz Istent megtagadták.

VIII. A fösvénységet és tobzódást bálványozásnak nevezi szent Pál, *Ephes. 5, 5. Philip. 3, 19.* Tehát jó következéssel bálványozó tudománynak nevezhetjük azt, mely saját tulajdon természete szerént azokra és egyébféle vétkekre útat csinál, és szabad menedéket mutat. Ezt cselekszik az újságok; mert elhitetik, hogy semmit az Isten törvénye szerént nem cselekedhetünk; és nemcsak haszontalannak, de vétkesnek mondják az emberek jó cselekedetit. Ezek és több jó sült tanítások minden istenes igyekezetet megfojtnak az emberekben.

Digitized by Google

Megérdemlik-e a lutherista és calvinista tanítók az eretnek nevet?

Az új tanítók úgy megérdemlik az eretnek nevet, mint a szűz leány a rózsa koszorút, mely dologról ezelőtt szólánk. Most röviden így bizonyítjuk:

I. Valaki a Christus Ecclesiájában nincsen, hittől szakadottnak, és (ha tudatlanság meg nem menti,) eretnek embernek mondhatjuk. Nincsenek pedig a Christus aklában, a lutherista és calvinista tanítók, mint bőségesen megbizonyítottuk ennekelőtte. *Ergo, etc.*

II. A ki elszakad az igaz isteni tudománytúl, eretnekek közzé számlálhatjuk. Elszakadtak attól mindnyájan az új tanítók; mert magok is beszélik, hogy Urunk születése után ötszáz esztendeig, tisztán maradott a mennyei tudomány; mindazáltal nem tagadhatják, hogy ők sokkal külömben hisznek, hogysem a mint akkor hittek.

III. Valaminémű okokból eretnek számba írták Ariust, Nestóriust, Eunomiust és több kiátkozott tévelygőket; azon okokat találjuk az új tanítókban. Tehát őket is igazán mondhatjuk eretnekeknek.

Előljárója a bizonyságnak abból kitetszik: Mert az eretnekséghez nem kivántatik, hogy maga az eretnek megvallja, hogy ő a Szent Írástól, és az Isten igéjének igaz magyarázatától elhasonlott; sőt minden eretnekség írással való egyességet tettet, és ezzel dicsekedik. Azzal sem lészen senki eretnekké, hogy azok, a kik külömbet hisznek, azt itélik és bátran mondják, hogy az ellenkező tudományt ők nyilván meggyőzték a Szent Írás szavaival. Mert ha ez elég volna, akármely igazságot eretnekséggé tehetnénk; mivel mind Ariusnak, Luthernek, Calvinusnak úgy tetszik, hogy ő meggyőzi a véle ellenkedőket. Azért noha Arius erősen, és az ő itélete szerént világoson bizonyított a Szent Írással, de ugyan eretnek nevet viselt; mert az Írás értelmében elszakadott attúl az Ecclesiától, mely az apostolok idejétől fogva meggyökerezett; és a Szent Írásnak új for-

Digitized by Google

mán magyarázott szine alatt pártot ütött. Ugyanezen igaz oka épen és teljesen az újítókhoz illik, mint elébb feljegyzők.

IV. Eretnek az, valaki azon tudományt követi, melyért az egész keresztyén világ tévelygő eretnek nevet adott régen valakire. Ilyenek a lutherista és calvinista predikatorok, mint elébb nem tíz, vagy húsz ágazatban megmutattuk. *Ergo, etc.*

Első részét a kötésnek másutt megbizonyítók; és abból megtetszik, hogy a Calvinus saját nyelve vallása szerént igaz apostoli tudománynak tisztasága fényeskedett az Ecclesiában közel ötszáz esztendeig. Azért a mit akkor eretnekségnek tartottak, azt mi is eretnekségnek nevezhetjük.

V. Eretnek az, valaki az apostoli tanítással szembe szökik, és azzal egyenesen ellenkezik. Az új tanítók azt cselekszik, mint ezelőtt sok példákkal megmutatók. *Ergo, etc.*

VI. Noha a Szent Írás az eretnekség mi voltát meg nem határozta a dialecticusok módja szerént: de azért könnyen végére mehetünk, ki légyen eretnek. Mert először: görög szó az eretnek: a mi nyelvünkön választót jegyez, mint ezelőtt hallók Tertullianusról; és ilyen szókkal írja Jeronymus: *Hæresis, Græce ab Electione dicitur; quod scilicet unusquisque id sibi elegit, quod sibi melius esse videatur.* Az tehát eretnek, a ki egyéb zsinórra és czirkalomra nem veti vallását, hanem a maga tetszésére: azaz, a kinek nincs egyéb bizonyos nyoma és regulája, melyen járhasson a hitről támadott egyenetlenségben, hanem a maga esze. Másodszor a Szent Írás, mikor tulajdon festékivel ki akarja ábrázni az eretnek embereket, azt mondja, hogy szakadást szereznek: *Segregant semetipsos: Introducunt sectas:* Mi tőlünk elválnak; *Ex nobis prodeunt.* Annál külömbet tanítnak, a mit eleitől fogva vettünk és tanultunk; *Dissensiones, præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt.* Ezek pontrúl-pontra az új tanítókhoz illenek; mert a mint elébb mondám, a Szent Írás magyarázásában csak magok tet-

Digitized by Google

szését követik. Az is csak magok választásából vagyon, hogy az Ecclesia bizonyság tételét béveszik a Szent Írás könyveiről, de az Írás magyarázásáról megvetik. Javalják a két sacramentomot, a többit megvetik. Szakadást is ők szerzettek; mert egyes-egyedül Luther lőn első (a mint maga sem tagadja), ki eltöré a járom szeget és kiugrék közülünk. Végezetre az ő tanításuk azonkívül vagyon, a mit a keresztyén világ tartott és tanított az apostolok idejétől fogva, minthogy ezt magok sem fedezgethetik az új tanítók. Ha azért az eretnekség bélyegét feltaláljuk bennek, nem látom, miért nem kell eretnekeknek ítélni őket?

VIII. A lutheristák a calvinisták egymás ellen bizonyságot tésznek az eretnekségről, mint a magok szavaiból elégségesen hallottunk. Azért, hogy ne láttassunk minden szavokban keresztül állani, ám egyszer légyen igaz mindenik pártnak a másik ellen támasztott vádolása.

Digitized by Google

V.

A SETÉT HAJNALCSILLAG UTÁN BUJDOSÓ LUTHERISTÁK VEZETŐJE,

MELY ÚTBA IGAZÍTJA A VITEBERGAI AKADEMIA FRIDERIKUS BALDUINUS ÁLTAL KIBOCSÁTOTT FELELETÉT A KALAUZRA.

(1627.)

OKA ÉS CZÉLJA ENNEK AZ IRÁSNAK.

Mitől fogva Isten az én méltatlanságomat nagy kegyelmességéből egyházi hivatalra választotta, egyéb feltett czélt szemem előtt nem viseltem, hanem hogy az én Uramnak kedveskedgyem, az ő igazságát vékony tehetségem szerént óltalmazzam, terjesszem: és a hitben megcsalattakat útba igazítsam. Azért, sem gyülölségtől, sem hiuságtól nem viseltetvén, csak az egy Igazság ismereteire függesztvén szememet, Anno 1613, nyomtatásban kibocsátottam vala egy könyvemet, *Igazságra vezérlő Kalaúz* neve alatt. Azóta, mind sibogtak, és őrlődve, kígyó-követ fújtak a *Lutheristák*, hogy erre valamit feleljenek: de, mivel az Igazságnak hatalmas ereje zabolán hordozta őket; ez ideig hallgattak: hanem, a mint *Balduinus* irja, a szegény Thurzó Györgyné, *a Kalaúzt, az egész Vittebergai Academiának küldvén nagy költséggel szorgalmaztatta, hogy valamit irjanak ellene.* Miképpen azért a zsidók, *pecunia copiosa*, sok pénz adással, hazudtatának valamit a Krisztus koporsója őrzőivel; de olyat, mely maga kimutatá hamisságát, mivel, aludtokban lett dolognak mondák, a mi soha sem volt: úgy a *Balduinus* pennáját megélesíté a magyar arany, és a *Collegium Theologicum* erszénye telvén, közönséges

Digitized by Google

czimborával irának valamit a *Kalaúz* ellen; de olyat, hogy rosz ügyüknek czégéres fogyatkozását, azzal csufsággá tették, és nyilván ismértették. Mert somma szerént a *Balduinus* könyve három részre oszlott: egyikben szitok; másikban, hazugság; harmadikban tudatlan balgatagság foglaltatik.

Csirípeltek ezelőtt is imez-amaz tudatlan *Sóczék* a *Kalaúz* némely czikkelyin, aprólékos papirossacskákban: de most immár, a Luther *Successora* avagy Helytartója, *Balduinus;* a Luterista Romának, azaz *Vittebergá*nak teljes *Akadémiá*ja, azaz, minden tudós bölcseinek sokasága, nyúlt a dologhoz; és hosszú irással igyekezett a *Kalaúz* rontására. Mindazonáltal, légyen áldott az Ur neve, nem hogy valamiben meggyőzték és erőtlenítették vólna a *Kalaúz* bizonyságit; de sőt, azok kötelének feselhetetlen csomóiba verdődvén, nyakokra fojtották, és óldhatatlanokká csinálták ezeket: úgy hogy, a *Vittebergai* felelet nem egyéb, hanem a *Kalaúz*ban írt igazság vastagítása, az uj tudományok (talán nem annyira az oltalmazók tudatlanságából, mint az ügynek és vallásnak fogyatkozásából) győzedelmes rontása. Azért, magamról bizonyosan írom, hogy, ha *Lutherista* volnék, megolvasván a *Balduinus* könyvét, *Catholicussá* lennék. Annyira kitetszik a *Balduinus* mentegetéséből a *Lutherista* hamisság.

Ezt a *Kalauz* ellen való irást, a *Vittebergai* Doktorok *Phosphorus*-nak, azaz Hajnal-csillagnak nevezték, jelenteni akarván, hogy a boldogtalan *Lutheristák*-nak még fel nem költ ez ideig *az Igazság Napja;* hanem most kezd *Vittebergá*ból, Észak felől, Hajnalcsillagok támadni. Noha, ez sem csillag, hanem *Ignis fatuus*, afféle kisded fényeskedés, mely néha a régi istállókban szokott villámodni; vagy inkább reves tőkének setétben fejérkedő világocskája. Mert, igazság-szerént írom, hogy az egész könyvben, egy tekintetes feleletet, egy tudós ellenvetést nem találtam: hanem csak gyülvész gazságot, és sokszor lecsöpültetett káromkodást tapasztaltam.

Digitized by Google

Ebben azért az egész irásban, *Balduinus*nak minden mesterkedése két dologban áll: Először: Nem csak hamissan, és lelkiismereti ellen hozza elő a mi vallásunkat; de a *Kalaúz* bizonyságit is foltonként, szakadozva, és ina-szakadtúl említi, ki nem írja a miben vagyon veleje és derék ereje ezeknek: azért nem is felel sok helyen a mire kívántatnék; hanem hosszú hiuságos predikálással, bizonyság nélkül való szószaporítással tölti a papirossát; úgy hogy, méltán ő róla mondhatjuk, a mit *Anaximenes*ről a régiek: *Verborum flumen, mentis gutta*; szók folyó vize, észnek cseppe. Másodszor: a pápák életéről, *Róma* városának feslettségéről, a Jesuiták, barátok, és több egyházi rendek magaviseléséről, régen megposhadt historiácskákat, ottan-ottan előugrat; melyeket írva hagytak, vagy Illiricus, *in Catalogo testium Veritatis*, vagy Balæus, *in Centuriis*, vagy Volfius, *in Centenariis sedecim Lectionum memorabilium*; vagy Hasenmüllerus, *in Historia Iesuitica*; vagy Plessæus, *in Mysterio iniquitatis*; vagy a több ezen pórázra fűzött trágárok. Ezeket az aggnő beszédeket, oly gyakran mustráltatja, hogy csak igen véznán maradna potrohos rút könyve, ha effélével nem hasasítaná.

Noha pedig az ilyen költéseket sokan meghamisították, nevezet szerént Gretserus, a *Hunnius Labyrinthus*sa, a *Hasenmüller Historiá*ja, a *Mornaius Mysterium*ja ellen valló bölcs irásiban: de mégis a *Vittebergai Rabbinus*, azon régi bakot nyúzza, és sokszor főzött paréjokat újabb lében feladja.

Ezekre nézve, talan szükséges nem volna az új felelet a régi káromkodásokra; hanem *silentio et contemtu*, hallgatással, és pad alá hajtással kellene választ adni: de mivel az együgyü község, csak azzal is megtartózik az igazság követésétől, hogy hallja a *Kalauzra* való feleletnek emlékezetét; meg nem rostálván ennek helyes, vagy helytelen voltát: hogy az én szerelmes hazámnak, tisztem és hivatalom szerént ez aránt is szolgáljak, rövid Irásommal megrázogatom a *Vittebergai* feleletet: úgy azért, hogy félre tévén *Balduniusnak* mos-

Digitized by Google

datlan paraszt szidalmit, káromkodásit, hiuságos szószaporitásit, bizonyság nélkül való nyálaskodásit, nem ide illendő, hanem más helyre tartozandó vetekedésit, melyekre sok helyen okot ád, hogy a feltett czéltól elvonhasson; csak azt viszem próbakőre, a miben a *Kalaúzt* mardossa, és az igaz *Római* vallást vétkesíti.

Nem olvastam, a ki dühödtebbül morgolódnék irásában mint *Balduinus*: ki mikor lelkiismereti szerént meggyőzetik és nem tud hova lenni, ördögi káromkodásokkal csikorgatja fogait, és ugyan okádja a szitkot. Engem is száma nélkül gyalázatoson említ, *Esavitának*, *Veteratornak*, *ördögnek*, *Sycophantának*, és elő nem győzném számlálni irásának minden levelében, mennyiszer illetlenül nevez: úgyannyira, hogy, ha a szitkokat letörölnék a *Balduinus* könyvéből, kicsiny hasa maradna temérdek dorsálójának. De noha ő morog, engemet morgótársul nem vészen, mivel én az ő szitkait, dicséreteknek tartom, mert, ha valami világi dologban dicsekednem kellene, úgy tetszik, abban dicsekedném, hogy a farkasok reám ordítanak, a lelkek hóhéri ellenem agyarkodnak.

És jóllehet deákúl is tudok, de mivel a *Kalaúzt* a magyarokért magyarúl irtam, annak óltalmát is magyarúl akarom irnia, nemzetemnek lelki orvosságáért. Tudom, ebben senki meg nem ütközik. Mert, ha másnak szabad a magyar könyvre deákúl felelni: engem sem tilthat senki, hogy magyarúl ne irjak a deák könyvre.

ELSŐ RÉSZE.

AZ ELŐLJÁRÓ LEVELEK RÁZOGATÁSA.

A nagy hadakban is kevesen harczolnak: azért az okos hadnagyok, első ütközetre legerősebb seregeket válogatnak, a kiken szokott megfordúlni a győzedelem. Ezt követik a *Villebergaiak*. Azért, a két előljáró levélben oly dolgokat rendeltek, mellyekkel (az ő itiletek szerént) legszínesben terheltetik a *Romai* Vallás, és gyű-

Digitized by Google

löltetik a *Kalaúz*. Ezt pedig azért cselekedték, hogy az együgyű olvasót, mindjárt a küszöbön megejtsék; és minket megutáltatván, a magok feleletinek hitelt szerezzenek. De a Szent Isten segítségével megmutatom, hogy ezek az elölbocsátott martalék irások, czégéri és mutatói a *Lutheristák* okosságtalan hiuságának.

1. *A Vittebergai Academia mivel gyülölteti a római Ecclesiát.*

Két dologgal kárhoztat minket a *Vittebergai Academia* előljáró irásában: Először, azzal, hogy a mi Ecclesiánk, *Monstrum*, csudálkozást érdemlő szörnyü éktelenség: *Mert a Szent Irás sokszor tanítja, hogy Krisztus feje az Anyaszentegyháznak és csak egy pásztora vagyon az Isten nyájának. A Papisták más fejet is csinálnak az ő gyülekezeteknek, a Pápát, igy, két fejünek, azaz Monstrumnak vallják Ecclesiájokat.* Másodszor ezt forgatja az *Academia*: A *Bibliában* nincs irva, *hogy sz. Péter Rómában volt és ott huszonöt esztendeig ült, sőt Sz. Pál azt irja, hogy térése után három esztendővel, Pétert Jerusalemben találta: Ismét tizennégy esztendő mulva, ugyan ottan volt szembe Péterrel és azt végezte, hogy Péter a zsidókat, Pál a pogányokat tanítsa.* Tehát Sz. *Péter Rómában* nem tanított. Ezeket a gyermeki alakokat oly púposan mustráltatja *Vitteberga*, mintha ledönthetné velök a *Róma* falait.

Elsőben azért, *Monstrum*, a mely embernek két testi feje vagyon; de gondviselő, vezérlő, lelki, Mysticum, Politicum, Spirituale feje, több lehet, nem csak egy embernek, hanem egész gyülekezeteknek is. *Amos* Próféta irja: hogy: *Optimates Capita populorum*, a népnek elei, fejei a községnek. Szent *Pál* nem egyszer irja; hogy, *Az asszony feje a férfiu. A férfiak feje Krisztus, Krisztus feje az Isten.* Mondja azt tehát *Vitteberga*, hogy *Monstrum*, éktelen csuda a férfiu, és az asszony; mivel mindeniknek maga tulajdon feje kívül, más feje vagyon. Sőt, mondja *Monstrum*nak Krisztust; mivel mi közöttünk, *Monstrum* volna az a fő, melynek

Digitized by Google

más feje volna. Ő maga Balduinus ugyan ezen könyvében azt irja, hogy az ő *Ecclesiájokban* minden magán való gyülekezetnek feje vagyon: és a jó rendtartás kivánja, hogy egy valaki vigyázzon a több pásztorokra; ennek pedig (úgymond) *Caput* vagy *Inspector* neve. Ha a *Lutherista* gyülekezetben más fejek vannak Krisztus kivül, tehát a *Vittenberga* összeesküvése szerént, a lutherista gyülekezet *Monstrum*. Ha pedig látható feje nincs *Ecclesiájoknak*, így is *Monstrum*, mert a mely látható testnek látható feje nincsen, *truncus sine capite* fejetlen tök az.

A dolog abban vagyon: noha a római Pápa látható feje az Ecclesiának, mint a régi szent atyák egyenlő értelemmel tanítják; de Krisztus felsőbb és határ nélkül becsületesb renden lelki feje és vezére mind a Pápának, mind az Ecclesiának: Azért, oly móddal és méltósággal mint Krisztus, egy fejénél több nincs az *Ecclesiának*: noha alacsomb és szolgai renden, más feje is vagyon Krisztus alatt és Krisztus után; miképen, egy országban a király után; egy hadban a generalis alatt; egy városban az Úr háta megett; alacsomb fejek vannak, kikre a gondviselés bizatik.

Hasonló formán: Egy fölséges *Magnus Pastor*, nagy Pásztora vagyon az *Ecclesiának*; de ő utánna alacsomb renden, sok pásztorok vannak, mint nyilván olvassuk *Ad Ephes. 9. v. 11.; 1. Petri 5. v. 2., 5.; Act. 20. v. 28.* Az Vittebergai Academia, ugyanezen Balduinus könyve eleiben függesztett irásban *Generalis Pastor*nak nevezi Balduinust.

Másodszor: A mit Sz. Péternek Rómában nem létéről feszeget a *Vittebergai Academia* és a *Hunnius* irásiból emleget Balduinus ezen könyvben, azt *Bellarminus lib. 2. de Pontifice, cap. 5. et seqq.* bőségesen meghamistotta. Mert Sz. Pál irja, hogy megtérése után három esztendővel, Jerusalemben látta Pétert. Az is ő szava, hogy azután tizennégy esztendővel ismét Jerusalembe ment s Cefással végezett. De ezebből nem következik, hogy a tizennégy esztendő közben sehová

Digitized by Google

nem ment Péter Jerusalemből, hanem mind ott lakott. Miképpen azért, a ki engem ezelőtt tizennégy esztendővel Bécsben látott és ott lát most is; ki nem hozhatja abból, hogy Pozsonban vagy Szombatban nem voltam: úgy a Szent Pál szavaiból ki nem fakad, hogy Sz. Péter Rómában nem volt. Mert a Szent Irás nem egyszer mondja, hogy Sz. Peter *Agressus abiit in alium locum, Pertransiens universos,* kimenvén Jerusalemből másuva ment és által ment mindenüve.

A Sz. Pál irásával pedig szépen egybeillenek, a miket a régi Doctorok irva hagytanak Sz. Péternek *Antiochiában* és *Rómában* lakásáról, a mint megmondottam a Kalaúzban; ahol a Balduinustul emlitett okoskodásokat is megerőtlenítettem. Azért nem szükséges azokat itt leirnunk.

Nem volt pedig oly végezés az Apostolok között, hogy Szent *Péter* csak a zsidókat, Sz. *Pál* csak a pogányokat tanítcsa: mert Krisztus minden juhait *Péterre* bízá, és maga Sz. *Péter* mondja, hogy *Isten őtet arra választotta, hogy az ő szája által hallják, és vegyék a pogányok az Evangeliomot.* Azért *Corneliust* is ő keresztelé, noha pogány vala. Azonképpen Sz. *Pál,* a hová ment, elsőben a zsidók *Sinagógájában* prédikált, úgymond Sz. *Lukács.* A zsidók és pogányok tanitásáról való végezés, tehát csak zsidó országra szolgált, míg ott voltak; vagy csak határozott bizonyos időre való volt: vagy csak arra nézett, hog valahol voltak, kiváltképpen való gondja volt *Péternek* a zsidókra, *Pál*nak a pogányokra.

A hol azt forgatja *Vitteberga,* hogy, *Ha végig olvassuk a Bibliát, fel nem találjuk benne, hogy Sz. Péter Rómában volt.* Arra azt mondom: hogy azt sem találjuk a *Bibliá*ban, hogy ott nem volt. És tudják azt *Vittebergá*ban is, hogy, *Ab authoritate negative non valet argumentum.* Jusson eszébe *Balduinus*nak, mit felele az *Arianus*oknak, mikor azt kivánták tőle, hogy a Szent Irásban mutassa meg a *Trinitas*-t, *Essentiá*-t, *Personá*-t, *Hypostasis*-t, *Relatio*-t. Erre ő így szól: *Nem szükség,*

Digitized by Google

hogy, valamit biszünk, mind írva légyen a Szent Irásban. Az nem lehet, hogy a Hitnek minden ágazati, világos Szent Irással bizonyíttassanak és ezt Isten sem parancsolta. Ezek *Balduinus* szavai; melyeket bár mindenkor szeme előtt viselne. Mert, hamis csaplár, vagy kúfár, a ki nem akarja hogy azon mertékkel mérjenek néki, mellyel ő mér másnak: az sem lehet igaz tanító, a ki egyik ellenségtől azzal óltalmazza magát, a mit kárhoztat a másikban. Ha azért az *Arianus*oktúl azt kivánja *Balduinus*, hogy olyat is higyenek, a mit világos szókkal Szent Irásban nem olvasnak: ne gyalázzon minket, ha mi ezt cselekesszük. [Bald. Fol. 600. 669. Ennek felette *Balduinus* ezen könyvében szám nélkül írja, hogy sok dolgokat kell hinni, melyeket a Szent Irásban nem találunk.]

2. *Előljáró levelében, mivel vétkesíti a Kalaúzt, Balduinus.*

Irása kezdetét, tapasztalható hamisságokkal ékesíti *Balduinus.*

1. Könyvének első *Titulus*sában, azután előljáró levelében háromszor, és egyébütt nem egyszer irja, *hogy én immár Cardinálságra emeltettem.* Mind Isten, s mind világ tudja, hogy én *Cardinál* nem vagyok. Itélje meg azért, a kinek esze vagyon, ha ettől kell-e titkosb dolgokról igazat várni, a ki ennyiszer, ily nyilván való dologban, ilyen bátorsággal hazud. Azt is hamisan prófétálja, *hogy én a Cardinálság méltóságától tartóztatván, kétség nélkül választ nem írok az ő feleletére.* Mert, egy az, hogy én *Cardinál* nem vagyok: más az, hogy, ha volnék, annál inkább köteleztetném az igazság óltalmára. Mikor a *Balduinus* könyvét olvastam, sokszor álmélkodtam, micsoda orczával és bátorsággal mert oly éktelen hazugságokat, oly ostoba feleleteket, oly esztelen bizonyításokat könyvében írni és szem eleibe bocsátani? De itt vészem eszembe, micsoda reménység viselte: azt vélte, hogy vagy megútálom, pököm az ő irásának méltatlanságát, és próbára nem viszem; vagy elúnom bolondságival mocskolódnom és válasz

Digitized by Google

nélkül bocsátom. De kivegye ebből kétségét: 'mert míg Isten egy foltját tartja az én fogyaték életemnek, semmi munkát és fáradságot nem kimélek az igazság óltalmától.

II. Azt írja *Balduinus*, hogy én úgy dicsekedem *Kalaúz*omban, *mintha minden Pápista Doktorok tartoznának nékem udvarolni.* Effélét én, sem írtam, sem gondoltam. Sőt a *Kalaúz* előljáró levelében nyilván mondottam, hogy, a mit írok, nem magam gondoltam: hanem a régiek fegyverházából vettem. Mert én a tanítvány nevet (melyet viseltek elein a Keresztyének) mindenkor szerettem. És, minthogy jó pap holtig tanul, én is valamíg élek, az Anyaszentegyház Doktoritól tanulni akarok.

Én szóm az, hogy sokat gyülölségesen reánk fognak az új Predikátorok, melyeket mi nem tanítunk: azért nem kell ótólök venni, mit hiszen a *Romai Ecclesia;* hanem, mitőlünk kell ezt érteni, mert mi tudjuk másnál jobban, mi vagyon szivünkben; el sem titkoljuk vallásunkat. Ha azért valamely *Minister* különbet beszél a mi vallásunkról, hogy sem a mit mi irunk és mondunk; el kell hinni, hogy hazud. Erre nézve, a *Kalaúz*nak első nyomtatásában azt írtam, hogy, *Ha különbet beszélnek a Prédikátorok a mi vallásunkról, hogy sem a mit ebben a könyvben találsz; tudjad, hogy hazudnak.* De ezt, nem azért írtam, hogy az én irásomnak mindenek felett nagyot tulajdonítanék; hanem csak azt akartam, a mit második nyomtatásban világosban kifejeztem, hogy nem a mi ellenséginktől, hanem mi tőlünk kell érteni, mit hiszünk.

Akarnám, ha a *Kalaúz*nak második nyomtatását tekintette volna *Balduinus:* mert abban nem csak sok dolgokat bővebben és világosban erősítettem, de a hol eszembe vehettem, hogy a gonoszság, vagy tudatlanság megütközhetnék igaz mondásomban, nyilvábban igyekeztem magyarázni értelmemet. Azért, ebben az irásban is, mikor a *Kalaúz*ra mutatok, ezt a második nyomtatást említem.

Digitized by Google

III. Nem igazán írja, noha sok helyen írja Balduinus, *hogy én a Kalaúzban, tagadom a Misét Isten engesztelő áldozatnak lenni:* Mert világos szókkal, mind az első, s mind a második nyomtatásban, sokszor írtam, és erős bizonyságokkal állattam, hogy a Mise igaz és Isten engesztelő áldozat. De erről a hazugságrúl majd infra, cap. 11. §. 6. n. 2. többet szólunk.

IV. Azt sem találja, *hogy én a Pápista Doctorokkal ellenkezem:* Mert a Hit dolgaiban, az Anyaszentegyház végezésével erőssittetett igazságokban, mi közöttünk nincs semmi ellenkezés. Nem is említ, s hiszem Istent, soha sem említhet *Balduinus* efféle dolgokban ellenkezést közöttünk.

V. Nem üti a tárgyat *Balduinus*, mikor azt írja, hogy, *én a Lutheristákat hamisan költött dolgokkal terhelem.* És noha igyekezik azon, hogy ezt példákkal bizonyítsa, de hiában fárad. Mert semmit nem írtam az új vallásokról annál egyebet, a mit magam szemeimmel olvastam. De mégis, hogy hamisságban kapja a *Kalaúzt:*

Először, azzal kárhoztat és két helyen kárhoztat; hogy, *A mit az Augustai Confessio Apologiája mondott, azt én a Concordia könyvnek tulajdonítom.* A maga szemetét sem ismeri *Balduinus.* A *Concordia* könyvben foglaltatik az *Augustai Confessio*, az *Apologia*, a *Luther Catechismusa*, és több efféle moslékok. Azért, mikor a *Concordiá*ból előhoztam, hogy a *Lutheristák* tanítása szerént, minden jó cselekedetek tisztátalanok; a könyv szélére felírtam, hogy ezt a *Concordia* az *Apologiá*ban tanította. Nem eszes tehát *Balduinus*, mikor engem bűnösít, hogy a mit a *Concordiá*ból előhoztam, az *Apologiá*ban találtatik: mert az *Apologia* is a *Concordiá*ban vagyon; és a könyv szélin, nevezet szerént az *Apologiát* említettem.

Másodszor, azt írja; hogy én fogom *Lutherre*, hogy *Minden jó cselekedetet bűnnek mond;* hogy *a törvény-tartásra kötelességünket nem isméri;* hogy *a jó cselekedetek szükséges volttát tagadja;* hogy *magát ördögtől tanúlt-*

Digitized by Google

nak birdeti, etc. És arra mutat, hogy ezeket külömben lenni ezután megmutatja. Mint hogy másuvá mutat ennek bizonyítására; én is oda halasztom ennek mentségét; és a *Kalaúz* harmadik könyvének óltalmazásában megmutatom, hogy merő igazság a mit én írtam. Azért, akarva sem szerezhetett volna *Balduinus* nagyobb hitelt a *Kalaúz*nak, mint hogy minden mesterkedésével sem találhatott oly mondást, melyet a *Kalaúz* hamisan hozott volna elő.

VI. Egyéb dolgokból kifogyván *Balduinus*, engem akar tudatlanná tenni. De az én tudatlanságom, a *Római* hitnek igazságát meg nem sérti. Azért, mivel magam sem tartom igen tudósnak magamat, bár rajtam maradjon a tudatlan név, csak maradjon helyén az igazság.

Első példáját tudatlanságomnak, egynéhányszor azt adja; hogy együtt, *Júdit* helyébe, ki *Holofernest* megölte *Susannát* írtam. Másutt, előhozván, hogy *Josué*nak engedett Isten; *Jósué* helyébe, *Gédeont* írtam. Ezt így csúfolja: *Observet lector, quam bene versatus sit in Bibliis, qui pro Josua, Gedeonem substituit.* Bizonyos, hogy a mely eb csonton rágódik, húst nem kaphat. Azért *Balduinus* sem kapdosna efféle aprólékon, ha nagyobb fogyatkozást találna írásomban. A *Kalaúz* első nyomtatásában, vagy a nyomtatónak hirtelenségéből, vagy a magam pennájának futamatjából, *Judit* helyébe *Susannát* nyomtattak. De a más nyomtatásban ezt megjobbították, minek előtte *Balduinus* erről intett volna. Mint esett, hogy *Josue* helyett *Gédeont* nyomtattak, nem tudom. Azt tudom, hogy okom nem volt, miért kellett szánt-szándékkal a nevet megváltoztatnom: oly jövevény sem vagyok a *Bibliá*ba, hogy *Jósue* és *Gédeon* között nem tudnék választást tenni. Jusson eszében *Balduinus*nak, az olvasóhoz szóló *Præfatio* végében mit íra: *Senki oly szemes nem lehet* (úgymond) *hogy a nyomtatásban valahol meg ne ütközzék.* Ezt kellett volna Balduinusnak az én írásomban meggondolni. Ha ilyen fogyatkozásokat vizsgálnék én a *Balduinus* könyvében, lajstromot írhatnék. De *Elephas non capit muscam.*

Digitized by Google

Mindazonáltal, hogy eszébe vegye magát a *Vittebergai Sinédrium*, tekintse meg, ha *Isaiás*nál találja, a mit az *Academiá*nak előljáró levele, ilyen pompával állít: *Vaticinium extat apud Esaiam, cap. 54. Suscitabo super oves pastorem unum.* Ezechiel próféta irásában vannak ezek a szók; *Isaiás*nak 54. részében nem találtatnak. Azt mondjuk-é tehát az egy feledékenységért, hogy mind tudatlanok a *Vittebergai Teologus*ok?

Második példáját tudatlanságomnak három helyen is azt említi *Balduinus*; hogy *Achabot* szentek közé számláltam, és azt írtam; hogy *Saulnak üdvössége felől, jó reménységben volt Dávid, mikor böjtölt érette.* De itt is hiában haboz. *Achab* személyét szentek közé nem számlálom; sanyarú penitenciájának cselekedeteit, méltán a szentek cselekedetei közé írom, mivel a Szent Irás mondja, hogy Isten ezért a sanyargatásért megtartóztatta haragját. *Luthert* kellett volna *Balduinusnak* bélyegezni: kinek tanítása szerint, az istentelen *Achab* menyországba vitetett, mert azt mondja; hogy mikor valakiről a Szent Irásban olvassuk, hogy *az Atyákkal elaludt*, azt kell érteni rajta, hogy *menyországba ment.* Achabról pedig ezt olvassuk, *3. Reg. 22. v. 40.* Tehát, a *Luther* szavaként, *Achab* üdvözült. *Saul* felől írtam, hogy *Dávid* reménylette megtérését: akarnám érteni, mivel tudná *Balduinus* ezt hamisítani.

Ezek az előljáróban, legerősebb viadalra rendelt harczolói *Balduinus*nak, melyekből az okos ember ítéletet tehet, a több lézzegő bizonyítások gazságáról.

MÁSODIK RÉSZE.

A KALAUZ ELSŐ ÉS MÁSODIK KÖNYVÉRE MIT FELEL BALDUINUS.

1. *A Kalaúz első könyvéről.*

Azt írja: *Balduinus*: hogy *Első könyve a Kalaúznak, igen tiszta; és valamit tanít, abban ők semmit sem ellenezneknek.* Mindazonáltal,

Digitized by Google

Először, azt eszünkbe juttatja; hogy a természet tanítása, Isten igéje nélkül, nem elég üdvösségünkre. Nem szükség, hogy minket erre *Balduinus* tanítson; mert a *Kalaúz*ban, sok bizonyságokkal erősítettem, hogy igaz hit nélkül, senki Isten kedvébe, az országába nem juthat. Azt is e mellé adván, hogy az igaz hit, nem emberi okoskodáson, hanem isteni tanításon építtetik.

Másodszor, azt irja *Balduinus*: hogy, *mivel Remete Pált és Antalt, az emberi társalkodás kivül való életben követték a régi Szent Atyák közül Basilius, Nazianzénus, Ágoston, Jerónimus; ezeknek gonosz követésébül szaporodott a pusztában lakók sokasága.* És rút szidalmakkal mocskolja boldog Sz. *Ferenczet.* a többi barátszerzetesekkel egyetemben. Nagy dolog, ha eszén volt *Balduinus*, mikor ezt írta. Mert, ha Szent Átyákat követtek a barátok, midőn az emberi társalkodástól elfogták magokat; mint lehet gonosz követés cselekedetökben? Ha szentek *Basilius, Nazianzénus, Ágoston*, és egyebek a remete életben: ki hiheti, hogy gonosz légyen az ő nyomdékokban lépni? Sz. *Ferenczn*ek annyit árt a *Balduinus* morgása, mennyit a holdnak az ebek ugatása.

2. *A Kalaúz második könyvének kezdetiről.*

Szent *Ágoston* tanítja, hogy a mely *Ecclesiá*tól tanúltuk, melyik a Szent Irás; attól kell tanúlnunk igaz értelmét a Szent Irásnak. És valaki egyikben megveti annak tanubizonyságát, a másikban is kétessé teszi. Ebben akad *Balduinus*, és azt írja; hogy, *Nem szükség attól venni értelmét a Szent Irásnak, a kitől veszszük betüjét: mert a zsidóktúl veszszük az Ó-testamentumot, de ennek értelmét ő tőlök nem vehetjük.* Azt is ehez adja: hogy, *noha a Pápisták tartották a Szent Irást, és ő tőlük vették azt a Luteristák, de azért sok deáktalan barbarismusokkal megrútíttatott, és nevetséges magyarázatokkal mocskoltatott a Pápistáktól.* És, hogy az olvasót nevettesse, egynehány példáját említi efféle magyarázatoknak. Végre azt írja, hogy az Apostolokhoz közelebb lévő *Ecclesia*, csalat-

Digitized by Google

kozhatatlan bizonyságot tészen a Szent Irásról: az utólban való *Ecclesiák* pedig, a bizonyságtételben megcsalatkozhatnak.

Ezeket a *Kalaúz* felforgatta, minekelőtte *Balduinus*nak jutottak volna.

Először azért; nem igaz, hogy mi a zsidóktól vesszük az Ó-testamentum könyvei számát és hiteles méltóságát; mert mi ezt Krisztustól, az Apostoloktól, az Anyaszentegyház *traditiója* által vettük. És ha csak a zsidók tanítanák, hogy az O-testamentum Isten könyve: annyi hitele volna előttünk, mennyi vagyon, mikor azt mondják, hogy az *Evangelicm* nem Isten könyve. Azért másutt ő maga *Balduinus* vallja, hogy mi nem a zsidók tanításából vagyunk bizonyosak a *Canonica* irásokról.) Ezután világosan megmutattam azt is, hogy a kitől bátorságosan vehetjük a Szent Irás betűjét, ugyanattól bátorságosan vehetjük annak igaz magyarázását.

Másodszor: A minémű deáktalanságokat emlegetnek a mi *Bibliánkban*, azokról elégségesen szólott a *Kalaúz* és nem csak a *Calvinista Albericus Gentilis*, hanem Katholikusok közül Gretsérus, *Tom.* 1. *Defensionis Bellarmini*, egyenként megmutatták, hogy tudatlan vádolásokkal terhelik a mi *Bibliánk* deáktalanságát a paraszt *Grammaticus*ok. Hogy pedig a Szent Irás szavait, néha nem betű szerént magyarázták némely régi jámborok, hanem, vagy erkölcsök jobbítására, *moraliter*, lelki értelemre vitték; vagy *per accomodationem*, más dologhoz szabták, hogy sem a mirűl betű szerint szól az Irás: azon nem kell csudálkozni, mert efféle magyarázatokat, senki nem mond betű szerént való értelemnek, *Moralis, Mysticus, Accommodatitius sensus*-nak. Nem is építnek hitágazatot, sem derék erősséget nem állítnak az ilyen magyarázatokon; hanem *ut dilucidationes*, ékesgetésért, vagy hasonlatosságokból világos értelemért hozzák elő; mint bőven feljegyzi *Gretsérus*. *Becánus* pedig, rendszerént sok efféle bizonyságokat számlálván, megmutatja, hogy az ilyen *accomodatió*ban nincs hamisság, sőt ő maga *Balduinus* sem tagadja, hogy semmi vétek abban,

Digitized by Google

ha, a betűnek tulajdon értelme kívül, más dologhoz szabjuk a Szent Irás szavait: *Accomodari posse Scripturarum ad alia, de quibus litera lectus non agit, facile concedimus.*

Harmadszor: Igazán írja *Balduinus;* hogy *Ecclesia testificatur de authoritate Scripturæ et non facit eam;* nem az *Ecclesia* ád méltóságot a Szent Irásnak, hanem megmutatja, és mivelünk megismerteti, melyik a Szent Irás, mert Istentől vagyon az Isten szavainak méltósága. És, ha senki nem hinne is néki, megmaradna magában ennek méltósága. A drága gyöngy, gyémánt és arany, magában becsületes, ha meg nem ismértetik is: noha a gyöngyfűző, vagy kóválasztó ismerteti velünk az ő jóságokat. Ő maga *Balduinus* mi vallásunknak írja, hogy, *Ecclesia non facit Evangelium esse Scripturam sacram, sed declarat nobis;* és hogy, a Pápista tanítása szerint, *Ecclesia non habet potestatem, librum non canonicum faciendi Canonicum;* nincs arra hatalma az *Ecclesiá*nak, hogy Szent Irássá tegye a mi nem Szent Irás. Ha valaki a *Katholicusok* közül azt mondotta, hogy *a Szent irás méltósága az Ecclesiától függ:* különben nem mondotta, hanem, a mint *Bellarminus* és *Gretsérus* magyarázzák, *quoad nos,* mireánk nézve; annyiból az *Ecclesiá*tól vagyon az Irás méltósága, hogy minálunk tudva nem volna, micsoda Irásokban találtatik a Szent Irás méltósága, ha az *Ecclesia Traditiója* elönkbe nem adná hiteles tanu-bizonyságával, melyek a Szent Könyvek. Azért, *non facit, sed declarat,* nem teszi Szent Irássá az Isten szavát az *Ecclesia* (úgymond *Bellarminus,*) hanem csak megmutatja.

Abban pedig nagyot botlik *Balduinus,* hogy az utólban lévő *Ecclesia* bizonyság-tételét kétségessé teszi. Mert a *Kalauz*ban megmutattam, hogy oly hitele vagyon a mostani *Ecclesiá*nak, mint a réginek, mivel egyiknek nagyobb erősséget a pokol kapuja ellen, nem igért Krisztus, mint másiknak. És a régi *Ecclesia* bizonyságtétele, minálunk, kik a régi *Ecclesiát* nem láttuk, különben bizonyos nem lehet, hanem a mostani *Ecclesia* bizonyság-tételéből. Kire nézve, másutt így szól Baldui-

Digitized by Google

nus: *Ecclesia quæ successit Apostolica, custos est testificationis primitivæ Ecclesiæ, de Verbo Dei.*

3. *Közönséges felelet azokra, a miket Balduinus a Kalaúz második könyve ellen forgat.*

A minémű tíz bizonysággal hitelesnek mutattam a keresztyén hitet, melyet az Apostolok világra terjesztettek: azokban nevezet szerént a *Pápista* vagy *Lutherista* vallásról nem akartam emlékezni; hanem *in genere*, közönségessen, a keresztyén hitnek becsületes méltóságát erőssítettem. Továbbra halasztván annak derék vizsgálását; melyik légyen igaz a keresztyén nevet viselő tudományok közül.

Balduinus nem tagadja, hogy ezekkel, a keresztyén hitnek igazsága derekasan erősíttetik: de irásában számtalan gazságot elegyítvén, sok új *disputatiók*at támaszt, akarván vizsgálni, a mi ebben a *Kalauz* második könyvében kérdésbe sem volt; tudni illik, ha ezek az előszámlált tíz bizonyságok, a *Pápista* hitet illetik-e, vagy a *Lutherség*et? Ezt pedig a kérdést, hazugoktól költött, s ravaszoktól beszéllett, és régen megyőzetett hamisságokkal, erővel reánk fogott gazságokkal, lézzegő csavargásokkal, káromkodásokkal forgatja *Balduinus*. Semmit Szent Irásból, semmit igaz okoskodásból, nem erőssít. Egy szóval, sokat szól, keveset mond és olyakat fecseg, hogy gyakran kételkedtem, ha eszén és józanon volt-e, mikor ezeket irogatta.

Mind azokra, a miket a *Kalaúz* második könyvére beszél, elégségesen megfelelhetünk ezzel a két mondással:

Először: Mi arra nem kötelezteténk, hogy, valamit *Gratianus, Glossa Juris Canonici;* valamit *Author Legendæ Aureæ, Conformitates S. Francisci,* vagy más valaki ír, maga tetszése és elmélkedése után, azt mind jóvá hagyjuk, oltalmazzuk, a *Római Ecclesia* közönséges vallásává tegyük. Mert mi csak az *Ecclesia* közönséges tanítását, vallását, tudományát védelmezzük. Ezenkívül,

Digitized by Google

ha ki magától valamit alkalmatlanúl, vagy hamissan írt; ő vétke vagy tudatlansága, melyet mi nem követünk, nem mentünk. A szabados vélekedésekben pedig, a mi tetszik, követjük; a mi nem tetszik, félre teszszük. Azért, mikor hitünk tisztaságát állítjuk, és oltalmazzuk; csak az Anyaszentegyház közönséges tudományát oltalmazzuk: azon kívül való vélekedések és mondások oltalmára nem bocsátkozunk. Minek okáért csak szószaporítás és nyálaskodó enyelgés, hogy *Balduinus* az Anyaszentegyház tanításával ellenkező mondásokat, vagy igazán, vagy hamisan előállít, némely régiek irásiból: mert ezeknek tudatlansága, vagy gondatlansága, vegy vakmerőség nélkül való emberi esete, as Anyaszentegyház közönséges tanítását nem terheli.

Másodszor: A miket *Balduinus* a *Kalaúz* második könyvében feszeget, nem egyebek, hanem ezerszer meghamisíttatott hazugságok asztagi, és rakásba hordatott szemeti. Haszontalan volna számba venni és egyenként számlálni a hazugságokat. Azért, sokat elhallgatván, csak némelyekről tészek jegyzést: könnyü a farkast körméről megismérni.

4. *A Kalaúz második könyvének bizonyságiról.*

Igaznak kell lenni, a mit külömben nem gyülöltethetnek, hanem nyilvánvaló hazugságokkal. Mivel azért a *Római* vallást, sok hamisan költött, és gyülöltetésre gondolt hiuságokkal terheli és kisebbiti *Balduinus*: nem kell kételkedni, hogy kifogyott az igazságból. Lássuk rendszerént, mivel mossa büdös száját.

Az első bizonyságra mit hazud Balduinus.

Azon kezdi beszédét, a mit ezután sok helyen mustráltat, hogy mi a Pápát, Istennek tartjuk; mint Istenünket, úgy tiszteljük: *Bellarminus vehementer probat, si papa colatur tamquam Deus.*

Tudjuk, hogy a Szent Irás a gondviselőket, Isteneknek nevezi. *Psal. 81. v. 6. Exod. 7. v. 1. Cap. 21. v.*

Digitized by Google

6. Cap. 22. v. 8. 9. 28. Krisztus, az Isten szolgáit, Isteneknek mondja. *Constantinus* a püspököket, Isteneknek nevezte. Ha valaki csak ilyen értelemmel nevezi Istennek a Pápát, nem kárhoztathatja azt *Balduinus.* Jóllehet efféle nevezést a Pápa sem venné fel, sőt megdorgálná, ha ki őtet Istennek mondaná szemében. Ha pedig *Balduinus* azt akarja hitetni, hogy mi a Pápát, ugyan isteni méltóságra emeljük, és Istenhez csak magához illendő tisztelettel becsüljük; nagyot botlik. Mert mi a Pápát, olyan gyarló, és halandó embernek tartjuk, mint magunkat. A *Bellarminus* szavait, nem úgy hozza elő *Balduinus,* a mint vannak, mert ő így szól: *Sem nagy, sem hihetetlen dolognak nem kell látszani, ha a Pápa mint a földön Isten, tartatik; mert minden fejedelmekről mondja a Zsoltáríró; Én mondottam, hogy Istenek vattok.* Hallod-e. hogy csak úgy nevezik Istennek a Pápát, a mint a Szent Irás Isteneknek nevez minden fejedelmeket?

Az sem igaz, hogy, a mi hitünk szerint, *a Pápa Szent Pál levelei ellen végezhet.* Mert Sz. Pál által, Szent Lélek szólott; és valaki ő ellene végez, mennyei Angyal volna is, átok. Azért a Pápák, gyakran és nyilván tanítják, hogy nékik semmit sem szabad a Szent Irás ellen végezni; mint a *Kalaúz*ban maguk szavaiból megmutattam.

Istállóba való zsíros hazugság; hogy, *a Pápistaság, egyez a pogány és török vallással: mivel ezek is, templomokat ékesgetnek, gyertyákat gyújtogatnak, zarándokságokat járnak, a halottakért járnak.* Ha ez okosság, nem tudom micsoda a balgatagság. Talán a *Lutheristaság* sem különböz a törökségtől, mivel sok dolgokban nem ellenzi, a mit a török javal. Mert a török, egy Istent hiszen; ennek mindenható erejét és bölcseségét vallja; az utolsó ítéletet, pokolt, menyországot hirdeti; templomokat tart, azokban a tanítók imádkoznak, tanítanak, énekelnek, pénteken húst esznek, gyalázzák a Pápát; a szenteket segítségül nem hiják. *etc.* Ha mi jó vagyon a pogányokban, melyet vagy az Isten népétől, vagy a természetnek oktatásából tanúltak, azt ő bennök

Digitized by Google

nem kárhoztatjuk: de ezzel ő tanítványi és czimborási nem lészünk.

Szemtelen hazugság, hogy a Pápa megutálja a Szent Irást: *Papa scripturam contemnit.* Mert Isten szavának, igazságnak, minden becsületre méltónak vallja a Pápa a Szent Irást.

Nem igaz, hogy a Pápa, fogyatkozottnak, csonkabonkának, kétségesnek mondja a Szent Irást: *Papa Scripturam imperfectam, mancam, dubiam vocat.* Semmit efféle nem tanítunk. Mi szónk az; hogy, magán a Szent Irás betűje, minden szükséges tudományt, tulajdon neme szerént, ki nem mutat. De ezzel, a Szent Irást csonkának és fogyatkozottnak nem valljuk: I. Mert az ellenkezők is vallják, hogy *minden ágazatot nem bizonyíthatunk világos Szent Irással.* Sok helyen írja *Balduinus,* hogy némely dolgok a Szent Irásban, nem *expresse, disertis et explicitis verbis,* hanem *implicite,* betakarva vannak; melyeket *Consequentiák*kal, emberi okoskodással kell kihozni. A mit *Consequentiák*kal hozunk ki a Szent Irásból, bizonyos, hogy az, csak magán a Szent Irásból, meg nem tetszik. II. Mert, a mit nyilván ki nem fejez a Szent Irás, annak ismeretében bizonyos útat mutat: Először; mikor parancsolja, hogy ne csak lágyan illessük, hanem ugyan vastagon tartsuk, *Tenete,* a *Traditió*kat, melyeket tanultunk, vagy eleven szóból, vagy irásokból. Tehát Isten parancsolatjából tartozunk mindazokat hinni, valamiket az *Ecclesia,* apostoli *Traditió*ból előnkbe ád. Másodszor; midőn Birót mutat, kinek szaván meg kell állanunk az újonnan támadott versengésekben: *Assecurálván,* hogy ezt a birót, a pokol hamissága meg nem győzi. Ehez a bióhoz, nem örömest mennek az ujítók: azért vitatják, hogy láthatatlan, és elfogyhat az igaz *Ecclesia.* De ha bolond fejedelem, a ki országában oly bírót rendel, ki, vagy sehol nincsen, vagy ismérhetetlen: kétség nélkül az isteni bölcseséghez nem fér, hogy ilyen bióhoz igazítsa híveit.

Ebből a két közönséges fundamentomból, minden szükséges tudományt kihozhatunk, és így, az üdvössé-

Digitized by Google

ges tudományban meg nem fogyatkozik a Szent Irás. Mert, vagy világosan kijelenti, a mit kell hinnünk, vagy bizonyos útat mutat, melyben végére mehetünk azoknak is, a melyeket nevezet szerint ki nem fejez. Mely dologról bővebben szólottunk a *Kalaúz*ban.

Az is purdi hamisság, a mit sokszor mond *Balduinus*; hogy *a Pápa a Szent Irás olvasásától eltiltja a világi embereket.* Mert senkit a *Római Ecclesia* a Bibliának olvasásától nem tilt. Sőt a *Tridentomi Concilium* erősen parancsolja, hogy a templomokba, iskolákba, clastromokba olvassák a Szent Irást, a régi Conciliumok végzése szerint. Valamíg a *Luther* és egyéb ujítók hamis fordítási ki nem fakadának, arról sem volt parancsolat, hogy a közönséges nyelvekre fordított *Bibliát* ne olvasnák. Hanem a sok új és hamis fordítások után, nem csak a világi embereknek, hanem közönségesen parancsolat adatott, nem arrul, hogy ne olvassák a közönséges nyelvekre fordított Bibliát, hanem, hogy a lelkipásztorok javalása nélkül ne olvassák. Azért oly esztelenül okoskodnak az ujítók, *A dictu secundum quid, ad dictum simpliciter,* midőn az új fordítások tilalmából, a *Biblia* tilalmát akarják kihozni; mintha valaki azt vitatná, hogy a *Lutheristák* tilalmazzák a házasságot, és Úr Vacsora vételt: mivel tiltva vagyon nálok, hogy a Prédikátor szolgáltatása és engedelme nélkül ezeket ne cselekedje. De erről a *Kalaúz*ban bővebben szólottunk. Hanem itt csak azt juttatom eszébe *Balduinus*nak, a mit maga monda; tudniilik, hogy a *Biblia* fordításiban, *egy sincs elégséges, egy sincs vétek nélkül; egy sincs, a melyhez kötelezteinék az Ecclesia;* Ez, a közönséges nyelvekre való fordításokról, igaz: Mert csak az adhatja bizonyos és csalatkozhatatlan fordítását a *Bibliá*nak, a ki meg nem csalatkozhatik. Ilyenek nem voltak, a kik közönséges nyelvekre fordították a *Bibliát;* hanem *Glossák*kal, *Lexiconok*kal, magok okosságával éltek, mint emberek.

Ebből világosan következik, hogy a magyar, német, és egyéb nyelvekre fordított *Biblia,* magán, nem mon-

Digitized by Google

datik Isten igéjének, hanem csak a mennyiben egyez az Anyaszentegyháztól bévett betűvel. Ezt így bizonyítom. Minden igéje Istennek, csalatkozhatatlanul igaz: egy magyar, vagy német fordítása nincs a *Bibliá*nak, mely Isten igéje volna. Ha ezek így vannak: miért kell a községet kötelezni a köznyelveken való Biblia olvasásra? Ha ez nem elégséges, ha bizonytalan: micsoda nagy szüksége vagyon a szabónak, vargának, hogy ezt olvassa? Az Apostolok, minden nyelven tudtak; könnyen minden nyelvre fordíthatták volna a Szent Irást: sőt az ő fordításukkal, csalatkozhatatlan bizonyos hitelüvé tehették volna. Nem cselekedték, köznyelvekre nem hozták, sőt a *Roma*bélieknek, Sz. Pál görögül irt, noha *Romá*ban a község deákúl szólott. Elégségesnek tartották az Apostolok, hogy lelkipásztorától vegye és tanúlja a község az igazságot. Okosabbak-e az Apostoloknál az új kiáltók? szorgalmasabbak-e a hivek gondviselésében?

Ezeket nem a végre írom, hogy teljességgel haszontalannak itílném a *Bibliá*nak közönséges nyelvekre való fordítását: hanem hogy ezt általjában szükségesnek senki ne állítsa. És minden ember értse, hogy ha efféle fordítások olvasását, teljességgel tilalmazta volna is a Pápa, nem oly dolgot tilalmazott volna, mely az üdvösségre szükségképpen kivántatnék.

Hazugúl írja egynéhány helyen *Balduinus*, hogy a Pápa, *Dist. 19. Cap. In Canonicis.* törvényben írta; hogy *A mit Isten nem mondott, ő azt is Isten igéjévé tehetí.* Mert abban a *Cánon*ban, egy szó sincs erről. Nincs is arra hatalma az *Ecclesiá*nak, hogy Szent Irássá tegye, a mi nem Szent Irás: hanem, a mint mondám, az Anyaszentegyház tiszte az, hogy, a mely méltóság a Szent Irásban vagyon, mint igaz választó, megismértesse velünk.

Tripla hazugság, hogy a Pápisták magok között megvallják: 1. Hogy *a Lutheristák Isten igéjéhez ragaszkodnak.* 2. Hogy *különben a Lutheristákat meg nem győzhetik, hanem ha megégetik a Sz. Pál leveleit.* 3. Hogy *a*

Digitized by Google

Biblia olvasás Lutheristává tészi embert. Nem Pápista, hanem, eszefordúlt bolond, a ki ezeket vallja. Mert mi mindnyájan azt hiszszük, és oly világoson tudjuk, mely világoson látjuk tiszta délben a verőfényt, hogy, valamit az újítók vitatnak a *Romai* gyölekezet ellen, abban semmi sincs a Szent Irásban: hanem azok, csak a csalárd predikátorok agyavelejében koholt találmányok; a mint hogy ezt a *Kalaúz*ban világosan megmutattam. Azt is ehez adván, hogy sok nyilvánvaló dolgokban, egyenesen ellenkeznek az uj tanítók a Szent Irással; mint a *Kalaúz*ban sok példával állattam. Azért, csak *Volfius* és *Hasenmüllerus* után hazud *Balduinus* a *Lutheristák* dicsíretire, mikor reánk fogja a mit nem mondottunk, sőt nem álmodtunk.

A második bizonyságra hazugságokkal felel Balduinus. Azt írja *Balduinus*; hogy, *A Pápisták, és nevezet szerént Mariána, szent dolognak ítélik, ha ki az idegen bitü fejedelmeket, vassal, méreggel megöli, sőt Mártyroknak tartják azokat, kik efféle gyilkosságért büntetődnek.*

Velős hazugság ez. Mert a *Kalaúz*ban megmutattam, hogy ezt soha *Mariána* nem tanította; soha a *Romai Ecclesia* nem javallotta, sőt, a közönséges gyülekezet, átok alá vetette, valaki afféle gyilkosságot javal és oltalmaz.

Hamisság az is; hogy, *A Pápisták csalárdul titkolják vallásokat. Mert, noha Mariána azt irja, hogy Boldog Asszonyt, Istenasszonynak nem tartjuk; noha Bellarminus azt hirdeti, hogy az Indulgentia meg nem bocsátja a bünöket; de azért alattomban különbet vallanak.* Balduinus tudja ám jobban nálunknál, mint hiszünk és vallunk. Elhigyjék a *Luteristák*, hogy tőlök való féltünkben, meg nem tagadjuk vallásunkat. Boldog Asszonyt mi becsüljük, Istenasszonynak nem tartjuk: mert nékünk csak Istenünk vagyon. Az *Indulgentiák*ról a mit *Bellarminus* írt, igazán írta, én is a *Kalaúz*ban megmagyaráztam, minémű értelemmel mondassanak az *Indulgentiák* a bünöket letörölni, nem szükség azt újabban leírnia; harapjon abba *Balduinus*, ha vagyon foga.

Digitized by Google

A harmadik, negyedik, ötödik bizonyságokat minémű hazugsággal terheli Balduinus.

A harmadik bizonyságra, azokat a hazugságokat újítja, melyeket a másik bizonyság ellen mondott vala, e felett, azt beszéli; hogy, *A régi Keresztyének a Mártyrokat segítségül nem hitták, és az ő nevökre templomokat nem építettek.* Ez, mely hamis, világos példákkal megmutattam a *Kalaúz*ban.

A negyedik bizonyságra, azt hazudja; hogy mi, a *Pápát Istennek tartjuk;* hogy *a mit Daniel az Antikrisztusról jövendőllött, azt a Romai Pápárúl értette.* Az isteni nevezetről, ezelőtt szólánk. Hogy a Pápa nem *Antikrisztus,* ezután, Irásunk tizedik részében megmutatjuk.

Az ötödik bizonyságban, helyén hagyja, hogy a keresztény hit csudákkal gyarapodott. De azt veti mellé, hogy *A hit igazságát, csudákból nem ismérhetni: mert Keresztelő János csudát nem tett, a minémű csuda dolgok történtek pedig a Pápisták között, azok ördög csalárdsági.*

Ezek hiuságok. Mert abból, hogy Keresztelő *János* csudát nem cselekedett, ki nem fakad, hogy a csudákból, a hol vannak, meg nem ismérhetni az igazságot. De Keresztelő *Jánosról*, ezután szóljunk. A *Kalauz*ban pedig világoson megbizonyítottam, hogy nem ördögi csalárdságok, hanem isteni erőnek cselekedeti azok a csudák, melyekkel a *Romai Ecclesia* igazsága erősíttetett. Ezeket olvasta *Balduinus*, de füle mellől bocsátotta; és csak úgy irkál, a mint a prédikálásában szokott nyelveskedni. Azt sem bizonyítja, mit mond, arra sem felel, a mit mi bizonyítunk, hanem ész nélkül szól beszél.

A hatodik és hetedik bizonyságra néző hazugságok.

A Hatodik bizonyságot, sokképpen mocskolja: a *Romai* údvarnak ragadozó fösvénységét, a Barátok henyélését, a Jesuiták gazdagságát szapora hazugságokkal hímesíti. Azután azt irja; hogy, *minden Püspök nagy pénzen veszi a Pápától a Palliumot, melyet gyakran harmincz ezer aranyon adnak.* És, *nincs oly utálatos vétek, melyet pénzen meg nem válthatni a Pápától.* Végezetre,

Digitized by Google

azt írja; hogy, *Sz. Ágoston barát nem volt, és új Regulát nem írt.*

Ezek merő hazugságok. Mert csak *Érsek*nek ád a Pápa *Palliumot*, nem egyéb Püspöknek. És noha én is hozattam *Palliumot*, de a harmincz ezer aranynak, harminczad részében sem telt minden költségem. Azért, harminczezer hazugságot mond ez aránt *Balduinus*. A bűnváltság sem pénzen jár nálunk: hanem Krisztus érdeme által, ingyen adatik azoknak, kik igaz hittel és töredelmes szűvel járúlnak Istenhez, és az ő *Sacramentom*ival élnek. Sz. *Ágoston*, maga állapotjáról ezen szóval ír: *Petilianus, perrexit ore maledico in vituperationem Monasteriorum, Monachorum; arguens etiam me, quod hoc genus vita a me fuerit institutum.* Hogy pedig Barátok klastromi nem voltak *Európá*ban, Sz. *Márton* és *Hilárius* előtt, igazán irja *Sozmenus*. Mert Nagy *Constantinus* előtt, oly szörnyű üldözésekkel dühösködtek a pogány császárok, hogy sem *templom*okat, sem klastromokat nem építettek a keresztyének, hanem azután Sz. *Basilius*, és több sok szent emberek, kezdettek *Európá*ban klastromokat rakni.

Csoportos hazugság, a mit ír a hetedik bizonyságra; hogy a Pápista tudomány *Krisztust hazuggá teszi; a gyilkosságot parancsolja; a Sodomita vétket dicsíri; kitszegést tanít; a Papoknak kurvákat enged; a Szent Irást fogyatkozottnak, a Traditiókat ennél becsületesebbeknek vallja; az igazulást a törvénytől várja.* Ezeket *Balduinus* bátran hazudja, de semmivel sem bizonyítja: nem is bizonyíthatja, mert soha semmit effélét a *Romai Ecclesia* nem hitt, nem tanított.

Hazugság az is, hogy mi *megengedjük, hogy a Krisztus emberségével közölletett az Igének személye: de tagadjuk, hogy ezzel együtt az isteni tulajdonságok véle közöltettek.* Mert ezt mi nem tagadjuk, hanem a közöltetésnek módjáról különbözünk, mint ezután meghallod.

Hazugság, hogy *a keresztyéni tudomány némely dolgokban ellenkezik az igaz okossággal.* Sok dolgok vannak a keresztyéni tudományban, melyek felül haladják az

Digitized by Google

emberi okosságot: de semmi sincs az igaz okossággal ellenkező. Mert, *Verum vero non repugnat*, az igaz nem ellenkezhetik az igazzal.

Az sem igaz; hogy, *a kenyérnek Krisztus testévé változásából következik, hogy két ellenkező mondás egyszersmind igaz; azon egy test nagy és nem nagy lévén.* Ezek, a ser füstétől gőzölgő fejekben következnek: de minálunk csak az következik ebből, hogy a nagy test, kis helyen lehet; mint Krisztus mondja, hogy a nagy teve tűfokon által mehet, isteni erőből.

Hazugság az is; hogy, a mi vallásunk szerént, *Ha minden bűnt, neme és nevezete szerént meg nem gyónunk, bocsánatját nem nyerhetjük.* Mert a *Kalaúz*ban megmutattam, hogy csak arról kell gyónást tennünk, a mi eszünkbe jut. A miről megfeledkezünk, az is a gyónt bűnökkel együtt megbocsáttatik. Igen jól tudta ezt *Balduinus:* azért megvallja másutt, hogy a *Romai* vallás szerént, csak azokat a bűnöket kell előszámlálni, *quorum quis meminisse potest*, melyekről ember emlékezik.

Hazugság az is; hogy, a mi hitünk szerént, a *törvénynek engedelmességével érdemeljük bűnünk bocsánatját. És a törvény csak azt kivánja tőlünk, a mit az emberi természet végbe vihet.* Távol légyen, hogy mi ezt higyjük. Senki a bűnök bocsánatját nem érdemli egyéb, az egy közbenjáró Krisztusnál. Az emberi természet sem elégséges a törvények teljesítésére; hanem, a Krisztus érdeméből adatott Szent Lélek malasztja, gyámolítja a mi gyarlóságunkat: és valamire érkezünk, ő általa, az ő segítségével és nem a mi erőnkből érkezünk.

A mit *Balduinus* feszeget a szüzességről való tanács vagy tetszésadásról; és ama gazdag ifiúnak adott tanácsról: csak habozás. De mivel azokról a *Kalaúz*ban szólottunk, nem szükség itt bővebben emlékeznünk. Csak azt juttatom eszében *Balduinus*nak, hogy ő Sz. *Pált*, sőt Krisztust meghazudtolja. Mert azt írja; hogy, *Sz. Pál senkit a szüzesség megtartásáért, boldogabbnak nem itél Isten országában.* Maga, Sz. *Pál* így szól: *Boldogabb lészen, ha így marad.*

Digitized by Google

Annak az ifiúnak, a ki azt mondotta, hogy megtartotta a törvényeket, melyeket eleibe számlála Krisztus; azt mondá Udvözítőnk, hogy még egy híával vagyon: Ha *Perfectus*, teljesen tökélletes akar lenni, ossza szegények közibe mindenét. De *Balduinus* ez ellen azt írja; hogy, *Ha ezt cselekedte volna is, tökéletesb egyebeknél nem lett volna.* Itélje meg akárki, ha *Balduinus*nak kell-e hinni, vagy Krisztusnak, és Szent *Pál*nak.

A Pápák ganejára tér utoljára *Balduinus* és abban túrkál. De ha mely Pápa gonosz volt, azzal hiti meg nem mocskoltatik.

A nyolczadik bizonyságot illető hazugságokrúl.

A nyolczadik bizonyságot, szokása szerint hamisságokkal terheli *Balduinus*. Elsőben, azt írja; hogy, *Az igaz tudomány, a szent életből meg nem bizonyodik.* Maga, a Szent Irás tanítása szerént, senki igaz hit nélkül és az igaz Anyaszentegyház egyessége nélkül, szent és Isten előtt kedves életet nem viselhet. Esztelen mondását, esztelenebbül bizonyítja *Balduinus*, azzal, hogy *Színmutatók sokan vannak.* És hogy, *az igazhitük közül sokan feslettek találtatnak.* Mert a képmutatók, nem szentek. És, noha igaz hitnek kell ott lenni, a hol igaz szentség vagyon: de a feslett életből, nem következik a hit hamissága, hanem ha a tudománynak maga tulajdon erejéből fakad a gonoszság.

A szüzességnek állapotját, azzal gyalázza Balduinus: *Mert sokan ezt nem őrizték tisztán.* A házasságot sem mindnyájan viselik tisztán: de ezzel nem az állapot gyaláztatik, hanem az állapot mocskolója. És a mely Isten a házasságot dícsíri, és a házas állapotban sokakat szentségben tartott; azon Isten mondja, hogy jobb és boldogabb, a ki házasság nélkül tisztán él. Mely életet, mind Krisztus, mind egyéb számtalan szentek, példájukkal becsületessé tették.

Balgatagúl szidalmazza *Balduinus*, az oszlopon álló *Simeont*, ki a régi Sz. Atyák, és keresztyén császárok, még éltében szentnek ítéltek. Bolondabbúl vétkesíti az

Digitized by Google

ő cselekedetét, azzal, hogy, *A mi szentségünk, a Krisztus követésében áll; Krisztus pedig oszlopon nem állott.* Ha a Krisztus követésében vagyon a szentség; mivel Krisztus feleség nélkül élt, kövesse ezt *Balduinus* társaival.

Itt is még a Pápák kamara székibe mégyen *Balduinus.* Ha ott bűzt talál is, azzal a *Romai* hit igazságát nem terheli, mivel ő maga *Balduinus,* Szent *Ágoston* írásából bizonyítja, hogy a feslett pásztorok gonoszsága, nem hamisítja a tudomány igazságát. Jóllehet, ha vizsgálni akarnók, a mit *Balduinus* a Pápákra, és egyebekre kérődik, kitetszenék, hogy nagyobb része, hazugok költése. De haszontalan ebben időt tölteni.

Végezetre, *Balduinus* ilyen czégéres hazugsággal koronázza szavát: *Szokás a Pápistaságban, hogy a Krisztus tanításánál, sokkal becsületesbnek tartják a maguk álmát.* Ezt bizonyítani sem igyekezik; tudván, hogy csak káromlás. Mert mi a Szent Irást, Isten szavának hisszük; valami ezzel ellenkezik, azt mind hamisnak itéljük. És valaki ennél különbet fog reánk, maga álmát hüvelyezi.

A kilenczedik és tizedik bizonyságra való hazugságok.

Balduinus a kilenczedik bizonyságot, két csavargással nyálazza: Elsőben, azt irja; hogy, *Nem mindenkor ostorozza Isten szemlátomást a gonoszokat e világon.* Ezt mi *Balduinus*tól nem tanuljuk, mert a *Kalaúz* második könyvének kilenczedik bizonyságát, ezen kezdette. Másodszor, azt irja; hogy *Sok Pápák gonoszúl hóltak.* És, mivel szaporán foly nyála *Balduinus*nak, mikor a Pápák moslékában akad; sok hazugságokkal bizonyság nélkül rágalmaz némely Pápákat.

De ha mind igazak volnának is, a miket ír; arra csak azt felelném, a mit hasonló dologban, hasonló káromlónak felele Sz. Ágoston: *Etiamsi in illum ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro usque ad Anastasium, qui nunc in eâdem Cathedrâ sedet, quispiam traditor subrepsisset; nihil præjudicaret Ecclesiæ, et innocentibus Christianis, quibus Dominus providens, ait de malis*

Digitized by Google

Prælatis: Quæ dicunt, facite; quæ faciunt, nolite facere. De Præpositis malis, securam fecit Dominus plebem suam, ne propter illos, doctrinæ salutaris Cathedra deseratur, in qua, cogentur etiam mali bona docere. Csudálkozásra méltó, hogy az Isten fia, a ki válogathatott az emberekben, és isteni hatalmával, akármely gyarló edényt győzhetetlenné tehetett; a mely tizenkét Apostolt választa, azok közül egyik, elárulá őtet; másik, háromszor megtagadá; még pedig hittel és esküvéssel mondá, hogy nem isméri őtet. Ezt én, csudálatosb dolognak tartom, hogy sem, ha ő utánna, száz *Romai* Pápa hasonló tagadást tevén, minden egyéb vétkekben merült volna. De az Isten bölcsesége, az első Főpásztor esetével, akart oktatni, hogy meg ne ütközzünk, ha az egyházi pásztorok esetit látjuk.

A tizedik bizonyságra azt feleli; hogy Isten gondviseléséből kitetszik, hogy az isteni tudomány az ő tisztaságában állandóúl marad: *De mikor az a kérdés* (úgymond), *ha minálunk-e, vagy a Pápistáknál az igaz Tudomány? Ott az Isten gondviselése, semmi bizonyságot nem tészen.* Tudta *Balduinus,* hogy ebben a második könyvben, nem az a kérdés, ha minálunk-e vagy az újítóknál az igazság; hanem csak *in genere,* a keresztyén hitnek hiteles volta bizonyíttatik; de azért akarta ide elegyíteni a mi nem ide való, hogy eszét veszesse az olvasónak. Az pedig iszonyu káromlás, hogy az Isten gondviseléséből, bizonyost nem tudhatunk az igaz hitről. Mert, ha az Isten gondviselése erre útat nem mutat, semmi mód nem lehet az igaznak és hamisnak választásában.

Mindezekből, eszébe veheti az okos ember, hogy a *Balduinus* felelete hamisságból, káromkodásból, hiuságból toldozott rongy, melyben sem okosság, sem igazság, sem szemérmetesség nem találtatik.

Digitized by Google

VI.

BIZONYOS OKOK,

MELYEK EREJÉTŐL VISELTETVÉN EGY FŐEMBER AZ ÚJ VALLÁSOK TŐRÉBŐL KIFESLETT ÉS A RÓMAI ECCLESIÁNAK KEBELÉBE SZÁLLOTT.

(1631.)

Meghitt régi jóakaró Uram s Atyámfia! Tökéletes jó akaratból írt leveledet nagy neven és illendő becsülettel vettem, melyben nem kevés csudálkozásodat jelented, hogy religiómat változtatván, Szent Péter hajójába, a Római Ecclesiának kebelébe jöttem. Mert, ha a Lutherista vagy Calvinista vallásban gyengén gyökerezett ember megtántorodott volna, azon csudád nem volna. De hogy én, a ki úgy megvastagodtam és erősödtem volt előbbi vélekedéseimben, hogy azok gyökerének, szívem gyökerével kellett volna kiszakadni belőlem, új világosságra tértem: azt minden várakozásod kívül esett dolognak jelented, és álmélkodással nem győzöd. Kívánod pedig érteni tőlem bizonyos okait, melyektől viseltetvén, erre birtam magamat.

Igazságot írok, mint meghitt Atyámfiának, hogy magam sem győzöm csudálkozással ezt a szent változást, melyet magamban tapasztalok. Mert ha valaki a Pápista hittül valósággal iszonyodott és annak követésétől irtózott: merem mondani, hogy azok közül nem voltam utolsó. És ugyan lehetetlennek ítéltem, hogy belém oltatott, és szivemhez gyökerezett vallásomat, akármely erősség is megmozgathatná, nem hogy kiszaggathatná.

De a mely Isten, Szent Pált, az igazság rontásának legnagyobb igyekezetében, mennyei fényességgel illetvén, mássá változtatá: véghetetlen jóvoltából, Szent

Digitized by Google

Fiának érdeme által, kegyelmességét nyújtván én reám is, szemeim hályogát elvévé, s az ő igazságának csudálatos fényességére, mint egy üstökön fogva hoza. Mert még az igazságnak világos ismérete után is, senki ne itélje, hogy könnyen és hirtelen lett ez a változás: Számtalan lelki tusakodásim, kimagyarázhatatlan sok akadékim és tartoztatásim voltak. Mennyiszer forgott elmémben, hogy késő volna nékem hitet cserélnem, mert immár vén pribék lennék? Hányszor ütközött elmémbe, mit mondanak az emberek felőlled? Mely rút, mely gyalázatos neved lészen? Ki azt fogja itélni, hogy reménységért, előmenetelért, kedvért cselekeszel: és kereskedel a hittel. Ki bolondúltnak és csekély okosságúnak hirdet. Mindnyájan pedig, kikkel elébb barátságosan éltél, idegenek lésznek. Álhatatlan, változandó, hajlandó, forgandó neved lészen.

Mindezeket az akadékokat és több sok tartóztató köteleket, elszaggatta az Isten Szent Lelke: és arra vezérle, hogy az ismért igazság követésében, minden emberi tekintetet, minden világi gondolatot, hátravessek. Mert az ég alatt lévő, dicsőségmutató akármi fényességek, tisztességek, értékek, csak elmúlandó hiuságok; és a mennyeiekhez képest árnyékok, melyekért a lélek üdvösségét a ki szerencsélteti, egész okosságától megfosztatott. Nem is jó pedig az üdvösségről való gondviselést csak a készülő fuvásra halasztani, halál órájára vontatni: mert reménységünk kívűl elmetszik sokszor az élet kötelét.

Azért félre tevén minden egyéb tekintetet és csak a megismert Igazságnak új világosságára függesztvén szemeimet, titkolás nélkül akarám, hogy világ előtt tudva lenne megtérésem.

Mivel pedig kivánod érteni, micsoda okoktól viseltetem ebben a változásban? Nem szegem kedvedet: hanem a sok és rövid irásban nem férő, fontos okok közől, melyek engemet izgattak, indítottak és az előbbi vallásomtúl búcsuzásra és elválásra bírtak, egynehányat leírok. Kérlek, azoknak olvasásában viseld úgy maga-

Digitized by Google

dat, mint biró az itéletben: Tedd félre egy kevéssé az idegenséget és kedvezést: elszánt és tökéllett itéletet ne vigy az olvasáshoz; hanem a dolog mivoltából tégy utoljára törvényt. Légy egésségben.

ELSŐ OK:

Mert a Lutherista és Calvinista vallások közül semmi sincs a Szent Irásban.

Gyermekségemtől fogva azt csepegették vala belém tanítóim, hogy ők semmit azon kívül nem hisznek, nem tanítanak, a mit Isten Szent Könyvében elönkbe adott: Ők csak azt irtogatják és tisztogatják a sok emberi találmányoktól, melyekkel a Pápisták bővelkednek. Nincs is egyéb közbevetésök a Pápistákkal, hanem hogy ők a Szent Irást állatják; annak tanítását tisztán osztogatják: azon kívül semmit hinni nem akarnak. A Pápisták pedig a Szent Irással nem gondolnak, csak a Pápák végezési és leleményi helyben maradhassanak.

Ezt, a mely bátran hallottam hirdetni, oly bátran hittem: és arra gondolkodasomat nem is fordítottam, hogy ennek igazságát vizsgálásra bocsátanám; mivel ezt kérdésbe sem ereszthető igazságnak tartottam. Hanem egykor, egy Pápista ember előtt ezen dolgot beszélgetvén, ilyenképpen kezde szólani:

Jó Uram, hogy megértsed, a Romai Ecclesia oly igaznak hiszi, valami a Szent Irásban foglaltatik, hogy, ha az lenne is, a mi lehetetlen, hogy Szent Pál, a több Apostolokkal együtt, vagy az Istennek Szent Angyali, ellenkezőt tanítanának a Szent Irással: azokat is megátkozná és helyt nem adna a tanításuknak. *a)* Mert valamely igaz, hogy Isten nem hazudhat: oly igaz, hogy, valami az Isten könyvében vagyon, merő igazság; a mi ellenkezik azzal, hamisság. Azért, ha valamely Pápa, Isten igéje ellen tanítana, bátran és nyilván azt mondanák a Romai hiten valók: *b)* Obedire oportet Deo magis, quam hominibus: Istennek enge-

Digitized by Google

dünk; az emberi tévelygést nem hallgatjuk. Kire nézve, magok is a Pápák irott törvényekben hagyták, *c*) hogy Szent Irással ellenkező dolgokban senkinek nem kell engedni; és hogy nem szabad a Pápáknak olyat rendelni, a mi a Szent Irással ellenkezik: hanem csak oly dolgokról tehetnek végezést, melyek fel nem bontják és nem ellenzik az Istentől jelentett igazságot.

Tovább; azt mondá: hogy szemfényvesztés és csak költés, mikor a Lutherista és Calvinista Prædikátorok azzal színlik és kelletik tanításokat, hogy a mit ők hirdetnek, mind a Szent Irásban olvasták. Mert arrúl az igazság oly távul vagyon, hogy sőt, mindazok közül, a miben ellenkeznek a Pápistákkal, se nagyot, se kicsint, csak egyet találnak a Szent Irásban: Mind csak magok gondolatja és találmánya. Egytül-egyig csak fabulák, költések, valamiket vitatnak a Pápisták ellen. És ha csak egyet azokközül a Szent Irásban olvasnak, minden tartóztatás nélkül, mi is mindjárt kárhoztatni fogjuk a Szent Irással ellenkező tudományt.

Ezek nékem igen szokatlan és csudás mondásoknak tetszének. Azért elhülék belé, és mondám: Mit beszéllesz? Hiszem én a Tanítók prédikállását sokszor hallgattam; de minden szavok után Szent Pált, Szent Pétert nevén nevezték; az Evangeliomokat gyakran emlegették; azokból feszegették és hasogatták tanításukat. Magam is pedig utánnok forgattam a Szent Bibliát és nem találtam külömben, a mint hirdették.

Monda a Pápista ember: Ha annyiszor hallottad és olvastad a Bibliát: Ihon az Isten Könyve. Kérlek, forgasd reá a leveleket és mutasd meg, hol vagyon írva, hogy *Purgatorium nincsen? A halottakért imádkozni és alamisnát adni nem hasznos? Csak két Sacramentum vagyon? Az Úrvacsora szolgáltatása nem áldozat? A dicsőült Szenteket nem szabad azon kérni, hogy Istennek könyörögjenek értünk? Egyedül Hit által igazolunk?* Ezeket, vagy ezeken kívül, akármit egyet azok közül, a miben ellenkeztek a Romai Ecclesiával, keresd fel a Szent Irásban. És miben csak egyet ilyent találsz, nyertes

Digitized by Google

vagy; megmutattad, hogy nem igazat tanít a Romai Ecclesia.

Gondolkodásra vém a dolgot: És mikor emlékezésemet egynehányszor ébresztettem volna, hogy eszembe juttatnám, ha mit effélét az Isten Könyvében olvastam volna, semmire sem emlékezhetém. Mondám azért: igaz, hogy ezeket betű szerént az Szent Irásban nem olvastam; nem is vitatjuk, hogy ezek ilyen világos szókkal találtassanak a Szent Bibliában: de azért okoskodással, tudós discursussal, kellemes consequentiákkal kihozzák a dialecticában forgott bölcsek mindezeket az Isten szavaiból.

Nagyot fohászkodék itt a Pápista ember, és mondá: Vedd eszedbe kérlek, mint játszottatnak és mint a bivalt, orrodnál fogva hordóznak téged a Prædikátorok. A magok okoskodásinak fajzását, consequentiájuk csinálmányát, gondolatjok alkotmányát, Isten igéje gyanánt adják elődbe; és azt kivánják, sőt meg is nyerték tőled, hogy Isten szava és tanítása gyanánt becsüljed, a mit ők gondoltak, faragtak és a Szent Irásból, hogy már kikotlottak: azaz bálványozóvá tettek: magokat veled Isten gyanánt tiszteltették, mikor a magok gondolatját és tanítását isteni tanításnak hitették és Isten szava gyanánt becsültették veled.

Tovább: Ha a Szent Irásban nincsenek a Luther és Calvinista vallások, hanem csak emberi okoskodásokkal satultatnak és facsarnak consequentiák által: ebből két dolog következik szemlátomást: Először: hogy nem a Szent Irásban foglalt igazságrul, hanem a Prædikátorok okoskodásának helyes, vagy helytelen voltáról vagyon minden közbevetés közöttünk. Mert mi Catholikusok semmit abban hátra nem vetünk, valami az Isten könyvében irva vagyon: hanem azokat éppen, mindenestől igaznak valljuk. Azért soha a Prædikátorok oly mondását a Szent Irásnak elő nem állítják, melyet mi megvetnénk: hanem, a mit ők a Szent Irás szavaiból, magok agyaskodása szerint ki akarnak facsarni, csak azt nem javaljuk. És így immár minden veteke-

Digitized by Google

désben csak a Prædikátorok okoskodásáról vagyon kérdés. Ha helyes-é, vagy horgas? Itélje meg minden okos ember, ha ilyen nagy szakadást és visszavonást kelljen-é támasztani a Prædikátorok consequentiái és emberi okoskodási miatt, minéműt látunk az Ecclesiában. És, ha illendő-é, lelkünk üdvösségét emberi okoskodásokra függeszteni? melyekért én csak a kis újam izecskéjét sem vetném szerencsére. Másodszor, következik, hogy mind azokban, a miket efféle consequentiákkal erősítenek, semmi bizonyos nincsen. Mert a consequentiának jó voltán építtetik annak igazsága, a mit okossággal kihozunk a Szent Irás szavaiból. Tehát csak annyira lehetünk bizonyosok a kihozott dolgok igazságárul, a mennyire bizonyosak vagyunk a consequentiának fogyatkozás nélkül való jóságáról. Annak jó voltát pedig Isten igéjéből nem tudhatjuk. Mert, noha a világ bölcsei sokat írtak és versengettek a consequentiákról; de azokról a Szent Bibliában tanuságot nem adott Isten, hogy megismérhessük, mikor jók, vagy rosszak. Ha azért (az ujítók hitének fundamentoma szerént) nem kell hinni a mit a Szent Irásból meg nem bizonyíthatni: világos, hogy a Prædikátorok consequentiáinak hitelt nem kell adni; mivel ezeknek jó volta a Szent Irásból nem bizonyodik.

Végezetre: Nyilván megmutathatjuk, hogy egyenként, mindazok a consequentiák semmire kellők, valamelyeket ellenünk állatnak a Protestánsok.

Hogy a dolog példából világosb légyen: Mikor állatni akarják az újítók, hogy a dicsőült Szenteket nem szabad azon kérni, hogy érettünk imádkozzanak; valjon azt nem így bizonyítják-e: *Egy a közbenjáró Christus, ki magát mindnyájunk váltságáért adta. Tehát a szentek esedező közbenjárók nem lehetnek?* Ennél bolondabb consequentia nem lehet. *A dicto secundum quid, ad dictum simpliciter:* Mert Szent Pál világosan és nyilván a *Megváltó közbenjárását* tulajdonítja egyedül Christusnak: noha másképpen, Moysest közbenjárónak nevezi. És valaki felebarátját kéri, hogy Istennek imádkozzék

Digitized by Google

érette, esedező közbenjáróvá teszi az embert Isten előtt. Egytől-egyig ilyen helytelenek minden egyéb consequentiájok.

Ezeket én, szívem dobogva hallgatván, mondék a Pápista embernek: Nem jut most eszembe, mit mondjak. De magam is gondolkodom, és nálamnál tudósbakkal szólok, meglátod, lészen válaszod.

Ezzel egymástól elválánk. Én magamba szállék; s kezdém vizsgálni, minémű bizonyításokkal szoktuk állátni, hogy a dicsőült Szenteket nem szabad azon kérni, hogy érettünk könyörögjenek? Mivel ostromoljuk egyéb tudományit a Pápistáknak? És világosan feltalálám, hogy nincsenek sehol a Szent Irásban a Romai Ecclesia vallásával igyenesen ellenkező mondások: hanem, csak emberi okoskodással és consequentiákkal viaskodunk azok ellen. Azután egynehány rendbéli tudós Prædikátorokkal beszéllettem; és kértem, hogy mutasanak bár csak egy oly mondást a Szent Irásban, mely egyenesen ellenzene valamely Pápista vallást. Soha csak egyet sem mutathatának. Hanem arra fakadtak ki, hogy ők deducálják consequentiájokkal, syllogismusokkal, emberi okoskodásnak következéseivel, erősitik tanításokat.

Eszembe vém azért, hogy a sok hiuságos dicsekedések és Szent Irás mutogatások csak álorczázások: de voltaképpen semmi tudományokat Szent Irással nem bizonyítják, hanem csak emberi okoskodásokkal erősítik a Lutheristák és Calvinisták. Azt is meggondolám, mely bizonytalan és csalatkozások alá vettetett az emberi okoskodás. Ezekből azt hozám ki, hogy külömben bátorságos nem lehetek annak igazságában, a mit okoskodással kihoznak a Szent Irásból, hanem ha abban bizonyos lészek, hogy a Prædikátorok csalatkozhatatlanok efféle consequentiák és következtetések csinálgatásában. És mivel ezt a Prædikátorok sem hiszik magok felől: azt találám rajta, hogy általkodott vakmerőség nagyobb nem lehet, mint ha lelkem üdvösségét és örök boldogságom vesztését, imilyen amolyan Prædikátorok consequentiájára függesztem.

Digitized by Google

Ez azért első ok, melyért előbbi vallásomat meg kelle vetnem. Mert, noha mindnyájan az ujítók azt hirdetik, hogy semmit azonkívül nem kell hinni, a mit Isten a Szent Irásban tanított; noha azzal dicsekednek, hogy ők csak az Isten igéjének emberi lélemények rosdajától megtisztíttatott finom igazságát tanítják: de mind az által, éppen és teljesen minden vallásuk és tanításuk, mely a Pápistákkal ellenkezik, Szent Irás kívül való: ugy, hogy azokban csak egy sem találtatik az Isten könyvében; hanem mind csak prædikátori találmányok és emberi okoskodásnak bizonytalan consequentiáin építtetett vélekedések.

A Pápisták dolga nem így vagyon. Mert ők azt hiszik és tanítják, hogy, ha szinte írva nincs is némely tudomány a Szent Irásban: de ami az apostoli időktől fogva bévétetett a keresztyén világtól és Ecclesiától, azt úgy tartozunk hinni, mint hiszszük, hogy azok a levelek, melyek Szent Pál neve alatt nálunk vannak, nem olyanok, mint a kikről maga írja, hogy ő nevére irtak mások is leveleket; hanem ugyan valósággal Szent Pál irási: és hogy ezek oly éppen maradtak, a mint Szent Pál írta. Azonképpen, ha valamit ki kell a Szent Irásból consequentiák által hozni: bizonyos mód vagyon a Pápistáknál, melyből tudhatni, hogy csalatkozhatatlan az ő consequentiájok; tudniillik: mikor az Anyaszentegyháznak közönséges itélete ezt javalja, mert a Christus assecuratiója szerént az ördög ereje és csalárdsága, győzedelmet nem vehet az Ecclesián, hogy azt hamissagba ejthesse. Tehát a mely dolgokat az Ecclesia kihoz a Szent Irásból, nem lehet azokban hamisság.

MÁSODIK OK:

Mert bátorságos, hogy a Pápista hitben üdvözülhetünk.

Mind a Lutherista s mind a Calvinista tanítók egyező értelemmel hiszik és hirdetik, hogy a Pápista hitben, sőt a Barátok állapotjában szent emberek voltak. Nem-

Digitized by Google

csak Luther Márton, *Lib. De Votis Monasticis;* hanem az Augustai *Confessiónak Apologiája,* melyre esküsznek a Luther Prædikatorok, egynehány helyen szentnek nevezi Szent Ferenczet, ezeknek a mostani fatalpú Barátoknak Isten után apját, és szerzetes állapotjuk rendelőjét. Hasonlóképpen Bernárdot és Domonkost, Barátokat és Barátszerzeteknek indítóit, szenteknek nevezi ugyanazon *Augustai Confessionak Apologiája,* melyet *Libro Concordæ*ban foglaltak. Calvinus is szentnek nevezi Bernárd Barátot. Ezeknek nyomdokiba lépik a Vittebergai Superattendens Fridericus Balduinus, a Magyar Kalauz ellen írt könyvében, és nyilván vallja, hogy a Pápista hitben sok szentek voltak, és hogy ő nem meri kárhoztatni a Pápistaságban élt régi eleit: *Multos vére sanctos fuisse in Papatu, facile concedimus. Majores nostri vixerunt in regno Antichristi, quos damnare volumus.* És azt soha csak egy Lutherista vagy Calvinista tanító sem merte mondani, hogy Apostolok idejétől fogva, Luther Mártonig, mind elkárhoztak, kik a Pápához hallgattak. Nem is fér egybe az Istennek sok nyilvánvaló igiretével, hogy a Christus tagjai és Anyaszentegyházának fiai, ennyi sok esztendők forgásában, teljességgel kigyomláltattak és elfogyatva lettek volna; menyország kapuja úgy betétetvén, hogy senki sem üdvözült volna mindannyi sok száz esztendők folyásában, melyekben a Pápához hallgattak, a kik keresztyén nevet viseltek és a Romai Ecclesiától vévén Sacramentomokat, azzal egy isteni szolgálatot gyakorlottak, annak engedelmessége alatt éltenek.

Így lévén azért, hogy a régi jámbor eleink a Pápista vallásban üdvözültek és a Barátok szentek voltak: nem valami gyanakodó vélekedéssel, hanem tapasztalható igazságnak erejével, két dolog következik ebből.

Első: hogy a mely vallásban és baráti állapatban szentek lehettek és üdvözülhettek a régiek, bátorságos, hogy abban mi is szentek lehetünk és üdvözülhetünk; ha erkölcsünk megfelel vallásunknak. Mert nagyobb kegyetlenség és rettenetesb személyválogatás

Digitized by Google

annál nem lehetne, mintha az Úristen azért a hitért minket kárhoztatna, melyben eleinket szentségre és boldogságra magasztalta.

Másik: Hogy ha a Pápista hitben valaki szent volt és üdvözült: bizonyos, hogy igaz a Pápista hit és azonkívül senki szent nem lehet, senki nem üdvözülhet, senki igaz hitet nem követhet. mert Isten szava amaz: *Sine Fide impossibile est placere Deo;* igaz hit nélkül lehetetlen, hogy valaki kedves légyen Istennél. Mert *Justus ex fide vivit;* az igazak lelki élete, hit nélkül nincsen. És *Qui non crediderit, condemnabitur;* a ki igaz hiti nélkül vagyon, elkárhozik. Tehát lehetetlen, hogy szent légyen és üdvözüljön egyéb, hanem a kinek igaz hite vagyon: tehát igaz hitben voltak Szent Ferencz, Sz. Bernárd. Sz. Domonkos Barátok; mivel Szentek, azaz Isten előtt kedvesek voltak.

Azonképpen: Isten szava az, hogy miképpen, egy Istennél, egy keresztségnél több nincsen: úgy egy igaz hitnél több nem lehet. Ha azért a Pápista hit igaz hit volt, (minthogy annak kellett lennie, ha ő benne Szentek voltak:) bizonyos, hogy annál több igaz hit nem lehet.

Ez a gondolkodás úgy meggyőzte elmémet, hogy a Pápista hitnek követésében semmi tartózkodásom nem lehetett. Mert azt én bolondnak itílem, valaki az örök üdvösség dolgában elhagyja a bizonyost a bizonytalanért és bátorságosb útat nem követ. Bizonyosb pedig és bátorságosb abban a hitben lenni, melyben mindnyájan vallják, hogy szent és Isten előtt kedves lehet, s üdvösségre juthat az ember; hogysem azt követni, a miről sokan elhiszik, hogy veszedelemre viszen. Mi és velünk a Lutheristák, azt hiszszük, hogy a Calvinista vallásban nem üdvözül, hanem örök kárhozatra jut ember. A Calvinisták velünk egyetemben ugyanazont mondják a Lutheristák állapotjáról. De velünk egyetemben a Lutheristák és Calvinisták hiszik, hogy üdvözültek sokan a Pápista vallásban. Micsoda vakság tehát elhagyni a bizonyost a bizonytalanért?

Digitized by Google

Némelyek, szelidséget akarván mutatni, azt mondják, hogy ők senkit nem itélnek, nem kárhoztatnak: sőt elhiszik, hogy mind Lutherista, Pápista, Calvinista üdvözülhet, ha tökélletes életet visel Isten előtt. De a ki ezt hiszi, elsőben a Szent Irással ellenkezik, mely csak egy üdvösséges hitet ismér.

Másodszor oktalanúl cselekszik, ha így is a bátorságosb útat nem követi és Pápistává nem lészen; mert a maga hiti szerént is üdvözülhet a Pápista hitben. Azért, ha ezt követi, nem eshetik üdvösségének elvételébe. Ha pedig egy hiten kívül senki nem üdvözül, minthogy ez Isten szava: maga vélekedésének koczkájára veti örök üdvösségének elvesztését, valaki a bátorságosb útat nem követi.

Ezt, az én lelkem inditó okot, egy tudós Prædikátor eleibe támasztám nem régen; ki azt mondá, hogy ő sem hiszi, hogy Isten az emberi nemzetet úgy elhagyta volna, hogy Luther előtt egynehány száz esztendők folytában, a Pápa országlása alatt, senki üdvösségre nem jutott volna. De a kik akkor üdvözültek, noha külsőképpen a Pápista gyülekezethez hallgattak, belsőképpen az Istennek láthatatlan Ecclesiájában voltanak, és abban üdvözültenek.

Erre a választ készen tartván, azt mondám: Először: Olvastam én is a Bibliát, a régi Szent Atyák irásit is tekintettem; de nem említem, hogy nevezetét találtam volna ezekben az *invisibilis Ecclesiá*nak: Hanem az új hittel az uj nevet ti találtátok. Úgy tetszik az Ó-Testamentomban, ha nem többször, negyvennyolczszor; az Új-Testamentomban száztizenegyszer olvastam az Ecclesia nevét: de sehol nem jelent láthatatlan sokaságot. Sőt mindenütt oly gyülekezetet jegyez, melylyel szólhatunk, melytől tanulhatunk; *Dic Ecclesiæ:* melyet Christus püspökök igazgatására és gondviselésére bizott; *Posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei:* melyben egyebekkel együtt társalkodhatunk; *Conversari in Ecclesia.* Ki szólhat azzal, vagy ki igazíthatja azt, a mi láthatatlan? Ennek felette, az Apostoli cselekedetben, a

Digitized by Google

Szent János látásában, sokszor említtetik emez, vagy amaz városban levő Ecclesia: és mindenik láthatónak mutattatik. Ha azért a rész szerént való Ecclesiák láthatók voltak: hogy lehetett az egész Ecclesia láthatatlan? Végezetre: senki azt nem tagadhatja, hogy az Apostolok idét látható gyülekezet volt a hívek Ecclesiája. Tehát a Szent Irásból tudjuk az Ecclesiának láthatóságát. Hogy pedig azután láthatatlanná változott, sehol nem olvasuk. Sőt, mivel Christus nem egynehány esztendőkre, hanem maradandó formával rendelte, hogy az Ecclesiának megmondhassuk bántásunkat; a hogy az Ecclesia püspökök által igazgattassék (mert ugyanis mindezekre nagyobb szükség vagyon az Apostolok halála után, hogy sem ő éltükben), következik, hogy az Ecclesiának láthatósága világ végig tart.

Másodszor: hogy Christusnak e földön nem volt, és nincsen, nem is lészen világ végeig láthatatlan Ecclesiája, nyilván mutatja a Szent Irás: I. Mert Szent Pál irja, hogy a hit hallásból vagyon, a hallás Isten igéjének prædikállásából, a prædikállás Istentől küldetett tanítók által: Tehát, valahol igaz hit vagyon, ott az Isten igéjének prædikállása és lelkipásztorok szolgálatja vagyon. A Christus Ecclesiájában igaz hit vagyon, mert, ha az nem volna, őrdög barlangja, nem Christus nyája volna: Tehát a Christus Ecclesiájában Isten igéjének prædikálláca és igaz tanítók szolgálatja vagyon. Valamely gyülekezetben pedig ezek vannak, az láthatatlan nem lehet. Mert a kik prædikálnak és a kik hallgatják a prædikállást, azok egymástól elrejtve nem lehetnek.

Hasonlóképpen: keresztség nélkül nem lehet keresztyénség: a hol pedig keresztség szolgáltatik, ott látható gyülekezetük vagyon azoknak, a kik keresztelnek és kereszteltetnek.

Végezetre: Az Urvacsorának szolgáltatása mindaddig tart az Ecclesiában, míg el nem jő Christus, *Mortem Domini annuntiabitis donec veniat*: Tehát mindaddig látható lészen.

Digitized by Google

II. Mert a Christus Ecclesiája Christus teste, Ephes. 1. v. 22. 23. Ez pedig a test, nem egy tag, úgymond Szent Pál, hanem sok különböző tagoknak egyességéből áll: Tehát csak ott lehet a Christus Ecclesiája, a hol sok különböző tagoknak egyezése vagyon. Valahol pedig sok különböző tagok egyeznek, lehetetlen, hogy az a sokaság láthatatlan légyen.

III. Azt irja Szent Pál, hogy a különböző tagoknak különböző tiszte, hivatalja és szolgálatja vagyon az Ecclesiában. Némelyek pásztorok és tanítók: Kik mindaddig épitik és a hamisságtúl óltalmazzák az Ecclesiát, mig Christus eleibe jutunk. Lehetetlen, hogy az a gyülekezet láthatatlan légyen, melyben a községet tanítják, őrzik, óltalmazzák a hamisságtól, hanem ha azt itéled, hogy a juhász oly juhokat őrizhet, melyeket nem láthat.

IV. Az ellenkezők egyenlőül tanítják mindnyájan, hogy a Christus Ecclesiája nem egyéb, hanem oly gyülekezet, melyben az Isten Igéje igazán taníttatik, a Sacramentomok tisztán szolgáltatnak. Ez, ha úgy vagyon, lehetetlen, hogy a Christus Ecclesiája láthatatlan légyen: mert a hol az Isten Igéje taníttatik, keresztség és Urvacsora szolgáltatik, láthatóságnak kell ott lenni.

Harmadszor: Ha a Pápistaság hamis bálványozás volt (a mint vitatjátok), ne hidd, hogy igaz hitű és nem képmutató s hitáruló volt az a Lutheránus, a ki a Pápa birodalma alatt szintén úgy viselte magát, mint a többi Pápisták. Mert ha a Pápisták Sacramentomival élt, azoknak tanítását hallgatta és minden isteni szolgálatják gyakorlotta: noha belsőképpen mást javallott, szinte olyan volt, mintha most valamely Lutheránus török közé menne, megmetszetné magát, és mindenben a Mahomet törvényéhez alkalmaztatná Isteni szolgálatját, Religióját. Efféle képmutatók Christus előtt utálatosak! Mert, a ki emberek előtt szégyenli az igazságot, megtagadja azt Christus az Atya előtt. És a ki szűvel hiszen, ha üdvözülni akar; *Ore fit confessio ad salutem,* szájjal is vallást kell az igazságrul tenni.

Digitized by Google

Mindezeket azért megfontolván, megerősödöm abban, hogy, ha bátorságosan akarom üdvösségem dolgát rendelni, ki kell költöznöm a Luther és Calvinus aklából és a Szent Péter hajójába kell mennem.

HARMADIK OK:

Mert a Hit dolgairúl bizonyosat nem tudhatni a Luther és Calvinus táborában.

Fundamentomul vetik azt egyénlőképpen a Luther és Calvinus követői, hogy e hit dolgaiba egyebet nem kell hinnünk, hanem a mit Isten a Szent Irásban elönkbe adott. Azt pedig hallani sem akarják, hogy Irás kívül, *Traditum Dei Verbum,* Isten igéje találtatnék.

És ha így vagyon? világosan következik, hogy ők semmit bizonyosan és Keresztyén hittel nem hihetnek, hanem csak gyanakodó vélekedéssel.

Először, ezt így bizonyítom: A Szent Biblia mondásait és azokat, melyeket hitünk eleibe ád a Bibliánagyobb, erősebb és bizonyosabb hittel nem vallhatjuk, mint azt valljuk, hogy a Bibliában foglalt könyveket Isten iratta emberek által; és hogy oly tisztán, éppen maradtak, a mint Isten iratta. Mert egész és teljes oka, miért hiszszük igaznak, a mi Bibliában vagyon, nem egyéb, hanem hogy bizonyosan hiszszük, hogy Isten tanításából, igazgatásából, vezérléséből iratott a Bibliának minden könyve: és oly tisztán maradott, a mint Isten iratta.

Ebből következik, hogy a mely csalatkozhatatlan és tökélletes isteni hittel valljuk a Biblia tanítását: azon igaz hittel és nem csak gyanuságos vélekedéssel kell azt is hinnünk, hogy mindazokat a könyveket, melyek a Bibliában vannak, Isten iratta és oly éppen maradtak, a mint Isten iratta. És ha ezt bizonyos hittel nem hiszszük, semmit a Biblia tanításai közül bizonyosan nem hihetünk.

A Luther és Calvinista vélekedés szerént lehetetlen,

Digitized by Google

hogy ezeket bizonyosan higyjük. Mert ők azt valljak, hogy bizonyos, csalatkozhatatlan és isteni hittel nem hihetünk egyebet, hanem csak a mit a Szent Irásban találunk. De a Bibliában nem találjuk irva, vagy nevezet szerént egyenként, vagy közönségesen a Bibliának minden könyvérül, hogy azok Istentől irattak; és oly tisztán s épen maradtak, mint azt Isten iratta. Tehát azt bizonyos hittel nem vallhatjuk. Második része az erősségnek azzal bizonyodik: Mert sehol senki a Szent Irásban nem olvasta, hogy a Bibliában foglalt könyvek, egytől-egyig mind Istentől irattak és tisztán s éppen maradtak.

De bár a Bibliában azt olvasnók is, hogy a Biblia Isten igéje, sőt bár a Biblia könyveinek száma és lajstroma irva volna is: arról az Irásról, melyben ez a lajstrom találtatnék, ugyanazont mondhatnók, hogy irva nincsen, hogy azt Isten iratta. És így vagy arra kell jutnunk, hogy a keresztyén hitnek, első és legderekasb tudományát (tudnillik, kogy a Bibliában foglalt könyvek Isten szavai; és hogy oly épen és tisztán maradtak ennyi idő forgásában, mint Isten iratta,) Traditióból, és nem irott Bibliából vett Isten szavából hiszszük. És így nem igaz, hogy semmit keresztyén hittel nem tartozunk hinni, a mit Szent Irásban nem olvasunk. Vagy, ha a Lutheristák és Calvinisták felvetett fundamentomát helyén hagyjuk: bizonyosan nem hihetjük, hogy a Biblia és annak nevezet szerént minden könyvei, Isten szava és tiszta épségben maradott. Ezt pedig, ha bizonyosan nem hiszszük, azokról sem lehet bizonyos hitünk, a mi a Bibliában taníttatik. És így a Luther és Calvinus követők vallása szerint semmit ők bizonyosan nem hihetnek.

Másodszor: Itt is azt fondamentomúl kell vetnünk, hogy a Szent Irásban foglalt igaz tudomány, a Szent Irásnak igaz értelmében áll. Mert *a betű* (igaz értelem nélkül) *megöl;* és a mint Szent Péter szól, *veszedelmet szerez,* ha hamisan értetik. Azért, az Isten szava, csak abban az értelemben Isten szava, melyben Istentől

Digitized by Google

mondatott. Ebből következik: hogy a hit dolgaiban bizonyost nem tudhatunk, valamig a Szent Irás igaz értelmének bizonyosan végére nem megyünk. Mert a Szent Irás értelméről támadott külömbözésben nagyobb bizonyosság nem lehet, hanem csak olyan, a mely bizonyosan tudjuk, hogy ez és nem amaz a Szent Irásnak igaz értelme. A Luther és Calvinus követők nem mutatnak, és Hitek szerént nem is mutathatnak csalatkozhatatlan módot a Szent Irás betűje igaz értelmének ismeretére: mivel oly irásmagyarázatot nem nevezhetnek, mely annak igaz értelmét, tévelyedhetetlen igazsággal taníthassa. Mindezekből kitetszik:

I. A Szent Irás önnönmaga meg nem magyarázza mondásainak értelmét. Christus mondotta: *Ez az én testem.* Ezek oly világos szók, hogy akárki megértheti. De minémű értelemben kelljen ezeket venni, nem oly könnyü megitélni. Mert a Szent Irás meg nem mondja, ha a szókat maga ereje szerint, csak tulajdon értelemben kelljen-é venni; vagy *Figurate,* szokatlan és titkos jegyzés szerint. És ha tulajdon erejekben kell a szókat hagyni, meg nem magyarázza a Szent Irás, mint kelljen érteni, hogy Christus kenyeret vett kezébe, és azután maga testének mondotta, a mit kezében tartott. Bezzeg, ha a Szent Irás valahol azt mondaná, hogy a *testen, test jelét érteni;* vagy hogy *a testen kenyérrel együtt testet kell magyarázni;* vagy hogy *a Christus szavának erejével a kenyér testté változik:* semmi közbevetés nem volna, mivel mindnyájan az Isten magyarázatján megállanának. De világosan kifejezett szókkal, efféle magyarázat nincs a Bibliában.

A mit ezekrül az Urunk szavairól mondék, azont mondom minden egyéb sententiákról, melyek értelméről visszavonás vagyon. Mert azok közől csak egyről sem olvassuk világos magyarázattal kifejezve a Bibliában, minémű értelemmel kelljen afféle mondást venni: *Proprie,* vagy *Figurate;* tulajdon jegyzésekben-é, vagy mást árnyékozó értelemben vétessék a szók folyása.

II. Ki-ki maga oly irásmagyarázó nem lehet, hogy

Digitized by Google

meg ne csalatkozhassék és meg ne csalhasson. Mert a Keresztyénségben, első dolognak írja Szent Péter annak tudását: hogy *Propria interpretatione,* magunk tulajdon értelme szerint nem magyarázhatni a Szent Írást: Mivel ez nem embertől, hanem Istentől eredett: senki pedig az Isten dolgát nem tudja, hanem csak az Isten. Nem is lehetne annál nagyobb balgatagság, mint ha valaki azt itélné, hogy kinek-kinek maga tetszése csalatkozhatatlan mutatója a Szent Írás értelmének.

III. Az Ecclesiának tökélletes hitelt nem adnak a Luther és Calvinus hadai. Mert nyilván vitatják, hogy *Errare potest,* el-eltévelyedhetik, megcsalathatik az Ecclesia. Azért általjában helyt nem adnak az ő tanításának. Méltán is cselekszik, ha az Ecclesia hamisat taníthat. Mert honnan tudjam, hogy akkor nem tanít hamisat, mikor az Írást magyarázza. Valaki pedig elhitetheti magával, hogy az Ecclesia hamisat taníthat az Írás magyarázásban, semmit bizonyosan nem hihet. Mert így gondolkodhatik: Im hallom, hogy *Ecclesia potest errare;* tévelygésre, hamis vallásra juthat és vihet az az Anyaszentegyház: mentől inkább én, egy ember lévén, tévelyeghetek? Ki tehet, és honnan, vagy miből tehet valaki engem bizonyossá, hogy mind én s mind az Ecclesia, melyben vagyok, tévelygésre nem jutottunk?

Bezzeg a Romai Ecclesiának fiai nem így haboznak: Megadják a Szent Írásnak az ő becsületét, és elhiszik, hogy az a hit dolgainak igazgató zsinóra és csalakozhatatlan mértéke: de nem magán egyedül a betű, sem a mi tulajdon értelmünk szerént való magyarázatja, hanem azokkal a több Regulákkal, — mértékekkel együtt, melyeket maga a Szent Írás mutatott: 1. Mikor azt parancsolta, hogy nem csak az irott tudományt kövessük, hanem a mit szóval előnkbe ád a traditio. 2. Mikor azt hagyja, hogy Pogánynak tartsuk, a ki meg nem nyugszik az Anyaszentegyház tanításán. Mert ezek által kell megtanúlnunk igaz értelmét és magyarázatját a Szent Írásnak.

Azért a kik a Római Pápához hallgatnak, a Christus

Digitized by Google

hagyása szerént járván, csalatkozhatatlan tanítótól értik, melyek a Szent Könyvek, és mint kelljen azokat magyarázni. Mert világos szókkal parancsolja Christus: hogy, ha valamiben megbánt és háborít felebarátunk (minthogy igen megbánt, a ki hitünket és vallásunkat kárhoztatja) fedjük meg elsőben. Ha nem fog rajta, vessük az Ecclesia eleibe dolgunkat. A ki annak szavát nem fogadja, a ki meg nem áll annak itíletén, Pogánynak tartsuk. Assecurál pedig és bizonyossá tészen, hogy ezt az Ecclesiát az ördög ereje meg nem győzi és tévelygésbe nem ejti; mert ez az igazságnak oszlopa: ezt az igaz Pásztorok világ végéig építik és oltalmazzák a hamis tudományok forgószeleitől.

Azért mi közöttünk, mind tudós tudatlan, egyaránt megnyugszik azon, valamit az Ecclesia elönkbe ád a Szent Könyvekről, és azoknak igaz értelméről. És ha valaki, akárminémű színnel, szokatlan és azelőtt nem hallatott tudományt kezd hintegetni, megtartjuk az Isten hagyását és megpróbáljuk a lelkeket: tudván, hogy sokszor a hamis tanítók Apostoloknak mutogatják magokat, és az ördög angyallá tűnik. Minek okáért arra a próbakőre viszszük, melyet Isten mutatott.

1. Azért, valaki ujságot kezd tanítani, a Keresztyénségnek egyenlő értelme ellen, azt minden tartoztatás nélkül megvetjük. Mert ez sokszor s erősen meg vagyon parancsolva, Galat. 1. v. 5. 9. — 2. Joan. v. 10. Rom. 16. v. 17. Philipp. 2. v. 2. Cap. 3. v. 16. — 1. Timoth. 6. v. 20. Hebr. 13. v. 9.

II. A ki az Apostolok idejétől fogva rendszerént következő lelkipásztorok ellen pártot üt és azoktul elszakad, mindjárt kárhoztatjuk. Mert parancsolatunk vagyon arról, hogy lelkipásztorinktól hallgassunk; Hebr. 13. v. 17. — 1. Joan. v. 4. 6.

III. Mihent valami visszavonás támad, mint az Ó-testamentomban, a Papok eleibe kellett azt vetni és azoktul várni; Deuter. 17. v. 8. 9. Jerem. 3. v. 15. Ezech. 44. v. 15. Cap. 23. v. 24. Aggæi 2. v. 12. Malach. 2. v. 7. Úgy az új törvényben példát hagytak az Apos-

Digitized by Google

tolok, mit kell művelni. Mert, mikor ő idejökben versengés támadott volna, ha meg kelljen-é tartani a Moyses törvenyét? Öszvegyülének az Apostolok és vének: elvégezék, mit kell hinni és követni. Azután is azont cselekedték az egyházi Pásztorok, mihent valamely nevezetes tévelygés fakadott; mint a *Nicænum, Ephesinum, Chalcedonense Concilium* példájából kitetszik. És valamit az Apostoloktól származott lelkipásztorok elvégeztek, azt minden keresztyén ember, kételkedés nélkül követte. Mert a községnek legeltetését Isten efféle pásztorokra bizta. Ephes. 4. v. 12. Actor. 20. v. 28. — 1. Petr. 5. v. 2. —1. Corinth. 12. v. 28.

Mivel azért, nem csak a tudósokért, hanem a tudatlanokért is meghólt az Ur Christus; mivel az igaz hitre, mind tudós tudatlan egyaránt köteles, úgy hogy a nélkül lehetetlen valakinek Isten kedvébe és üdvösségre jutni: Isten is mind tudósnak, tudatlannak, világos, bizonyos, csalhatatlan útat mutatott az igazság ismeretére: azt tudniilik, hogy a Christus Urunktól fundáltatott, az Apostoloktól építtetett és világ végéig lelkipásztoroktól őriztetett Ecclesiának tanítását kövessük. A ki azért a Keresztyénségben meggyökerezett, mihent eszébe veszi, hogy az apostoli üdőktől fogva, kézrül-kézre adott tudomány ellen tusakodik valaki, azt mindjárt ragadozó farkasnak és hitárulónak tartja; úgy mint Luthert, Calvinust és utánnok lázadott Prædikátorságot.

NEGYEDIK OK:

Mert a Luther és Calvinista gyülekezet nem igaz Ecclesia.

Igazán irja Szent Ágoston és Cyprianus Martyr. hogy Isten annak atyja nem lehet, a kinek nem anyja az Ecclesia. És valamint a Noé bárkáján kívül senki meg nem tartatott: úgy az Ecclesián kívül senki nem üdvözülhet. Christus Urunk is pogánynak mondja, valaki megveti az Anyaszentegyház egyességét szófogadatlan szakadásával. Mivel azért az Ecclesia, Christus teste:

Digitized by Google

valaki az Ecclesián kívül vagyon, annak feje nem lehet a Christus teste. Tehát valamint kerüljük kárhozatunkat, úgy kell kerülnünk a hamis Ecclesiának szövetségét.

Hogy pedig a Lutherista és Calvinista gyülekezet nem igaz Ecclesia, így bizonyítom:

Lehetetlen, hogy az a gyülekezet Christus Ecclesiája légyen, melynek az Apostolok idejétől fogva, minden időben tanító, doktori, pásztori, gyülekezeti nem voltanak. Mert Szent Pál világos szókkal írja: hogy Isten az Ecclesiában szintén addig, mig mindnyájan eleibe megyünk, tanitó doktorokat és pásztorokat tart, kik épitsék és őrizzék az Ecclesiát. Azonkívül Szent Pál írja, hogy hit nem lehet prædikállás nélkül és Istentől küldetett lelkipásztorok nélkül: tehát a hol hit vagyon, tanítóknak kell ott lenni. A Christus Ecclesiája pedig hit nélkül nem lehet: tehát soha tanítók nélkül sem maradhat. Végezetre ő maga, Christus azt igéri, hogy soha a pokol erőt nem vészen az ő Ecclesiáján. Nagy erőt venne pedig, sőt olyat, kinél nagyobbat nem is vehetne, ha minden tanító pásztorit elfogyatná az Ecclesiának; ha Isten igéjének hirdetéséről, Keresztség szolgáltatástól, Urvacsora osztogatástól megfosztaná. Az is Szent Pál szava, hogy mindaddig marad az Urvacsora osztogatása az Ecclesiában, míg eljő Christus az itéletre.

Tagadhatatlan igazság pedig az, hogy Luther előtt, ezer esztendőnél tovább, senki, csak egy doktora, lelkipásztora és tanítója nem volt a Lutherista vagy Calvinista vallásnak. Mert, ha minden nemzetségek, tartományok, városok históriáit, minden egyházi doktorok irásait átolvassuk is, sehol egy embert nem találunk neveztetni, ki ilyen hitben és vallásban lett volna, mint a Lutheristák és Calvinisták. Ha különben vagyon, bár csak egyet nevezzenek: Quis? Ubi? Quando? Ki volt? Hol volt? Mikor volt? a ki ilyen tudományt követett volna?

Illyricus és hasonló csúfos emberek neveznek egynehány régieket, kik közül egyik egy valamely dolog-

Digitized by Google

ban ellenkezett a Pápával és a Római vallással; másik másba vont visszát, és így neveznek olyakat, kik egy vagy két, három dologban egyeztek a Luther vagy Calvinus maradékival. De merő bolondság azt ítélni, hogy a kik a Pápát szidalmazták, a kik egy, két, három dologban egyeztek a Calvinus vagy Luther uj gyülekezeteivel, azok Calvinisták vagy Lutheristák voltak. Mert a török sok dolgokban ellenkezik a Pápista hittel, melyekben egyez a Calvinistákkal: úgymint, hogy a Pápát nem hiszi Christus Vicariusának; az Urvacsorát Christus testének nem vallja; a képeket és ereklyéket pöki s megutálja. De azért a két vagy három dologban való egyezésért a törököt Calvinistává nem tehetni. Ennek felette, a kiket emlegetnek, azok egyszersmind Lutheristák és Calvinisták nem lehettek, noha a minémű vallásokért ezeket Lutheristákká akarják tenni, ugyanazon vallásokat a Calvinisták is javalják.

De mi szükségünk ezen mulatnunk? Ómagok a Lutheristák és Calvinisták azt vitatják, hogy láthatatlan és elrejtve volt Luther előtt az ő Ecclesiájok. Ez annyit tészen, hogy nem mutathatnak csak egy várost vagy falut, a hol Luther előtt prædikállott, keresztelt és egyéb isteni szolgálatot gyakorlott volna az ő Ecclesiájok. Ha azért Luther és Calvinus előtt úgy meggyőzte az ördög az ő Ecclesiájokat, hogy azt senki nem láthatta, sehol annak templomai, tanítói, Sacramentom szolgáltatói nem találtattak, sem Keresztség és Urvacsora szolgáltatás; sem Isten igéjének hirdetése nem volt benne: nyilvánvaló, hogy nem olyan az ő Ecclesiájok, minéműnek mondotta Christus az igaz Ecclesiát. Mert hová lehet az ördögnek nagyobb győzedelme valamely gyülekezeten, mint mikor azt úgy lenyomja, hogy sehol tanítója, temploma, Sacramentom szolgáltatása ne maradjon? ismérhetetlen és láthatatlan légyen?

Mivel azért ebből és egyéb sok jelekből megtapasztalám, hogy nincs igaz Ecclesia a Luther és Calvinus követőknél, ha lelkemet veszteni nem akartam, ki kel-

Digitized by Google

lett közülök állanom, tudván, hogy az igaz Ecclesián kívül nem adatik üdvösség.

ÖTÖDIK OK:

Mert a Római Ecclesiának igazsága tagadhatatlan.

Bizonyos, hogy az Apostolok idét, a Romai Ecclesiában tökélletes igaz hit és tudomány volt. Mert ezt Szent Pál irva hagyta, mikor azt mondotta, hogy ő Egy hitben vagyon a Romaiakkal, *per eam, quae invicem est, Fidem vestram, et meam.* Azt is ehez adta, hogy a Romai hit az egész világon prædikáltatik, hogy a Rómaiak teljesek szeretettel és minden isteni tudománynyal. Végezetre azt mondja felőlök, hogy az ő engedelmességök jó híre neve, bétöltötte a világot: és kéri Istent (vagy jövendöli), hogy az ő lábok alatt megrontassék az ördög.

Ezért az Apostolok idejében meggyökerezett igaz hitet és annak utánna el nem változtatta és új hamisságokkal nem mocskolta, nem eretnekítette a Romai Ecclesia: mint szemlátomást kitetszik az egész egyházi históriák és egyéb tudós Szent emberek irásinak folyásából.

Az Isten juhaira vigyázó Pásztoroknak mindenkor oly szorgalmatos gondviselése volt arra, hogy, ha ki újságot és hamisságot kezdett, mely azelőtt nem hallatott, ottan ellenzették, és az apostoli parancsolat szerént kárhoztatták, a ki valamit az ellen hintegetett, a mit eleitül fogva tanultak vala. Annak okáért, Irenæus, Tertullianus, Theodoretus, Ephiphanus, Philastrius, Szent Ágoston és az egyházi historikusok írva hagyták a Keresztyénség kezdetétől fogva az ő idejekig, kik, mikor, miben kezdettek szakadást; melyért őket az Ecclesia eretnekek lajstromában irta.

A Szent Püspökök és Pásztorok, mihent efféle Farkast érzettek, ki a hitnek tiszta forrását fel akarta zavarni és a Christus juhait igyekezett elragadni az egy-

Digitized by Google

szer megállapodott igazságtul, mindjárt megszólaltak, könyveket irtak, gyülekezeteket hirdettek, átkokat kiáltottak, bölcs irásokkal harczot állottak, számkivetést, Mártyromságot szenvedtek az igazságért. Ugyanis, ha ezt nem cselekedték volna, fosztva maradtak volna az igaz pásztorságtól és árulói lettek volna az igazságnak. Azért csak egy faluban támadott hamisságot is feljegyzettek, hamisították, kárhoztattak, senkinek ebben nem kedveztek.

Mindennyi sok eretnekségek lajstromában, ennyi históriákban, conciliomokban, Szent Atyák irásiban senki soha azt nem említi, hogy a Romai Ecclesia valaha valamely tévelygést kezdett vagy követett volna: soha senki nem jelentette, hogy valamikor változtatta volna azt, a mit Szent Pétertől, Páltól tanult vala. Most is senki meg nem mondhatja, mi időben? ki által? micsoda ágazatban tett változást a Római Ecclesia? Maga, ha oly nagy változást tett, mint az új tanítók hirlelik, tudni kellene: mely idő tájban, mely esztendő forgásában, ki által, mint és miben lett a változtatás; mely titkon nem lehetett. Mert a közönséges hitnek, szokásnak, szertartásnak ellenkezése, változása titkon nem lehet: mivel hirdetni, tanítani, szokásba venni újonnan valamit nem lehet oly titkon, hogy az emberek ne sajdítsák.

A Római Pápáktól némely rendtartásban külömböztek néha a Püspökök: úgy mint a husvét üllésében Sz. Cyprianus; a keresztelésnek némely ceremoniáiban Sz. Ambrus. A Római Pápák közül némelyek feslett életűek voltak; némelyeknek magán való alkalmatlan vélekedési voltanak. Mindezeket beírták a históriákba; feddették és ellenzették soká a fogyatkozásokat és gonosz erkölcsöket. De hogy a Romai Ecclesia a hitben valami változást tett volna, soha senki, csak gyanuságképpen sem említette. Maga, ha ily sok és ily nagy dologban változtatást tett az apostoli tudományban, mint a Lutherista és Calvinista tanítók feszegetik: hihetetlen, hogy ennyi sok historicusok közül senki errül

Digitized by Google

ne emlékeznék; ennyi sok szent és vigyázó püspökök közül senki ellenkezője nem találkoznék. Mert, ha a pogány és Arianus császárok dühösködésétől nem féltek a keresztyén tanítók, hanem ellenök állottak, irtak és holtig viaskodtak: mennél inkább a Romai Ecclesiának ellene állottak volna, ha valamiben hamisra hajlott volna? Holott ezer és több esztendő forgásában nem olvassuk, hogy senkit a Romai Pápa halállal büntetett véle való ellenkezésért.

Bizonyos tehát, hogy a Romai Ecclesia el nem hajlott attól az igazságtól, melyet az Apostoloktól szopott; el nem változtatta első hitét: hanem az apostoli írások betűjével együtt, az apostoli értelmét úgy tartotta, a mint az Apostoloktul vette. És igy, a ki üdvözülni akar, ahoz kell magát kapcsolni, azzal kell egyet érteni.

HATODIK OK:

Mert a Lutherista és Calvinista hitnek hamissága nyilvánvaló.

Azt kérdem a Luther és Calvinus követőitől: Ha azelőtt és akkor, mikor szakadását kezdette Luther és Calvinus, volt-e a világon igaz hit és igaz Ecclesia; vagy nem volt? Válaszszanak a kettőben és akármelyiket mondják, szemlátomást kitetszik, hogy hamisság, a mit hisznek.

I. Ha a Luther és Calvinus szakadása előtt igaz hit és igaz Ecclesia volt a világon: nyilván következik, hogy attól való szakadás, melyet Luther kezdett, hamisság, mert hamisnak kell annak lenni, a mi elszakad az igaz hittől és ellenkezik az igaz Ecclesiával: mivel oly lehetetlen, hogy a hitnek ellenkező tanításai igazak legyenek, mely lehetetlen, hogy Isten hazudjon.

II. Ha azt mondják, hogy a Luther és Calvinus támadása előtt, nem volt igaz hit és igaz Ecclesia e világon, hanem a hamisság elborította volt a föld kerekségét: nyilván következik, hogy a Luther és Calvinus követői Isten káromló hamisságot hisznek, azaz igaz vallásban nincsenek.

Digitized by Google

Mert Christus Urunk azt erős fogadással igérte, hogy a mely Ecclesiát ő épített, az ellen a pokol erőt nem vészen; azaz meg sem győzi, ellene sem állhat. Az is Christus szövetsége, hogy nem csak az Apostolok éltéig, nem csak egy, vagy két esztendeig, hanem *Omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi;* minden napokon, szinte világ végéig, véle marad az Ecclesiával. Sőt a minden Igazságra vezérlő Szent Lelket is örökké véle hagyja. Mely igéretek bételjesítését magyarázván Szent Pál, hogy mindaddig, *Donec occuramus,* míg a közönséges feltámadásban mindnyájan Christus eleibe jutunk, Pásztorok és Doktorok lésznek a Christus Ecclesiájában, kik azt építik és óltalmazzák minden hamis tudományok ragadó szelétül.

Válaszszanak azért a Luther és Calvinus követői a kettőben: ha a Luther szakadása előtt volt e világon igaz hit és igaz Ecclesia, és attól szakadással vált el Luther: tehát hamisság az ő szakadása. Ha azt mondják, hogy akkor szinte kifogyott volt a világból az igaz hit és igaz Ecclesia, hanem Luthernek kellett újonnan felépíteni: meghazudtolják Christust, az ő igíretét igaznak nem vallják; azaz átokra és kárhozatra méltó tudományt hisznek. Mégis én ott maradjak ám, a hol ily nagy vakság vagyon?

HETEDIK OK:

Mert a Luther és Calvinus követői hamis költésekkel gyűlöltetik a Romai Ecclesiát.

Kifogyott az igazságból, valaki hamissággal akarja elővinni dolgát. A Pápisták gyülöltetésében pedig közönségesen oly sok rosz és gyalázatos fogásokkal élnek a Calvinus és Luther maradékai, hogy, ha azok úgy volnának, ég alatt utálatosb hamisság nem lehetne a Pápistaságnál.

Vége nem lenne, ha mind elő számlálnám, a mit errül mondhatnék. De csak három dolgot lássunk:

1. Azt fogják a Pápistaságra és azzal gyűlöltetik a

Digitized by Google

község előtt: hogy a kenyeret imádják és kemenczében sült Istenük vagyon.

Ennél hamisabb gyalázást az ördög sem gondolhatna. Mert mi nem a kenyeret, vagy a kenyér szint imádjuk, hanem a Christust, a kit a Sacramentomban jelen lenni hiszünk. Ha azért szabad volt Christust imádni, mikor e földön járt (mint a Mágusok, a meggyógyult vak és egyebek imádák), valaki elhiszi, hogy a Sacramentomban vagyon Christus, nem tagadhatja, hogy őtet imádhatni a Sacramentomban, noha testi szemmel őtet nem látja. Mert Christus Istenségét sem látták testi szemmel, a kik őtet imádták; de mivel hittel Istennek vallották, isteni imádással tisztelhették. Ez volt pedig eleitül fogva szokás a Keresztyénségben, hogy imádták Christust a Sacramentomban. Szent Ambrus így szól: *Carnem Christi, hodie quoque in Mysteriis adoramus.* Szent Ágoston szavai ezek: *Nemo illam Carnem manducat, nisi prius adoraverit. Non solum non peccamus adorando, sed peccamus non adorando.* Aranyszájú Szent János ilyenképpen ir: *Hoc corpus, etiam iacens in præsepio, Magi cum multo tremore adorarunt. Imitemur ergo vel barbaros. Tu non in præsepi vides, sed in Altari.*

II. Azzal gyalázzák közönségesen a Pápistákat, sőt ugyan bálványozóknak kiáltják érette: hogy a feszület és egyéb fakép a Pápisták Istene; azt imádják; attól várnak üdvösséget és segítséget.

Nem lehet ennél szemtelenebb hamisság. Mert az egész Romai Ecclesia vallása a képekről ilyen szókkal adatik előnkbe a Tridentoni Concilium végezésiben: *Imagines Christi, ac Sanctorum, retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam: non quod credatur inesse aliqua in iis Divinitas, vel Virtus, propter quam sint colendæ; vel quod Ab Eis sit Aliquid Petendum;* vel quod fiducia *in Imaginibus sit figenda: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant. Ita ut, per Imagines quas osculamur, et coram quibus caput aperimus, Christum adoremus, et Sanctos ve-*

Digitized by Google

neremur, quorum similitudinem gerunt. A képekben nem hogy Istenséget, de semmi értelmet, erőt, tehetséget nem ismérünk; semmit azoktúl nem kérünk, semmit nem várunk. Mikor a képek előtt imádkozunk, nem a képeknek könyörgünk; mikor süveget vetünk, térdet hajtunk, nem a tőkének és festéknek, hanem annak tészünk tisztességet, a kit a kép jelent.

Szinte csak azt míveljük tehát, a mit az Istennek Szent Prófétái, Michæas, Isaias, Dániel, Szent János cselekedtek, mikor Isten ezek eleibe, levegő égből formált külső és látható képet és ábrázatot mutatott. Mert noha leborultak a látható ábrázat előtt: de azért nem imádtak egyebet, hanem az Istent, a kit az a külső kép jelentett.

Miképpen azért a Jesus nevét hallván, süveget vetünk, térdet hajtunk, a Sz. Pál hagyása szerint: de azért nem a szót tiszteljük, hanem a mit a szó jegyez. A Bibliát is becsülettel tartjuk, de nem a téntát, papirossat böcsüljük, hanem azt, a ki szavai vannak a Bibliában. Úgy mi is a képeket emlékezetre tartjuk: a Szentegyházak ékesítésére és csinosságára tartjuk; a Szentek becsületére tartjuk; ájtatosságnak serkegetésére tartjuk; Christusnak és az ő szenvedésének, vagy egyéb isteni dolgoknak eszünkbe juttatására tartjuk: de úgy, mint Isten tilalmazta a képek csinálását, azaz illetlen, babonás vagy bálványozó tiszteletre és imádásra semmiféle képet nem csinálunk, nem tartunk. Bálványt sem csinálunk, azaz oly Isten képét, a ki Isten nem volt; vagy oly képet, melyet isteni tisztelettel illessünk. Noha, mint a Salamon templomában, angyal képek voltanak, úgy a mi templominkban, sok képek találtatnak.

III. Azt hirdetik a Pápistákról, hogy Boldog Asszonyhoz többet biznak, hogysem Christushoz: azon kérik őtet, hogy *parancsoljon Christusnak, mert ő anya és parancsolhat fiának.* A többi szenteket is, mint régen a pogányok, külömb-külömb gondviselésre osztották, és azoktól kérik, várják minden segedelmüket.

Digitized by Google

Ez is merő hamisság. Mert mi, Boldog Asszonynak és a szenteknek segítségéről egyebet nem vallunk, hanem hogy ő tőllök csak azt kérhetjük, a mit e világon élő szolgatársunktól szoktunk kérni: tudniillik, hogy imádkozzanak érettünk; segítsenek bűnből felkelésre, őrizzenek bűntől és veszedelmektől, Istenhez bocsátott könyörgésükkel. Ha azért abban nem volt bálványozás, hogy Szent Pál azon kérte a hiveket, hogy segítsék őtet imádságokkal: nem lehet abban is vétek, ha csak azt, és nem egyebet kérünk mi is a dicsőült szentektül.

Hogy pedig egy csapással ledöjtsük az ellenkezők káromlásit: azt kell eszünkbe ntartanunk, hogy a szentek tiszteletiben és segítségül hivásában csak arra kell nézni, a mit az Anyaszentegyház követ és javal. Ha ki magától valamit magán való elmélkedéséből írt és mondott, arra nem kell nézni: mert ugyanis vagy bolondság vagy gonoszság volna azt mind az Ecclesiára fogni és közönséges értelemnek itélni, a mit valaki maga értelméből írt vagy mondott. Azért a szentek tiszteletében és segítségül hivásában, valamit valaki azonkívül írt, a mi az Ecclesiának publica et communi, szokott és közönséges imádságiban vannak; azt nem ismérjük közönséges vallásnak, annak oltalmát magunkra nem vállaljuk, annak hitelére és követésére senkit nem kötelezünk, annak megvetéseért senkit nem kárhoztatunk. Soha pedig az Ecclesia úgy nem imádkozott Boldog Asszonynak, hogy *parancsoljon Istennek;* hanem hogy könyörögjön Istennél érettünk. Sőt bizonynyal tudom, hogy el nem szenvedné az Ecclesia, hogy ilyenformán imádkoznának közönségesen a hivek. Mert jóllehet, talán mentegethetnék az ilyen kemény mondást, hogy csak a Boldog Szűz könyörgésének hatalmas erejét jelenti; miképpen az Josue imádságának erejét azzal ismérteti a Szent Irás, hogy Istent engedni mondotta *az ember szavának:* de mikor ember világosan szólhat, nem illik, hogy efféle kemény és botránkozásra hajlott szólásokkal éljen.

Azonképpen soha az Ecclesiának közönséges tanítása

Digitized by Google

a szenteknek tiszteket nem osztott. Ha kik privatim megismérték igaz próbákkal, hogy némely szenteknek némely dolgokban, kiváltképpen való segítsége fénylik (mint Szent Ágoston irja: Epist. 137. Szent Felixről), senki nem tiltja, hogy azokat efféle dolgokban segítségül ne híjja. De azért, ha ki afféle *Experientiát* nem hiszen, ha külömb-külömb segítséget nem vár némely szentektől, azért őtet senki nem kárhoztatja. Mert efféle dolgokról semmit az Ecclesia nem végezett. Nincs azért okosságuk azoknak, kik mihent valami könyvben valamit találnak, mindjárt azt kiáltják, hogy ez a Romai Ecclesia hite.

Ezekben és több hasonló dolgokban, bizonyosan tudom, hogy a Protestansok (vagy tudomány-tévők) hamissan vádolják a Romai Ecclesiát, és csak reá fogják, a mit meg sem gondolt. Kiből nyilván eszembe vészem, hogy nem igazán járnak a Luther és Calvinus követői.

NYOLCZADIK OK:

Az Urvacsorának két szin alatt vételét ok nélkül állatják a szakadozók.

Nagy szeget ütött az is fejemben, hogy noha leggyakrabban és legszínesben forgatják a Luther és Calvinus maradéki, hogy Szent Irás ellen osztogatják a Pápisták egy szín alatt az Úr vacsoráját: de ebben derekas fundamentomot nem mutatnak. Mert a Pápisták nem tagadják, hogy Christus két szín alatt osztogatta Sz. testét, vérét, a végvacsorakor, hanem csak azt tanítják: hogy Christus arra nem kötelezett mindeneket, hogy két szin alatt vegyék az Urat. Ezt pedig ilyen világos jelenségekkel állítják:

Először: A Christus példája magán, parancsolat-nélkül, nem kötelezi a hiveket. Mert Szent Pál és Szent János egyenlő értelemmel mondják, hogy vétek ott nincsen, a hol törvényszegés nincsen. Miképpen azért a Christus példája nem kötelez arra, hogy minden em-

Digitized by Google

ber házasság nélkül éljen, csak egyszer, csak vacsora után, csak férfiaknak adassék az Úrvacsora; noha Christus csak úgy adta; azonképpen a két szin vételre sem kötelez, csak magán a Christus példája, ha errül parancsolat nem adatott.

Másodszor: Christus nem parancsolta, hogy minden ember két szin alatt vegye az Urvacsorát. Ezt így bizonyítom:

Elsőben: Ama parancsolat, *Igyatok ebből mindnyájan*, nem kötelez mindeneket közönségesen; hanem azokat illette, kik a végvacsorán Christus asztalánál voltak. Ennek három igen világos bizonyságát találom a Szent Irásban: I. Mert Szent Márk megmagyarázza, kik légyenek *Omnes*, azok mindnyájan, kiknek mondotta Christus (parancsolva-é, vagy kinálva, nem vizsgálom), hogy igyanak; azt irván, *Et biberunt ex eo omnes*, és ivának mindnyájan abból. Mely mondásból kitetszik, hogy Christus csak a jelenlévő Apostoloknak mondotta, hogy mindnyájan igyanak. Mert, ha egyebekre is terjedett a Christus szava, nem mondhatta Szent Márk, hogy mindnyájan ittak abból a pohárból. Azért Christus, eldarabolván falatonként a kenyér szinét, külön mindenik tanítványnak osztogatott abban; de az egy pohárban el nem oszthatá Szent Vérét, azért mondá: hogy *mindnyájan igyanak abból a pohárból;* és ketten, hárman azt mind meg ne igyák. Miképpen ha egy kis ital malosát ád gyermekének valamely atya, azt mondván, hogy abban mindnyájan igyanak; csak azt jelenti, hogy ha egyik mind megihatná is, de csak annyit igyék, hogy jusson mindeniknek. Ezt más szókkal világosban jelenté Szent Lukács, mikor azt írta. hogy a pohárádásban Christus így szólott: *Accipite et dividite inter vos*, vegyétek és osszátok tiközöttetek; kik tudniillik jelen vagytok; mert ama szó *Vos*, Ti, csak a jelenlévőkre szolgálhat. II. Nemcsak azt mondja Christus, hogy igyanak mindnyájan a pohárból: hanem nevezet szerént és mutatásképpen, ebből a pohárból, mondja, hogy igyanak, *Ex hoc*, melyet nékik adta: Tehát ama szót, *Igya-*

Digitized by Google

tok ebből mindnyájan, csak a jelen való Apostoloknak mondotta; és nem azoknak, kik nem ihatnak abból a pohárból, melyet akkor Christus eljegyze ama mutató igével, *Ex hoc,* Ebből. Bizonyos pedig, hogy mi abból a pohárból nem ihatunk, melyet *Pronomine demonstrativo* mutata akkor Christus; mert ki tudja, vagyon-é és hol vagyon most az a pohár, mely akkor Christus kezében volt? Következik azért, hogy ama szókat, *Igyatok ebből mindnyájan,* nem mindeneknek mondotta Christus. III. Szent Pál a Corinthus-béliekhez irt levelében, előszámlálván az Úrvacsorájáról, a mi közönségesen illeti a községet, éppen és teljesen kihagyja ezeket a szókat: *Igyatok ebből mindnyájan.* Ha mindeneknek és nem csak Apostoloknak mondotta Christus, hogy abból a pohárból igyanak: sem feledékenységből, sem gonoszságból ki nem hagyta volna Szent Pál ezeket a szókat; ott kiváltképpen, a hol arra felel, hogy úgy adja a hivek eleibe a *Sacramentom* dolgát, a mint Christustól vette. De azért hagyja el: mert azt csak a jelen való Apostoloknak mondotta Christus és nem illetett mindeneket közönségesen: vagy, ha nem úgy vagyon, adják okát, miért hagyta el ezeket a szókat Sz. Pál Apostol?

Másodszor: Ama mondás, *Hoc facite,* ezt cselekedjétek: nem kötelez mindeneket a két szin vételre. Mert ezt a szót az Evangelisták közül egyedül Szent Lukács említi: a többi Evangelisták elő sem hozzák, Szent Lukács pedig csak a kenyér színnek adása után irja, hogy Christus ezeket a szókat mondotta; a poháradás után nem említi.

Sz. Pál ezen szókat előhozza a kenyérszín adás után: de a pohár után, sokkal külömb formán szabja a sokasághoz a Christus szavait. Nem mondja azért általjában, *Hoc facite,* ezt cselekedjétek: hanem *hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem,* Ezt miveljétek, valamennyiszer isszátok, az én emlékezetemre. Mely mondással nem parancsolja a pohár vételét: hanem csak módját mutatja, mint vegyük, mikor veszszük.

Digitized by Google

Szinte, mint mikor valakinek azt mondjuk: Valamennyiszer bort iszol, mértékletesen igyál; nem parancsoljuk a boritalt, hanem módját mutatjuk, mint kell inni, ha bort akar inni.

Végezetre: Mikor Christus az Apostoloknak azt parancsolja, hogy azt miveljék, a mit ő mívele, *Hoc facite:* arra kötelezé, hogy ők is vegyék, megáldják, egyebeknek osztogassák az Úrvacsorát. És a mint a Tridentomi Concilium mondja, ezekkel a szókkal Papokká szentelé az Apostolokat: hatalmat adván nekik, hogy mindazokat cselekedjék, a mit ő cselekvék. Christus pedig vévé, megáldá, osztogatá az Úrvacsorát: tehát az Apostoloknak is mindezekre ada hatalmat, mikor azt mondá: *Hoc facite.* Ugyanis ha ezek a szók által Christus hatatmat nem adott, sőt parancsolattal nem kötelezte az Apostolokat és utánnok következő egyházi rendeket, hogy megáldják és osztogassák az Úr Vacsoráját: másutt nem olvassuk, hogy hatalmat adott és kötelességet rendelt annak gyakorlására, a mit ő cselekedett a végvacsorán. Az is pedig igen bizonyos, hogy Christus nem parancsolta mindeneknek, hogy azt miveljék, a mit ő mívelt a végvacsorán, hanem csak az egyházi szolgáknak, kiket illeti az Ur Testének szentelése és osztogatása. Vagy ha azt mondják az ellenkezők, hogy minden férfinak és asszonyembernek parancsolta Christus, hogy *azt mívelje, a mit ő mívelt a végvacsorán:* engedjék meg, hogy minden asszonyember és szekérvezető vegye, áldja, osztogassa az Úr Testét. Ha ezt meg nem engedik: higyjék el, hogy Christus nem mondotta mindeneknek, hogy *azt mívelje, a mit ő mívelt a végvacsorán.*

Kitetszik ezekből, hogy sem a Christus példája, sem parancsolatja nem kötelez minden embert a két szin vételre. Azért nem kellene az ellenkezőknek arra kényszeríteni mindeneket, a mire Christus nem kötelezett. És hogy ezt is el ne titkoljam: mindnyájan a Luther és Calvinus követői azt vitatják, hogy mi az Isten parancsolatit meg nem tarthatjuk, hanem azokat mi éret-

Digitized by Google

tünk megtartotta Christus és az ő engedelmessége elég nékünk: mindazáltal az egyházi emberek házasulásáról és az Úrvacsorának kétszinben vételéről parancsolatot álmodnak, és nem csak megtartják, de azoknak megtartását üdvösségre szükségesnek mondják. Noha a több parancsolatok teljesítése nélkül üdvösséget igérnek.

Több okaim voltak, melyek a Lutherista és Calvinista vallástól búcsúztattak: de most azoknak számlálásával nem akarlak terhelni. Hanem azon Istent, mely engem az iszonyú setétségből és veszedelemnek útjából az ő csudálatos és gyönyörűséges világosságára hozott, alázatos buzgósággal kérem, hogy elvegye a hályogot szemeidről és hozzon az örök boldogságnak egyenes útjára. Amen.

EPILOGUS.

Hogy ha azért embernek nem kell a hit dolgaira vakmerőül és balgatagul hajolni, hanem bizonyos okoktól viseltetni, melyekkel mind Isten, mind világ előtt mentsége lehessen, és a maga lelkének csendességet megnyerhesse; mivelhogy a ki hamar hiszen, álhatatlan és hamar megcsalatik; hogy ha Sz. Pál igazán mondotta: hogy a mi engedelmességünk okos légyen, azaz bizonyos okoktól értelmesen vitessék ember az Istentől kinyilatkoztatott igazság hitelére: bizonyára az előszámlált nyolcz okok közül csak magán mindenik oly világos, hogy az okos ember azoknak erejétől viseltetvén, ha az emberi nemzet ellenségétől, vétkeinek igaz érdeme szerént, meg nem vakíttatott: a Szent Lélek Istentől megvilágosíttatván, könnyen az igazság ismeretére juthat és az új vallások tőreiből kifeselhet. Mert ugyanis, hogy ha semmit azokban, a miket a Cálvinisták vagy Lutheristák hisznek, vallanak és tanítanak a Romai Ecclesia ellen, a Szent Irásban nem találnak, hanem csak a magok tetszése okoskodásival, magyarázatival, consequentiáival bizonyítják azokat; ha az ujítók magok agyaskodásából koholt és új idegen értelmek,

Digitized by Google

semmi megcsalatkozhatatlan authoritással meg nem bizonyodik; ha a Szent Irásban nem olvassuk; ha a Szent Irás bizonyságot nem tészen arról, hogy nem hiányos, hanem igaz és jó az ő értelmük és consequentiájuk, melyet a keresztyénség ő előttök nem hallott, sőt azzal ellenkezőt tanítottak a régi szentek, kik az Apostoloktúl vették a Szent Irást és annak értelmét; ha az ellenkezők magok megcsalatkozhatatlanok nem lehetnek, micsoda okok ereje tanácsolja, hogy velök tartsad? mi lehet kérlek, a mi téged abban a vallásban bátorságossá tehet, melyben a hit dolgairól semmi bizonyost tudhatni? melyben semmi bizonyos út és mód nem adatik a Szent Irás igaz értelmére és a visszálkodások leszállítására: mely megvetvén, a mit a régi szentek tanítottak, a mit az Ecclesia bévett, a mit a közönséges keresztyénség kedvellett, a mit az iskolák javallottak, a prédikáló székek hirdettek, a sokaság, szentség, csudatételek, Ecclesia, Szent Atyák méltósága hitelessé tettek: semmi egyéb fundamentomon nem építtetik, hanem Luther, Calvinus etc. Sőt inkább kinekkinek maga tetszésén és lágy agya velején? Mert akár mint hányjad vessed elmédet, akár hová fordulj, arra kell fakadnod, hogy minden hited fundamentoma a Szent Irás, de úgy ha magad lészesz annak bizonyos magyarázója, és a mit te értesz, azt értette légyen a Szent Lélek és így a magad értelmét nevezed tiszta Szent Irásnak. Isten igéje gyanánt becsülöd, a mi a Szent Irásban nincsen.

Annak okáért, valaki vagy, a ki ilyen hiszemben vagy, az örökkévaló üdvösségedre, melyet vármy, kérlek és kényszerítlek, légyen gondod magadra és lássad, mely veszedelmes koczkára veted lelkedet és csalárdul vettetett hamu alatt való tűzön jársz; hamis hamunak mondom az Isten igéjének és a tiszta Evangeliomnak szinével béfödöztetett vallásodat, mely alatt fekszik ama tűz, mely, a kit egyszer elfog, soha el nem hagyja, örökké égeti, valamig tart a pokol, valamig él az Istenség. Akkoron megátkozod azokat, kik tégedet meg-

Digitized by Google

csaltak, és a te mestereidet, kiktől abba a nyomorúságba vitettél; átkozod magadat is, hogy az új tudományok olyan esztelenül, szorgalmatos meghányás vetés nélkül fejet, fület hajtottál és elszakattál attól a hittől, melyben a régi szentek üdvözültek: kiket látván, megháborodol iszonyú félelemmel és csudálkozván a véletlen szabadulásnak hirtelenségén, mondod magadban, bánkódván, de későn és a lelked szorongatása miatt fohászkodol: *Sap. 5.* Ezek, a kiket valaha csúfnak tartottunk: mi balgatagok az ő életüket boldognak állítjuk vala; imé mint számláltattak Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsok. Azért tévelyedtünk el az igazság útjáról és az igazság világossága nem fénylett nékünk és az értelem napja fel nem támadott nékünk. Isten, a ki bir az emberek szivével, világosítsa elméd sötétségét, lágyítsa keménységét, hogy ahoz a vallásshoz ragaszkodjál éltedben, a melyet halálod óráján akarnád, hogy tartottad volna, és a melynek igaz okát adhatod, mikor a Christus itélő széki előtt fogsz állani. Amen.

Digitized by Google

MÁSODIK RÉSZ

PRÉDIKÁCZIÓ, POLITIKAI RÖPIRAT, LEVELEK

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÉDIKÁCZIÓ.

(1636.)

A FIAKNAK ISTENES NEVELÉSÉRŐL.

Értelmünk tanítására és akaratunk izgatására nincs annyi ereje a füllel hallott tanításnak, mint a szemmel látott példának. Mert a látott dolgok hatalmasabbak akaratunk indítására, hogysem a mit csak mások nyelve után értünk. Azért mondja Seneca, hogy: Longum iter est per praecepta: breve ac efficax, per exempla; hosszú és nehéz mindent törvényből és parancsolatból tanúlni: hamar és foganatos a jó példából való okoskodás.

Innen vagyon, hogy a lelkek-szerető Isten nem elégedett sem azzal, hogy szép tanításokkal fülünkbe rágta hivatalunk kötelességét, magunkviseletének formáját, erkölcsünk reguláit, vagy egyenesítő rendit; sem azzal, hogy parancsolatinak fenyítékével, büntetésinek rettentésével, igéretinek édesgetésével engedelmességre és tökéletes erkölcsök gyakorlására ösztönözte akaratunkat: hanem hogy: Exemplo disceremus disciplinam, példából tanúlnók a tökéletességet; és nem csak füllel hallanók, hanem szemmel látnók, mit kell cselekednünk: Caepit Jesus facere et docere; elsőben cselekedettel, azután élő nyelvének oktatásával tanított minket az Ur Krisztus.

Innen vagyon, hogy gyermeki állapotban is maga példájából akará ismertetni a szülőkkel, mint viseljenek gondot gyenge és hajlandó gyermekek kicsinységére:

Digitized by Google

mint szoktassák őket templomba, mint édesítsék az isteni dolgok gyakorlására, mint neveljék fenyíték alatt engedelmességben, mint foglalják őket minden jóságok tökéletességében. Mert, noha Krisztusnak nem volt szüksége arra, hogy valakinek birtoka alatt neveltessék és egyebek rendelésével egyenesíttessék erkölcsre; de hogy életének zsengéjét és ifjúságának nevedékenységét a gyermekek nevelésének oktatására példáúl adná, azt akará, hogy anyjának gondviselése alatt lenne, attól vitetnék a templomba, azáltal vezettetnék az isteni szolgálatok gyakorlására.

Mivel azért szükség a szüléknek érteni kötelességüket és hivataljukat gyermekük nevelésében, én is a mai napon, egyéb tanuságokat elhagyván, két dologról szólok: először megmutatom, hogy a szülék tartoznak, lelkük, vesztése alatt, gyermeküket jól nevelni. Másodszor, Krisztus Urunk nevelésének példájából négy czikkelybe foglalom, a mi legszükségesebb a gyermekek nevelésében. Kérem Istenemet, hogy ily hasznos tanúságnak foganata légyen a szülékben.

Mind fiaknak és szüléknek javára, mind a közönséges jóra nézve kivántatik a gyermekeknek istenes nevelése. Mert a fiaknak mind örök üdvösségük és világi állapotuk, mind Isten s mind emberek előtt való becsületük, mind tökéletes vagy feslett erkölcsük a gyermeki neveléstől függ. Azért, valamely szükséges a tej kisded korunkban, oly szükséges a jó nevelés: mert ha anyánk melléből szopjuk a tejet, melylyel nevelkedik gyengeségünk, a gyermekségből erednek azok az erkölcsök, melyekkel tündöklik vagy romlik öreg emberi állapotunk.

Az országoknak és városoknak sincs semmire nagyobb szükségük, mint az apród-esztendősök jó nevelésére. Mert sem az eláradott gonoszságnak kiirtására, sem a jó erkölcsök beoltására, sem a bölcseségek és tudományok gyökerezésére, sem a több belső csendes állapotok virágzására foganatosb eszköz nem találtatik a gyermekek oktatásánál: miképpen ártalmasb és vesze-

Digitized by Google

delmesb dolog sincsen az ifjúságnak vagy tudatlanságban, vagy vásott, feslett erkölcsökben nevelésénél.

Jól értették ezt a Pitagoreusok, mikor azt mondották, hogy a gyermekek nevelése: totius reipublicae fundamentum est: adolescentium educatio, fundamentuma az ország javainak, mert: quale cujusque fuerit puerilis educationis initium, talia fore quæ sequuntur; az ifjak neveléséhez hasonlók a több erkölcsök. A Mitilena városiakról írja Elianus, hogy a mely ellenséget meggyőzvén rabságban és romlott állapotban akartak tartani, nem szenvedték, hogy fiukat szabados tudományokra taníttassák, hanem azt akarták, hogy roszúl, parasztúl, szabadoson nevelvén, szolgai erkölcsökhöz szokjanak: omnium suppliciorum gravissimum judicantes, in inscitia vitam transfigere. Izaias próféta is, a zsidók veszedelmének előjáró okait és jeleit adván, azt mondja, hogy nincs lelki tanító, nincs gyermekoktató közöttük: Ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum? Mintha azt mondaná, hogy veszni kell az országnak, mely ebben a két dologban megfogyatkozott.

Annak okáért Isten a szentirásban szép, édesgető igéretekkel, hatalmas parancsolatokkal, kemény fenyegetésekkel ösztönzi a szüléket, hogy szorgalmatosok legyenek az ő szülöttük nevelésében: Filii tibi sunt? erudi illos et curva illos a pueritia illorum. Filiae tibi sunt? serva corpus illarum et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas: Ha fiaid vannak, úgymond, oktassad őket; míg gyengék, addig hajtsd meg őket; ha leányid vannak, őrizzed az ő testüket és ne mutass víg orczát nékik. Szent Pál ezen dologról így szól: Atyák, neveljétek fiaitokat in disciplina et correptione domini, fenyítékben és isteni félelemben. És minekutánna arra intette volna az özvegy asszonyokat, hogy fiukat, leányukat jól neveljék, mert ez kedves Istennél, azzal fejezi szavát, hogy a kinek gondja nincs ezekre, megtagadta a hitet és pogánynál alábbvaló.

Jutalmát is mutatja Isten ennek a fáradságnak, mikor

Digitized by Google

azzal biztatja az anyákat, hogy ne restelljék fiuk nevelésének munkáját, mert: Mulier salvabitur per filiorum generationem, az asszony üdvözül a fiak szülése által, ha megmarad a hitben, szentségben, józanságban és Isten szerint neveli gyermekit. Az ó-törvényben, mihent megparancsolá Isten a maga tiszteletinek rendit, mindjárt utána veté a fiak tanításáról való törvényt és azt parancsolá, hogy ezekre minden ember megtanítsa gyermekit. Jelentvén ezzel, hogy a maga tisztelete után semmit inkább nem kiván, mint hogy gyermekét jól oktassa ember.

Akik ebben az oktatásban megfogyatkoznak, nemcsak maguk fejére pálczát csinálnak, mivel a gonosz fiak szomorúsággal, bánattal, haraggal, gyalázattal töltik szüléjüket, mint a szentírás mondja, de Isten is megmutatja erős ostorozásával, mely igen bánja ebbeli feledékenységüket. Héli-nek két fiát említi a szentírás, kik sok latorságokba merültek. Az ő atyjuk előhivatván, megdorgálá őket; Isten büntetésével fenyegeté és inté, hogy megszünjenek: de meg nem zabolázá, meg nem büntetè Isten törvénye szerint, ki azt parancsolta, hogy ha kinek tobzódó, szófogadatlan, részeges, fajtalan fia vagyon és atyai intését füle mellől bocsátja, kövekkel verjék agyon. Héli meggyőzetvén az atyai szeretettől, megelégedék a lágy dorgálással. Azért Isten így szóla néki: Noha azt mondottam, hogy a te nemzetségeden marad örökké a papi méltóság, de mivel: Magis honorasti filios tuos, quam me, inkább becsülötted fiaidat, hogy sem engemet, szemed előtt egy nap mind a két fiadat megölöm, a papi méltóságtól megfosztom nemzetségedet: magadat is megöllek. Úgy is lőn: mert két fiát levágán, magának nyaka szakada, csak azért: Quod noverat indigne agere filios suos et non corripuit eos; hogy tudta vétkét fiainak és meg nem büntette, noha intéssel szólította őket.

Tanuljanak az atyák és ne itéljék, hogy hivataluknak eleget tesznek, ha hébe-hóba lágy beszéddel intik fiukat. Plutarchus írja, hogy mikor Diogenes látta

Digitized by Google

volna, hogy egy gyermek mohón eszik: Paedagogo pugnum impegit: non ejus, qui non didicisset, sed ejus, qui non docuisset, peccatum interpretatus, a mesterét veré pofon a gyermek vétkeért. A Lacedemon városbeli tanács egy feslett gyermek vétkéért atyját bűnteté. Így az Isten Hélit ostorozá fiainak gonoszságáért, mert ő vétke volt, hogy roszúl nevelte és zaboláról nem ítatta fiait.

Nem sokkal külömb példát ada Isten Dávid királyban. Az ő első fia, Amnon, nagy éktelenséget cselekűvék a királyi házban: erőszakot tőn hugán; és mikor ezt meghallotta volna Dávid, noha igen megkeseredék rajta, de azért: Noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, nem akará szomorítani a fiát, Amnont, mert igen szereti vala. Nem akará szomorítani fiát, de Isten valóban megszomorítá őtet, mert Amnont Absolom megölé, magát is Dávidot országából kikergeté és így fia által ostoroztaték fiára való gondviseletlensége. Nem szükség erről több régi és messzünnen keresett példákat számlálni. Naponként látjuk, mely nyilván bünteti Isten azokat, kik fiukat, leányukat gondviseletlenül nevelik. Mert a gonoszúl nevelt gyermekek maguk állanak boszút szüleiken, háborgatván, keserítvén, gyalázatokba hozván őket.

Mely kedves Isten előtt, mikor ember jól oktatja fiait, szép példával előnkbe adja a szentírás. Mikor Isten elakará veszteni Sodomát, Gomorrát, azt mondá, hogy Ábrahámtól nem titkolhatja, a mit akar cselekedni. De vajjon miért? Mert tudom, úgymond, hogy az ő fiainak megparancsolja, hogy igazak legyenek és Isten útjáról el ne térjenek. Ihon, Ábrahámnak egyéb szép istenes jóságiról hallgat és annyira becsüli fiainak jó tanítását, hogy ez egy dologért titkát el nem rejtheti tőle.

Szent Jóbról, minekutánna azt mondotta volna az írás, hogy jámbor, tökéletes volt és nem találtatott hozzá hasonló a földön, ennek az ő tökéletességének példáját akarván adni, nem emlékezik sok irgalmassá-

Digitized by Google

giról és egyéb jóságiról, hanem csak hozza elő, mely szorgalmatos gondot viselt fiaira, leányaira: kikben noha szép atyafiui szeretetet és külső jó erkölcsöt látott, noha semmi feslettséget bennük nem sajdított: mindazáltal félvén, hogy szivükben ne vétkeznének, mindennap áldozott Istennek érettük, mert tudta, hogy: Utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios, hasznosb maradék nélkül meghalni, hogy sem istentelen fiakat hagyni és jobb egy istenfélő magzat ezer gonosz fiunál.

Ha semmi parancsolatot nem adott volna Isten a fiak neveléséről, a természet oltotta a szülékbe szülöttükre való jó gondviselésnek szikráját és az okosságnak vezérlése arra viszi őket, hogy akiket szültek, azokat őrizzék és jól neveljék. A fiakat, leányokat Szent Jerónimus házasság viráginak nevezi; tehát mint a virágot őrizni kell, hogy el ne hervadjon: úgy azokat is vigyázásban kell nevelni, hogy meg ne rosszúljanak. A fiak: Magnum pretiosumque depositum filii: ingenti illos servemus cura, ne fur auferat; Istentől adatott kincs és gazdagság, úgymond aranyszájú Szent János; tehát mint a kincset őrzik és öregbítik az emberek, a a fiakat is szorgalmatosan kell minden jóban öregbíteni.

Méltán írja tehát Szent Ambrus, hogy: Barmoknál oktalanabbak, a kik gyermeküket jól nem nevelik; mert ha a medve nem szánja fáradságát, hanem goromba kölykeit addig nyalogatja, míg valami formát nem ád nékik, miért nem kell embernek hasonló bajlódást felvenni gyermekének neveléséért? Aranyszájú Szent János tovább mégyen és azt meri mondani, hogy a mely atyák jóra nem tanítják gyermeküket, vétkesbek azoknál, a kik kicsiny korukban megfojtják őket: mert ezek csak testüket ölik meg, de amazok testestül-lelkestül örök halálra vetik. Végezetre a Szentlélek azt mondja, hogy minden kegyetlen oktalan állatnál vadabbak, kik gyermeküket jól nem nevelik, hanem úgy bánnak vélek, mint a strúczmadár, kiről Szent Jób írja,

Digitized by Google

hogy letészi tojását és azután semmi gondja nincs reája, mint ha övé sem volna.

Tekintsük meg immár, mi kivántatik a gyermek jó neveléséhez. Nemcsak parancsolattal, hanem maga gyermekségének példájával akara Krisztus erre tanítani. Mert noha keveset írtak az evangélisták a mi Üdvözitőnk gyermekségéről, de azért négy tekintetes dolgot említ Szent Lukács a Krisztus nevelésében; és ezek legszükségesebbek a gyermekek feltartásában. Elsőt az ő Szent Anyjának és (időre-, szeretetre-, gondviselésre nézve) atyjának jó példáját. Másikat a kisded Jézusnak isteni szolgálatra való szoktatását. Harmadikat a doktorokkal és élemetes, jámbor mesterekkel való nyájaskodását. Negyediket az ő Szent Anyjának alázatos kérdésével néminemű dorgálását és fiának birtoka s hatalma alatt való nevelését. Ebben a négy dologban függ bezzeg az ifjúságnak jó nevelése. És noha mind Plutarchus, mind Quintilianus, mind egyéb régi bölcsek sokat írtak és okoskodtak e dologról, de valamit elmélkedtek és írtak, mind e négy dolgon fordúl meg.

Először azért, a ki jó erkölcsben akarja nevelni magzatját, szükség, hogy annak maga-viseléséből gonoszságot ne tanúlhasson neveletlen gyermeke, hanem jó példájával tökéletességre vezettessék. Krisztus Urunk szüleiről azt írja Szent Lukács, hogy szokásuk szerint minden esztendőben felmentek Jeruzsálembe. Csak a férfiaknak parancsolta Isten, hogy esztendőben háromszor Jeruzsálembe menjenek: húsvétre, pünkösdre és sátorok ünnepére. Azt fogadta vala pedig, hogy ő lészen házőrzőjük, míg Jeruzsálemben járnak. Az asszonyokat nem kötelezte Isten erre a munkára, de azért, azt írja Szent Lukács, hogy az Urunk Szent Anyja felment esztendőnként és a kisded Jézust ezen jó szokásban nevelte.

Nem elég, hogy valaki jóra izgassa gyermekét szavaival, hanem a kit jól akarnak nevelni, példával tanítsák, hogy azt mondhassa idővel az ő gyermekük,

Digitized by Google

a mit Salamon mondott: Exemplo didici disciplinam, példából tanultam a tökéletes erkölcsöt. Mert a Szent Gergely mondása szerint: Cum imperio docetur, quod prius agitur, quam dicatur, parancsolat gyanánt esik a tanítás, mikor azt cselekeszszük előbb, a mire mást tanítunk. És a mint Szent Bernárd írja: Exemplum efficacius persuadet, Sermo efficax exemplum est operis; facile persuadens, quod intendimus, dum factibile probat esse quod suademus, könnyen elhitethetjük, a mit akarunk, ha példánkkal azt könnyűnek mutatjuk. A ki jól tanít és különbet cselekszik, egy kézzel Istenhez vonja, mással visszataszítja az embereket; és olyan, mint amaz asszony, mely nappal szoptatta s éjjel megnyomta és megölte gyermekét. Azért írja Seneca: Nullos pejus mereri de omnibus mortalibus judico, quam qui aliter vivunt, quam vivendum esse praecipiunt; hogy károsb emberek nincsenek, mint a kik különben élnek, hogysem tanítanak. Kellemes dolog, ha az atya bőjtre, józan és tiszta életre inti fiait, maga pedig szemtelenül tobzódik, latorkodik. Igen illik, hogy az anya dorgálja fiát szitkozodásért, ő pedig azon feddésben szitkozódjék és példájával tanítsa a szitkot. Igazán mondja egy poëta: Probum patrem esse oportet, qui gnatum suum esse probiorem, quam ipse fuit, postulet: a mely atya jámbor fiat akar nevelni, jámbornak kell lenni, mert alma nem esik messze a fájától, a bagolynak sincsenek sólyom fiai; Ut ex hominibus hominem, ex bestiis bestiam: sic ex bonis bonum generari; hanem a mint ember embert, barom barmot nemz, úgy a jó atyák nevelnek jó fiakat.

Szent Jerónimus, tanítván Laeta asszonyt, mint kell gyermeket nevelni: Nihil in te et in patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Memento magis exemplis doceri posse, quam voce; — ne lásson, úgymond, a gyermek te benned vagy az apjában olyat, a melynek követésében vétek legyen. És megemlékezzetek szülék, hogy példátokkal inkább taníthatjátok gyermekteket, hogysem szavatokkal; mert a gyermekek, mint a maj-

Digitized by Google

mocskák, a mit látnak, hallanak, azt ábrázzák, követik. Annakokáért égig magasztalja a Szentírás ama jámbor Eleázárt. ki inkább szörnyű kínokkal megöleté magát, hogysem olyat cselekednék, a melyből az ifjak botránkozást és szabadságot vennének a törvényszegésre.

Arra inti Plutarchus az atyákat, tükörök legyenek cselekedetükben fiuk előtt; mert: Ubi impudens est senectus, ibi inverecundos esse juvenes necesse est, a hol az idős emberek szemtelenek, szükség, hogy ott az ifjak szemérem nélkül legyenek. És a mely szülék feslettek: Scelerum consultores et doctores sunt filiis, tanítják és tanácsolják fiukat a gonoszra. Azért az atyák és anyák szemérmesbek legyenek kisded fiuk előtt, hogysem (mint) akármely ember láttára:

> Maxima debetur reverentia. Si quid
> Turpe paras, ne tu pueri contemseris annos:
> Sed peccaturo obsist at tibi filius infans, —

A gyermekre nagy tekintetnek kell lenni. Azért ha éktelent akarsz cselekedni, zabolázzon meg fiacskád jelenléte.

Almélkodva olvasom, mely nagy gondviselések volt a régi pogányoknak e dologban. Aristoteles azt mondja, hogy minden szitkozódásnak és éktelen beszédnek oly távol kell lenni a gyermekes háztól, hogy a gyermekek ne halljanak semmi effélét, mert az éktelen szólásból hamar szabadság vétetik az éktelen cselekedetekre. A ki pedig, úgymond, a gyermekek előtt rút szókat ejtene, azt a tanács pálczával büntesse. És mindjárt utána írja, hogy, ha rútat nem kell hallani a gyermeknek, látni sem kell, azért éktelen képeket nem kell eleikbe helyheztetni. Sőt azt olvasom a régi írásokban, hogy mikor Rómában Cato erkölcsre vigyázó volna, kiveté a tanácsból Manliust csak azért, hogy hajadon leánya láttára megcsókolá feleségét. Szent Jerónimus azt kivánja, hogy az ifjúság: Turpia verba non intellegat, cantica mundi ignoret, ne értse az undok szókat; szinte, mintha zsidóúl szólanának előtte,

Digitized by Google

úgy ne tudja öreg korában is mit mondanak: Nullum impudicum verbum noverit. Et si forte in tumultu familiae discurrentis aliquid audiat, non intelligat.

Bezzeg elköltünk ezekről; régen egy néhány esztendős házasok sem tudták, a mit most egy gyermek beszél. De ki az oka? Az atyák és anyák, kiktől idején minden szitkokat, minden ocsmányságokat úgy megtanúlnak, hogy azokhoz képest kardéra tudják a gyermekecskék is a hajdú szitkokat.

Nem merném mondani, ha szentírásban nem olvasnám: közönségesen a szülék gonoszsága oka a fiak, leányok gonoszságának. Mert miképpen Giczitől fiakra száll a poklosság, úgy az atyák, anyák feslettsége maradékjukra terjed: és a gonosz atyáknak: nequissimi filii, — gonoszb fiaik vannak. Azt pedig régi példabeszédnek mondja Ezechiel próféta: Sicut mater, ita et filia ejus, hogy minémű az anya, olyan a leánya. Melyre való képest Isten ő maga nagy csudának mondja, hogy a Córé fiai el nem sülyedtek, mikor atyjuk elsülyedett, mert úgy szokott lenni, hogy a feslett ember gyermekei azon verembe sűlyednek, melybe estek szülei. Innen vagyon, hogy Isten a fattyú fiak maradékit tized ágig és ízig nem engedte, hogy a templomban szolgáljanak, mert közönségesen sok vétkek találtatnak effélékben. És én nem említem, hogy azok közül a kiket az anyaszentegyház szentek lajstromába vett, csak egy is lett volna, a ki házasságon kivül született volna. Mert noha lehetséges, hogy ezek közül is jók válnak, de közönségesen az istenfélő atyák, anyáknak szokott jó magzatjuk lenni. Erre nézve mondja a szentírás, hogy: In filiis suis cognoscitur vir; ha valakit nem ismersz, fiát lányát nézzed: ezekből magát megismerheted. Mert: Ex iniquis, omnes filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes, — a fiak gonoszsága bizonysága a szülék latorságának. Miképpen azért a vad fától vagyon a gyümölcsnek vadsága: úgy derék oka, miért az ifjak ily feslettek, a szülék feslettsége. Mert noha a fiak lelkét az Istennek mindenható ereje

Digitized by Google

semmiből teremti, de miképpen a testnek állapotja, úgy a természetnek hajlandósága igen függ a szüléktől. Mivel azért a testnek a lélekkel oly egyessége vagyon, hogy a léleknek cselekedeti a szomorú és víg állapotban, a szégyenlésben és félelemben, a haragban és szeretetben a testre hatnak és azt elváltoztatják: úgy viszontag a testnek indulati gyakran és könnyen utána vonzzák a lélek akaratját. Innen vagyon, hogy a testnek hajlandóságára fordúl gyakran a fiak erkölcse. Es a mint Plutarchus írja, mikor Diogenes egy bohó részeges ifjat látott volna, azt mondá neki: Adolescens, pater te ebrius genuit; ifjú, részeg volt az apád, mikor te fogantattál. Plato pedig nemcsak törvényben írta: Non oportet corporibus ebrietate diffusis, dare operam liberis, — hogy a részeg atyák fiai vétkesek, hanem törvényben is adja.

Másodszor: A ki hivataljának eleget akar tenni és jól akarja nevelni gyermekét, ne elégedjék azzal, hogy jó példát ád és meg nem botránkoztatja, hanem idején isteni szolgálatra, ájtatosságra, lelki dolgokra szoktassa s oktassa kisded gyermekét. A mi Üdvözítőnkkel gyermekségében szokássá vétette az ő Szent Anyja, hogy az Isten házába örömest menjen és ott örömest maradjon. Sámuelt gyermekkorában adák szülei a templomba, hogy soha el ne távoznék az isteni szolgálattól.

Ki tudná előszámlálni, mennyi fogyatkozás vagyon e dologban a mostani emberek között? A szülék, minthogy: patres carnis, csak a testet adják fiúknak, nagy gondot viselnek gyermekük testére. Ha egy kis nyavalya éri, ha magát megsérti, minden dolgát elhagyja az anyja és fiát siratja, kérleli, orvosolja. Ha balkézzel nyúl az étekhez fiad, úgymond Plutarchus, ha tekinteti, ha álla és dereka hordozása nem esik diszesen, ha egy hajaszála jól nem áll fejében, ottan megdorgálja és mindaddig pirongatja, vesztegeti szegény gyermeket, míg kedve szerint nem esik a dolog. De e mellett, ha rest az isteni szolgálatban, ha csácsogó, ha szerelmes-

Digitized by Google

kedik és egyéb vétkekbe esik, nem érzik a szülék oly keservesen efféle lelki nyavalyájukat. Vaj ki kevés anyák vannak olyak, mint a Machabæusok anyja, ki inkább akarta, hogy egymásután szörnyű halállal megölessék hét fia, hogysem csak egy bűnt cselekednének Isten ellen. Bezzeg a mostani szülék arra gondot viselnek, hogy világi jószágot keressenek és hagyjanak gyermeküknek, de ezeredrészét munkájuknak abban nem foglalják, hogy az erkölcsben és tökéletes jámborságban hagyják őket. Maga Isten azt parancsolja, hogy az atyák mindeneknek előtte isteni félelemre tanítsák fiúkat: Filii tibi sunt: erudi illos et curva illos a pueritia sua. Fiaid vannak-e? úgymond, gyermekkorukban, míg lágyak és hajlandók, mint a gyenge vesszők, tanítsad és egyengessed őket. Mert: Sicut membra corporis, statim ab ipsis natalibus infantis, sunt fingenda, ne distorqueantur: ita jam inde ab initio indoles ejus informanda est, sicut et sigilla mollibus ceris imprimenda. Fons et (vita) radix honestatis vitæ, est institutio proba, unum idemque est primum et medium et ultimum in hac re caput, educatio recta, legitimaque institutio: miképpen a mostan született gyermek tetemit addig kell egyengetni, míg gyöngék, hogy görbén ne maradjanak; a viaszra addig kell a pecsétet nyomni, míg lágy: úgy az emberek tökéletességének forrása és gyökere, a jó nevelés; és ha ebben vétek esik: Modicus error initio, magnus est in fine; szinte úgy járunk, mint a ki elsőben egy kevéssé kitér az útból, ki mentől tovább mégyen, annál inkább tévelyeg és távozik az igazi úttól.

Aristoteles nagy okosan így szól: Recta educatio est, ut homines ab ipsa statim adolescentia ita instituti sint, ut iis gaudeant doleantque, quibus gandere dolereque oportet. A jó nevelés abban áll, hogy kicsiny koruktól fogva szokjanak a gyermekek azon örülni és bánkódni, azt szeretni és gyűlölni, a mit szeretni vagy gyűlölni méltó. Minden gonoszunknak oka az, hogy: Admirationem nobis auri argentique parentes fecerunt, et

Digitized by Google

teneris infusa cupiditas altius sedit crevitque nobiscum. Deinde totus populus in alia discors, in hoc convenit. Denique, eo mores redacti, ut paupertas contemta sit divitibus, invisa pauperibus: kicsiny korunktól fogva atyánktól és egyebektől az arany és ezüst szeretése oltatik belénk. Méltán csúfolja egy bölcs ember az Athenas lakosit, mert mikor azt mondotta volna Apolló nekik: Si bonos cives vellent, optimum quod esset, puerorum auribus insererent, — hogy ha jámbor polgárokat akarnak nevelni, a mi legjobb, azt öntsék a gyermekek fülébe: Illi aurum inseverunt — aranyat öntének fülükbe, noha bölcs tanításokkal és jó erkölcsök dicséretével kellett volna a kisdedek fülét tölteni, mert minden gonoszságnak gyökere az, hogy gyermekségünktől fogva hamis vélekedéseket csepegtetnek belénk.

Halljuk, hogy a becsületet, értéket, nemességet, szépséget, gazdagságot, tisztet, friss öltözetet, jó lakást csodálják, magasztalják szüleink: azért belénk adatik ezeknek becsülése és kivánása. Nem így anyák, nem így: igaz keresztyéni gondolatokat és kivánságokat oltsatok és cseppegtessetek kisded gyermektek szívébe. Azt hallják gyakorta tőletek, hogy hiúság, veszedelem, lélekkárhozat a világon kapdosni, az ő javaiban zabállani; árnyék, álom semmi a földi uraság és gazdagság, gyalázatos, veszedelmes, gyűlölséges a részegség, hazugság, fajtalanság és világi kevélység, csak az a boldog, a ki Istent féli, csak az a dicséretes, a ki gyermekségétől fogva az üdvösséget keresi, csak az az okos, a ki az örök kárhozatot elkerüli. Semmit ne dicsérjen tehát anya fia előtt, hanem csak a mit Isten dicsér, csak a mi üdvösségre viszen, hogy a gyermek kisded korától fogva azt kivánja és keresse, a mit hallott, hogy dicsért és neki kivánt édes anyja. A galliai Szent Lajos király anyja, Blanca, kisded fiának édes csókolási között, sokszor mondotta azt, hogy inkább akarná holtát, hogysem egy halálos bűnbe estét, Mely anyai szók oly mélyen gyökerezének Szent Lajosba, hogy teljes életében maga is azont kivánta magának.

Digitized by Google

Bezzeg ha efféle ítéleteket jól meggyökereztetne fiacskájában az atyja, anyja, csaknem ugyan természetté válnék benne a tökéletes erkölcs. Plinius írja Mitridates királyról, hogy étetéstől félvén, orvosságok vétele után mindennap mérget evett: Ut consuetudine innoxium fieret. És annyira hozzászokék a mérgekhez, hogy mikor a rómaiak fogságába esett volna, a rabság sanyarúságát kerülvén, méreggel akará életét végezni: de semmi méreg nem árthata neki. Ha azért a természet ellen való dolgokban is ily nagy ereje vagyon az idején kezdett szokásnak, mentül inkább a jóban meggyarapodnának az emberek, ha ifjú korokban őket jól oktatnák és tanítanák a szülék? De a mint mondám, gyakran az atyáknak fiúk testére vagyon csak gondjuk, nem jámborságára, és gazdagon akarván őket hagyni, meg nem gondolják, hogy hasznosb volna, ha alamizsnájukkal Isten kegyelmét nyernék nékik, mert Isten szava az, hogy: Elemosyna patris non erit in oblivione, az atyák alamizsnája feledve nem lészen.

Ha szabad volna, azt kivánnám efféle gondviseletlen szüléknek, hogy úgy járnának, mint Lucretius nevű főember jára a fiával, kiről azt írják, hogy gyermekségében kezdvén feslett erkölcsét, naponként öregbedett latorságiban: végre a törvény halálra ítélé gonoszsága miatt. És mikor a pellengérhez vinnék, erősen kezdé kérni az atyját, hogy hozzája menjen, hadd vegyen utolsó bucsút tőle. Oda méne az atyja és mintha meg akarná csókolni, hozzá hajla a gonosz fiú; és beteljesítvén, a mit a bölcs mondott: Puer, qui relinquitur voluntati suæ, confundet matrem suam, — a mely gyermeket szájára bocsátnak, megszégyeníti szüléit: elharapá orrát az apjának, mondván néki: Te ölsz meg engemet, mert ha feslett erkölcsömet gyermekkoromban ostoroztad volna, erre ügyem nem jutott volna. Így teljesedék ezen, a mit a bölcs mondott: De patre impio quæruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio, — a gonosz atyákról panaszkodnak a fiak, mert ő miatta jutnak gyalázatra. E világon is gyakran

Digitized by Google

panaszkodnak, de a másvilágon a kárhozott atyáknak egyik kínjuk az lészen, hogy nagy átkozodásokkal szemükre vetik a fiak, hogy gondot viseltek a kincsgyűjtésre és fiúk gazdagságára, de jámborságukról nem szorgalmatoskodtak. Azért ők hamisan keresvén, fiuk latrúl költvén az atyai keresményt, mindketten örök kárhozatra jutottak.

A ki azért lelkével nem akar fizetni fiáért, úgy tanítsa őtet, a mint Szt. Jerónimus mondja, hogy: Jurare non discat, mentiri sacrilegium putet, — esküdni ne tudjon, a hazugságot szentségtörésnek tartsa: semmi bűnt ne állítson kicsinynek. Bezzeg, ha hozzászoknának, hogy a bűntől irtóznának a gyermekek, nem volna nehéz a tökéletes élet. Mert a mint Plato mondja, hogy az emberek között ritkán történik atyák ölése, koporsók rontása és hasonló nagy vétkek: nem egyéb az oka, hanem hogy ezektől gyermekségünktől fogva kezdünk iszonyodni és irtózni.

Harmadszor: Nem elég a fiak neveléséhez a szülék példája és jóra tanítása, de arra is gondjuk legyen, hogy jó tanítómesteri, jó társai legyenek a gyermekeknek és oly emberektől neveltessenek, olyakkal nyájaskodjanak, kik el ne oltsák azt a jó szikrát, melyet a szülék oktatása beléjük oltott. Valának Jeruzsálemben sok különböző gonosz tanítók, kikről Szent Lukács emlékezik, Libertinorum, Cyrenensium, alexandriai, ciliciai, ázsiai bölcsek. Ha ezek között neveltetett volna is Krisztus, nem fogott volna semmi rozsda az aranyon, de a mi példánkra nem ezek között, hanem az Isten templomában, doktorok között akara gyermekkorában találtatni.

Szent Jerónimos azt parancsolja Læta asszonynak, hogy ha maga nem neveli gyermekét, oly dajkát válaszszon: Nutrix ipsa, non sit temulenta, non lasciva, non garrula, — mely részeges, búja, nyelves ne legyen. Plutarchus azt kívánja az atyáktól, hogy a mely gyermekekkel társalkodik kisded fiúk, jó erkölcsűk legyenek, mert egy gonosz példa, egy feslett beszélgetés

Digitized by Google

sok gonoszságot olthat a gyermek szívébe, melyre nézve tiltja Aristoteles, hogy ne hagyják a szolgák között forogni a gyermekeket, mert azoktól szolgához illendő erkölcsöt tanulnak.

Mindenek felett kivántatik, úgymond Plutarchus, hogy tökéletes erkölcsű tanítóra bízassék a gyermek oktatása. És eszükben fogyatkozottaknak mondja, kik oly emberek gondviselése alá adják fiukat, kire lovukat sem bíznák. Gondolatlanságnak nevezi aranyszájú Szent János, hogy falunkat és szántóföldeinket szorgalmatos vigyázóra bízzuk, fiaink gondviselését utolsó dolognak tartjuk. Bezzeg különben gondolkodott Antonius Pius császár, ki nagy messzünnen Rómába hívatá Apollonius filozófust, hogy fiának, Marcus Antoniusnak gondviselésére és tanítására bírná. Lacedemon városában sem volt szabad senkinek fia nevelésére és tanítására mestert választani, hanem válogatott tanácsos emberek voltak rendelve, kik erre vigyáztak és oly tanítókat rendeltek, kiktől jó erkölcsöt tanúlna az ifjúság. Mert miképpen a ki szép írásra akarja tanítani a gyermeket, nem elég azt mondani neki, hogy szépen írjon, hanem szép írást ad elébe, hogy annak példáját kövesse: úgy a tanítónak jó intése keveset használ, ha maga erkölcsével tükört nem mutat. Nincs is annál veszedelmesb dolog, mint mikor attól vészen gonosz példát a gyermek, a kitől jót kellene tanulni. Világbíró Sándort az ő atyja Aristotelesre bízá, úgy mint mesterére és azt irá levelében, hogy fiának lételénél inkább akarja, hogy Aristoteles idejében lett és ő tőle tanulhat; de mivel előbb Leonidásra bízatott volt Sándor, azt írja Sz. Jerónimus, hogy ettől tanulta vétkeit, kiváltképpen a részegséget, melyben sok főbarátit megölte.

Tudták a régiek, minémű hasznos, hogy a gyermekek jó mesterektől taníttassanak; és hogy sokszor több jó származik ebből a keresztyénségre, hogy sem a prédikálásból. Azért: Iidem sunt doctores sapientiæ, qui et Dei sacerdotes; a papok tanították régen a tudományokat. Originesről dicséretes emlékezettel írja

Digitized by Google

Szent Jerónimus, hogy grammatikát, rhetorikát, arithmetikát és minden filozófusok tudományit tanította: Ut sub occasione sæcularis literaturæ in fide Christi instituere, — hogy a több tudományokkal egyetemben a Krisztus hitét terjesztené. A tridentomi közönséges gyülekezet is eszébe vevén, mely szükséges és hasznos, hogy a gyermekek jó tanítóktól vezéreltessenek, erősen megparancsolta a püspököknek és káptalanoknak, hogy erre szorgalmatos gondjuk légyen és nem csak tudós, de istenfélő és jóerkölcsű mestereket szerezzenek az ifjúság elébe, kiktől semmi éktelenséget ne halljanak és ne lássanak. Sőt még a könyvek is, melyekben valami rútság vagyon, tiltva legyenek náluk.

Azt írja Sz. Jerónimus, hogy a zsidóknál nem volt szabad az ifjaknak harmincz esztendő előtt olvasni, sem: canticum canticorum, sem a természetről írott könyvnek és Ezéchiel Prófécziáinak első részeit, hogy valami botránkozást ne vennének tudatlanságuk miatt ezekből. Ha az ifjaktól még az Isten könyve is megtiltatott, mikor félelmes volt, hogy ezekben meg ne ütközzenek: mentől méltóbb, hogy ama sok hitvány énekek, ama fertelmes poéták tilalmazva legyenek? Tisztességtelen, utálatos, barom embereknek tartanók, a kik olyan ocsmányságokat beszélgetnének, a minémük könyvekben vannak: mit mondjunk tehát azokról, kik ezeket írva adják? holott sokkal ártalmasb efféléket könyvbe írni, hogy sem szóval mondani, mert sokan emberektől való szeméremből elfutnának, bedugnák fülüket, ha azt mástól hallanák, a mit maguk szemérem nélkül könyvekben olvasnak. Cicero az írja, hogy az Epicurus könyveiben: De summo bono — oly csintalan vagy fajtalan dolgok vannak, melyek az ifjakat megbotránkoztathatják; azért tanácsolja, hogy megégessék vagy letöröljék belőle, a mi illetlen. Lacedemon városában megtilták az Archilochus verseit, mert fajtalanságra indíthatják vala az ifjakat. Messinából és Rómából kiüzék, a kik fajtalan dolgokra tanították az ifjakat. Augustus császár Pontusba küldé Ovidiust, a

Digitized by Google

szerelemről írt három könyvért. Méltán feddi tehát Szent Ágoston azokat, kik Terentiust olvassák a gyermekek előtt, mivel ebből majd alig tanúlnak egyebet az ifjak, hanem mint kell szóval, adománynyal, tréfákkal, igérettel kerítővé lenni. Szent Gergely pápa kemény szókkal dorgálja Desiderius püspököt, hogy grammatikát tanítván, a pogány Jupiter dicséretét olvasta: vajjon mennyivel inkább dorgálná azokat, kik ocsmány könyvek olvasásával fertelmességre tanítják és vonzzák az ifjúságot? A régi atyák Heliodorust, a Tricensis püspököt leveték püspökségéből, hogy egy könyvet íra: Aethyopica, melyben noha nyilvánvaló ocsmányság nincsen, de oly szerelmes dolgok vannak, hogy botránkozást adhatnak az ifjúságnak.

Boldog Isten! Vajjon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi időnket látnák? melyben akárminémű rendbéli emberek azzal mutogatják éles elméjüket, hogy undok virágénekeket irkálnak, melyeket mind gyermekek, s mind leányasszonyok kardéra tudnak és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek. Vajha meggondolnák azok, a kik effélékben mutogatják, nem tudom, ha elméjöket-e, vagy latorságukat, hogy mind az ő lelkük ad számot azokért a gonosz gondolatokért és indulatokért, melyek efféle énekek hallásából következnek: bizony befalnák a sípot és jobb dologban foglalnák elméjük élességét. Mert ha annak, a ki egy kisdedet megbotránkoztat, jobb volna malomkövet kötni nyakára és vízbe vettetni: minemű nagy kárhozatot hoz fejére, a ki lator énekével ennyi számtalan lelket botránkoztat? Mennyiszer történik, hogy egy rossz versből vagy egy ocsmány énekből holtig való latorsága következik sokaknak? A régi keresztyének, mikor az igazságra tértültek, nemcsak az ártalmas és veszedelmes könyveket, de — curiosos — a hivalkodó, szem-fül emberek gyönyörködtető írásokat is mind megégették, a mint Sz. Lukács írja. Most is azt kellene művelni és nemcsak az eretnekségre tanító könyveket, melyeket senki engedelem nélkül

Digitized by Google

házában nem tarthat, átok nélkül, hanem minden hivalkodó s veszedelmes énekeket és könyveket úgy meg kellene vonni az ifjúságtól, hogy csak nevüket se tudná.

Negyedszer és utolszor: A jó szülék tiszte az, hogy fiukat szájukon hordozzák, megrántsák néha a zabolát, fenyítékben neveljék és mikor megérdemlik, ne kedvezzenek, ne engedjenek, hanem dorgálják és ostorozzák őket. Tudta jól Boldogasszony, hogy Krisztus Urunk semmi fogyatkozást, semmi vétket nem ejthet dolgaiban, és cselekedeteiben, annak okáért nem is feddette őtet semmiben, de mégis, mikor elmaradott tőlük a mi tanúságunkért, noha nagy alázatossággal, nagy szelídséggel okát kérdezte Szent Fiától cselekedetinek: Fili, quid fecisti nobis sic, — mit cselekedtél így velünk? És az Istennek bölcsesége: Erat subditus illis, — szülejük birtoka alatt neveltetett.

Vannak oly atyák és anyák, kik úgy bánnak fiukkal, mint a majmok. Ezekről írja Plinius, hogy: Foetum complectendo necant, — mikor megkölyköznek, igen gyönyörködnek kölykükben és szerettükben addig fogdossák, forgatják, nyalják, faggatják, hogy ugyan megölik végre. Ezek is szerettükben addig kényeskedtetik és gyengéltetik fiukat. hogy szerelmük miatt elvesztik lelkükben és erkölcsükben. A szentírás pedig ugyan kötelezi az atyákat, hogy sanyargassák fiukat: Noli subtrahere a puero disciplinam: si percusseris eum virga, non morietur et animam ejus de inferis liberabis; ne kiméljed, úgy mond a bölcs, fiadtól a vesszőt, mert a vesszőtől meg nem hal, sőt ezzel szabadítod lelkét a pokoltól. Vagyon valami bolondság minden gyermek szivében: Et virga disciplinæ fugabit eum, — melyet egy súgár vesszőcske kikerget belőle. Azért: Qui parcit virgæ, odit filium suum. A ki kiméli a vesszőt, gyülöli fiát.

A természet tövisek közé rekeszti a gyenge rózsát, nem azért hogy szakgassa, hanem hogy oltalmazza. Az atyák dorgálása efféle tövis: oltalmazza, nem hervasztja a fiakat. Azért a Szentírás áldásnak nevezi az

Digitized by Google

atyák dorgálását. Mert noha Jákob halála óráján erős szavakkal feddé Rubent, Simeont és Lévit, mindazáltal azt mondja a szentírás, hogy minden fiát magánvaló áldomásokkal áldotta: és így a jó fiaknak áldás gyanánt kell venni az atyák rongálását. Hallhadsza, mely rettenetes példával és ő idejében történt dologgal adja ezt előnkbe Szent Gergely pápa. Itt, úgymond, egy ember vagyon, kit mindnyájan ismertek; ennek mintegy öt esztendős fia vala, kinek nyelvességében gyönyörködvén, kedvére tartotta. Azért, fenyítékben nem lévén a gyermek, szitok, átok, káromlás gyakran forog vala szájában. Ezelőtt három esztendővel megbetegedék a gyermek, és mikor az apja ölében tartaná, megrémült hirtelen és apja ölébe bújdokván, kiáltani kezdett, hogy az apja segítené, mert valami szerecsenek jöttek érette, kik el akarják vinni; és mindjárt régi szokása szerint átkozódni kezdett és úgy mulék ki e világból. Így bünteté Isten e gonosz fiat; így akará az atyával ismertetni, mely nagyot vétkezett, hogy gyengéltetésével kárhozatra vetette fiacskáját.

Mennyien vannak efféle atyák és anyák, kik meg nem dorgálják, sőt nevetéssel hallgatják, mikor szitkozódik kisded fiuk; és nemcsak torkába töltik a bort, biztatván, hogy igyék, mert az apja is ezzel kereste, a mi nincs, de ugyan gyönyörködnek latorságában és katona gyermeknek, furcsa gyorselméjűnek ítélik, ha, mihelyt nyelvét tudja mozgatni, jól tud szitkozódni. Néha pedig ugyan biztatják, hogy vagy anyját, vagy mást megszidogasson! Mennyien vannak, kik leányukat tánczolásra és nyájasságra izgatják! Ezek csaknem maguk kezével áldozzák ördögnek gyermeküket. Bezzeg a Szentírás nem arra tanít, hogy nevetve halljad gyermeked csintalanságát, hanem azt mondja: Non corrideas illi, ne in novissimo obstupescant dentes tui, — ne nevess fiacskáddal, mert ebből nagy szabadságot vészen a gyermek és végre neked vásik fogad belé, mert a ki mást megszidogat gyermekkorában, magadat gyaláz öreg korában. A Lacedemon tanácsa egy gyer-

Digitized by Google

meket megöletett, mivel játékban a fecskefiak szemét szokta vala kivájni. Azt találák az okos emberek, noha kegyetlenül, hogy ha megöregbedik, az emberekkel is ezent cselekszik. Hanno látván Hannibalnak gyermeki erkölcsét, azt adá tanácsúl, hogy félelemben neveljék, mert ha azt nem cselekszik, nagy kára következik Carthagónak ő miatta. De mivel szót nem fogadának, ő miatta lőn pusztulása és utolsó romlása a városnak. Noha azért meg kell az atyáknak Szent Pál parancsolatját, hogy fiukat mód nélkül és felettébb ne háborgassák, se haragra ne indítsák, hogy el ne essék szivük és el ne kedvetlenedjenek minden dolgukban, de mindazáltal, mint a gyermek lovat nemcsak püszögetni kell és simogatni, hanem mikor kivántatik, vesszőzni és ütögetni is kell és sokképpen fogdosván, szájára nem kell ereszteni.

De elég ez a mai tanulságunkra, noha ennek a dolognak hasznos és szükséges voltához képest mind kevés, valamit mondottunk.

Megtanulátok azért, mily nagy kötelességök vagyon a szüléknek, hogy gyermeküket jól neveljék mely sanyarú ostorival szokta Isten látogatni az atyáknak ebben való tunyaságát, mivel ebből függ minden rendeknek és állapotbeli embereknek jó magaviselése. Meghallátok a Krisztus gyermekségének példájából, hogy a ki jól akarja magzatit nevelni, először magát kell példáúl adni. Másodszor: tejjel együtt kell az isteni félemet és a bűnök gyülölségét csepegtetni a gyermek szivébe. Harmadszor: minden gonosz társaságtól és feslett erkölcsű tanítótól el kell vonni. Negyedszer: félelemben kell tartani és meg kell vesszőzni bennük a gonoszságot.

Immár kivántatik, hogy minden atya és anya meggondolja, a mit Sz. Jerónimus és aranyszájú Sz. János mondottak, tudniillik, hogy: Non est parvi apud Deum meriti, bene filios educare, — nem kevés érdeme vagyon Isten előtt, a ki fiát jól neveli, miképpen nem kevés büntetése vagyon annak, a ki ebben gondvise-

Digitized by Google

letlen, mivel még a fia vétkeinek terhét is ő hordozza. Mert jóllehet, ha az atyák úgy viselik e dolgokban magukat, a mint illik, nem hordozzák fiuk terhét. De ha el nem járnak tisztükben, maguk vétkeivé teszik fiuk gonoszságit. Mert: Proximorum mala cum corrigi loquendo possunt, silentium consensum esse pertimescat, — mikor valakit tanításoddal jobbíthatsz, akkor a hallgatás annyi, mint az akarás. Erudi ergo filium tuum et refrigerabit te et dabit delicias animæ tuæ, — tanítsad azért fiadat és megvigasztal téged, mind e világon s mind az örök boldogságban gyönyörködtetvén lelkedet. Kit engedjen mindnyájunknak az Atya, Fiú, Szentlélek Uristen. Amen.

Digitized by Google

POLITIKAI RÖPIRAT.

A MAGYARORSZÁGI TÁMADÁSOKNAK HAMISAN KÖLTÖTT EREDETÉNEK RÖVID VELŐS MEGHAMISÍTÁSA.

(1620.)

Mily nehéz és mind isteni s mind világi törvényektől kárhoztatott dolog legyen a királynak és úrnak kötelező hűséget megvetni, arról tett erős fogadást felbontani, az úrtól megkenetett király ellen fegyvert fogni, és (hogy az apostolnak szavával éljünk) a hatalmasság ellen támadván, magának az Istennek ellene állani, senki nincsen, a ki ne tudja. Mivelhogy ugyan a természettől be vagyon öntve akárminemű fenevad embereknek is szivökbe, hogy a hatalmasság az Istentől vagyon és ahoz képest Istennek áll ellene, valaki a hatalmasság ellen tusakodik. Az örök Istennek pedig törvénye az, hogy örök tűzzel bűntettessenek azok, kik a fejedelemséget megvetik és magoknak kárhozatot szereznek, kik a felső hatalmasság ellen tusakodnak.

Azokáért, hogy ennek a nagy és iszonyú bűnnek vétkét magukról leráznák, valakik hamisan fegyvert fogtanak az ő urok és királyok ellen, mindenkor nagy szorgalmatossággal azon igyekeztenek, hogy ha igaz és erős okait nem adhatnák az ő vakmerőségüknek, mindazáltal valami palástos és álorczás okait keresnék és úgy az ártatlan vér kiontásának, a tartományok pusztulásának, melyek gyakorta követik az ilyetén támadásokat, gyülöségét maguktól eltávoztatnák.

Ugyanezent nem szintén okosan megkisértették némely iródeákocskák amaz vitézlő magyarországi tarto-

Digitized by Google

mányban, kik a felszentelt királyi és császári fölség ellen való minapi támadásokat oltalmazni igyekezvén, a veszedelmes zürzavarnak okát, mely egynéhány magafeledett embereknek vakmerőségükből indíttatott, a fölséges császárra akarták hárítani, kiknek okoskodásit minekelőtte megrontsunk, kivántatik, hogy Magyarországnak egy kevéssé előbbeni állapotját megtekintsük és híven s rendszerint megbeszéljük, nem valami hiábavaló hireknek futamásából, hanem a közönséges végezésekből, tagadhatatlan irásokból és az egész országnak szeme előtt történt dolgoknak bizonyos és valóságos előszámlálásából.

Közel kétszáz esztendeje vagyon, mitőlfogva Magyarország szüntelen hol külső s hol belső hadakozásoknak szélvészitől idestova hányattatott és oly változásokban forgott, minemüeket egyéb országokról alig olvastunk, nemkülönben, mintha a feneketlen tengernek közepén habozott volna, semmi közönséges begesegnek és nyugodalomnak partját nem láthatta, mígnem végre az Isten szánakodván veszedelmünkön, az elmult három esztendőben oly nagy és véletlen békesség tündöklött Magyarországban és Erdélyben, melynél nagyobbat Janus kapujának bezárásakor sem látott Róma. Mert a törökkel is nagy költséggel és munkával húsz esztendeig való frigy szereztetett és az erdélyiekkel örökkévaló (a mint remélettük) szövetség vettetett vala.

És a mi a török békességet illeti, noha ez a situatoroknál véghez ment volt 1608. esztendőben, mindazonáltal, minthogy a török levél a hódolt falúk felől és egyéb nehéz dolgok felől is sokkal különben volt írva, hogysem mint kelletett volna, azokáért naponként újabbújabb és rövid időbe nyilvánvaló hadra menendő viszálkodások, csaták és faluknak hódoltatási történtenek. Szükség volt azért avagy új végezés által mindeneket nyilvábban lecsendesíteni, avagy a következendő török hadról jó idején gondolkodni. Annakokáért, hogy ne láttatnék tanácskozás nélkül valamit mivelni, Mathias császár 1614. esztendőben kisasszonyhavában fejedel-

Digitized by Google

meket és országoknak s tartományoknak követit Linczbe hivattatta, értekezvén, mit kellene cselekedni, hogyha a török az ő fortélyos fogásiban megmaradván, türhetőbb okokkal való békességre nem akarna menni? Ott mindnyájan egyenlő értelemmel a magyar követekkel egyezzenek, hogy a közönséges tárházak megüresíttenek és azért a tartományok nem akarnak a törökkel való hadakozásba egyeledni, nem akarnak hadiadó fizetésekkel terheltetni és inkább akarnak súlyos okokkal is békességet tartani, míglen a tartományok megpihenjenek.

Annakokáért a császár minden gondolatit arra fordította, hogy a törökkel való békesség megújúlna és erősödnék és valami részből ha lehetne alkalmatosbbá változnék. Azért nagy költséggel, tisztességes okokkal (ha valaha azelőtt) a húsz esztendeig való békesség 1615. esztendőben, karácsony-havának első napján véghez mene. Legnagyobb nehézség a százötvennyolcz falúról volt, melyek azelőtt az esztergomi töröknek adót fizettenek, de három esztendeig való hosszú, bajos alkuvással azt nyertük, hogy a százötvennyolcz falúból csak hatvan lenne adófizető, a többi minden török áldozattól megszabadúlnak. Azokáért nem adtanak a töröknek hatvan falut, hanem megengedték, hogy (a mint az előtt is cselekedtenek) bizonyos és szabott adót adnának, úgy, mint szabad és bátorságos lakásoknak sátorát és mindazonáltal a keresztyéneknek urasága és birtoka alatt maradnának. És bizonyára arra jutott volt a dolog, hogy ha azoknak a falúknak adóját meg nem engedték volna a töröknek, avagy nyilvánvaló hadat kellett volna viselni, avagy felszabadítani a törököket, hogy szabadon csatáznának és a kiket lehetne, erővel meghódoltatnának: melyek közül mindeniket méltónak ítélték kisebb kárral megváltani az igaz hazafiak.

Az erdélyi békesség is azon 1615. esztendőben, böjtmás havának hatodik napján Nagyszombatban véghez ment és mind a mostani fejedelemnek s mind az

Digitized by Google

egész Erdélynek kötéslevelével felbonthatatlanul megerősíttetett. A többi között (hogy elhallgassuk a titkosb dolgokat) azzal az okkal, hogy ő felsége ellen és a törvény szerint utána való magyarországi királyok ellen és az ország ellen és a felséges ausztriai ház ellen és az országok és tartományok ellen, melyekkel ő felségének kiváltképen való szövetsége vagyon, soha semmi időben idegen és ellenséges fortélya Erdélynek avagy a fejedelemnek nem lészen. Sőt az is hozzá tétetett, hogy ugyanazon Bethlen úr és törvény szerint választott utána való fejedelmek a rendekkel és statusokkal együtt azt igérte ő felségének és törvény szerint utána valóknak, Magyarországnak, valamikor szükség leszen: minden ellenségek ellen, a töröktől megválva, minden segítséggel, erővel és hűséggel lesznek.

De mivelhogy azután némely veszekedések támadtanak, újonnan 1617. esztendőben Szent Jakab havában, ugyanazon végezések és szövetségek Nagyszombatban megerősíttettenek és ugyanezen 1619. esztendőben, Szent György havában, nyilvánvaló és tagadhatatlan bizonysággal Károlyban bemutattatván, mind Bethlentől, s mind az egész Erdélytől szent hűséggel megerősíttettenek. Elannyira, hogy ennek a szövetségnek erejével nem egyszer maga akaratja szerint arra ajánlotta magát Bethlen, hogy ő felsége akaratjára és javallására a csehek ellen való hadban tízezer fegyveres vitézekkel kész elmenni.

Midőn azért az ilyen nagy és kívánatos (gyülölsz.) békesség eláradott volna Magyarországban, ez az egy gond forgott ő felsége előtt, hogy állhatatos és ha nem örökös is, mindazáltal jó ideig állandó lenne ez a közönséges nyugodalom. Azokáért idejéhez és erejéhez többé nem bízván, hogy (a mi azelőtt gyakorta történt) az országlás közbevetésének idején hazabeli és külső hadakozások is, az újonnan virágzó Magyarországot el ne pusztítanák, bátyjának, atyjának és ősinek példáját követvén, maga életében Magyarországban is (a mint immár Csehországban cselekedett volt) utána

Digitized by Google

való királynak akarta választatni a felséges Ferdinánd fejedelmet.

Ilyen módon azért midőn úgy tetszenék, hogy nemcsak a mostani, hanem a jövendő időre való békesség is helyén volna, meghalván Mátyás császár és a mostani király ő felsége elmenvén az elektoroknak gyülésére, iszonyú és véletlen pártoskodásnak tüze támada. Mert némely zenebonás és fürt agyú emberek részszerint az ifjúságnak buzgóságától mondjam-e, avagy dühösségétől indíttatván, részszerint a híres neves német nemzetség ellen való gyülölségtől ösztönöztetvén, részszerint uralkodásnak és kóborlásnak kívánságától gerjesztetvén, különb-különbféle mesterségekkel és arany hegyeknek igéretével az erdélyi fejedelmet a hazabeli hadnak tartására kihítták és hogy az együgyü tudatlan községnek ügyüket kedvesbbé tennék, szerencsétlen, de ennek az időnek tulajdon vétke szerint a hitet fogták pajzsúl. Azokáért a vitézlő dühösség Szécsi és Rákóczi Györgyöknek kalauzságuk alatt legelsőben is az Istennek szenteltetett személyekre és szentegyházakra és egyházi marhákra öntődött ki, papoknak egynéhány lakóhelyüket feldúlta, a becsületes püspököket, prépostokat, apáturakat, kanonokokat gyalázatosan mezítelen levetkőztette, útálatosúl idestova hurczolta, rabok gyanánt korbácsokkal, ostorokkal verésekkel, pökdösésekkel és ezer gyalázatos szidalommal hóhérmódra gyötrötte. Mit mondjak ama kassai féne dühösségről? Crisinus Marcus esztergomi kanonokot és más két tökéletes életű papokat, a Jézus társaságabeli szerzeteseket, Pongrácz Istvánt és Grodecius Menyhértet, midőn semmi fenyegető avagy hitegető beszédekkel reá nem vihették volna, hogy a közönséges keresztyén hitet megtagadnák, kegyetlen sebekkel megölték és az egyiket halva, a másikat pedig holtelevenen a büdös árnyékszékbe vetették és avagy ott hagyták, hogy megrothadjanak, avagy (a mint hírül beszélik) hóhérral (oh örök tűzzel büntetendő vétek) kivonatták és a szent mártiroknak menyországba és arany menyezetekbe

Digitized by Google

való méltóságos, a hóhérok által ismét ganéjba és a Bokáczius házánál való móslékba eltemették.

A nagyságos Dóczi Andrást, király és császár ő felsége generalis kapitányát (ki abban az egyben volt bűnös, hogy a kiknek nem kellett volna, fölöttébb hitt) undok rabságba vetették és (melyet még a törököknek is, melyek ő náluk becsületesek, nem cselekesznek, ha rabbá esnek a keresztyéneknél) mint valami alávaló rabot keményen vasbékókba verték, a Magyarország szabadságának (ha Istennek tetszik) boszúállói. Végezetre kóborlással, prédálással, ártatlanoknak elnyomatásával, szentségtörésekkel mindeneket felforgattanak, a következendő király hűségére erővel és fegyverrel mindeneket esküdtettenek és utólra a csehekkel és morvaiakkal együtt minden törvény és igazság ellen, a király koronázatjakor fogadott hűség ellen, melyet minden más hűség fölött illik megtartani, császár ő felségére támadván, erőszakkal és hamisan ellene fegyvert vontanak.

Mostan pedig, hogy a mit mind Isten s mind emberek ellen vakmerőképpen elkezdettenek, ne láttassanak oknélkül cselekedni, némely iródeákok és piaczi csélcsapok, a viszálkodásoknak fújói palástot, kendőzőt és álorczát keresnek, melyekkel magukhoz hasonlóknál a gonosz ügyet vétektől megmentsék. És részszerint az egyházi rendnek és az egész Magyarországbeli legfőbb és tekintetesb uraknak hirüket nevüket gyalázatos irással, melyet Magyarország panaszolkodásinak neveztenek, bizonyság és bizonyítás nélkül, csak hiábavaló beszédnek kifecsegésével és megátalkodott homloknak és szájnak vakmerőségével mardossák, részszerint nem tudom micsoda titkos iratokat, melyekbe összesugallásokat, álnokságokat és elrejtett tanácsokat mondanak lenni, csupa merő hiuságokat rebesgetnek, részszerint végezetre némely felelettel, mely a Magyarország nádorispánjának, Mindszent havának huszonharmadik napján adatott, ő felsége személyét illetik, mintha ő felségének vagy választásában, avagy az országnak gondviselésében valami fogyatkozás történt volna.

Digitized by Google

A többinek, melyeket avagy gyülölségből, semmi igazságnak szinével az egyházi rendre költöttenek, avagy a tekintetes magyarországi grófokra és zászlós urakra nagy gyalázatos szidalommal és embertelen fecsegéssel vakmerőképpen csácsognak, örömest békét hagyok. Mert azokat a tagadónak avagy tromffal ütőnek egy szavával akárki is könnyen elronthatja. És ha szintén azok, noha merő hamisak, igazak volnának is, mindazonáltal senkinek szabad nem volna magánvaló viszálkodásért hazabeli hadat indítani és király ő felségének köteles hűségét hamisan visszaesküdni. Azokáért, csak azokat, melyeket a pozsonyi gyülésbe nem a statusok ugyan, hanem a nyelves iródeákok összehordottak és a királynak személyét nézik, szabad és nyilvánvalóigazsággal megfontoljuk.

Két dolgot fejtegetnek az iródeákok, melyekért, azt mondják, hogy a jelenvaló magyarországi támadásokat az ő felsége sértésének vétke nélkül szabad volt indítani. Első az, hogy Ferdinand királynak választása erőszakkal, kénytelenséggel és csoda mesterségekkel lett meg. Más az, hogy az országlásra a minemű conditiókat beadtanak király ő felségének és melyekre igérte magát, meg nem tartotta.

Az első részt csak szintén csupa hiábavaló, de gyülölséges dolgoknak előszámlálásával állítják, melyeket minekelőtte rendszerint megrostáljunk, az országnak közönséges és nyilvánvaló végezésiből világosan mutassuk meg, hogy sem erőszak, sem kénytelenség, sem alattomban való csalárdság nem történt az ő felségének választásában. Az országbeli rendek és statusok nem akartak előbb az ő felsége választásához kezdeni, mígnem kiváltképpen való kötéslevéllel Mátyás császár reáfelelne, hogy ezen igék az országnak végezésibe beirattatnak. Minden statusok és rendek a felséges Ferdinándot, Csehországnak királyát, a római szent imperiumnak elektorát, Ausztriának herczegét etc. a jeles és úri ajándékokért, melyekkel szivében és elméjében felékesíttetett, sok traktálások és végezések után

Digitized by Google

a régi szokás és mindenkor megtartatott szabadságok szerint egyenlő kívánsággal és akarattal maguknak királyokká és urakká igazán választották, kikiáltották és végtére segítségül hívván az Istent, szerencsésen meg is koronázták. Mely igék az 1618. esztendőbeli végezésekben legelől helyheztettenek és mind a királynak, s mind az országnak javallásával megerősíttettenek. És mindazonáltal merészli valaki, (hogy) az országnak ilyen nyilvánvaló és világos végezését meghazudtolni és azt fecsegni, hogy nem egyenlő kívánsággal és akarattal választatott Ferdinánd király?

De lássuk mégis, micsoda nem mondom bizonyításokkal, hanem hiába való gyanakodásokkal vitatja az iródeákoknak raja, hogy az ő felsége választása kedvetlenül és kénytelenül lett.

Elsőben azt forralják, minemű nagy szorgalmatossággal segítette az esztergomi érsek Ferdinánd király választását, nemcsak azzal, hogy kiadott irással megmutatta az ő jóságos cselekedetinek fényességét és hatalmasságát és a felséges Ferdinánd király eredetit szintén Szent István királyig felvitte, hanem azonfölül nagy utakon egy vármegyéből másba futosott és a dolgot addig vitte, hogy Ferdinánd választását némelyekbe bebeszélte. De a mint állítom, érsek uram e dologban semmi vétkét nem ismeri, sem munkáját s fáradságát soha meg nem bánta, semmit ravaszsággal, semmit alattomban nem cselekedett, az írást nyilván adta be a vármegyéknek, ő maga is nyilván szólott a vármegyéken: ha gonoszúl szólott, bizonyítsátok reá a gonoszt, ha jól, mit patvarkodtok? Mintha nem lett volna szabad az érseknek, a mit akármely nemesnek is megengednek, hogy a vármegyéket, melyekben helye és voksa vagyon, vagy levele által, vagy szemtől-szembe való szólással megtalálja, az ő itéletét nyilván megmondja, és a mit az országnak hasznosnak ítél, egyebekkel is elhitette.

Azokáért semmit nem vétett az érsek, szabadságával igazán élvén. Sőt azokat kell hazánk törvényinek és

Digitized by Google

szabadságinak rontóinak tartani, a kik vétekké teszik, a mit mindennek engedtetett szabadság szerint cselekedett az érsek.

Azt is hozzá adják, hogy az érsek az egyházi renddel és az ő hozzátartozó világi urakkal azt akarta, hogy a császár nem várván a törvény szerint való hivatalt, Ferdinándot, úgy mint komissáriust, Pozsonyba küldené, melynek mindazonáltal az országbeliek ellene mondottanak, melyről bizonyság levél is költ. Élő Isten, minemű nagy tompasága ez a megvakult elménck? Mert hogy azt elhagyjam, hogy megcsalatkozhatnak, akik vakmeröképpen azt fecsegik, hogy az érseknek avagy egyebeknek akaratjából adatott az a kommissió Ferdinánd királynak és nem csupán Mátyás császárnak indulatjából, az nyilván vagyon, hogy senki az országbeliek közül ellene nem mondott Ferdinánd, úgy, mint kommissárius jövetelének. Némely vármegyéknek követi az ő felsége bejövetelekor protestatiót írva vettenek az ország bírájától, mely irás az ország bírájának kezе írásával és pecsétjével megerősíttetvén, midőn ezeket irom, szemem előtt vagyon és ezen igék vagynak benne: Mivelhogy a megnevezett királyi és császári felség maga helyett Ferdinándot, csehorszáqi királyt etc. kommissárius gyanánt az országnak statusi és rendi közibe elküldötte, azért a megnevezett követ azon felséges Ferdinánd királyt azon császári felségnek kommissáriusa gyanánt jó néven veszi és minden illendő becsülettel és tisztelettel becsülni, fogadni és ismerni akarja alázatosan, úgy, mint császár ő felsége, a mi kegyelmes urunk öccsét, bátyja fiát és kommissáriusát (helyén maradván az országnak minden végezési és szabadsági), de úgy és a szerint, hogy megértvén az ő felsége akaratját és ő általa kiadandó propositiót, mindenekben magát az országnak szabadságihoz, törvényihez és végezéséhez és az ő instructiójához tartsa magát és azoktól csak egy körömnyire is el ne távozzék, a mint ugyanazon követ immár ezelőtt protestált és most is protestál. Ez a protestatiónak módja és for-

Digitized by Google

mája, a melyről az iródeákok emlékeznek. Melyben látod, hogy semmi ellenmondás nincsen, látod, hogy az országbeliek nagy tisztelettel és becsülettel fogadták Ferdinánd királyt, úgy, mint kommissáriust.

Panaszolkodnak az iródeákok, hogy noha a felséges Ferdinánd királynak plenipotentia, azaz teljes hatalom adatott minden dolgokról való végezésre, mindazonáltal minden dolgok kardinal és Molard által lettenek. De ez a lett dolgoknak igen goromba és temérdek tudatlansága. A több gyülésbeli dolgoknak végezésére adott a császár Ferdinánd királynak plenipotentiát. De minthogy a császár azt akarta, hogy egyéb dolgokról való végezések előtt lenne a Ferdinánd király választása és nem volt illendő, sem alkalmatos, hogy Ferdinánd az ő választásának dolgát segitené, azokat, melyek a választásnak dolgához tartoztanak, egyebekre bízta a császár. De a mint hogy itéletükben és akaratjukban felzavarodtanak az iródeákok, hazugságoknak szövő tanácsi, azonképpen mindeneket rend nélkül össze zűrnek-zavarnak.

Utánna vetik: a szabad választást megszegték a császár pártjára valók abban a gyülésben, melyben a felséges Ferdinánd (császár) király elválasztatott és megszenteltetett, mert sem az új király választásáról való propositiókba nem lett semmi emlékezet a választásról, sem amaz igéret (csupán szabadon) nem akarták, hogy az artikulusokba betegyék. Itt is kivánjuk az iródeákoknak igazmondásokat. A dolog így lett: abba a propositióba, mely Mátyás császár nevével lett az új királynak választásáról, az udvari kanczellária a szólásnak azon módjával, azon igékkel élt, melyekkel hasonló alkalmatosságban élt volt, midőn Rudolfus császár Mátyást, midőn Maximilian Rudolfust proponálta, eleikbe adta és bemutatta a választásra. Hogy pedig az semmi mesterséggel, hanem csak szintén az előbbelieknek követéséért történt, hogy a választásnak igéje a propositiókba ne tétetnék, az abból is kitetszhetik, hogy a magyar tanácsurakkal közölték ezt a propositiót,

Digitized by Google

minekelőtte nyilván kiadnák és azoktól meg nem másoltatott. Annak fölötte, hogy ő felsége nevével megjelentették, hogy ő felsége semmit azzal az ország törvényi, szabadsági és végezési ellen nem akar cselekedni. És hogy nem állítja ő felsége, hogy a magyar urak úgy vitassák a szabad választást, hogy semmi tekintet ne legyen a királyi vérre és az ausztriai háznak sok jótéteményire, holott a Magyarország törvénye azt kívánja, hogy mind a kettőre nagy tekintet legyen: anno 1485, art. 1, 2, 3, anno 1547. art. 5, anno 1552, art. 1. anno 1569, art. 33. Melyeket mikor az ország megértett volna, nyilván megjelentette, hogy nem az volt az ő igyekezete, hogy a királyi vérre és a nevezetes ausztriai háznak jótéteményire tekintet ne lenne, hanem hogy csak a régi szabad választásnak szokását és szabadságát akarja megtartani. Azokáért, holott sem az ország semmi újítást nem kivánt, sem a császár az országnak régi szabadságit semmi okon meg nem akarta kisebbiteni, közönséges akaratból azt végezték, hogy mind a Tripartitumból parte 1. tit. 3, s mind László és második Mátyás király dekrétumiból minden igéket és szólásnak formáit kiszedegetnének, melyekkel valaha a szabad választás megmagyaráztatott és azokat mind az articulusoknak kezdetire helyeztetnék, azon formán, a melyet azelőtt megmondottunk. Ezek hogy így lettenek, az 1618. esztendőbeli gyülésnek históriájából írtam ki és senki, a ki jelen volt a gyülésben, nem mondja, hogy különben történt. És ebből a dolognak nyilvánvaló megbeszéléséből kitetszik, mely meggondolatlan szabadsággal mondották az iródeákok, hogy a régi szabad választásnak törvényéből valamit el akartanak csípni abban a gyülésben, melyben a felséges Ferdinánd király felszenteltetett.

Némely vármegyék követi ellen zúgolódnak az iródeákok, hogy meghagyták magukat csalni és a nekiek adatott instrukczió ellen, a felséges Ferdinánd király választását javallották. De nem szükség ezeket a követeket sok beszéddel menteni, sokan azok közül meg-

Digitized by Google

vannak és talán mostan jelen is vannak Pozsonyban: oly könnyen mondhatják ezek, hogy hazudnak az iródeákok, mikor efféléket költenek, a mily könnyű volt bálgatagúl patvarkodni.

A németek és magyarok között való vetekedéseket, sőt emberöléseket is előhozzák, melyek a gyülésekor lettenek, mintha újak vagy szokatlanok lettenek volna egyébkori gyülésekben efféle emberhalálok.

Azt engedjük meg, hogy némelyek megfenyegették azokat, kik az országot fel akarták háborítani és félbehagyván a dolgot, el akartak menni. Bizony nem tagadhatják, hogy sokkal nehezebb és iszonyúbb fenyegetéseket tettenek a lutheranusok a katholikusok ellen, de semmi eszes ember azt nem ítéli, hogy némelyeknek maguk között való pártolódásuk méltó okai legyenek a közönséges csendességnek felháborítására.

De a magyarországi primásnak nyilvánvaló szava volt, hogy jobb, hogy az egész Magyarországot e vadak lakják, hogysem mint az eretnekeknek benne való maradást engedjenek. Megkérdetvén esztergomi érsek uram, Magyarországnak primása, ha mondotta-e ezt nyilván, esküszik, hogy soha az se szájába, se elméjébe nem jött és bizonyságúl veszi mindazokat, kik a gyülésben jelen voltanak. Nem tagadja, hogy mást, de igen különbet gyakorta nyilván mondott. Mert midőn abban a czikkelyben forgánának, ha a parasztok az ő földesuruknak akaratjuk ellen a templomokat elfoglalhatják-e és maguk akaratja szerint más hitű vallásnak adhatják-e, gyakorta mondotta azt érsek uram, hogy inkább akarja, hogy az ő jobbágyi pusztán hagyják azt a falut, hogysem mint az ő templomán való igazsága ellen a parasztok a templomokat maguknak foglalják. Mert noha minekutána közönséges végezésből a vallásoknak különbözése elszenvedtetett, senkit jobbágyi közül a hit dolgáért nem háborgatott, mindazonáltal semmiképen nem akarta engedni, hogy a parasztok a templomokat elfoglalják. Főemberek megvallják, kik a gyülésbe voltanak, hogy semmit egyebet érsek uram

Digitized by Google

nem mondott. De az iródeákok, a hazugságnak koholói, nem munkálkodnak abban, hogy a valóságos igazsághoz támaszkodjanak, hanem hogy egyebeket gyülölségesen gyalázzanak.

Hasonló hazugságokat kottyantanak másutt is azon érsek uram ellen, hogy ő az ország előtt azt vitatta, hogy tizenhét conditiót adnának Ferdinánd királynak. Valakik jelen voltak a gyülésben, ráemlékezhetnek, hogy az érsek sokáig erősen minden igyekezetivel ellene állott, hogy más conditiókat király ő felsége elébe ne adnának azokon kívül, a melyeket azelőtt szoktanak a királynak adni és a melyek nyilván be vannak foglalva a király eskűvésének formájába, tudniillik, hogy az országnak régi törvényit és szabadságit megtartja. De midőn eszébe vette volna, hogy ellene nem állhat, azon törekedett, hogy mentől jobban lehetne, a conditiókat megigazítaná.

De azt mondják, hogy csonka és nem szintén teljes vótumokkal lett a király választása, mert a nádorispán előbb nem választatott, kinek első voksának kelletett volna lenni a király választásában. De ez is teljességgel semmirekellő és erőtlen fogás. Mert nem tagadom, hogy Magyarország törvénye szerint el vagyon végezve, hogy ha valaha a királyi mag történet szerint elfogyna és az új királynak választásáról végeznének, a választásban a nádorispánnak tisztének méltósága szerint mindenkor első voksa legyen. De (hála az Istennek), nem voltunk abban az állapotban, melyről a végezés szól, mert nem volt minálunk a királyi magnak fogyatkozása, holott a felséges második Ferdinánd király egyenes lineán első Ferdinándtól, atyjáról való ősétől származott. De mit mondjak? Mi magunk és atyáink nem emlékezünk-e reá, hogy egynehány királyoknak felszentelésük történt nádorispán nélkül, melyeket mindazáltal semmi okos ember csonkáknak avagy fogyatkozással valóknak nem mondhat. Mert hogy elhallgassam, hogy Nádasdi Tamás halála után, ki ezerötszázhatvankettődik esztendőben, Sat. Iván havának második napján

Digitized by Google

halt meg, csak egy nádorispán sem volt Magyarországban mind ezerhatszáznyolczadik esztendeig, melyben Illésházi választatott, mindazonáltal azonközben, ezerötszázhatvanharmadik esztendőben, Szt. Mihály havának nyolczadik napján Maximilián, ezerötszázhetvenkettődik esztendőben, Szt. Mihály havának huszonötödik napján Rudolfus magyarországi királyokká szenteltettenek, nádorispánnak segítsége nélkül. Minap is a boldog emlékezetű második Mátyás nádorispán nélkül választatott, mert meglévén a királynak választása, azután neveztetett a nádorispán.

Végezetre gyülölséges mardosó beszéddel ezt adják hozzá, hogy az egyházi rend és Pázmány zászlója alatt, vitézkedő (urak) világi urak a vallásnak szabadságáról való bécsi articulust erősen ostromlották.

De itt is sokkal különben vagyon a dolog. Mert noha az egyházi rend eleitől fogva ennek a szabadság engedelmének nyilván ellene mondott és nem javallotta, mindazonáltal midőn eszébe venné, hogy nem okos emberhez illendő hiábavaló ellenkedéssel csak gyülölséget keresni, azt a bécsi articulust nem igyekezett ostromlani, hanem az ellenkezők új igyekezetinek ereje és lelkiismerete szerint ellene állott.

Melyet hogy nyilvábban megértsünk és a katholikusok ügyének igazsága kitetszék, a dolgot eredetitől fogva hányjuk meg.

1606. esztendőben, a bécsi megbékélésben a vallásokban való szabadság megengedtetett az uraknak, nemeseknek és szabad városoknak, a végekbeli magyar vitézeknek és a privilegiumos avagy szabados mezővárosoknak, melyek közbevetés nélkül a koronához tartoznak, akkor semmi szabadság nem adatott, a parasztságnak, sem az urak mezővárosinak és faluinak.

Azután 1608. esztendőben, a második Mátyás király koronázatjakor ez a szabadság kiterjesztetett a falukra is és a mezővárosokra és ahhoz képest az urak jobbágyira és parasztira. Mindezekben pedig az engedésekben úgy engedtetett a szabadság, hogy a templo-

Digitized by Google

mokról semmi emlékezet nem volt, azokáért a templomokhoz való igazság abban az állapotban maradott, a melyben ezek az engedések előtt volt. Legelsőben az 1618. esztendőbeli gyűlésben kezdették vitatni az ellenkező pártra valók, hogy kiváltképen való végezéssel a templomokra is a jobbágyoknak szabadság engedtetnék, elannyira, hogy noha az uruk katholikus, sőt még ha egyházi ember lenne is, mindazonáltal, ha e jobbágyoknak úgy tetszenék, a templomokat a katholikus úrtól elvehetnék és azzal való élést (prædikátort kivévén) maguk számára foglalhatnák. Ezt pedig az ő igyekezetüket két okoskodással akarták elhitetni.

Elsőben, mert a vallásnak szabadsága a templomok nélkül nem lehet. Azokáért, holott a parasztoknak megengedtetett a szabadság, következik, hogy azon a templomoknak megengedését is értsük.

Másodszor, mert noha a bécsi békélésben és egyéb végezésekben a templomokról való emlékezet nincsen, mindazonáltal Mátyás herczegnek (ki azután király és császár volt) némely levelében, mely Bécsben, ezerhatszázhatodik esztendőben (adatott) Sz. Mihály havának huszonhetedik napján adatott, a templomokról is vagyon emlékezet, mivelhogy abban a levélben megmagyarázza ő felsége, hogy az első bécsi articulusnak végső czikkelyét, melyben az kivántatik, hogy a római közönséges hitnek kára nélkül értessék a vallásoknak szabadsága.

A katholikusok pedig ezekre igen könnyen megfeleltenek. Mert elsőben, ha a vallásoknak szabadságára szükségesek volnának a templomok, miért Lőcsén, Eperjesen, Bártfán, Körmöczön és sok egyéb helyeken, melyekben nem megvethető számú katholikusok találtatnak, semmi templomok a katholikusoknak nem engedtetnek? Továbbá, ha a földesuraktól el akarják venni a templomokat az ellenkezők és azokat a parasztoknak akarják engedni és mindazonáltal nem mondják, hogy azzal a földesurakat meg akarják fosztani a vallásban való szabadságtól, miért nem maradhat meg a parasztok vallásának is szabadsága e templomok nélkül?

Digitized by Google

A mi illeti a bécsi articulusnak magyarázó levelét, a katholikusok még a császár éltében és egészséges korában ő felsége sértése nélkül nyilván megvallották, hogy arra a levélre nem kötelesek, azért, hogy az ország törvényiben végezés vagyon, hogy azoknak a leveleknek és privilegiumoknak, melyek nem koronás királytól származnak, erejük és foganatosságuk ne légyen. Bizonyára, ha a herczeg végezése ő magában erős és foganatos lehetett volna a koronás király javallása nélkül, nem szükséges lett volna a bécsi békéltetésnek megerősítését a boldog emlékezetű Rudolfus király és császártól kívánni. Mennyivel inkább tehát annak a titkon való levélnek, mely csak a herczegtől engedtetett, minekutána plenipotentiájának vége volt, megerősítését a királytól kellett volna kérni, ha erejének kellett volna lenni. De bátor ugyan megengedjük is, hogy az a levél foganatos, bizony a katholikusokat oltalmazza, mert azzal a levéllel a bécsi első articulus magyaráztatik meg és azokáért csak azoknak használ, a kiknek ez a bécsi articulus szolgál. De nyilván vagyon minden igéknek rendiből, hogy ez a bécsi első articulus csak a statusoknak és rendeknek, a nagyságos és nemes uraknak, szabad városoknak, végházbeli vitézeknek és a koronához tartozó mezővárosoknak szolgál és nem a parasztoknak, kikről abban az articulusban semmi emlékezet nincsen. Azokáért a megnevezett levél szerint nem a parasztoknak, hanem azok urainak engedtetik a templomokkal való élés. És noha (a mint megmondók) a vallásban való szabadság a parasztokra is kiterjesztetett, az ezerhatszáznyolczadik esztendőbeli articulosok szerint, mindazonáltal arról, hogy e templomokat a parasztoknak engedjék, sem akkor, sem más időben soha végezés nem lett.

A katholikusok pedig sok okait adták, melyekért nem kelletnék engedni és nem is engedhetnék a parasztoknak akaratjára a templomokról való rendelést. Mert elsőben, holott a vallásnak szabadsága nemcsak a parasztoknak engedtetett, hanem az uraknak is, ennek

Digitized by Google

az engedésnek erejével nincsen több igazságuk a parasztoknak a templomokhoz, mint az uraknak, sőt minthogy minden okosság azt kívánja, hogy egyébiránt hasonló állapotban lévén az úr megelőzze a jobbágyot, következik, hogy a végezéseknek erejéből, melyek a vallásokban való szabadságot engedik, inkább kellessék a földesúrnak magáért és az ő vallásáért a templomot elfoglalni, hogysem mint a jobbágyoknak. Továbbá a magyar törvény szerint a parasztoknak nincsen semmihez igazságuk a földön, a melyet mívelnek, hanem csak a munkájuknak jutalmához, hanem az egész földnek, melyet mívelnek, tulajdonsága az úrhoz tartozik. Ha azért még a föld is, melyen házat csinált, nem a paraszté, micsoda ok hiteti azt el, hogy az urának akaratja ellen a templomoknak tulajdonsága és vele való élése övé légyen? Annak fölötte nem méltó s nem is lehet, hogy a földes urak, úgymint az egyházaknak megyés urai, megfosztassanak a templomokon való igazságoktól és azt a parasztoknak engedjék, a mint meglenne, ha a parasztoknak akaratjuk szerint a templomok a régi fundálások és uruknak akaratjuk nélkül nékiek adatnának. Mert abban áll a szentegyházakon való igazságnak ereje és állapotja, hogy a megyés urak a templomoknak régi fundálásuk szerint azoknak az egyházi személyeknek, a kiknek akarják, adják a beneficiumot és a templomban való szolgálatot. Végezetre, ha semmi egyéb nem volna is, az elég volna a katholikusok ügyének igazságára, hogy az elmult esztendőknek végezésiben soha a parasztoknak a mi templomunkra való szabadság nem engedtetett, mely nyilván kitetszik minden végezéseknek szemes felkereséséből és az ellenkezőknek cselekedetükből. Mert ha valami végezés lett e dolog felől, miért nem engedik meg azzal, hogy a régi végezések helyben maradjanak, hanem e mostani kívánságukkal azt akarják, hogy új articulust irjanak? Azokáért, mivelhogy ezek így vannak, eddig a katholikusok az ő igazságukkal és szabadságukkal éltenek, az ő jószágukban a templomokat azoknak adván, a kiknek akarták,

Digitized by Google

most is igazságukkal élnek, midőn nem engedik, hogy tőlük elvonják, és a parasztoknak adják a megyeségről való szabadságot, melyet ennyi esztendőtől fogva birtanak. Azokáért nagy boszúságos hamissággal kérik az ellenkezők, hogy a katholikusok ilyetén igazságuktól megfosztassanak.

Ezek fő eredeti az ellenkezésnek, mely e két utolsó gyűlésben a vallás dolgából támadott. Melyből kitetszik, hogy álnokul és hamisan mondják az iródeákok, hogy a katholikusok ostromlották a bécsi békélésbeli első artikulust, mert semmi vetekedés arról az artikulumról nem volt, hanem az ellenkezők új és főképen hamis kívánságának, mely a templomokról ujonnan támadott, a mint kivántatott, állhatatosan ellene állottanak a katholikusok.

És ezek amaz erős és valóságos jelenségek, melyekkel a vakmerő iródeákok az ő pártolásoknak első fogását állítják és bizonyítják. Élő Isten, micsoda okoskodás ez? Az érsek sokat szorgalmatoskodván, elhitette némelyekkel a Ferdinánd király választását. Ferdinánd király (ő felsége) úgy, mint császár ő felsége commissariusa Pozsonyba jött; a király választásának törvényéről, a katholikus uraknak templomairól sokképen verekedtenek; megelőzte a király választása a palatinusét; magán való viszálykodások és emberhalálok történtenek a németek és magyarok között, némelyek egymást fenyegették: tehát Ferdinánd király erőszakkal a kénytelenektől választatott.

Ime, miképpen elvesztvén az emberek a hűséget, melylyel a királynak tartoznak, az értelmüket is elveszték. Válaszszatok, a mit akartok. Avagy a statusok és rendek mindnyájan hazudtanak, midőn az országnak közönséges decretumiba iratták, hogy egyenlő akarattal és kivánsággal választották Ferdinándot királyukká és urukká, avagy az iródeákok megbotlanak és hazudnak ellene mondván. Bizonyára, ha a kénytelen választásnak csupán csak mondása elegendő a pártolásnak befedezésére, senki nem leszen, a ki könnyen pártot ne üthessen.

Digitized by Google

Bizony, minekelőtte Magyarországban ezek a pártoló támadások nem indultanak, senki nem volt, a ki azzal álmodoznék, hogy Ferdinánd király választása kénytelenségből lett. Sőt minden statusok és rendek igaz és törvény szerint való királyuknak vallották ő felségét, kérték, hogy ő felsége a jövendő gyűlést kihirdettesse, a gyűlésbeli articulusokat az ő felsége megerősítésére küldötték, a gyűlésnek szolgáltatására a nádorispánnak plenipotentiát kértenek ő felségétől, becsületes követségekkel és számtalan közönséges és magánvaló dolgokkal igaz és törvény szerint való királyuknak nyilván vallották.

A pártolásnak második fogásához járuljunk:

Azzal vádolják a felséges Ferdinánd királyt, hogy az ő királyi fogadását semmire becsülte és a conditiokat, melyeknek megtartására levele által kötelezte magát, semmiben meg nem tartotta volna. Súlyos vádolás és oly boszúság, melyért még a magánvaló személyek is boszút keményen szoktak állni, melyet a királyokban annyival nagyobbnak kell tartani, mennyivel inkább illik hozzájuk a beszédekben és alkuvásokban való állhatatosság. Egy pennavonással mind eltöröl hetném ezt a hamis vádolásnak fecskendezését és egy csapással a vádolásoknak tömött rakását mindenestül felfordíthatnám. Mert az egész országnak közönséges gyűlésében, mely ezerhatszáztizenkilenczedik esztendőben, Kisasszony havának tizenharmadik napján végeződött el, közönséges szava az minden statusoknak és rendeknek, mely a nyilvánvaló ország végezésibe be is iratott: a szent királyi felségnek, az ő kegyelmes uruknak és királyuknak, Magyarországnak statusi és rendi nagy alázatosan meghalhatatlan hálákat adnak, mivelhogy látják ő felségének ugyanazon hű státusihoz és rendihez olyan kegyességét, hogy ő felsége azok közűl, melyek avagy az ő királyi levelében, avagy az articulusokban, melyek az ő boldog koronázatjakor az elmult esztendőben végeztetvén, megerősíttettenek, teljességgel semmi fogyatkozást nem tett. Eddig a statusoknak

Digitized by Google

az ország könyvébe beirattatott végezésök. Kivánom itt az iródeákoktól, kik Ferdinánd királyt hamisan vádolják, érteni: igazak-e ezek, melyek az egész országtól és minden statusoktól az articulusokba beirattattanak, avagy hamisak. (Országot tökéletlenül meghazudtolják.) Bizony, hanem ha az egész országot tökéletlenül meghazudtolják és minden hiteltől ezután mind a statusokat és mind a gyűlésbeli végezéseket megfosztják, szükség, hogy igazaknak mondják. Ha pedig igaz, hogy Ferdinándban, a mi kegyelmes urunkban, királyunkban semmi fogyatkozás azokban nem volt, melyek avagy az ő levelének, avagy az articulusoknak erejével végeztettenek, tehát hamis és tökéletlen az iródeákok vádolása, melylyel ő felségét azért vádolják, hogy kötéslevelének eleget nem tett, tudniillik, hogy ez okkal az ő elpártolásuknak rútságát elmossák.

De engedjük meg, hogy király ő felsége véghez nem vitte, a mit levelével fogadott volt, tagadom, hogy azért ő felségét méltán vádolhassák. Mert midőn az electorok gyűlésére ment ő felsége, az országnak kivánságára bőséges és a mint ezen ezerhatszáztizenkilenczedik esztendőbeli országnak közönséges végezési tartják, teljes hatalmat adott a nádorispánnak minden gyűlésbeli dolgoknak tractálására, tanácskozására és az ő felsége kegyes javallására való végezésekre. Azokáért ő felségére kell-e vetni, hogy semmit nem végeztenek és semmit végbe nem vittenek? Semmiképpen nem. Mert ő maguk a statusok és rendek az országnak közönséges végezésiben az első articulusban imigyen végeztenek: a statusok és rendek azt végezik, hogy minden dolgok, tudniillik mind a conditióknak véghezvitele, melyek az ő felsége kötéslevelében foglaltatnak s mind a gravamináknak avagy nehézségeknek elvétele e mostani időnek állapotjára tekintvén, elhaladjanak és a következendő gyűlésben minden egyéb végezések előtt elrendeltessenek, megegyenesíttessenek és véghezvitessenek.

Látjátok-e, ítélet nélkül való iródeákok, hogy nem ő felsége elmulatásából, hanem az országnak közönséges

Digitized by Google

végezéséből lett, hogy azok, a melyeknek beteljesítéséért panaszolkodtok, elhaladnának.

De legyünk bőkezűek és a mely ő felsége ellen hajított lövő dárdák közül leggyülölségesbek, egyenként, csak futófélben tördeljük el.

Az első seregben, úgymint a vádolásnak erősségét, azt helyeztetik, hogy ő felsége azt igérte, hogy az ország javallása nélkül az országnak igazgatásába semmi részből magát nem ártja és mindazonáltal püspökségeket osztogatott, Eszterházi Miklósnak és Horváth Gáspárnak tiszteket és méltóságokat adott. Itten pedig a vádoló iródeákok az irás meghamisításának vétkébe esnek. Mert a király igéretét nem úgy hozzák elő, a mint ő magában vagyon, hanem megcsonkítják, hogy álnokságukat elfedezzék. A király igérete, mely a tizenhetedik conditióban vagyon az, hogy császár ő felsége éltében az országnak igazgatásába magát nem ártja az ő felsége kegyes akaratja és az országnak javallása nélkül.

Ezt pedig ő felsége oly szentül megtartotta, hogy még az iródeákok szemtelensége sem mer semmit mondani, a miben ő felsége magát beártotta volna az országnak igazgatásába Mátyás császár életében. Mert azok, a melyeket előszámlálnak, Mátyás császár halála után történtenek. De midőn látván a patvarkodó iródeákok, hogy magától leomolna ez a patvarkodás, ha az igéretnek igéit egészen előhozták volna, inkább akarták elorozni amaz igéket (császár ő felsége éltében). Mert hogy Mátyás császár halála után a választásnak és megkoronázásnak törvénye szerint az országnak igazgatása a felséges Ferdinándra szállott légyen, ő maga az ország is a minapi gyülésben megismerte. A minemű gyalázatos tréfákkal tökéletlenül lövöldözik a nagyságos Eszterházi Miklóst és Horváth Gáspárt, visszaadhatnók, ha méltatlannak nem állítanók, hogy az iródeákoknak és piaczi csélcsapoknak dühösségéhez hasonlóknak tartassunk.

Az is nyilvánvaló kezes-lábas hazugság, hogy az ausztriai házból való királyok szabad akaratjuk szerint

Digitized by Google

az ő praktikájuknak elővitelükért hatvan falut adtanak a törököknek és egynéhány várat az országnak nagyobb részével együtt a komáromi kapitány által azon töröknek igérték.

Nagy gyalázatos vádolásra való szabadság ez, mely mindazonáltal nem a felséges Ferdinánd királyt, hanem közönségesen az ausztriai házból való királyokat illeti. Mert ő felsége semmi falukat nem adott a törököknek és semmi várat, nem hogy az országnak jobb részét, nem igért nekiek. Hogy a tudatlan községet a Ferdinánd király gyűlölségére fellázasztanák, némelyek hazugúl azt költötték, hogy Váczot és Magyarországnak egyéb némely helyeit a komáromi gubernator, a nagyságos Reifenberg úr által a törököknek igérte. Mely szemtelen hazugságot semmi jelenségekből, hanem csak patvarkodásra való kivánságokból költötték. Nem is kétlem, hogy a nagyságos Reifenberg uram nyilván és szemtől-szembe meghazudtolja, valaki azt meri mondani, hogy ő általa a törököknek egynéhány várat igértenek. Hogy hatvan faluk adót fizetnek a töröknek, az mi módon lett légyen, oda fel megmutatók.

De hogy a dolog világosban kitetszék: elsőben azt kell itten meggondolni, hogy azokat a falukat nem úgy adták a törököknek, mint Lippát és több hozzátartozó véghelyeket sokkal nagyobb számú falukkal. Mert a hatvan faluknak csak azt engedték, hogy maguk bátorságuknak megváltásáért adót fizessenek a törököknek, melyet azoknak a faluknak lakosi gyakorta nagy keremés szerint kivántak, holott egyébképen a török csatáktól való féltükben semmi bátorságos órájuk sem életükről) sem marhájukról nem lehetett, mivelhogy a törökök szüntelen rablással fenyegették őket. Sőt a vármegyéktől is a császár commissariusihoz Nagyszombatba Liptai Imre küldetett, kérvén, hogy kisebb kárral nagyobb veszedelmeket felváltsanak és inkább megengedjék, hogy azok a faluk adót fizessenek, hogy semmint avagy szüntelen való rettegésben legyenek,

Digitized by Google

avagy több falukat is magukkal együtt romlásra és pusztulásra vonjanak, kiváltképen, minthogy az időtől fogva, melyben a hatvan falukról végezgetnek, nem sok híjával annyi falut hódoltattak meg a törökök.

Másodszor azt kell eszünkbe vennünk, hogy Zsitvatoroknál a törökökkel lett békélésbe való tizenötödik, tizenhatodik és tizenhetedik articulusoknak erejével (mely végezésben Turzó György volt a magyaroknak előttük járulója) hétszáz falunál többet adtak ilyen módon a törököknek. Mert ha a lajstromok, melyek kezemnél vannak, meg nem csalnak, annak a végezésnek erejével megengedtetett, hogy adót fizessenek Esztergom vármegyében harmincznégy falu, Komárom vármegyében harminczhat falu, Bars vármegyében ötvenegy falu, Nagy- és Kishont vármegyében negyvenöt falu. Nógrád vármegyében százötvenkilencz falu, Torna vármegyében tizennégy falu, Abaúj vármegyében huszonegy falu, Borsod vármegyében kilenczvenhárom falu, Heves vármegyében százharminczhét falu, Tolna és a hét Baranya vármegyében huszonöt falu, Fehérvárhoz és Kanizsához a Dunán innen való vármegyékből százharminczöt falu. Ezek azért mind a faluk (melyeknek nevük a lajstromokban nálam vannak) a zsitvatoroki megbékélésnek erejével a töröknek hasonlóképen adófizetésre engedtessenek, mi módon ama hatvan falu. Annakokáért a gerendát maguk szemükbe nem látják, kik a jámbor és tökéletes Pethe László uramnak hirét-nevét hamisan gyalázzák.

Harmadszor azt kell a hatvan faluk felől eszünkbe vennünk, hogy a hatvan faluk megadásának vétke azé volt, a ki a zsitvatoroki végezésben fő volt. Mert veszedelmes gondviseletlenségből, avagy akármi módon, a törökök levele, mely a békességnek summáját magában foglalta, sok czikkelyekben különbözött a császár ő felsége levelétől. És a többi között a tizenhatodik articulusban az a különbség volt a két levél között, hogy a császár ő felsége levele csak azokat a falukat engedte, hogy Esztergomhoz hódoljanak, melyek akkor

Digitized by Google

szoktanak adózni, mikor Esztergomot a keresztyének megvették. Ezek pedig a faluk számszerint igen kevesek voltanak. Mert a míg a törökkel való hadakozás tartott, apródonként sok faluk szabadultanak meg az adófizetéstől. A törökök levelének pedig, melynek teljességgel egyezni kellett volna a császáréval, sokkal különböző értelme volt, tudniillik, hogy azok a faluk, melyek meghódolva voltanak, minekelőtte a császár megvette Esztergomot, azután is adót fizessenek. Midőn azért a török az ő levele szerint akarná a frigyet megtartani és megátalkodván semmit azzal nem akarna gondolni, mi volna a császár levelében és a százötvennyolcz falut akarná meghódoltatni, melyeket a lajstromból bizonyított, hogy azelőtt meghódolva voltanak; végtére három esztendei végezéssel nehezen vitték véghez, hogy hatvan falunak adójával megelégedjenek.

Negyedszer végezetre azt kell itten eszünkbe vennünk, hogy Mátyás császár, hogy sem mint megengedné, hogy ezek a faluk adót fizetnének, kész volt őket nyilvánvaló hadakozással a török sanyargatásából kiszabadítani és azért az okért Linczbe híjván a fejedelmeket és tartományoknak követit, eleikbe adta a számtalan sok csintalanságot, melyet cselekedtenek a törökök. De a magyar követeknek intéséből a káros békesség is jobbnak láttatott a hadakozásbeli alkalmatlanságoknál. És oly nem örömest engedték azokat a falukat a törököknek, hogy én hallomásomra százezer aranyat igértenek a törököknek, csakhogy megszűnjenek azoknak adókérésétől, holott megszámlálván a húsz esztendei frigy alatt annak a summának csak fele is alig telnék ki azoknak a faluknak adójából. Ez az igaz és bizonyos história a hatvan faluk dolga felől, melyet könnyű megbizonyítanunk azokkal, a kik azt a dolgot végezték és az erről kelt irások is mindenekben egyeznek. De akármint lett légyen, bizonyos az, hogy a felséges Ferdinánd királytól nem lett és eképen a patvarkodás sem vádolhatja ebben ő felségét.

De előbb megyek és az iródeákoknak a levél egyéb

Digitized by Google

conditióinak meg nem tartása felől hiába való csácsogásukat megmutatom. Csak futófélben orrolják az iródeákok, hogy király ő felsége személye szerint el nem jött a gyűlésre és hogy a nádorispán méltóságára nem teljességgel viselt gondot. De ezt az el nem jövetelt jó szívvel vették az országnak statusi és rendi, mivelhogy az ő felségének az imperiumba való szükséges menetele miatt lett. A nádorispánnak pedig nem tudom, ha soha annyi méltóság adatott valamely királytól, mennyi a felséges Ferdinándtól. És vajha azok, kik ennyire akarják becsülni a nádorispán méltóságát, voltaképen becsülnék, nemcsak valami hiábavaló színnel. Többet hozzá nem teszek, mert nyilván vagyon a dolog.

Visszatérnek a hitoltalmazó iródeákok a hit dolgára, melyben panaszolkodnak, hogy háborgattatnak az egyházi rendtől és a katholikus világi uraktól. Ha az egyházi rendtől és a világi uraktól, tehát nem Ferdinánd királytól, kinek elébe kellett volna adnotok, ha valakitől bántástok volt, és nem mindjárást elpártolnotok. De nem is igaz, hogy az egyházi rend és a katholikusok háborgattanak titeket a hit dolgában, inkább csak oltalmazták magukat a katholikusok minden vetekedő dolgokban, melyek a hitet illették.

A mit tinéktek engedtenek, nem ostromlották, azt a nagy szabadságot, hogy ki-ki mindazt higyje, a mit akar, látván, hogy irott törvénynyel megengedték, azokon, kik elvesznek, fölötte igen szánakodván, békességgel és csendesen szenvedték. Ti meg nem elégedvén szabadságtokkal, a katholikusoknak nagy bosszúságokkal, két új dolgot akartatok kifacsarni, melyek soha eleddig irott törvénynyel meg nem voltanak engedve; egyik az, hogy a katholikus uraknak jószágukban a templomokat a parasztoknak kívánságuk szerint elvennétek, másik az, hogy a jezsuitákat az országból kivetnétek. Ezek a ti új kívánságtok, melyekkel a katholikusok fölötte igen érzik maguk túlterheltetését. Azokáért tisztük és lelkiismeretük szerint (mivelhogy örök kárhozat

Digitized by Google

alatt tartoznak magukat igazán oltalmazni) az új és irott törvény szerint való kívánságokban az ellenkezőknek állhatatosan ellene állottanak. Micsoda bántástok vagyon itten, micsoda károtok? Ti farkasok zavarjátok a vizet és a bárányt vádoljátok. Ítélje meg és állja bosszúját az Úr.

Mert hogy azt mondjátok, hogy az ország törvénye ellen fogadták be Nagyszombatba a jezsuitákat, az is sokkal különben vagyon. A jezsuiták ellen való ország végezése szabad lakást enged nékiek Magyarországban, tiltotta, hogy örökös jószáguk ne légyen. Semmit e végezés ellen ők nem vétettenek, mert noha a szombati házat Mátyás császártól vették lakásúl, mindazáltal semmi örökös jószáguk nem volt, hanem csupán csak a katholikusoknak alamizsnájukkal táplálták magukat.

Hogy pedig némely katholikusok bizvást mondották, hogy a felséges Ferdinánd király ezeket az ellenkezőknek új és hamis kívánságukat semmiképen meg nem erősíti és confirmálja, az nem abból történt, mintha a felséges királynak titkos tanácsában részesek lettek volna, hanem hogy tudnák, hogy az igazságszerető király senkit boszúsággal nem akarna illetni. Igen nagy hamis boszúság volna pedig, hogy ha a katholikus uraktól elvennék akaratjuk ellen a templomokat, avagy azoknak papjaik az ellenkezőknek kívánságuk szerint, semmi bűn avagy vétek nélkül nagy gyalázattal számkivetésbe küldetnének. A magán való ember levelét, melyet mondják, hogy elfogtanak, kié lett légyen, meg nem magyarázzák. Hidd meg énnekem, hogy, ha valami tekintetes emberé lett volna, jó akaratjukból is kifakasztották volna a nevét. De akárki lett legyen az, a ki nagyobb szabadsággal szólott a Mátyás császár dolgairól, hogysem mint magán való emberhez illett volna, abban semmi vétke ő felségének nincsen, mint ő maguk az iródeákok is könnyen általértik.

Az utolsó része a vádolásnak az, hogy király ő felsége Magyarországból a vitézlő népet a csehek ellen, kiknek a magyaroknak szövetségük volt, kivitte, a fel-

Digitized by Google

séges Leopold herczeg levelet irván a nádorispánnak, a koronát Pozsonyból máshová akarta vitetni Tiffenbach Rudolf által, a hajdukat Dóczi András és Lónyai András által kiakarta gyökerezni és veszteni, a bányai szabad városok és Pozony sokképpen háborgattattanak.

De ezekre könnyű a felelet: vitézlő népet maga pénzén fogadni és az ország kivül, a hová akarja, kivinni, mindenkor szabad volt a magyarországi királynak, a mint az jeruzsálemi András királynak decretumiból és azután való egyéb országvégezésekből nyilván kitetszik. Azokáért, midőn a morvák és ausztriaiak az utolsó országgyülésében erősen kérnék, hogy a vitézlő népnek ő ellenük való kivitele megtiltatnék, azt felelték nekiek, hogy király ő felségét arról el nem tilthatni, hogy az ő igazságával e dologban ne élhessen. De ám engedjük meg, hogy a felséges Leopold herczeg a korona felől írt valamit a nádorispánnak, nem vitatom, hogy a dolognak ilyen állapotjában azt méltán és okosan cselekedhette. Az bizonyos, hogy ez a dolog Ferdinánd királyt tulajdonképpen nem illeti. A mit a hajduk felől mondanak, csak gyülölségnek okáért gondoltatott, bizonyság és bizonyítás nélkül vakmerőképpen kifecsegett hazugság. És soha sem az iródeákok, sem Lónyai, sem más, akárki legyen is, jelét nem mutathatják, melylyel megpróbálhassák, hogy a felséges Ferdinánd király a hajduknak veszedelmükre igyekezett volna. A szabad városoknak igazságuk felől mi történt légyen valaha, arról nem vetekedem; lesznek, a kik megmutatják, hogy semmi törvénytelen dolog rajtuk nem esett, valamikor kivántatik: azt mondom, hogy innen ő felsége ellen való pártolkodásra ok nem adatott, mert valami rajtok esett dologért panaszolkodnak a jó polgárok, senki nem mondhatja, hogy az ő felsége birodalmának idejében történt.

És ezek (hogy már) ama méltó és igaz okok, melyekkel az iródeákok (mert nem a statusok és rendek, kikben több okosság vagyon, hogysem mint ilyen kábaságot hintenének) magukkal és magukhoz hasonlókkal

Digitized by Google

el akarják hitetni, hogy némely zenebonás embereknek igaz okuk volt a pártolkodásra. Melyek mindazonáltal, mely igen semmirekellők legyenek, mely távol estenek az igazságtól, csak azokból is, melyeket futófélben érintgettünk, nagy könnyen eszükbe vehetik az okos emberek.

Mert a mint a tótországi dolgok felől összehabarnak, mivelhogy annak az országnak dolgaiban nem forgottam, azokat nem akartam illetni. Lészen, a ki annak az országnak dolgait értvén, azokat is a panaszokat lerázza. Azt mondom közönségesen, melyből eléggé kitetszik, hogy a felséges Ferdinánd(tól) királytól az elpártolásra semminemű ok nem adatott, hogy azok, a miket beszélnek, ha igazak volnának is, mind régi dolgok. Mert hogy egész Dalmatia oda vagyon, hogy Kliosa elveszett, hogy Paradajzer Kanizsát elárulta, hogy a Tersaczki gróf uram bánná lett, hogy Szegnyából az uskókokat kiüzték: ezek, mondám, mind (noha a vádolásnak legfőbb részei) olyanok, hogy a felséges Ferdinánd királynak nem tulajdoníthatjak, úgymint, kinek birodalma alatt semmi azok közül nem történt. Száz esztendeje elmult, hogy Dalmatiat a velenczések elszakasztották: ennek a véteknek büntetését Ferdinánd fizesse? Rudolfus császárságában veszett el Kliosa és Kanizsa: azért pártoljanak-e el Ferdinándtól? Mátyás császár idejében lett bánná a Tersaczki gróf és Szegnyából kivitték az uskókokat: azért kell-e a Ferdinándnak adatott hűségről való kötelességet megtagadni? Óh erkölcsök, óh embereknek itéleti! De így vagyon a dolog, a hamis ügyet esztelen bizonyításokkal kell támogatni. Bizonyára, ha avagy Tót-, avagy Horvátországban valami mód nélkül történt, nem kétljük, hogy azt király ő felsége helyén hozza; hogy eddig semmit jobb állapotra nem hozhatott, részszerint az időnek, melyben ő felsége birodalma kezdetett, rövid volta, részszerint távol volta és nehéz dolgoknak sokasága, részszerint Magyarországnak végezési cselekedték, melyek a graviminákat avagy nehézségeket mind a jövendő gyülésre halasztották.

Digitized by Google

PÁZMÁNY PÉTER LEVELEI I. RÁKÓCZY GYÖRGY ERDÉLYI FEJEDELEMHEZ.

(1632—1637.)

I.

1632 julius 1.

Illustrissime princeps, domine et amice observandissime.

Salute ac servitiorum commendatione præmissa. Istentől sok jót kivánok kegyelmednek szerencsésen megadatni. Azon hosszu utamból, melyre mind az ő felsége kegyelmes parancsolatja, s mind pedig az én kötelességem vitt vala, visszatérvén, és Istennek segitségéből ide házamhoz érkezvén, akartam kegyelmednek tudtára adnom megtérésemet és a kegyelmed szolgálatjára való kész voltomat, szeretettel kérvén kegyelmedet tartson engem előbbi jóakarójának. Én is a miben tudok örömest kedveskedem kegyelmednek. Éltesse az Isten és tartsa meg kegyelmedet sokáig kedves jó egészségben.

Pozsony 1. Julii 1632.

Illmæ Dominationis Væstræ
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

II.

1632 szeptember 12.

Illustrissime princeps domine amice observandissime. Szolgálatom ajánlása után kivánok Istentől minden

Digitized by Google

jókat. A kegyelmedhez küldött jámbor szolgám megérkezvén, nagy csudálkozva olvasám a kegyelmed irását, melyből bizonyosan eszembe vettem, hogy kegyelmed a békességet megunta, és gondolatját a hadi reménységre fordította, jóllehet a kegyelmed levele nélkül azt én bizonyosan tudtam, mert valamint kegylemed maga, szinte úgy értettem a svéczia'i királylyal való tractákat és kivánságokat; de reméllettem azt, hogy talán még helye lészen kegyelmed előtt az én igaz jóakarattal jelentett okaimnak. Bezzeg uram különb reménységgel voltam kegyelmed felől, mert nálam vagyon kegyelmed levele, melyben kér arra kegyelmed, hogy azt a levelet megtartsam; abban pedig arra köti magát kegyelmed, hogy soha hitele és tisztessége ne legyen, ha a római császárra támad. Ennek felette elmémben forgott, hogy mikor kegyelmedet a teljes Szent Háromság Istenre megesküdteté a szegény Bethlen Gábor, hogy ő felségére soha nem támad, oly erősen oltalmazta hitezését, hogy minek (?) annak utána nem egyszer feltámadott volna a szegény fejedelem, soha kegyelmed nem akart ellenkezni a császárral és csak nyert volna kegyelmed nagy becsületes hírt, nevet. Én is sokszor ezekkel oltalmaztam kegyelmedet vádolói ellen, sokaknak gyűlölködésével is.

De látom, kegyelmedben is teljesedik az, hogy honores mutant mores és oly vélekedésben jutott kegyelmed is, mint a ki azt mondja volt: regnandi causa violandum est jus.

Látja az Uristen, hogy én a kegyelmed támadásától semmit sem tartok, mert tudom, hogy kegyelmed rövid idő nap alatt eszébe veszi, hogy könnyebb a hadat elkezdeni, hogysem viselni. De attól tartok, a mi bizonyosan megleszen, hogy annyi németség jő szegény hazánkra, hogy a kgymed törökivel együtt utolsó pusztaságra juttatják nemzetünket. Nem is tudom, ha soha többször rábeszélhetjük őket, mert ez a mi nyomorult nemzetünknek szerencsétlensége, hogy az oltalomtól majd annyit kell félni, mint az ellenségtől. Ezt

Digitized by Google

még kegyelmed nem próbálta elégségesen és adja Isten, hogy ne is próbálja.

Látom, hogy a kegyelmed indulatjának fundamentuma csak az, hogy kegyelmedet hamis hirekből áradott reménységekkel megtöltötték és ha Zserotin uram beérkezik, tudom eleget újít more solito. De kegyelmed ezekkel meg nem hagyja magát indítani, mert a dolgok bizony mind különben vannak. És noha kegyelmed azt itéli sőt mondotta is, hogy én nálamnál jobban tudja az idefel való állapotokat, de azt kegyelmed ne higyje, mert olyat is tudok és sokat tudok a kegyelmed dolgaiban is, melyeket soha kegyelmed egy erdélyi embernek sem merne megjelenteni. De ez maradjon ebben.

Igazságot írok, az oda fel való dolgok igy vannak: Norinbergai sánczokból a svécziai (Gusztáv Adolf svéd) király, ki nem mert menni, míg Banér, Torstenson és egyéb hadviselői melléje nem verődtek. Azoknak segítségével megindult s im in speice oda küldöttem kegyelmednek, mint hagyta el Norinbergát (Nürnberget). Neki minden reménysége galliai király és a hollandusok, azok pedig ilyen karban vannak:

A hollandusok Mastricht avagy deakul Trajectum nevű várat megkörnykezték volt és mivel a spanyol királynak nem volt annyi népe, hogy birt volna velük, Poppenhaim ment oda; mindjárt, körülvették a hollandusok táborát, háromszáz szekér élésüket elnyerték, és úgy beszorították, hogy lehetetlen kimenniek. Sőt bizonnyal irják, hogy épen azt az egész tábort levágták.

A galliai királynak az öccse, dux Aurelianensis (orleansi herczeg), kit a király proscribált, nagy erővel ment Galliába, Languedoc nevű tartományit mindenestül kezébe adta dux Monmorancy tizezer emberrel együtt. A spanyol király tengeri ereje tizenötezer emberrel melléje érkezett. Don Quirino, a flórenczi herczeg tengeri erejével útban vagyon, a király fia mellé megyen. Azért úgy megszorongatják a gallust, hogy csak magát oltalmazhassa, másokat nem segít, mert az egész ország elidegenedett tőle.

Digitized by Google

Szilériába ütött a saxo és brandenburgi népe és elsőben károkat tett, sőt Glogoviának (Glogau) a városát megvették, noha a várhoz nem férhettek. De ez ellenkét rendbeli hadat küldöttek, egyiket Szileziába, másikat Misniába (Meiszen) és Saxoniába és az egész Saxoniát rontják, sellyesztik. Drezdánál volt az oberster Holka, mikor utolszor irtak.

Ez igazság szerint az ide fel való dolgok folyása és ha különben tapasztalja kegyelmed, bár szememre terítse ezt; svécziai király azt hiszem, a Rénushoz (Rajna) akarja magát csatolni.

Azért kegyelmedet kérem, vontassa egy ideig hadakozó gondolatit, várjon az időtől és értse jól meg az állapotot. Igéretekkel és hamis esküvésekkel veszedelembe viszik kegyelmedet. Mindazáltal, ha Isten azzal ostorozza kegyelmedet, hogy békességes fejedelemségét, feleségét, gyermekit, szép uraságit veszni és kard koczkára bocsássa, én nem tehetek róla. Még ideje van kegyelmednek. Tartsa Isten kegyelmedet egészségben, valamíg a kereszténység romlására és a magyar nemzetnek hadakba keverésére nem igyekszik. A békességre való dolgokban ha az én vékony szolgálatom kivántatik, meg nem vonom kegyelmedtől, sőt abban örömest fáradok; ha pedig kegyelmed háborút indít, ez leszen az én utolsó levelem kegyelmedhez, noha bizony készebb volnék arra, hogy kegyelmednek kedveskedvén, a szép csendes állapotjának megmaradásában fáradnék. De az mind úgy legyen, a mint a jó Isten rendeli.

Sellyén, 12. Septembris 1632.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

Forgács uramnak volanter küldöttem, hogy megolvassa, elküldje és a választ is felszakaszsza és megolvassa.

Digitized by Google

III.

1633 januárius 5.

Szolgálatom ajánlása után, az Ur Istentül kegyelmednek az uj esztendőben jó egésséget, és minden üdvösséges jókat kivánok, asszonyommal és az kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben.

Az kegyelmed becsületes levelét, melyet Váradról 24-a Novembris irt, csak szintén ma hozá ide egy ledniczei gyalog ember. Bizony dolog, hogy én alkalmasbnak itéltem volna, ha az előbbi, sőt gyakran ujittatott ajánlás szerént, egyenesen császár ő felségéhez küldötte volna kegyelmed bizonyos emberét. Ugy itélem hamarébb és jobban végezhettek volna. Mert oly messze levén uraktól a commissariusok, gyakran kelletik postákra várni. És a commissariusok soha nem oly szabadosok az végzésben, mint az úr.

Ugy vagyon az *Ostrosith* uram commissiójában és instructiójában (melyet én velem későn közlöttek volt) volt emlékezés, hogy commissió legyen. De azért volt, mert ugy tetszik az kegyelmed becsületes követinek jövetele kétséges volt; mert ha az bizonyos lett volna, okvetlen azokra várakoztak volna.

Épen oly akadály a mint kegyelmed tudja, hogy *Ostrosith* uram későn érkezvén udvarhoz, és relatióját későn præsentálván, azt szent-innepre nézve is, nem volt lehetséges, hogy az hagyott napra *Eperjesre* gyüljenek a commissariusok, hanem a mint kegyelmednek tudtára vagyon, egy holnappal tovább kellett haladni. Én ugy gondolkodom (noha talám megcsalatom) hogy még most is jobb volna arra nézni, hogy az kegyelmed sokszor *iteralt ajánlása szerént, udvarhoz küldené követét.* Mert a minemü dolgok fenn forognak, azoknak *derék veleje, ugyancsak a munkácsi és mádi* dolog, mivel a többibe nem igen nehéz egyezés lehet. — Azokról pedig nem látom mit végezhetnek a commissariusok, mivel az, egy részre törvényt illet, et fundamentaliter

Digitized by Google

császár ő felsége kegyelmességét, melyet præsentes legati könnyebben obtinealnak, hogy sem posták által a commissariusok etc.

Ezt az én vékony tetszésemet confidenter jelentem kegyelmednek. Nem akarnám, ha messze terjedne: noha nem is felette bánnám.

E mellett kegyelmed abban bizonyos legyen, hogy tehetségem szerént én a békességnek őrzésében szívből fáradok. *Mert akarnám, ha ezt az kevés magyarságot iobb időre tartanók, és egymást ne fogyatnók; ki tudja: talán Isten könyörül romlott hazánkon, és a természet szerént való ellenségtől megmenti.*

Tudom kegyelmednek tudtára vagyon, hogy a szegény *svétiai király* a lipsiai harcon bizonyosan elveszett. A szegény *Fridericus*, a ki cseh királynak iratta magát, naturali morte holt meg eodem tempore. — Szegények, ha a magokéval contentusok lettek volna, csendesen és boldogul élhettek volna. Azt nem tudom ha igaz, de egy nehány felől irják, hogy a *saxoniai electort* guta ütötte. Császár ő felsége nagy hadi készülettel vagyon, de a békességre is kész.

Tartsa és áldja meg Isten kegyelmedet minden jókkal.

Érsek-Ujvárban 5. Januarii 1633,

Illrmæ Dnis Vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

IV.

1633 augusztus 19.

Illustrissime princeps domine confidentissime!

Az Úr Istentől kegyelmednek asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben kivánok minden jókat. Mivel az elmult időkbe nagy biztomban és nagy igazsággal megirtam kegyelmednek arról való discursusomat, mely becsületes, hasznos és szükséges, hogy kegyelmed ő felségét az római császárt magától el ne idegenitse, sőt becsületes eleinek nyomdokát követvén,

Digitized by Google

úgy viselje magát kegyelmed is, hogy minden alkalmatossággal ő felségétől jó akaratot várhasson. Most sem mondhatok egyebet. Nem csak az alatta valóitól, de a külsőktől is nagyobb tekintete leszen kegyelmednek, ha a római császárt magától nem idegeniti. Bizonyosan el is hittem, hogy az Úr Isten kegyelmedet oly okossággal szerette, melylyel könyen meptapasztalja, menyi veszedelem következhetik, ha (a kit Isten ne adjon) valami hadi indulat lenne a magyar nemzet között.

Ezekről azért most több szóval nem irok kegyelmednek, hanem kegyelmedet kérem ne bánja, ha azon kérem kegyelmedet, hogy a Csáky urfiakat, sőt immár ugyan megért és megemberkedett urakat ne idegenitse magától, szolgálatra való emberek, itt fenn is mind értékök, mind tisztük s mind tekintetük oly vagyon, hogy szolgálhatnak kegyelmednek, kár is volna ilyen szép hazafiait kiben egyébütt ugyan kapnak, édes honjoktúl elidegeníteni. Tudom vannak ott sok előkelő emberek, de nem tudom, ha sok vagyon, a ki annyit tudna vagy akarna szolgálni kegyelmednek, mint ezek.

Azért mégis szeretettel kérem kegyelmedet, legyen tekintete kegyelmednek erre az két nevekedő ifjú úrra. Hallom hogy egy Buza nevü kastélyt adtak volt édes anyjoknak tisztességes lakó helyül, melynek evictióját magokra is vették, de mivel sem levelekhez most nem férnek, sem hivataljokhuz képest magok személye szerént most Erdélybe nem mehetnek, csak azt kivánnák, hogy az idő és az állapot csendesednék, és bemenetelükbe mód lenne, addig halasztaná kegyelmed a juridica revisiót, avagy fejedelmi kegyelmességéből mutatna módot, hogy maradhatna békével az öreg asszony a néki adott jószágban. Kérem én is szeretettel kegyelmedet, mutassa ebben jó akaratját. E mellett kegyelmednek szeretettel való igaz jó akaratomat ajánlom.

Nagy-Szombatban 19. Augusti 1633.

Illustrissimæ dominationis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

Kegyelmedet igen kérem, ha tovább nem is, csak az öreg asszony éltéig, hagyja kegyelmed a jószágban. Az után láttassa meg. Ez immár öreg asszony, sokat nem él. A kegyelmed jó hire neve terjed az ilyen özvegyekhez való kegyelmességével.

V.

1634 márczius 9.

Szolgálok kegyelmednek és Istentől minden jókat kivánok.

A kegyelmed levelét Csernel György uram megadá, melyet nagy szeretettel és becsülettel vettem. Minemű nagy és mulhatatlan okok kényszerítették ő felségét, hogy most a gyülés elhaladna, megérti kegyelmed Csernel uramtól. Ha futamatja lehet vala a gyülésnek, én a mint egyébkor, ugy most is örömest fáradtam volna abban, a mit a kegyelmed becsületire és csendességire alkalmatosnak itéltem volna.

Három rendbeli dologról izentem kegyelmednek Csernel Georgius uram által, tudniillik a palatinus urammal való controversiáról, a Prépostvári uram jószágának visszabocsátásáról és a Bonczíday feleségének felszabadításáról. A miket izentem pedig, azt csak a kegyelmed jó híre nevének és békesség szeretetének terjedésére nézve izentem. Mert magamnak egyikben sincsen semmi interessem.

Kérem kegyelmedet, vegye gondolkodásba azokat az okokat, melyeket Csernel uramtól izentem mind a három dologról.

A török szándékát Lengyelországra itt is immár Budán igen nyilván hirdetik a törökök. Tudom kegyelmednek a portáról gyakor és bizonyos hirei vannak. Azért ha valami oly dolog érkeznék, melyet kegyelmed szükségesnek tél, hogy mi is értsük, kegyelmedet szeretettel kérem, hogy tudósitson felőle.

Talán az Uristen könyörül a kereszténységen az ő nagy jóvoltából és ezt az iszonyú vérontást megszün-

Digitized by Google

teti. Melyet eddig is úgy hiszem megaltattak volna, ha kebelünkben nem lett volna a kigyó, mely egyebek veszedelmével maga hasznát kereste. De ez a jó Isten kezében vagyon, ki ha irgalmasan könyörülne rajtunk, úgy hiszem keveset nyerne a török, ha szinte megindulna is.

Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet aszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Posonii, 9. die Martii 1634.

Illustrissimæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

VI.

1634 márczius 21.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Istentűl kegyelmednek minden üdvösséges jókat szivből kivánok. Noha az előtt is irtam kegyelmednek, és szeretettel kértem, hogy az elvégzett szép békességnek oltalmára, és maga fejedelmi jó hire nevének terjesztésére nézve a *Perpostvári* uram dolgát ne hagyja kegyelmed tovább függőbe, hanem ereszsze vissza jószágát. Mindazonáltal, mivel ezen dologról császár ő felsége is ir kegyelmednek akarám még is kegyelmedet nagy bizalommal kérni, érje végét ennek is a kevés dolognak, és vegye inkább szolgálatját *Prepostvári* uramnak is. Nem kételkedem, hogy kegyelmed előtt tekinteti leszen az én intercessiomnak is.

Ugy vagyon, hogy ide is a kereszténységben gyúladozó sok, és veszedelmes hadak indulati, elég gondolkodást szereznek. De igazság szerént irom kegyelmednek, hogy ennek a szegény romlott hazának állapotja is nagy okot ád félelmemre. *Mert a török nem olyan lassu ellenség, mint egymás között a német, és a hova fordul, mint a tűz hamar emészt.*

Nem tagadom, féltem Erdélyt is a *Székely Mojses támadásától. Mert a minemü embernek azt hallom, talán kevés munkával kedvet talál a töröknél.*

Digitized by Google

Igen méltó kegyelmednek vigyázni, és ha mi oly állapotok lennének, ő felséget is tudósitani.

Én kegyelmednek minden időben igaz *jó akaratal való szolgálatomat ajánlom valamig a mi kegyelmes urunkkal ezt a mostani egyességet megtartja.* Minthogy reménylem is hogy végig megtartja.

Tartsa Isten kegyelmedet asszonyommal, és szép fijaival jó egészségben.

Pozsonyban 21. Martii 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

VII.

1634 márczius 30.

Illustrissime princeps, domine observandissime!

Szolgálok kegyelmednek és Istentől minden jókat kivánok. Irtam vala minap kegyelmednek Réz Andrástól, akarnám ha a levelet megvitték volna. Ugyan akkor szorgalmatosan irtam ő felségének is, kivántam, hogy mutassa minden jó akarátját. Azért mire resolválta ő felsége, megérti kegyelmed az én nékem irtt levél mássából, melyet szórúl-szóra leirattam, az originalet nálam tartottam.

A lengyel királynak minémü completa victoriája lett az muszkák ellen, ha a török meghallja, talán megtartózik. Más az, hogy a portán is számtalan fogyatkozások és akadályok vannak.

Itt a mi kegyelmes urunk dolga is jobban foly. Nagy bizonynyal hozák tegnap, hogy egy harczon elveszett a waimári herczeg, és mivel eddig mind a békesség dolgába, mind a hadak viselésébe attól az alattomba practicaló Waldstaintól volt akadék, talán ez uttal jobban adja Isten.

Ha ismét valami nagy akadék meg nem tartóztatja ő felségét, okvetetlen húsvét harmad napján megindúl Prága felé, de ott nem késik, vissza jő Bécsbe.

Kegyelmed gyakran tudósitsa ő felségét az állapo-

Digitized by Google

tokról, és az előbbi irásunkhoz azt is addálom most, hogy a több ratiok között talán azzal is élhetni, hogy ha kegyelmed kimegyen és az országot pusztán hagyja, interim innen felől bémehetnek, és mikor annak ideje leszen, ha kivántatik, talán nem ártana, innen a császár részéről is valami rözgölődésnek lenni, szinte csak azért, hogy ez is mentség lenne. Tudom többet is fel talál kegyelmed. De én Erdélyt szinte úgy féltem mint Győrt, és azon vagyok, hogy mások is azt itéljék. Tartsa az Ur Isten kegyelmedet, és áldja minden jókkal.

Pozsonyba 30. Martii 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

Igen kérem kegyelmedet, adja értésemre, ha ez, és az én előbbi levelem kegyelmed kezéhez jutottak. Én ezt a levelet meghitt jámbor szolgámtól Réz András uram kezébe küldöm késedelem nélkül.

VIII.

1634 aprilis 15.

Illustrissime domine princeps.

Kivánsága szerint való sok jókkal áldja meg Isten kegyelmedet aszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Ma hogy ide Pöstyénbe érkeztem fájdalmas állapottal, megadá Réz András uram a kegyelmed két rendbeli leveleit, melyeket szeretettel és becsülettel vettem. A mit szóval mondott, azt is meghallgattam.

Azért kegyelmednek egyebet most nem is irhatok, hanem hogy ő felsége, császár urunk ablegatusa Bercsényi uram kegyelmednek minden dolgairól bőségesen szól instructiója szerint.

A spahioglanok és jancsárok között való veszekedés a perzsának processusával egyetemben azt hiszem, visszavitte Kostantinápolyba a törököt. És azért ugyan igen kivánkozik a vigyázás.

Digitized by Google

A kegyelmed izeneténck két pontjában minemű consideratioim vannak, kegyelmednek megizentem Réz András uramtól. A több dolgokban örömest fáradok a közönséges jónak oltalmában és a kimed szolgálatjában. — Kiváná Réz András uram, hogy valami czifrát küldjek kegyelmednek, melylyel secure irhasson gyakorta kegyelmed az állapotokról. bár csak addig, míg az orientalis felhőt meglátjuk, hova fordúl. — Azért egy deákommal csináltatok egyet, melyhez kegyelmed hozzá adhatja, a mit akar. És Bercsényi uramnak meg vagyon rendelve, hogy a kegyelmed leveleinek ide küldésében bizonyos módot rendeljen Kassán. Kivánom az Uristentől, hogy kegyelmedet jó egészségben boldogúl megtartsa.

Pöstyénben, 15. Aprilis 1634.

Illustrissimæ dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

IX.

1634 majus 3.

Illustrissime domine princeps.

Salutem ac servitiorum paratissima commendatione præmissa. Isten kegyelmedet minden kivánta jókkal megáldja. A Kegyelmed levelét megadta Pathay Sámuel uram és a kegyelmed privatim izent dolgait szóval megbeszélette. Én is ugyanakkor mingyárast irtam ő felségének és ő felsége is mindenesetre kegyelmesen resolválta magát, a mint kegyelmednek mindenre referálhat Pathay uram. Én ennek utána is, a miben tudhatok, kegyelmednek örömest igyekezem szolgálni és kedveskedni. Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet sokáig jó egészségben és szerencséltesse dolgaiban.

Pozsony, 3. Maji 1634.

Illustrissimæ dnationis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

X.

1634 augusztus 1.

Illustrissime princeps, domine observandissime.

Szolgálatom ajánlása után Istentől kegyelmednek aszonyommal és szerelmes gyermekével egyetemben minden jókat szivből kivánok. Noha a kegyelmed jámbor szolgája beteg ágyamban és nyomorult állapotban talált, mindazonáltal nagy szeretettel megolvastam mind a nyilván való levelét kegyelmednek, mint a titkos irást, És ő felségének császár urunknak megjelentettem, a mit kegyelmed confidenter velem közlött. És ő felségének szorgalmatos gondja volt arra. Irja kegyelmed, hogy a minemű dolgokkal Bercsényi uram visszajött kegyelmedtől, azokról hamar való resolutio kivántatnék innen a részről. Én nem egyszer, hanem egynehányszor szorgalmatosan megolvastam, a minemű válaszszal bocsátotta kegyelmed Bercsényi uramat és a mint ő kegyelme mondja, azt ugyan szóról-szóra a kegyelmed szavai után irta a kegyelmed iróasztalánál. De én abban semmi nemű dolgot nem találtam, a melyről valami resolutio kivántatnék ő felségétől. Mert kegyelmed mindeneket csak függőben hagyott és a jövendő eventusokra mutatván, sem a maga resolutioját ki nem nyilatkoztatta, sem pedig valami kivánságát nem jelentette, melyre császár urunknak resolutioja kivántatnék. És ez volt az oka, hogy én sem tudtam, miről kellessék ő felségének resolutioját kivánni. Noha abban bizonyos vagyok, hogy valami lehetséges a kegyelmed és a több keresztyén fejedelmek oltalmára, azt ő felsége el nem mulatja. És noha most a belső hadakozások nem kicsiny akadékot szereznek, de Istennek neve legyen áldott, nem oly állapotban vagyon ő felsége, hogy minden fogyatkozása nélkül tiz vagy tizenkétezer embert ne adhatna, ha valahová a szükség kivánná. Ezelőtt egy héttel történetből úgy találták a szegény Aldringert lőni egy musquetával, hogy mind-

Digitized by Google

járt szörnyű halált halt, noha semmi egyéb kár nem esett hadába, de elég száz ilyen embernek elveszni.

Ide az emberek nagy armát indítottak vala, mintha Budánál egynéhány basaság volna. De semmi sem volt a dologban.

A török császár indulatjáról annyi sok különböző vélekedések és hirek vannak, hogy ember nem tud mit hinni. Az Uristen zabolázza meg a kereszténység ellen való gonosz igyekezetét.

Engemet a vénség és több sok nyavalya teljességgel lenyoma. Most a savanyúviz italhoz kötelezének a doctorok. Ugy legyen minden dolog, a mint az Uristen akarja.

Tartsa és áldja meg Isten kegyelmedet jó egészségben.

Rudnæ 1. Augusti 1634.

Illmæ dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XI.

1634 augusztus 2.

Illustrissime princeps domine observandissime.

Istentől kegyelmednek kivánok minden jókat. Immár megirtuk vala az első levelet és Klobusiczki által akarók elküldeni kegyelmednek, mikor érkezék a kegyelmed levele. kegyelmednek megszolgálom, hogy jóakarójáról el nem felejtkezik és egészségem felől is tudakozik, melyről egyebet nem irhatok, hanem hogy az én Istenem naponként való sok nyavalyákkal szólít, hogy ebből a rosz világból kiköltözzem, kiért az én Uramnak nagy hálákat adok és az ő szent malasztjával igyekezem, hogy készen találtassam a kimulásra.

A kegyelmed leveleire úgy vagyon, nem adtam választ mindenikre. Elsőben a 31. Maj. költ levelére Kegyelmednek azért nem irtam, mert noha abban offerálja kegyelmed magát, hogy palatinus urammal con-

Digitized by Google

cordalni akar és a tízezer tallért megadni, de arra halaszt kegyelmed, hogy meghitt szolgáját küldi ezen dolog felől hozzám. Azért arra várakoztam és soha senkinek csak egy jelenséget sem adtam a kegyelmed ajánlásáról, holott kiváltképpen valami modalitasokat láttatik kegyelmed kivánni, melyeket ki nem jelent. Azért ebben kegyelmedtől várok. Azonkivül két rendbeli levelét vettem kegyelmednek, mindenikbem említi kegyelmed a Bercsényi uram által való punctumokra a resolutiot. Sem szememnek, sem emlékezetemnek nem hittem, hanem kétszer-háromszor is azon irást előhozattam in specie Bercsényi urammal, melyet kegyelmed a maga asztalán iratott vele. De én, igazat irok Kegyelmednek, semmit azokban nem találtam, a miről ő felségének resolválni kellene magát, Mert azokban kegyelmed nem resolválván semmire magát, csak in pendenti hagyott mindeneket és generalitásban maradt. Én azt kivánnám, hogy kegyelmed declaralná magát, mire és minemű resolutiot kivánna kegyelmed ő felségétől. Mert úgy tudnám én is ő felségét informalnom, és sollicitalnom, kít el sem mulatnék. Tudom is bizonynyal, hogy ő felsége tehetségét meg nem rontsa, csak miben, mint és mi móddal kivántatik az ő felsége jóakaratja.

Az előbbi kegyelmed titkos levelét ő felségével közlöttem és a miben én itéltem, hogy ő felsége segithet, megirtam és azt el sem mulatta, hanem a kegyelmed nevét titkolván irt. Igen kérem kegyelmedet, hogy mikor oly dologról ir kegyelmed, jelentse meg rövideden, mibe és mi móddal lehet innen segitség; valami én tőlem lehetséges, mindent igazsággal megcselekszem. A mostan küldött irásnak summáját is megirhatom. De ha megkérd ő felsége, miben és mint kelljen ő felségének resolválni magát, nem tudok mit mondani. Azért világosság kivántatik, hogy értsék a kivánságot, azonnal is izentem kegyelmednek Klobusiczkitől. És e mellett kérem az Uristent, hogy kegyelmedre terjeszsze áldását. Arra pedig igen kérem kegyelmedet, hogy az

Digitized by Google

ő felsége indulatjára vigyázván, irjon és bizonyosan megküldik.

Rudnán, 2. Augusti 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XII.

1634 augusztus.

Illustrissime domine princeps etc.

Szolgálatom ajánlása után Istentől kegyelmednek minden jókat kivánok. Oly bizodalmam vagyon Istenben, hogy a törököt megzabolázza. Mert oly derék erőt nem küldhetett a lengyelekre, a minemüt szokott egyébha; mivel a perzsa igen sarkalja, és maguk között sem igen jól vannak. Itt az a hire, hogy Miko Ferenczet küldötte Murtezához; úgy hiszem, azt is könnyű lekötni, kiváltképpen ha megérti, hogy innen is vigyázás vagyon Erdélyre és kész hadak vannak a végek felé. Más az, hogy vagy a török meg nem békéllik a lengyellel és úgy bizonyos, hogy Erdélybe nem csap; vagy megbékéllik és ahhoz idő és tracta kivántatik. A tél is majd rajtuk leszen. Azért úgy hiszünk, hogy Erdélyt nem kellend féltenünk. Értem, hogy kegyelmed is jó vigyázásban vagyon, ki bizony kivántatik is.

Én kegyelmednek jóakarója maredok és ha tudok valamikben, örömest kedveskedem is kegyelmednek.

Illustrissimæ dnationis vestræ
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

XIII.

1634 augusztus 9.

Illustrissime princeps etc.

Sok jókkal áldja meg Isten kegyelmedet.

Az Uristen Ratisbonat (Regensburgot) király urunk

Digitized by Google

kezébe adta és a Duna totaliter megszabadult. A hadak is immár tovább mennek és az ellenséget felkeresik.

A saxoniai elector a swedusok generalisával, Panierral Prágához ment vala. Odaérkezvén az ő felsége hadai, melyeket Ratisbona alól és Sleziából küldöttek, a Fejérhegyen öt nap víttak és az ellenségben annyi kár esett, hogy éjjel nagy csendességben ellopta magát és Saxoniába ment.

Ezek így lévén, bizonyosan hiheti kegyelmed, hogy jobb módja és nagyobb alkalmatossága leszen ő felségének, hogy ha kivántatik, Magyarország segitésére elegendő népet küldhet. A saxoval való békesség tractaltatik és nekem felső helyről irják, hogy bizonyosan végbe megyen.

Ide oly hir futamodott, egy török írja Budáról, hogy a török császár Székely Mózesnek fejedelmi kaftánt adott és török segitséggel Erdélyre akarja küldeni. Én azt nem hihetem, mivel a kegyelmed levelében semmi afféle félelmes dolgot nem látok. Kérem kegyelmedet, tudósítson, a miről szükségesnek itéli.

Kérem az Uristent, hogy kegyelmedet igazgassa minden dolgaiban és atyai gondviseléssel oltalmazza.

Turóczban, 9. Augusti 1634.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XIV.

1634 szeptember 11.

Illustrissime domine princeps etc.

Isten kegyelmednek kivánta jókat adjon. Ennek a hónapnak hatodik napján Norlinga (Nördlingen) mellett generalis conflictussal megütközött urunk az ellenség hadával, mely igen sok felől egybegyülekezett volt és öt órától fogva tizenegy óráig erős harczok voltak. Az Úristen kegyelmesen a diadalmat király urunknak adta. Waimari herczeg halálos sebbel, Hornnal és

Digitized by Google

Kraszszal s több sok főrendekkel rabságba esett. A gyalogok vagy lovasok ugy fogva vitték mindenestül. Kétszáz zászlónál többet nyertek, minden lövő szerszámmal és tábori eszközzel. A kik a lovasok közül elszaladtak, nyolczezer lovast küldött utánuk király urunk.

Elég nyomorúság, hogy a keresztyén vér, melyet a pogány ellen kellene tartani, egymással ontatik. De bizonyos, hogy császár ő felsége nem oka ennek, mivel mindenkor békességre hajlott. Tovább mit ad Isten, az ő szent kezében vagyon, kitől méltó Sz. Dáviddal kérnünk: dissipa gentes, quæ bella volunt.

Ha a szükség kívánja, immár jobb módja leszen ő felségének előttünk való dologban.

Igen kérem kegyelmedet, legyen Forgács urammal ő correspondentiában, ő kegyelme sem leszen idegen. Én is jó néven veszem kegyelmedtől, ha tudósit a török állapotjáról.

Tartsa Isten kegyelmedet egészségben.

Posonii, 11. Septembris 1634.

Illustrissimæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Ha elébb jelentette volna kegyelmed ily világosan kívánságát, ő felsége a német gyalog küldésében nem tett volna késedelmet. De most a hadak messze lévén, a gyalogsággal hirtelen odamenni nehéz, hanem ő felsége irt királynak, hogy válogatott fegyverest küldjön. Bizony dolog, hogy most vagyon impedimentum, mert az ellenséggel szembe szállott Nordlingánál a király és úgy tetszik, generalis ütközet leszen. De ő felsége igen jó akarattal vagyon kegyelmedhez.

Innen kegyelmed ne féljen, csak azok legyenek igazak kegyelmedhez, kik kötelesek. Az J-nak hagyva vagyon, hogy jól correspondeáljon kegyelmeddel, azért bátran írhat kegyelmed.

Tudósitson kegyelmed, hogy tudjam szorgalmaztatni, ha kell és siettetni a németeket.

Digitized by Google

XV.

1634 október 19.

Illustrissime princeps domine amice observande.

Nagy szeretettel vettem a kegyelmed levelét, és Réz András uramtúl megértettem a mit kegyelmed izent. Istennek nagy hálákat adok, hogy az *töröktöl a perzsával való nagy igye és romlása elfordítá Európától.* Az Ur Isten ezután is zabolázza az kereszténység ellen való igyekezetit. Mi is abba a reménységbe vagyunk, hogy az Imperiumban rövid nap békességet látunk; mert még eddig király urunk valahová ment a *nördlingai harcz után, mindenütt fejet hajtottanak.* És most ujonnan, az minemü hadakat király urunk a *lotharingiai* herczeg mellé adott vala; az igen megverte *Árgentinánál* (Straszburgnál), azt a népet, a ki *Reingraff* alatt vitézkedett.

Mivel császár urunk a gyülésre való regalisokat kibocsátotta, azt reméljük, hogy kegyelmed is jámbor fő ember szolgáját el nem mulatja ide küldeni. *Kénytelen lőn ő felsége Sopronyba hirdetni a gyülést, mivel Pozsony táján sok helyen a pestis kezdett fakadozni.*

A mi illeti a *Bethlen Gábornéval* való dolgot, arról én vékony itéletemet és discursusomat minden passio nélkül igazság szerént megmondottam *Réz András* uramnak. Elhittem bizonyosan, hogy hiven referálja a mit hallott. A miben kegyelmednek tudok szolgálni: el nem mulatom, hanem minden igazsággal igyekezem kegyelmednek kedveskedni. De viszontag, igaz jó akarathoz tartozó dolognak itélem, ha igazán megjelentem, a mibe difficultást látok.

A szegény *Kovacsóczi* uramat, hogy az Ur Isten kihítta e világból, szánakodva értem; de mivel mindnyájan oly törvény alatt születtünk, hogy innen kiköltözzünk, mihent Isten szólit: — elől bocsátottuk, és majd mi is utána megyünk. Az Ur Isten legyen irgalmas szegénynek. És tartsa meg kegyelmedet asszo-

Digitized by Google

nyommal és szép gyermekivel egyetemben boldog állapotban.

Sellae 19. Octobris 1634.

Illrmae dnis vrae

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XVI.

1634 deczember 10.

Illustrissime princeps domine, amice et vicine observandissime.

A kegyelmed levelét megadta *Armpruster* uram, melyet nagy szeretettel vettem. És gondolván, hogy ez levelem kegyelmedhez az előttünk való szent ünnepekben, avagy az uj esztendőnek kezdetében érkezik, kívánom az Úr Istentől, hogy kegyelmedet asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben, a szent ünnepekben, lelki és testi jókkal áldja meg, és sok következendő uj esztendőket engedjen érni kedves jó egészségben.

Im én az országgyűlésre készülök, és akarok indulni. *Adja az Ur Isten végezzünk minden jót szegény hazánknak megmaradására.*

Császár urunk ő felsége e héten bizonyosan be akar menni. Király urunk fris és jó egészséges állapotban érkezett az imperiumbul. Jó reménység vagyon a közönséges békesség felől; mivel mind ő felsége a mi kegyelmes urunk hajlandó arra, — s mind pedig az ellenkező fél nem láttatik attól idegennek lenni.

Az includalt czédulát, a passa leveléről, csudálkozva olvastam. Bizonyosan higyjen kegyelmed, hogy ő felsége bánta, és nehezteliette azt a dolgot, és meg is szólitják az embereket róla, hogy többé a ne legyen.

Magam állapotja felől azt irhatom kegyelmednek, hogy *igen törödött, és bontakozott egészséggel vagyok.* De ugy kell lenni, a mint a jó Isten akarja.

Digitized by Google

Tartsa és éltesse kegyelmedet Isten sokáig jó egésségben.

Pozsony 10. Decembris 1634.

Illrae dnis vrae

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XVII.

1635 február 17.

Illustrissime domine princeps amice et vicine observandissime.

Kivánsága szerént való sok jókkal látogassa Isten kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Nagy részét a *sopronyi gyülésnek igen beteges állapotiban töltöttem*, a mint kegyelmednek *Chernel* uram meg tudja mondani. Mindazáltal a mire érkeztem, igazsággal igyekeztem *hazámnak és nemzetemnek* szolgálni. Mely dologról, mint szinte a több gyülési állapotokról is kegyelmednek tudom bizonyos relatiot teszen *Chernel* uram.

En is sok dolgokat levélre nem bizhatván, *hat punctban foglaltam* a miket kivántam Chernel uramtól, hogy kegyelmednek referáljon: tudom oly igaz régi meghitt szolgája kegyelmednek, hogy mindeneket hiven megmond.

Én kegyelmednek igazsággal való jóakarója vagyok.

Tartsa Isten kegyelmedet egésségben.

Pozsonyban 17. Februarii 1635.

Kegyelmeddnek szeretettel szolgál

Cardinalis Pázmány.

XVIII.

1635 március 7.

Illustrissime princeps, domine amice et vicine observandissime.

Kivánok Istentül kegyelmednek minden üdvösséges

Digitized by Google

jókat, aszszonyommal, és az a kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben. — *A sopronyi gyülés* után irtam kegyelmednek *Chernel* uramtól; tudom hogy mind irásomat, mind szóval való izenetemet kegyelmed eleibe terjeszti valóságosan ő kegyelme; mivel ő kegyelmébe ugy tapasztaltam, hogy kegyelmed igaz jó híve. Hanem ő felsége császár urunk hivatott vala Bécsbe, és oda érkezék *Réz* András uram, *Chernel* uram levelével, mely csak credentionalis volt, és a mit ő kegyelme izent, azt *Réz* András uram igazán punctrul punctra megbeszélette. És mivel ott Bécsbe voltam, és előbb is tudta ő felsége, hogy a kegyelmed sáfárja oda érkezett, (mert minden estve irva viszik ő felségének ki megyen Bécsbe) azonkivül is pedig jelentvén *Réz András* uram, hogy nincs kegyelmednek ellene, hogy ő felsége és cancellarius uram tudja a dolgot; — én ő felségének magának megjelentém a dolgot. Ő felsége igen kedvesen vette, és én általam köszöni ezt a confidentiat; minden jó akaratját ajánlván, — kivánja: hogy félbe szakadás nélkül úgy continualja kegyelmed ezt a jó akaratot. És senki szavára, és bátoritására oly dolgot ne cselekedjek kegyelmed, a mivel Isten és az igazságos végezés megbántódjék. Sőt ezután is teljes bizodalommal megjelentse, ha mit szükséges tudni. Elhivén bátorsággal, *hogy innen ki nem tudódik semmi azoknál, a kikről csak gyanakodással is kételkedhetnék kegyelmed.*

Az ide fel való állapotokrúl tudom sok hirei vannak a községnek, és kiki örömest hiszi, a mire hajol kivánsága. De én minden belső dolgokat fundamentumból tudván, és azokban forogván, tiszta igazsággal, *egy igen megbitt deákomnak dictálván, megirattam micsoda állapotban vagyon most a dolog az imperiumban.*

Jövendőt nem tudok, mert profeta nem vagyok, de azt bizonnyal tudom, hogy mind ugy vagyon, a mint most irok. Hiszem is bizonnyal (ha Isten szemlátomást nem akar ostorozni bennünket) hogy a *saxoniai electoral és a confoederatusival meg leszen a békesség, és conjunctis armis az idegen nemzeteket kiüzik.*

Digitized by Google

Azért ha a török valamit akar hostiliter attentálni, úgy veszem eszembe: hogy sokan akarják; mert több százezer vitézlő embernél, kit örömest ide küldenek Németországból. *De mivel ha azok ide jőnek, romlani kell ennek a szegény puszta hazának, azon kellene lennünk, hogy tartanók békességbe ezt a hazát,* míg a németség is leszállana. Mert a bizonyos, hogy *mihent most valami indulat lenne Magyarországba, mind ide jönnének. Kit az utánunk valók is megsiratnának.*

Ezekről ily nyilván és bizvást irtam kegyelmednek, mivel *Réz* András uram arra felelt, hogy bizonyos bátorságos úton küldi kegyelmednek levelemet.

Tartsa és áldja meg Isten kegyelmedet jó egészségben.

Pozsonyban 7. Martii 1635.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XIX.

1635 április 20.

Illustrissime princeps, domine observandissime.

Szolgálatom ajánlás után, Istentől kegyelmednek sok üdvösséges husvét napokat, jó egészséget, hosszu életet kivánok. — A szegény megholt *Horváth* Gáspár uram árvái találának meg, kérvén: hogy kegyelmednek irnék mellettek.

És noha oly igazság szerető fejedelemnek ismerém kegyelmedet, hogy az én recomendatium nélkül is senki igazságában meg nem fogyatkozik; de a nyavalyás árvák szánakodása vive reá, hogy kérném kegyelmedet: mutatná hozzájok jóakaratját, hogy a mennyire igazságok vagyon *Tasnádhoz*, — abba meg ne fogyatkozzanak. Kiért kegyelmednek Isten előtt nagy jutalma, emberek előtt dicsérete is leszen. — A mi a magam állapotját illeti: azt irhatom kegyelmednek, hogy a sopronyi gyűléstől fogva, egészségem igen lassan szolgált; de Istennek hála naponként jobbadon

Digitized by Google

kezdek lenni. Tartsa Isten kegyelmedet sokáig jó egészségben.

Datum Posonii die 20. Aprilis 1635.

Illus. dnis vræ

amicus addictissimus

Cardinalis Pázmány.

XX.

1635 április 23.

Illustrissime domine princeps.

Az Ur Isten kegyelmedet, asszonyommal és szerelmes gyermekivel egyetemben minden kivánta jókkal áldja meg.

Bethlen Péter uram ide ki az atyafiak közé jövén, történt oly bontakozás egészségében, hogy a doctorok javallásából nem csak valami kis ideig való mulatásának kell lenni; hanem annak felette a hév vizben is kelletik mennie. Látván azért ő kegyelmének ily méltó okát, ki miatt az úti törődésekre nem alkalmatos; arra való képest nem kétlem, sőt bizonnyal elhittem kegyelmedet oly tekintetü fejedelmi embernek lenni, hogy ezt az ő kegyelme egésségtelensége miatt való kérését nem hogy gondolkodásra venné, hanem inkább liberaliter megengedi. És minthogy én szívből kivánom, hogy kegyelmed alatt való minden rendek, a kegyelmed hivségében állhatatosan megmaradjanak: mihent egészséges állapotját látom *Bethlen Péter* uramnak, magam intem ő kegyelmét, hogy bemenetelét maturálja.

Az ide fel való állapotok, hála legyen az Úr Istennek türhető állapotban vannak. Tegnap estve érkezék Bécsből *Pálffi Pál* uram, ki azt mondá: hogy tegnap előtt érkezett egy kurir a saxotól, mely a saxoval való békességet hozta. Ezt jól lehet én ennek előtte is reméllettem, de immár most ugyan nyilván megadta az Úr Isten.

Augusta a mint kegyelmed jól tudhatja, régen megadta magát. E mellett most ujonnan a Rénus vize mel-

Digitized by Google

lett *Triviris* (Trier) nemű várast megvett az ő felsége hada. És apródonkint a több imperialis városok is accomodálják magokat. Mindezekből reménlhetjük, hogy az Úr Isten megelégszik a kereszténység között való nagy egyenetlenséggel, és derekas békességet ád. Én a miben tudhatok, kegyelmednek igaz szívvel és szeretettel igyekezem kedveskedni. Es ezeknek utána tartsa és éltesse Isten kegyelmedet kedves jó egészségben.

Posonii 23. Aprilis 1635.

Illustris. dnis vræ
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

XXI.

1635 május 26.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime. Kivánok az úr Istentől kegyelmednek minden jókat boldogul megadatni. A sopronyi gyűlésen eleitől fogva oly megbontakozott egészséggel vagyok, hogy ezt a szegény rothadandó testet, mint egy dőlő házat sok tatarozással kell mind addig gyámolítanom, míg az Úr Isten elhozza azt az órát, melyet bölcs gondviseléséből rendelt életem végezésére. — Úgy vagyon hogy *Bécsben* voltam, mikor a kegyelmed jámbor szolgája *Armpruster* érkezék. De oly romlott állapottal voltam, hogy csak ki sem mehettem az házból, szünetlen a doctorok keze lévén rajtam. Ő felségével is nem voltam különben szemben, hanem csak mikor a *hévvízbe* indulék. Itt is a hévvizbe immár két héttől fogva nyavalgok, és úgy tetszik, Isten kegyelmességéből nem kevés hasznát is érzem ennek a jó hévviznek.

A közönséges dolgokról sokat irhatnék, de azt hiszem mindeneket meg tud beszélni *Armpruster*. Noha az imperiumi dolgok igen változók és bizonytalanok, de ugyan oly reménység vagyon, hogy rövid idő alatt közönséges jó békességet ád az Úr Isten. Mert igaz az, hogy teljességesen elfogyatták magokat az emberek

Digitized by Google

és megunakodtak a hosszú had vontatás után más az, hogy igen idegenek mindnyájan a francziai király uraságától.

Adná az Úr Isten, hogy egyszer szünnék ez az iszonyú vérontás, és tartanák a közönséges ellenség dühösségének romlására ezt a sok vért, és kincset, melylyel Isten előtt való nagy számadással fogyatják és erőtlenitik a keresztyénséget.

Kivánom az Úr Istentől, hogy kegyelmedről és a kegyelmed kedves háza népéről gyakran örvendetes hirt hallhassak.

Datum ex thermis *Pöstyeniensibus* die 26. Maii 1635.

Illust. Dnis Vrae
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

XXII.

1635 október 6.

Illustrissime domine princeps.

Áldja meg Isten kegyelmedet kedvesivel egyetemben kivánta jókkal. — Jól lehet nem örömest bánton kegyelmedet irásommal; de mivel az *emberek oly vélekedésben vannak, hogy az én intercessióm foganatos kegyelmednél,* és e mellett én is barátom kérését nem akarván megvetnem: akarom kegyelmedet diligenter kérvén megtalálnom, hogy a nyavalyás *Bethlen Péter* uram casusának állapotját, mely *«per non venit»* sententiában incurrált, limitálná és temperálná oly móddal: hogy *bár megérezné és másoknak is példa lenne;* de mindazonáltal a kegyelmed jó akaratja ebből is nyilvábban mutatódnék ki, mind az itt kinn levő atyafiak, s mind pedig egyéb rendek előtt. — Jól tudom, hogy a fejedelmek kötelesek az igazságnak kiszolgáltatására: de mivel *per non venit* vagyon a dologban, — talán nem kellene annak rigorát igen apprehendálni, hanem más szenvedhető limitatioját rendelni. — Ha mit cselekszik kegyelmed (kiben nincs is kétségem) mind az atyafiak

Digitized by Google

háladóképen veszik kegyelmedtől, — én is a mire alkalmatosságom adatik kegyelmednek kedveskedni igyekezem.

Tartsa Isten kegyelmedet kedves jó egésségben.

Posonii 6. Octobris 1635.

Illr. dnis vræ

Amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXIII.

1636 márczius 10.

Illustrissime princeps domine, amice observandissime.

Isten kegyelmedet minden kivánta jókkal megáldja. — Noha beteges állapottal voltam, de az erdélyi állapotokon, igy egyszersmind kegyelmed dolgain eleget értettem. — És mivel ő felsége cancellárius uramat ide küldötte vala, hogy mit kellenék levelek által tractálni; valamit Isten igazsága szerént a keresztyénség javára, és az elátalkodott Bethlen István tartóztatására alkalmasnak itéltem, megjelentettem ő felségének.

Irtam volt magának is Bethlen Istvánnak, micsoda választ ir, Klobusiczky megolvasta; engemet is tángál, hogy kegyelmednek jóakarója vagyok; és veleje irásának az, hogy mutassak módot mint lebessen, és kész accomodalni magát.

Nem hiszem hogy többé az én levelemet lássa.

Az én vékony tetszésem az, hogy a kegyelmed dolga ezt a három dilligentiat kivánja. Először: hogy az alattvalókat magához kapcsolja; azok jó akaratát kötelezze, mert a nélkül minden egyébb emberi medium haszontalan. — Másodszor: hogy a törököt mind adománynyal lenyomja, mind a beléjek csepegtetett hamis opiniokat kivegye. — Harmadik: hogy senkire ugy ne támaszkodjék, hogy magára gondot ne viseljen; ha mindent elkölt is kegyelmed: ha fejedelemségben marad, mindene leszen. — De ezen erő nélkül ha által nem mehetne, erőt is kell mutatni. — A töröknek is most

Digitized by Google

vagyon jó utja szökni; ha látja, hogy oppositioja legyen gondolkodik.

Mindenek felett Istent engesztelje kegyelmed, a ki adja és osztja a fejedelemségeket.

A tatárok utját idején be kell vágni, és sánczokkal kell erősiteni. Arra pénz nem megyen, a föld-népe megcsinálja, csak legyen fundáló mester, mert a nélkül kegyelmed nem lehet.

A több dolgokról kegyelmedet Chernel uram, és Klobusiczky tudósitja. — Kérem Istent hogy kegyelmedet igazgassa, oltalmazza — valamiben tőlem lehetséges az igazság oltalmára, mindent megcselekszem.

Pozsonyban 10. Martii 1636.

Kegyelmednek becsülettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XXIV.

1636 márczius 16.

Illustrissime domine princeps, amice observandissime!

Szolgálatom ajánlása után Istentől kegyelmednek minden jókat kivánok. Sokat kellene irnom, ha mind pennára venném a mit irásra méltónak itélek. De mivel azokról *Chernel* uramat igen bőségesen tudósitottam, alkalmatosnak találom az ő kegyelme ralatiojára biznom azokat.

Kegyelmed azért megérti Chernel uramtól, miben legyen a dolgok állapotja. *Igen méltó kegyelmednek vigyázni és készülésben nem maradni.* Mert nem jó volna ama veszedelmes szót: *non putabam!* mondani. Isten adja a kedvetlenségeket és Isten veszi el is. Azért Istennek kedvét kell keresni elsőbben is.

En mint ilyen beteges vén ember, sokat nem ajálnhatom magamat, de a miben lehet kegyelmednek barátságosan szolgálok. Tartsa Isten kegyelmedet

Pozsonyban 16. Martii 1636.

Kgnek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

XXV.

1636 márczius 17.

Illustrissime princeps domine observandissime.

Szolgálatom ajánlása után kivánok Istentől kegyelmednek minden jókat.

A kegyelmed levelét hiven meg hozá *Réz András* uram. Szóval való izenetét is kegyelmednek bőségesen megbeszéllette. Ugy hiszem hogy mindazokról a miket kegyelmed szóval proponáltatott *Réz* András uram által, — Chernel György uram informálta kegyelmedet, hogy előttünk forgottak és császár urunk ő felsége resolvalta is magát mindazokra, a legutolsó czikkelyen kivül.

E mellett a mint *Chernel* uram által, ugy Réz András uramtól is szóval izentem kegyelmednek minden dolgokrul az én vékony tetszésem szerint. Ez után sem mulatom el, a miben módom leszen a kegyelmedhez való jó akaratomnak készségét.

És ezzel az Ur Istentől kegyelmednek kivánok minden üdvösséges jókat.

Tyrnaviæ 17. Martii 1636.

Illt. dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXVI.

1636 április 16.

Illustrissime princeps domine amice observandissime.

Kivánta sok jókkal látogassa, és áldja meg az ur Isten kegyelmedet. Egészségem bontakozásának orvoslásaért ide Bécsbe jövén, *Réz* András uram itt találá, ki mind a kegyelmed levelét megadá, mind szóval való izenetét megmondá. És mivel sok dolgok vannak, melyeket nem mertem tentára bizni, egészségem sem szenvedte a hosszu levél irást: mind bátorságosbnak,

Digitized by Google

mind foganatosbnak ítélem, hogy Réz András uram által szóval izenjek kegyelmednek. A minthogy bőségesen is izentem mindenekről. Bizonyos lehet kegyelmed, hogy a kegyelmed állapotja periculum nélkül nincsen, és felette nagy vigyázás kivántatik z maga megtartására.

Az ur Isten vezérelje minden jóra kegyelmedet és tartsa jó egészségben.

Viennæ die 16. Aprilis 1636.

Illrmæ dnis vræ

amicus addictissimus
Cardinalis Pázmány.

XXVII.

1636 május 5.

Illustrissime princeps domine amice observandissime.

Isten kegyelmedet minden jókkal megáldja. — Tudom, hogy kegyelmednél immár nyilván vagyon, hogy a föiföldi octavát ő felsége elhalasztotta, a judex curiæ uram halálának kényszerítéséből.

Bethlen Péter erős hitlevelet küldött ő felségének, mind az Ecsed securitásáról, mind a maga hivségérül. Ennek felette meg vagyon erősen neki hagyva, hogy a *török várakban való portalkodtatást el hagyja;* és mindenütt megparancsolta ő felsége, *hogy megfogják és leveleket elvegyék; valakiket találnának, hogy leveleket hoz, — vagy viszen a török részre.* Nem ítéli ő felsége szükségesnek, hogy még most ezeknél nagyobb *declaratiókat tegyen Bethlen István ellen.*

Mind a budai vezérnek, mint a portára megirta ő felsége, hogy Bethlen István, ő felsége hire és akaratja nélkül, sőt ő felségének kedve ellen ment Budára. Intette is, hogy senki biztatására, a magyarországi békességet fegyverrel ne bontogassák a törökök. És igy ő felsége nem volt a kegyelmed dolgaiban oly feledékeny: — a mint talán némelyek gondolkodnak felőle.

A bánya-városokon, ha fogadhatnak-e 300 muskáté-

Digitized by Google

rost? Ő magát a kammer-grófot felhivatták, hogy módot mutasson mint lehet az? De azt mondja: hogy ha 300 legényt onnan elvisznek: ő maga leszen kapitányuk; mert ott sem kamara, sem bánya nem leszen, a kire gondviselés kivántatnék. Itélje meg kegyelmed; ha van-e mód abba, hogy a bánya-városokon népet fogadjanak?

Nem kételkedem benne, hogy ő felsége abban nem fog ellent tartani, ha kegyelmednek Szepes táján dobolás nélkül, szálankozva németeket vinne Patakba, és onnan aztán maga mellé.

Az kegyelmedhez való igaz confidentiam cselekedteti, hogy ezt kegyelmednek jelentsem: *bizonyosan hozzák nehány felől, hogy kegyelmedhez és kegyelmedtől jönnek és mennek a svecziai követségek.* És most is Munkácsból Mármarosba kisértek uri követeket. Noha én a kegyelmed sinceritásában nem kételkedem, de bizony dolog, *hogy némelyek — nem jóra magyarázzák.*

Király urunk pünkösd előtt való csütörtökön bizonyosan megindul a felső hadakban. — És mivel az electoralis conventusnak napja elközelget, császár urunk ő felsége is pünkösd után Ratisbonába indul.

Mind a pápa, mind császár, spanyol- és francziai király — plenipotentiariusokat neveznek, kik a békességről tractáljanak. Talán az Ur Isten megszállván szivöket és közönséges békességet szereznek. Kit adjon az ur Isten!

Magam állapotja felől azt irhatom kegyelmednek, hogy igen beteges vagyok. A vénség és sok nyavalya szinte elnyomott. Ugy legyen, a mint a szent Isten akarja.

Tartsa és áldja meg az ur Isten kegyelmedet.

Posonii 6. Maii 1636.

Illtmæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

XXVIII.

1636 május 17.

Illustrissime princeps domine amice observandissime.

Istentől kegyelmednek minden kívánsági szerént való sok jókat kivánok. A kegyelmed becsületes levelét *Bogádi* András és *Réz* András uram, *Klobuchiczky* uramékkal együtt megadták. És mivel magam is, most a cura alatt vagyok, ő kegyelmednek által szóval kegyelmednek izentem. El is hittem, hogy mindeneket volteképen és hiven referálnak. Ez után is kegyelmed az egy igaz jó akaratnál egyebet én bennem nem tapasztal.

Isten kegyelmedet sokáig éltesse és tartsa kedves jó egészségben.

Sellise 17 Maii ao 1636.

Illtmæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXIX.

1636 május 26.

Illustrissime princeps dne mihi observandissime.

Isten kegyelmedet kivánsága szerint való sok jókkal megáldja. Nem akarnám elmullatni ezt az alkalmatosságot is, hogy kegyelmednek irnék, az *havaselvi vajda* emberétől; noha az elmult napokban, a kegyelmed jámbor szolgái által bőségesben irtam kegyelmednek.

Nem kételkedem, hogy kegyelmed, ott az fokhelyen (igy!) közelebb levén én nálamnál, inkább érti: mily szükséges és hasznos, hogy a keresztyén szomszéd fejedelmek jó egyértelemben legyenek, hogy eképen *virtus unita fortior legyen.*

Azért én is kegyelmedet szeretettel kérem, hogy a havaselvi vajdával legyen jó correspondentiával, a mint hogy ő kegyelme is kivánja, hogy kegyelmeddel jó

Digitized by Google

correspondentiával legyen. És ezzel Isten tartsa kegyelmedet egészségben.

Tyrnaviæ 26 Maii. 1636.

Illtmæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXX.

1636 junius 3.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

A kegyelmed 18-a May irt levelét, ma hozá még Réz András embere. Igen örülök azon, hogy Isten kegyelmedet egészségben és békességben tartja. Kivánom is Istentől, hogy ennekutána is örvendetes hirekkel értesitsen kegyelmed.

A minemü öreg ember felől irtam volt kegyelmednek, hogy oly hir futamodott volt, mintha követségbe járna: minekelőtte a kegyelmed levelét vettem, voltam informatus elégségesen, hogy a metallicus ember volt, meg is nyugodtam volt rajta. De mindazonáltal, hogy kegyelmed ily világosan tudósitott annak az embernek állapotjáról, — jó neven vettem kegyelmedtől. És ő felségének tudtára is adom, noha azelőtt sem volt semminemü gyanuság kegyelmed felől.

A minemü három punctot Bogádi uram, és Kłobusiczky, Sélyen adtanak vala, mivel ő felsége Bécsből megindulván, — mivel ő felsége cancellarius uramnak meghagyta volt, hogy addig ő felsége után ne induljon míg vele szemben nem leszen: ő kgyelme ide Szombatba jövén hozzám, azokat a három punktumokat irva adtam, hogy ő felségének proponálja, és mennél hamarább tudósitson az ő felsége kegyelmes resolutiojáról. És kiváltképen, hogy a salvus conductust ne késlelje a lengyelországi dologra.

Hogy az emberek sokat szólnak, és pro suo affectu ki egyet, ki mást kiván — nem csuda, mert az ugy volt, s ugy leszen világ végéig, mert lehetetlen, hogy

Digitized by Google

ember bedugja szájokat, vagy akaratokat porázra fogja az embereknek, hanem elég: si nocere non possunt.

Kegyelmedtől igen jó neven vettük azokat, a miket értésünkre adott a titkos irással. És ugy tetszik Isten után, abból várhatjuk békességes megmaradását szegény hazánknak. Nagy reménységünk vagyunk Isten után, hogy a ratisboniai electoralis gyülésben mód találtatik az állandó békességre. Melyet adjon az úr Isten az ő véghetetlen jóvoltából.

Tartsa és éltesse Isten kegyelmedet sokáig jó egészségben.

Tyrnaviæ die 3-a Junii 1636.

Illtmæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXXI.

1636 junius 11.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Áldja meg az Úr Isten minden kivánt jókkal.

A kegyelmed 28-a Maii irt levelét ma hozá meg Réz András uram, szóval is fideliter megmondotta, a miket kegyelmed reá bizott. — Akarom igen hogy kegyelmedhez az erdélyi statusok a gyülésben oly igaz hűségüket, és jó akaratjokat mutatták. — El is hittem, hogy a mig kegyelmed moderato imperio, minden statusok szabadságát megtartja: hüséggel szolgálnak kegyelmednek.

Az minemü dolgokról kegyelmed irt nekem, azokban igyekezem jóakarattal kedveskedni kegyelmednek. Noha császár urunk ő felsége távolléte szerez valami késedelmet kiváltképen járulván a távol lételhez, az imperium csendes állapotának rendelése: de mindazonáltal a mi lehetséges tőlem, el nem mulatom. és irok késedelem nélkül ő felségének.

Szóval is izentem kegyelmednek Réz András uram által, tudom hogy kegyelmednek hüségesen értésére

Digitized by Google

adja, a miket ő kegyelmének mondottam. Azonfelül pedig, kegyelmednek igazsággal irhatom, hogy valamig a mi kegyelmes urunkkal ilyen egészségben marad kegyelmed, én is tökéletes jóakarattal a mire elégséges leszek, — örömest szolgálok, és kedveskedem kegyelmednek.

És ezzel az Úr Istentől kegyelmednek kivánok kedves egészséget.

Pozsony 11. Junii 1636.

Illtmæ dnis vestræ
amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

XXXII.

1636 junius 14.

Illustrissime princeps.

Isten kegyelmedet megáldja.

Elment vala tőlem Réz András, mikor mássát hozák azoknak a leveleknek, melyeket Bethlen István szolgájánál találtak, hogy Ecsedbe vitte volna. — Talán másunnan is meg viszik kegyelmednek. De én is meg akarom küldeni.

Gondolhatná ember, hogy ezek csak biztatások; de én oly vélekedésben vagyok: hogy kegyelmednek vigyázni, és készen kell lenni; mert a miket én Bécsből Réz Andrástól izentem vala: igen jó helyről jött Konstantinápolyból.

Isten igazgassa, és oltalmazza kegyelmedet. Kérem kegyelmed adja értenem, ha ezek a levelek kegyelmed kezéhez érkeztek.

Pozsonyban 14 Junii 1636.

Kegyelmednek örömest szolgál
Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

XXXIII.

1636 junius 19.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime. Isten sok jókkal áldja kegyelmedet.

Réz András elmenvén tőlem, mindjárt harmadnapra meghozák copiáját a leveleknek. Én is késedelem nélkül levelemben includálván, kegyelmedhez küldöttem Réz András kezibe. — Veleje a dolognak: hogy kegyelmedet biztatják a törökök, hogy készületben találják; de általjában kegyelmedre mennek, mihent a füvet megeszik a lovak, és a bosnai török felérkezik. — Ezt én is szükségesnek ítélem, hogy kegyelmed tudja. Igen örömest is értem, hogy megadták kegyelmednek: mert Réz András nem ada választ ha el vitte-e?

Bornemisza uram megküldé a kegyelmed lévelét. És mivel mind judex curiæ uram, mind Melith Péter és Bornemisza János irtak vala az oda való dolgokról; mindegyformán irtam ő kegyelmeknek; és a mint irtam, szóról szóra includaltam kegyelmédnek a copiat. Mert ő felségétől válaszom nem jövén egyebet nem tudtam irnia.

Felküldték ő felségének az intercipialt levelek pariáját és ő felsége közlötte velem is, de azelőtt immár a felföldről meghozták volt, és el is küldtem volt kegyelmednek. Ezután is igazsággal megjelentem kegyelmednek, valamit az ő felsége titok tanácsán kivül értek. Abba pedig kegyelmed megnyugodjék, hogy ő felsége, nem hogy ártani akarna kegyelmednek, de az occasio, és alkalmatosságok szerént kegyelmedhez minden kegyelmességgel leszen.

Ezzel Isten kegyelmedet minden jókkal látogassa.

Pozsony die 19-a Junii 1636.

Illtissimæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

P. T. Jelentem vala kegyelmednek, hogy a minemü levél kegyelmednek vagyon; az bizott embertől felküldöm. Nem tudom ha megmondta Bogádi uram?

XXXIV.

1636 junius 25.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmednek kivánsága szerint való sok jókat adjon.

A kegyelmed leveleit, irásit és izenetit hűséggel meghozák Bogádi uram, és Réz András uram. Szükségesnek találók, hogy Bogádi uram Linzbe menvén császár ő felsége után késedelem nélkül tudósitsa kegyelmedet mind azokról, a mikről itt bőségesen discuráltunk. Kire nézve, nem szükséges, hogy hosszú irással fárasszam kegyelmedet. — Én is igen szorgalmatosan irtam ő felségének a kegyelmed állapotjárul. Én többel nem ajánlhatom magamat, de a mire elégséges vagyok, igaz jóakarattal igyekezem kegyelmednek és annak a nyomorult hazának szolgálni.

Tartsa Isten kegyelmedet jó egésségben.

Posonii die 25. Junii 1636.

Illustmæ dnis vestræ.

amicus ad serviendum paratus
Cardinalis Pázmány.

XXXV.

1636 junius 29.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

A kegyelmed jámbor szolgája Maurer Mihály meghozá a kegyelmed levelét Réz András urammal együtt. És noha én azelőtt értettem volt a huszti állapotot, és meg is irtam volt mikor Bogádi uram elmene; mindaz által most ujonnan irtam mennél jobban tudtam; és Maurer uramat ma jó reggel elbocsátottam, hogy ő

Digitized by Google

felségét Linzbe érje, mert ő felsége sem késik immár abban a helyben.

Igen örömest értettem, mind a czifrával irt dolgokat, mind az kaimakám dolgait. Azelőtt Réz András uram által megjelentettem kegyelmednek, mit parancsolt ő felsége Homonnay uramnak a Budára jövő járókról. A musqueterosokról is mit irtam Homonnay uramnak. — Azután jött a huszti hir. Mely bizony elég alkalmatlan; de kegyelmed bizonyosan higyje, hogy nem ő felsége akaratjából esett. Azért hogy kegyelmed a maga határiban vigyáztasson: igen méltó, de addig kegyelmed fejedelmi erkölcsöt követvén, meg ne induljon busulásra, mig az ő felsége resolutioját nem látja. Most úgy tetszik: ő felsége ezt el nem dissimulálja.

Bizony uram, én eleitől fogva azt általláttam, hogy Bethlen István nem egyebet keres, hanem fejedelemséget; mert a minemü prætensioi vannak Bábolna; Monora és Isten tudja mi — aprolék. Az mindenestül sem ér annyit a mennyit im már költött Bethlen István a törökre, és tiz annyit teszen, a mennyibe állhatnak az az országnak a gyüléselés, követségek, ajándékok. Azért csak szó, hogy Bethlen István mást keresett. A fejedelemségre vágyódott.

Szegény Thurzó György mutatta nekem, és olvasta Bethlen Gábor levelét, melyet irt vala Budáról, mikor Erdélybe indult. Abban szabódott, esküdt, hogy ő kem kivánja a fejedelemséget, sőt Thurzó Györgyöt ninálta, (hogy csak) értse akaratját, neki keresi a fejedelemséget. Én igazsággal irom kegyelmednek: pökte és hazudtolá a szegény Thurzó György. Ilyenek a mostani emberek.

Igen jó néven vettem kegyelemtől mind az erdélyi, s mind a másfelül való dolgok certificálását, mind pedig azt a relatiot, melyet Réz András uram secrete communicált a kegyelmed hagyásából. Ezekkel nem élek különben, hanem a kegyelmed javára. Valamint jobban tudtam, ugy irtam a kegyelmed dolgaiban ő felségének. El kell várnunk mit felel ő felsége.

Digitized by Google

Az imperiumban népünk és erőnk több vagyon, hogy sem az ellenségnek, de élés nincsen. A Duna elejibe 100 német mértföldre, vontatják a gabonát ökrökkel, és a szekereket innen Bécs országból és Morvából visznek, kik a Dunáról a táborba vigyék az élést.

A saxo Magdeburgot vitatja, a hová szorult a svédusok kincse és ereje. 16 regimentumot küldött a császár segitségére. És annyira mentek az oppugnatioba, hogy bizonyosan reménylik, hogy talán eddig is megvették. Hanancot, Hermenstatot Coblenz mellett is megszállotta a császár népe. És azonkivül is négy vagy öt helyen viaskodnak. Szánja meg az Ur Isten annyi ártatlan keresztyén vérontást, és adjon békességet. A galliai király is mind Olaszországba, Burgundiába, Alsatiaba nagy hadakkal ront, és pusztit, a pokol megnyitotta a torkát a keresztyénségre. De mind Isten ostora, kinek igazsága büntet vétkeinkért.

Mikor a kegyelmed jámbor szolgái megtérnek, azt hiszem többet irhatok. Ezzel Isten tartsa kegyelmedet egészségben.

Pozsony 29. Junii 1636.

Illtmæ dnis vestræ
amicus ad serviendum paratus.
Cardinalis Pázmány.

XXXVI.

1636 augusztus 10.

Illustrissime princeps domine observandissime.

Azóta, hogy *Maurer* uram vissza ment az ő felsége leveleivel, semmit nem értettem kegyelmedtől. Nekem sincs egyebet mit irnom, hanem hogy a *saxoniai elector* a császár hadaival együtt *Magdeburgot* megvette, melyet a svédusok sok néppel erősitettek volt meg. És igy immár az Albisnak (Elbe) ura lévén a saxo a maga tartományait assecurálta. És azt irta császárnak, hogy noha immár plenipotentiariust küldött volt, de személye szerént jelen akar lenni a *rátisbonai* gyülésben,

Digitized by Google

minthogy immár a moguntiai és coloniai electorok is elérkeztek kire nézve ő felsége is 6. Augusti Ratisbonába (Regensburgba) jutott.

A svedusok *Banérral* meg akarták segiteni Magdeburgot, és 4 erős regimentet küldöttek volt, de azt a császár népe, mely *Hátzfeld* alatt volt, egy lábig levágta, 32 kapitányt és 2 oberstet elevenen elfogván. — *Gallas* hadával király urunk Argentinához (Straszburghoz) szállott a vimári és franczuz hada mellé. Nehezen kerülik el az ütközetet.

Mediolanum (Milánó) mellett jól megütögették és visszaverték a franczuzokat; Belgiumból a spanyol király öcse erős haddal ment Galliába, *Capellát* és több erős helyeket vévén szent Quintinust (Saint-Quintin) megszállotta, és onnan a minémü manifestumot publicáltatott Galliába, kegyelmednek szórúl szóra leirattam, hogy értse kegyelmed a keresztyénség állapotját.

A kegyelmed dolgairól mit irt vala nekem egy főember, copiaját *Réz András* által megküldöttem. — Nem tudom, ha igaz vagy hamis. Tudom kegd emberi Budárúi megirták.

Itt két igen ellenkező dolgokkal töltik az emberek fülét. Egyik, hogy minden bizonynyal *Bethlen* István sok törökkel, tatárral kegyelmedre megyen. Másik az, hogy mivel kegyelmed annyi számú hadait nem török felé, hanem ő felsége birodalma mellé szállitotta, azt igen gyülölségesen állitják, hogy kegyelmed az ő felsége ditiojára szándékozik. Én eléggé mondom, hogy el nem vette eszét kegyelmednek Isten, hogy oly nagy ellensége lévén a töröknél, még is uj ellenséget, és oly hatalmas ellenséget keressen, mint a római császár. Azt is ahoz adván, hogy ha mikor jobb módja volt kegyelmednek, és külső félelemtől üresen volt, soha csak jelenségét sem adta, hogy mondhatott volna valaki kegyelmedről, mintha császárra akarna támadni: most annál inkább nincs helye az ilyen gyanuságnak. Ugy is vagyon, hogy ő felsége megnyugodott a kegyelmed jó akaratjába.

Digitized by Google

Mindazáltal nem árt, ha kegyelmed gyakorta ír ő felségének, és efféle bolond beszédnek hitelét begázolja, és a jó confidentiát neveli.

És úgy gondolkodom felőle, hogy kegyelmednek *jó szerencséjére lesz a Bethlen Péter zörgölődése, mert ezzel az occasioval felvehette az ország népét, melyet talán nehezebb lett volna felvenni, ha a török ellen kellett volna felfegyverkezni. Így látván a török, hogy kegyelmed fegyverben vagyon, inkább megtartozik. És ha a szükség kívánja, könnyű a készhez nyúlni.* Csakhogy a mind eddig, ezután is távoztassa azt kegyelmed, hogy az ő felsége határira ne jőjjön senki. A nélkül is elég satisfactioja leszen kegyelmednek, csak hogy időtől kell várni. Én kegyelmednek úgy irok, a mint az *igaz barátság* kívánja, nyilván és világosan: tudom kegyelmed gonosz neven nem veszi.

Tartsa Isten kegyelmedet jó egésségbe boldogúl.

Turóczba 10. Augusti 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

Ha kegyelmed ír nekem, csak Homonnai uramhoz küldje — meghozzák.

Nyughatatlan az, a kinek jegyzését kegyelmed Réz András által megküldötte: de hiszem Istent — leül.

XXXVII.

1636 augusztus 12.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmedet kivánta sok jókkal áldja meg.

A kegyelmed 25. julii irt levelét *Bogádi* uram mai napon megadta. Melyet igen örömmel olvastam, mivel értettem abból, hogy Isten kegyelmedet eddig csendes állapotban tartotta meg; melyben hogy ezután is megtartsa kegyelmedet, — szivből kivánom. — Ma harmad napja, hogy kegyelmednek irtam és *Kállai Pál* főember szolgámtól küldöttem *Homonnai* uram kezébe, hogy ke-

Digitized by Google

gyelmednek küldje el. Azt is hiszem nem esik fogyatkozás. Azért a miket abban a levelemben irtam, mind a felső országok állapotjáról, mind a kegyelmed dolgairúl: azt abba hagyom. — Hanem a kegyelmed leveléből okot vevén; *három dologról* akarok kegyelmednek írnía. *Első az:* hogy mivel törvényes országban lakunk, és a szabadság nem engedi, hogy csak mindjárt via facti büntetődjék valaki; nem kell kegyelmednek azon csodálkozni, ha a *Bethlen Péter* dolgába hirtelen nem procedálnak; mert ő felsége a törvénytudók opinioját kérdezte a modalitásról, *mint kell büntetődni, — minémü processussal.*

Másik az: hogy mind két felől *nagy suspiciokat látok*, melyek alkalmatlanságot szerezhetnek. kegyelmed felől azt hirdetik, hogy a *hadakat nem országa oltalmára, hanem az ő felsége ditioinak invasiojára gyüjti.* Noha ezt sem ő felsége, sem az értelmes emberek nem hiszik; de elég, ha a passionatusok odiose hirdetik, és sokak szívébe szeget ütnek. *Viszont a kegyelmed részéről is sok gyanuságok vannak*, melyekbe semmi nincsen. Oly hirt, mondják, hogy kegyelmednek vitték volna, mintha *Sennyei* Sándor azért ment volna *Ecsedbe, hogy Juramentum consiliriatus deponalja előtte Bethlen Péter.* A császár ő felsége kegyelmedhez való jó akaratja is kétségessé tétetik; és nem tudnám mind megirni a minémü vélekedések vannak mind két felől Minthogy a *Bethlen István* dolgáról is pro affectu, ki egyet, ki mást hirlel, azért uram afféle suspiciok eloltására alkalmasabb módot nem találok, minthogy kegyelmed gyakorta írjon ő felségének. És bár a *Bethlen* Péter dolgát is sollicitálja, de főképen a maga állapotjárúl tudósítsa. Bizonyosan higyje kegyelmed, hogy ő felsége kegyelmedhez jóakarattal vagyon, és örömest érti a kegyelmed csendes állapotját, és (kit Isten ne adjon) ha valami háboruja is lenne kegyelmednek, idején és valósággal kellene tudni ő felségének, mert az volna hasznos kegyelmednek.

Harmadik dolog; a melyrúl kegyelmed emlékezik:

Digitized by Google

ha meg kelle irnia palatinus uramnak a minémü hireket hallott kegyelmed a Bethlen István indulatjába? Erről én egyebet nem tudok mondani, hanem: bizonyos hogy nekem is voltak gyanuságim, és azokat megjelentettem palatinus uramnak; *de igen erősen tagadta.* Én sem tudok bizonyost, noha mind a Bethlen Péter sógorsága, mind az Illyésházi gyakor recursusa palatinus uramhoz, mind a Budára való küldözés, (minthogy most is *Örsi* Zsigmondot és *Tar* Mihályt oda küldötte) és egyéb holmi okok adnak valami gyanitást szívembe. — Ha kegyelmed izonyost nem tud, hanem csak gyanuságí vannak, nem látom hasznát: ha meg írja kegyelmd. Ha pedig valami bizonyos jelenségek volnának, azokat talán jobb volna ő felségének megjelenteni, és az utakat beárkolni, hogy ha akarna, se mehetne elő. Mindazonáltal a kegyelmed itélete rajta, mit művel. *Ugy tetszik nem szerezhet nagyobb idegenséget kegyelmed, a mint most vagyon.*

De uram a dolog veleje abban áll: hogy csak a nap tartson igazat; ám nőjjön, vagy apadjon a hold. Kegyelmed az ő felségével való confidentiát foveálja irásival, és valóságos informatioval. Én sem mulatom el az ő felségének való irást.

Ezzel Isten tartsa kegyelmedet jó egészségbe.

Turóczba. 12. Augusti. 1636.

Illtmæ dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XXXVIII.

1636 október 6.

Illustrissime princeps domine, amice observandissime.

Isten kegyelmednek kivánsága szerént való jókat adjon. Böcsülettel vettem a kegyelmed levelét, melyet 22, septembris Fejérvárról ir. A kegyelmed szolgája *Maurer* uram, ezelőtt negyed nappal mene vissza. Ugyan akkor indula *Bogádi* uram ő felsége után. Bizo-

Digitized by Google

nyos hogy a minémű esküvéssel kaimakam és a temesvári pasa irogatott kegyelmednek, és kegyelmed is a minémű bizodalomba volt, ahhoz képest, nem itéli senki, hogy az idén immár félni kellene. De ebből megtetszik, mit kell a töröknek hinni. Ő felsége vigyázni akar mindazáltal a maga tartományira, és rövid nap megirom kegyelmednek, micsoda rendelések lesznek, mert még nem tudom mindenestül. A mit tudtam *Maurertől* megizentem.

Ha a portán való követek és az erdélyiek nagyobb része kegyelmedet el nem hagyták, (minthogy erről nem is tudok semmit) bizonyos, hogy ez a török nem árthat kegyelmednek, sőt Erdélynek igen jó állapotot szerez, ha a hajdú vitézekkel egyetértvén, visszaveri. Vajha az én vékony tetszésemet követi vala kegyelmed és *lengyeleket hozat vala.* De ez késő. — Ő felsége is a minémű mandatumot küldött a *münsterburgi herczegnek Szilériába,* hogy *dragonyokat adjon kegyelmed mellé,* megküldtem a madatumot *Réz Andrástól.* Nem tudom ha megvitték?

Kegyelmed azon legyen, és meg ne ijedjen: *mert Isten az ki a pogány ellen megszegili a keresztyéneket. Asszonyomat és az urfiakat assecurálja Váradba; noha én soha nem javallottam, hogy mind együtt legyenek.* De kegyelmednek más tetszése lőn.

Ha bir a törökkel kegyelmed; irja meg a portára, hogy kegyelmedd hiv a portának; de ezek a kaimakam assecuratiója ellen proprii commodi causa jöttek. *És nem ő hatalmasságára, hanem a fösvény és pénzért a császár* athnameját *felbontóra megyen.*

Ha látja kegyelmed, hogy nem bir velek, és (kit Isten ne adjon) valakik az erdélyiek közül elállanak: *Váradba assecurálja kegyelmed magát Jenőbe Kornizs uramat, Székelyhidat, Kővárt, Szamosujvárt, Fogarast, Dévát, Lugost erősitse meg.* Majd eljő a tél, és idő adatik mindenre. Lám *Bástá* egynéhányszor kijött Erdélyből, és meg bément. *Nem kell uram a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját mint Erdélyt pogánynak hagyni. Nem*

Digitized by Google

kell arra szoktatni senkit, hogy csak beszaladjon a törökhöz, és mingyárt vajda legyen.

Bizonynyal higyjen kegyelmed, hogy soha én senkinek sem titkon, sem nyilván nem fovéalok, *valaki pogánnyal megyen kereszlyén fejedelemre;* mert az ilyen ember személyválogatás nélkül átokba és *excommunicatioba* vagyon a római anyaszentegyháznak bulla Cœnadominiba.

És azt a mit kegyelmednek irok és a mit Kornizs uramnak is irtam, az egész világ előtt meg merem mondani. Ha ezer életem volna, bizony azzal is megpecsétleném.

Az Úr Isten kegyelmedet segitse, és szégyenitse minden ellenségit.

Tyrnaviæ 6. Octobris 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XXXIX.

1636 október 14.

Illustrissime domine princeps amice observandissime!

Noha eddig mind *Bogádi* uram, és *Klobusiczky* Ratisbonába érkeztek, és ő felségét mindenekről tudósitották, mindazáltal hogy kegyelmed eszébe vegye császár urunk ő felségének kegyelmedhez való atyai jó akaratját megakarám küldeni kegyelmednek ezt az inclusa levelet, melyből eszébe veheti kegyelmed, mely igen kivántatik, hogy kegyelmed ő felségét gyakorta tudósitsa állapotjáról.

Ő felsége azt reményli, hogy kegyelmed magát el nem felejti e mostani állapotban, ő felsége is minden jó akaratját ajánlja kegyelmednek. Elégséges hadakat is rendelt ő felsége, noha azoknak egyrésze hajón jő alá a Dunán. Több 15 ezer embernél, a kit ő felsége rendelt. De legelől most mindjárt 3 ezer embert inditanak a felföld felé. Ezeket nekem a bellicum consilium jelenti.

Digitized by Google

Mind a budai vezérnek keményen irt gróf *Schlik* uram, a portán való residensnek is bőségesen irtak.

Mivel az állapot naponkint változik, én az oda való dolgokról két dolognál többet most nem mondok. Először azt itélem, hogy a *budai vezérnek nincs annyi népe, hogy birhasson Erdélylyel*, mert ha elégséges ereje volna, nem hiszem hogy ennyi ceremoniával és idő vontatással járna, kiváltképen a téli idő rajta lévén, hanem, ha másonnan várna valami derék erőt. Másodszor Ha kegyelmed *azzal a törökkel bir, és megverheti, bizonyos dolog, hogy mind a budai vezérnek, s mind Bethlen Istvánnak gonoszul leszen dolga, mert ő reájok velik a vétket, és e télen kegyelmed megbékélik a portával.* Úgy tetszik bizonyosnak itélem, hogy ha most a török Erdélybe férkezhetik (mit Isten ne adjon) — ott telel; kire Isten ne segitse. Parancsolatokat küldött ő felsége, hogy mind *Tótország*, egészlen *Magyarország felüljön*, hogy a töröknek álnokságát meggátolják.

Minap kegyelmednek irt levelemet *Kernizs* uram levelébe csinálván, *Homonnai* uramnak küldöttem. Akarnám ha megvitték volna.

Azt és az ő felsége levelét *Homonnai* uramnak küldöttem, kegyelmedet igen kérem, adja értésemre mikor megviszik kegyelmednek.

És ezzel Isten kegyelmednek minden jókat adjon.

Pozsony 14. Octobris 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XL.

1636 obtóber 16.

Illustrissime princeps domine amice observandissime.

Szolgálatom ajánlása után kivánok Istentől kegyelmednek minden jókat. Harmad napja, hogy irtam kegyelmednek, és az ő felsége levelét is includáltam, melyet kegyelmednek irt császár urunk. E mellett a

Digitized by Google

német hadak megindításáról, a mit a bellicum consilium énnekem irt, azt is megjelentettem kegyelmednek. És miképen ő felsége, mint Tótországba, és mind Magyarországba *insurrectiót* hirdetett, hogy a török indulatjára vigyázzunk azt a levelet *Homonnay János* uramnak küldöttem, és kértem ő kegyelmét, hogy késedelem nélkül Váraddá juttassa.

Az estve Ratisbónából megérkezvén *Bogárdy* uram, ő felségétől kegyelmednek szóló levelet hozott, melyet ő felsége kezemhez küldvén, parancsolta kegyelmesen, hogy kegyelmedet informáljam az ordinántiákról, melyeket ő felsége tett a kegyelmed kivánsági szerént. És jólehet, azt reménylem, hogy *Klobusiczky* uram által más resolutiók is jönnek, a kegyelmed kivánsági szerént, mindazáltal hogy a német hadakról semmit ne szóljak, mivel a mint mondám, a mit azokrúl a bellicum consilium jelentett, kegyelmednek a más levelemben irtam. kegyelmednek nagy confidenter im megküldöttem copiáját annak, a mit ő felsége *kassai generál* uramnak irt, mert sem jobban, sem nyilvábban nem értheti kegyelmed az ő felsége kegyelmességét, és kegyelmedhez való jó akaratját, mint abból a copiából. *Csak hogy kérem kegyelmedet, ne jelentse másoknak, hogy a copiát megküldöttem, noha ezt én császár urunknak megirom, de talán nem jó volna, ha Homonnay uram tudná.* Én is irtam igen diligenter *Homonnay* uramnak, hogy kegyelmeddel jó correspondentiában legyen. Kegyelmedet is kérem, távolitson minden offensiókat, *és ha szinte az ifjuságnak állapotjából valamit olyant cselekednék Homonnay uram, ne tulajdonitsa kegyelmed gonosz akaratnak, hanem ifjuságnak.*

Bogádi uram elviszi az ő felsége parancsolatját az városokra: hogy kegyelmed *muskaterosokat* fogadhasson.

A *Homonnai* uramnak szóló levelet is azért adtam *Bogárdi* uramnak, hogy kegyelmed emberei adják meg, és bizonyos legyen, hogy kezéhez jutott. *Klobusiczky* uramtól többet irok kegyelmednek. Kivánván e mellett,

Digitized by Google

hogy az ur Isten kegyelmedet segitse, és óltalmazza minden gonosz akaróinak igyekezete ellen.

Pozsony 16. Octobris 1636.

Illustmæ dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XLI.

1636 október 26.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Szolgálatom ajánlása után kivánok Istentől kegyelmednek minden jókat.

Tudom, eddig megvitték kegyelmednek a *Bogádi* uram követségének resolutioit, melyekből kegyelmed megértette, az ő felsége kegyelmes dispositioit a kegyelmed kivánságira.

Azután *Bornemissza János* uramnak dirigáltam a levelet, melybe választ irtam a kegyelmed 10. Octobris *Váradról* irt levelére. Tegnap előtt hozák a kegyelmed levelét, melyet 14. Octobris *Tulkárúl* irt kegyelmed. Azon közben ma érkezik ide *Klobusiczky* uram Ratisbonából, és ő felségétől resolutiokat hozott a kegyelmed kivánságira.

1-ör Noha *Bakos Gábor* füleki vice-kapitány levén el nem bocsáthatja ő felsége a szolgálatból; de a többit a fő emberek közül a kiket kegyelmed kivánt, u. m. *Balassi Andrást, Kun Lászlót, Soós Istvánt, Darbolz Ferenczet* megengedte, hogy *sine rumoribus et strepitu* a kegyelmed szolgálatjára állhassanak. És az mely levelet ő felsége nekem küldött: *assecurálja kegyelmedet, hogy ezzel ő felségét meg nem bántják, ha a kegyelmed szolgálatjára mennek.*

2-or A *Szatmár, Bereg, Zemplén, Szabolcs* vármegyének ő felsége parancsolt, hogy ha *Bethlen Péter* a török pártra követeket, vagy leveleket küldene — mindenütt fogják, ha pedig népet gyűjtene — semmi uttal meg ne engedjék.

Digitized by Google

3-or *Homonnai* uramnak ő felsége erős parancsolatot irt, hogy *Bethlen Péterre* vigyázzon; senki az ő felsége részéről kegyelmednek semmi akadékot, vagy ártalmat ne tegyen.

És noha a török békesség ellen nyilván cselekedni nem akar ő felsége: de azért *Homonnay* uram is dissimulanter viselje magát a hajduk indúlatiban a török ellen — ő felsége akaratja.

Utólszor confidenter jelentem kegyelmednek, hogy noha még akkor, mikor *Klobusiczky* uram Ratisbonában *volt, császár urunk nem tudta a Szalontánál való harcznak állapotját, de mivel Bécsbe Leopold (fő) herczeg urunknak idejében tudtára esett az én levelemből,* — és szinte akkor expediáltatott az ő felsége kurirja Konstantinápolyba: *in bona forma és igen efficaciter meg vagyon hagyva a császár ő felsége residensének, hogy exaggerálja: mily nagy okot ád a budai vezér békesség felbontására.*

Kegyelmed mindezekből megtapasztalhatja, mily igazsággal és jó akarattal vagyon ő felsége kegyelmedhez, kiért bizony igen méltó kegyelmednek is hála-adó jó akarattal lenni.

A kegyelmed Váradról való indulását, hogy Isten ő szent felsége szerencséltesse, igen kivánom. De tagadhatatlan, azt is kivánnám, ha a conflictust kegyelmed elkerülné.

Mert a tél előttünk lévén, lehetetlen a török táborban maradhasson. Nagy dolog leszen, ha szegény *Kárám-Sebesieket* el nem rabolja a pogányság. Kire Isten ne segitse.

Ide oly hir foly, hogy a havaseli vajdát kiverte volna immár a török és Erdélybe szaladott volna.

Kegyelmdet igen kérem, mind jót, gonoszt, — a mint vagyon — megirja; mert bizonyosan higyje kegyelmed, hogy *itt fen sok gondolkodást szerez az erdélyi állapot; mivel ha Erdély elveszne — (kit Isten ne adjon) bizony másoknak is jutna a nyavalyában.* És ezelőtt is, ha annyira nem hiszünk vala a kaimekám és temesvári pasa

Digitized by Google

esküvésének, talám most jobban volnánk. Kérem az Úr Istent, hogy kegyelmednek minden jókat adjon.

Pozsony 26. Octobris 1636.

Illr. dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XLII.

1636 október 30.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmedet minden kivánta jókkal megáldja.

A mely levelet kegyelmed nekem irt 10 præsentis, — Tulkárul 14-én, és Jenőből 18-án hűséggel megküldötte Kassáról *Bornemisza János* uram. A két első levélre kegyelmednek *Bogádi* uramtól, és *Klobusiczkytól* bőséges választ irtam, és az ő felsége kegyelmes resolutioit is megküldtem kegyelmednek, melyekkel elhittem kegyelmed is contentus leszen. Ő felsége mind ennyi distractiojában is feles német hadakat rendelt Magyarországba; de mivel mind azok a télnek benn létele miatt késedelmesek: mind adománynyal, s mind igérettel, szép szóval és követségekkel a *hajduságot kellene kegyelmednek szorgalmaztatni*, hogy olyan szép hazának rablását, pusztitását ne néznék bivalkodva; mert ha a szomszéd háznak lángját nem oltják, bizony a török őket is megpörzsöli.

Azok bezzeg leghamarébb és hasznosban szolgálhatnának.

Nem is leszen innen akadékjuk, csak magok ne legyenek kedvetlenek, — mint kegyelmed megérthette eddig az ő felsége resolutiójából. Ha kegyelmed a törökkel való harczot vontathatja, azt hiszem, ő sem marad sokáig a mezőben, jelesben eszébe veszi, hogy a Zülfikár (aga) biztatási megcsalták.

Ide nagy hire futamodott vala, hogy kegyelmed *Bethlen Istvánnal* tractába indult, és azzal ajánlotta magát hogy ha *Ecsedet és Váradot* kgdnek adja, az *erdélyi*

Digitized by Google

fejedelemséget neki resignálja kegyelmed. De én ebben semmit nem hittem, minthogy kegyelmed semmit sem irt felőle.

Most egyebet nem irhatok kegyelmednek, hanem elvárom az császár ő felsége resolutioira mit mond kegyelmed.

Ezzel Isten áldása legyen kegyelmeden.

Pozsony 30. Octbris 1636.

Illrmæ dnis vræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

XLIII.

1636 november 12.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime.

Isten kegyelmedet minden jókkal áldja meg.

A kegyelmed Octoberben irt leveleit 10. 14. 18. 29. mind igazán megküldötte Kassáról *Bornemisza János* uram. Én is a többire választ irtam. A 29. irt levelét kegyelmednek, mind a budai vezér conditioival egyetemben, ma harmad napja, hogy bizonyos posta által császár urunknak küldöttem. Én magam is irtam ő felségének, kiváltképpen a *hetedik conditiónak szokatlan és gyülölséges voltáról.* A mi válaszom jön el nem mulasztom kegyelmednek tudtára adni.

Most estve hozák a kegyelmed levelét, melyet 2-ik Novembris irt. El nem mulatom, hanem ő felségének diligenter irok azokról a miket kegyelmednek a postáról hoztak. El is hittem bizonyosan, hogy ő felsége szarvat nem nevel a töröknek kegyelmed ellen. Mindazonáltal igen jól esett, hogy kegyelmed præveniálta.

Nekem ugy tetszik, hogy ha kegyelmed *tisztességes békességet végezhet a törökkel, el ne mulassa.* És több aprólék dolgokkal ugy tetszik, nem kellene gondolni. Csak azt kell mindenek felett præcavealni, hogy *nihil novi, et prioribus principibus* inconsvetum kivánjon kegyelmedtől. — Mert egy az, hogy *kegyelmeddnek gya-*

Digitized by Google

lázatjára volna, hogy ha, *mintha a több fejedelmeknél alább való volna: uj, és szokatlan igát venne a budai basától.*

Más az, *hogy Erdélynek is jövendőben nagy præjudiciuma és galibája lenne, mivel akármikor is például vennék a mostani cselekedetet, és több galibát vetnének az erdélyiekre.* Harmadik az, hogy ha egyszer *a szultán Szulimán athanaméja mellől el megyen Erdélyország, minden állapotja bizonytalan leszen.*

De tudom, hogy kegyelmed ezeket tanácsos fő embereivel mélyében megvizsgálja.

Az Ur Isten kegyelmedet tartsa meg, és igazgassa minden jóra.

Tyrnaviæ 12. Novembis 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

XLIV.

1636 november 20.

Illustriss. princeps, domine amice observandissime.

Szolgálok kegyelmednek és Istentől minden jókat kivánok.

A kegyelmed leveleit nekem fideliter megküldék Kassáról mind generalis uram Bornemisza János uram. Az utolsó levelet, mely 8. November kelt, tegnap hozák. Mennél többet gondolkodom a kegyelmed mostani állapotjáról annál inkább confirmáltatom abban az opinióban, hogy a törökkel megbékéljék valamint lehet. Lehetetlen hogy kegyelmed a török hatalma ellen hadat viselhessen: lehetetlen az is, hogy sokáig fentartsa a hadakat. Megunakoznak, a statusok a költség és tábori szenvedésbe. A félelem is fejekbe forog, hogy ha sokáig tart a török ellenkezése, országukat is elvesztik. És sok egyéb akadékos gondolkodások miatt egyszer csak eloszolnak, és kegyelmedet elhagyják, azt látja kegyelmed, hogy elhagyatott. Kérem kegyelmedet tekintse meg a minémű választ vitt kegyelmednek Bogadi

Digitized by Google

uram, arra a kérdésre, ha császár a törökkel való frigy felbontásával segíteni akarja-e kegyelmedet. És többel ne biztassa magát, hanem csak azzal a mi igérve vagyon. Ugy vagyon, rendelt volt a császár németeket Magyarországba, de mind a téli időhöz képest, mind azért hogy a saxo hadat megütögették a svedusok, nem tudom azok mikor jöhetnek el és ha eljönnének is nem tudom ha lenne haszna. Hiszem elég példánk vagyon arrúl, hogy Erdélyt a német segitség meg nem oltalmazhatja a török ellen. Azért uram nem látok egyéb utat a kegyelmed megmaradásába hanem hogy e békességet elvégezze. Sokat irhatnék erről, de a kegyelmed gondolkodására hagyok mindeneket. A tisztesség, és becsület a mire kell leginkább vígyázni a békesség szerzésben, a többi mind sem teszen kétszázezerforintnál többet. Azért pedig Erdélyt nem kell periclitalni.

Az Úr Istent kérem igazgassa a kegyelmed elméjét minden jóra. Talán az idő alatt Konstantinápolyból is valami jó hire jö kegyelmednek. Ha igaz a persák progressusa, könnyü leszen a békesség. A Bethlen István kivánsági módotlanok. Még nem érkezett válaszom ő felségétől arra a hetedik articulusra, melyet a vezér kivánt kegyelmedtől. Ha mi válaszom jő, kegyelmednek megirom. Interim ezek a miket most irok, csak magam discursusi. Isten tartsa és áldja meg kegyelmedet.

Nagy Szombatba 20. November 1636.

XLV.

1636 november 24.

Illustrissime princeps gomine amice observandissime.

Isten kegyelmedet minden jókkal látogassa.

Három levelét vettem kegyelmednek az elmult napokban una cum inclusis. Egyikét Jenőből 2. novembris, másikat Gest és Sebess mellől 8. novembris. Harmadikat az este hozá a kegyelmed jámbor szolgája, mely 17. novembris Kájántoroknál költ. Kegyelmednek választ irtam, és *Bornemisza János* uram kezéhez dirigál-

Digitized by Google

tam. Akarnám, ha kegyelmed kezéhez jutnának, kiváltképen a mely levelet 26. novembris irtam *nagy részre czifrákkal,* melynek copiáját czifrák nélkül includáltam levelembe; mivel abból kegyelmed eszébe veheti az én elmélkedésem hon jár. Tudom kegyelmednek az occasiók jobb gondolatokat ministralnak, de az én sinceritásom tetszését nem akartam kegyelmedtől eltitkolnám.

Bizony dolog, hogy ha császár urunk ily messze ne vólna, könnyebbithettük vólna némely dolgokat: de ily messze lévén ő felsége nehéz minden tracta. Harmadik hete hogy per expressum cursorem felküldöttem ő felségének a vezér postulatumit, és kiváltképen *de septimo puncto* sokat irtam. E mai napig sem jön válaszom.

Erre nézve noha a mit kegyelmed kiván tőlem, hogy az *utolsó tractának formájárúl tetszésemet megirjam,* — örömest arról nem irnék, míg az ő felsége értelmét nem érteném: de látván bogy annak sokára kellene haladni, és addig az occasiok el múlnak: a magam privata opinioját kegyelmednek igazsággal megirom, tudom kegyelmed megválogatja a mit jobbnak itél.

Elsőbben azért: most is abban az opinioban erős vagyok, a melyet az inclusa copiába irva küldök. — 2-or a miben lehetne, lágyitani kellene az békesség conditioit, — és ha hidegek lennének, hogy a töröknek vissza kellene szállani re infecta, talán idő vontatással facilitáltatnék a békességnek conditiója, főképen ha császár ő felsége is per expressum hominem az injuriat exaggeralná, melylyel *ő felségét illeti* a vezér a 7-ik conditioba, mintha kegyelmeddel a török ellen végezett volna ő felsége. E mellett a portán ajándékokkal is, és szép szóval útat kellene nyitni. — 3-or, a török és Bethlen István propositioi 3 dologba súlyosak; mert nem csak adománynyal járnak, de a kegyelmed becsületét, és Erdélynek jövendő bátorságát és csendességét sértegetik. A mi a kárt, vagy adományt illeti: nekem úgy tetszik, hogy abba kegyelmednek nem kell megtartózkodni, mert ha békésségesen birja kegyelmed az

Digitized by Google

országot, azokra könnyen reá érkezik. — A kegyelmed becsülete két dologba forog, mert a török kivánsági azt sértegeti mikor több és szokatlan nagyobb kötelezést kivánnak kegyelmedtől, hogy sem egyéb fejedelmektől. És azzal sem elégedvén, kezességet az országtúl kivánnak; kit én haszontalannak látok, mert az ország nem úgy bir a fejedelemmel, hogy kezes lehessen érette.

A Bethlen István kivánságai is sok dologba kegyelmedet úgy emlitik, mintha hite, fogadása, ország szabadsága ellen sokat cselekedett volna kegyelmed.

Azt kivánja ő kegyelme, hogy articulusok is aboleáltassanak, melyek sértegetik az ő kegyelme becsületét, és a kegyelmed becsületére ily kevés tekintete vagyon. Végezetre: abból a tractából félő, Erdélynek nagy szabadságtalansága leszen. Ha egyszer elkezdi a török, hogy a Szolimántól adott athname ellen újabb igába fogja Erdélyt és a fejedelmet, soha annak vége nem leszen, hanem addig constringálják, és oly töröket vetnek, hogy vagy az országot kezességért, vagy a fejedelmet akárminémű keresett prætextusért elborithassák.

És ily erős kötéssel elszakasztván a keresztyén fejedelmektől Erdélyt, könnyü leszen azt elnyelni. — A keresztyén fejedelmek is igen megbántodnak. Azért minden úton idő vontatással is azon kellene lenni, hogy az ország és fejedelem ellen semmi új, és szokatlan galyibát ne szerezne a török, hanem a mivel eddig megelégedett a Szolimán császár végezése szerént, azzal most is elégednék meg. — Bizony dolog, hogy ha kegyelmed a budai vezért leköthetné, ezzel mind végbe mennének. Ne is kimélje kegyelmed — semmi az; csak tisztességgel menekedjék ki ebből a mostani galyibából. — Ezeket uram én úgy irom, a mint értem. Kivánom hogy Isten kegyelmednek jobb és könnyebb útakat mutasson a békességes megmaradásra és tartsa sokáig jó egészségbe.

Tyrnaviæ 24. Novembris 1636.

Kegyelmednek szeretettel szolgál
Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

XLVI.

1636 november 28.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime. Isten kegyelmedet kivánta sok jókkal megáldja.

A kegyelmed jámbor szolgáját elbocsátván Szombatból ennek a hólnapnak 25-ik napján; — másod nap ide Pozsonyba jöttem én magam is. És tegnap előtt érkezék a kegyelmed levele, melyet 11. novembris Lankúl nevű faluból irt kegyelmed. Tegnap érkezék az ő felsége levele is, melyet kegyelmednek irt ő felsége, — a melyet im kegyelmednek megküldöttem. — Nekem ő felsége azt irja, hogy ha kegyelmed tisztességes békességet végezhet, — javalja ő felsége, hogy kegyelmed megbékéljék; de ha oly szokatlan, és képtelen dolgokat kivánna a török kegyelmedtől, mely nem csak a kegyelmed becsületét sértegetné, hanem a keresztyénségnek is kárára lenne, arra kegyelmed ne hagyja magát vinni, mert ő felsége kész arra, hogy kegyelmedet megsegítse. És ezt ő felsége akarta, hogy kegyelmednek tudtára adjam.

A több dolgokba arra se méltatom magamat, a mit kegyelmednek irtam 20. és 25. novembris. Kegyelmed mennél hamarább tudósitson ha van-e reménység, hogy a békességet kegyelmed elvégezheti a törökkel, mert sok és nagy deliberatiókat függőbe kell tartani addig, mig erről ő felsége bizonyosan nem informáltatik. De ha lehet, kegyelmed a békességhez nyuljon, és mennél hamarabb adja értésére ő felségének miben vagyon a dolog.

Az Ur Isten kegyelmednek adjon minden üdvösséges jókat.

Pozsony 28. Novembris anno 1636.

Illtmæ dnis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

XLVII.

1636 deczember 26.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime. Isten kegyelmednek sok ó esztendők végét, és új esztendők kezdetét s folyását adjon egészségben érni asszonyommal és a kegyelmed gyermikével egyetemben. — Hatodik hete, hogy kegyelmed az maga állapotjáról semmit nem ir; kin nem keveset csodálkozom; az udvarnál sem tudják: mire magyarázni. Én azért azt hiszem: nem egyébb az oka, hanem hogy kegyelmed a békességet elvégezvén, immár csendes állapotban nyugszik. A budai vezér elég fényesen ir gróf Slik uramnak a békességről, és annak conditióirúl. — Igen szükséges, hogy kegyelmed császár urunkat ő felségét tudósitsa voltaképen minden dolgokról.

Az imperiumban hál Istennek nagy jó reménységek vannak. Utolsó levelet 19-a decembris irnak Ratisbonából. Akkor immár az imperiális koronát oda vitték volt. A város népét, és benne való vitézlő népet az electorok megesküdtettek volt ad obedientiám et fidelitatem a romai király electiójában. És az aurea bullának præscriptuma szerint, minden fejedelmek követinek, és idegen uraknak intimálva volt, hogy kiköltözzenek a városból usque ad peractam electionem regis Romanorum. Azért pro certo habemus, hogy 22-a decembris a romai királyságra választatták harmadik Ferdinánd urunkat.

Minekutána Panier megverte vala a saxoniai electort, bizony dolog hogy sok csinyt cselekedett az imperiumban; de a császár hada körül Galliából, és egyébünnen annyi nép gyülekezeit ellene, hogy semmi félelem nincsen tőle.

A galliai királynak az öccse dux Aurelianensis is, sok és nagy uri emberekkel egyben esküvén, azt mondják, hogy ők a királynak örömest szolgálnak, de azt akarják: hogy a kik okai ennek a vérontásnak, és

Digitized by Google

ellentartók a békességnek, azokat az király mint haza rontóit, megbüntesse. — És immár is annyira jutott a dolog, hogy a bizonyos békességet mindnyájan reménljük Isten kegyelmességéből. Ezeket kegyelmednek azért irom valósággal, mert tudom, és maga kegyelmed száma nélkül megtapasztalta, hogy sok hamis hireket hintegetnek a békételenek.

Egyébbel kegyelmedet most az uj esztendőben nem tisztelhetem; hanem mivel az Úr Isten sok nyavalya által alkalmatlanná tett az prædicáláshoz, — ime azokban a prædicatiokban, melyekkel az ur Istennek tisztességére harmincz esztendőktől fogva tanitottam a közönséget kinyomtattam egy nehányat; és egy exemplárt nagy becsülettel, és szeretettel kegyelmednek küldöttem, — kérvén azon, hogy mikor fejedelmi gondjaitól üressége lehet, ne restelje átolvasását. Azt hiszem, hogy kegyelmed pápista prædicatiot nem is hallott. Ottan is olvasni ne restelje kegyelmed.

Ezzel az Úr Istentől kegyelmednek üdvességes jókat szivből kivánok.

Posonii 26-a Decembris 1636.

Illust. cels. vræ

amicus ad servitia paratus

Cardinalis Pázmány.

XLVIII.

1637 februárius 23.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime!

Az Uristen kegyelmedet kivánta sok jókkal megáldja.

A kegyelmed levelét Bogády uram és Réz András megadák és a mellett kegyelmednek izenetit megmondák. A mi a dolognak velejét illeti, arról én kegyelmednek bizonyost irni vagy izenni nem tudok; mivel abban való resalutio csak szinte császár ő felségétől függ. Az Uristen pedig a mi szent és jámbor urunkat e világból kiszólítván, a harmadik Ferdinánd császár ő

Digitized by Google

felsége hajlandóságáról a kegyelmed izenetire semmit nem tudok mondani, mert mának vagy tegnapnak előtte Bécsbe sem érkezett ő felsége. Hanem nekem úgy tetszenék, hogy kegyelmednek egy szép legatiot kellene ő felségéhez küldeni, most a birodalomnak elein és nemcsak ő felsége jóakaratját demereálni, hanem a súlyos dolgokban való jóakaratját is venni.

A portai diploma mit foglaljon magában, nem tudom, azért nem szólhatok a dologhoz. Mindazáltal nekem úgy tetszik, hogy kénytelenségből meg kell kegyelmednek a törökkel való végezést tartani és a békességet megerősiteni, mert utolsó kénytelenség nélkül nem jó Erdélynek a törökkel feltenni.

A többi dolgokról discuraltam Bogády urammal; tudom, hogy kegyelmednek hűségesen értésére ad mindeneket.

Ezzel Isten áldása legyen kegyelmeddel.

Tyrnaviæ, 23. Februarii 1637.

Illustrissimæ dominationis vestræ
amicus ad serviendum paratus
Petrus Cardinalis Pázmány.

XLIX.

1637 márczius 11.

Illustrissime princeps, domine amice observandissime!

A mely levelét kegyelmednek Bornemisza uram megküldötte, arra bőven irtam és viszont Bornemisza uramnak küldöttem postán, hogy éjjel nappal siettesse. Igen akarnám, hogy kegyelmed kezébe érkeznék levelem. Azt nem refricalom, a mit Réz András által izentem és azután irtam; hanem most két dologról irok kegyelmednek.

Egyik az, hogy nekem egy barátom nagy titokban irván Konstanczinápolyból, minek utána megírta volna, mint fogta meg Bostangi basát a fővezér, mint tették fővezerré a kajmakánt etc. ezen szókat irja: «Bizonyos, hogy Erdély ellen ujabb molitiok voltak; okai

Digitized by Google

annak az erdélyi követek és főképpen Toldalaghi Mihály, azután a magyarból lett török tolmács, Zülficar aga. Ezek, nem tudom mi módon, a kajmakánt elforditották és szinte elvégezett szándékát végbe akarván vinni, érkezének az új galibák, melyekre nézve halasztani kellett a szándékot etc.» — Ezeket méltó kegyelmednek tudni, mert én nem tudom, ha igazak, vagy nem, de ilyen nagy dolgot hallgatással nem jó mulatni. Dissimulálni kell, mert úgy értem, addig a kegyelmed emberit ki nem bocsátják, mig az adó ott benn nem lészen.

Másik dolog az, hogy kegyelmedről azt irják (mint más levelemben is irtam), hogy kegyelmed az ő felsége ditiojába zászlókat osztat és hadakat fogad. Itélje meg kegyelmed, mint tetszenék kegyelmednek, ha kegyelmed hire nélkül valaki ezt művelné a kegyelmed ditiojában. Én ő felségének megjelentettem, hogy nem hihetem, azért ő felsége várja a kegyelmed informatioját.

Kegyelmednek igen szükséges, hogy ne késlelje főemberét küldeni ő felségéhez. Ad dominicam Lætare együtt leszünk ő felségénél; akarnám, ha addig bizonyosat értenék.

Tartsa Isten kegyelmedet egészségben.

Posonii, 11. Martii 1637.

Illustrissimæ dominationis vestræ

amicus ad serviendum paratus

Petrus Cardinalis Pázmány.

Digitized by Google

TARTALOM.

Lap

Bevezetés. Irta Fraknói Vilmos — — — — — — 5

Első rész: Hitvitázó munkák.

I. Rövid tanúság, mint ismerhesse meg akármely együgyű ember az igaz hitet (1606) — — — — — — — — 35
II. Egy keresztyén prédikátornak a kassai tanítóhoz iratott öt szép levél (1609) — — — — — — — — — 83
III. Alvinczi Péternek sok tétovázó keringésekkel és czégéres gyalázatokkal fölhámozott feleletének rövid és keresztyén szelidséggel való megrostálása (1609) — — 105
IV. Az Isteni igazságra vezérlő Kalauz (1613) — — — 113
V. A setét hajnalcsillag után bujdosó Lutheristák vezérlője, mely útba igazítja a Vitebergai Akademia Frideríkus Balduinus által kibocsátott feleletét a Kalauzra (1627) — — — — — — — — — — — — 172
VI. Egy főember levele, melyben okait adja vallása változtatásának (1631) — — — — — — — — — — — 200

Második rész: Prédikáczió. Politikai röpirat. Levelek.

I. A fiaknak istenes neveléséről — — — — — — — 237
II. A magyarországi támadásoknak hamisan költött eredetének rövid és velős meghamisítása (1620) — — — — 259
III. Pázmány Péter levelei I. Rákóczy György erdélyi fejedelemhez (1632—1637) — — — — — — — — — 287

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DEC 28 43

HunL 400.5 vol.2
Munkaibol;
Widener Library
006291502
3 2044 082 191 578

Digitized by Google